

ИСЛОМ КАРИМОВ

**ЎЗБЕКИСТОН
МУСТАҚИЛЛИККА
ЭРИШИШ
ОСТОНАСИДА**

ISBN 978-9943-01-727-6

Тошкент
«Ўзбекистон»
2011

СЎЗБОШИ ЎРНИДА

Хурматли китобхон!

Нашриётимиз томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизнинг ўз давлат мустақиллигини кўлга киритиш арафасида ва ундан кейинги дастлабки ойларда олиб борган жўшқин ва серқирра сиёсий-ижтимоий фаолиятини ақс эттирадиган, «Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида» деб номланган янги китоб тайёрланиб, эътиборингизга ҳавола этилмоқда.

Бу китобдан давлатимиз раҳбарининг айна шу мураккаб тарихий даврда сўзлаган маъруза ва нутқлари, суҳбат, мақола ва интервьюлари ўрин олган.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, бу чиқишлар китоб ҳолида илк марта чоп этилмоқда. Уларнинг ижтимоий моҳияти, илмий-назарий қиммати ва аҳамияти нақадар бекиёс экани бугун, вақт ўтиб, Ватанимиз мустақиллигининг 20 йиллик санаси нишонланаётган шу кунларда, айниқса, яққол намоён бўлмоқда. Ҳеч муболағасиз, бу тўпламдан жой олган ҳар бир чиқишни муҳим сиёсий воқеа, юртимизни миллий истиқлолга олиб келган машаққатли ва шарафли кураш тарихининг ўчмас саҳифаси, деб аташ мумкин.

Албатта, бу китобда ана нгу даврда юз берган барча воқеа-ҳодисаларни ва муаллифнинг уларга бўлган муносабатини хронологик тарзда тўла ва батафсил ақс эттириш мақсад қилиб қўйилмаган. Асосий мақсад — совет давлати ҳали ўзининг ҳукмронлик кучи-ни йўқотмаган, унинг репрессив сиёсати давом этаётган, «пахта иши» деган тухмат билан қанча-қанча одамлар ноҳақ қамалган, тазйиқ ва таъкибларга учраган, халқ ўртасида тушкунлик, эртанги кунга ишонч-сизлик кайфияти, кўрқув ва ваҳима кенг тарқалган бир пайтда Ўзбекистон раҳбари сифатида иш бошлаган Ислом Каримовнинг мустақилликка эришиш ма-саласини кун тартибига қатъий қилиб қўйганини аниқ тарихий ҳужжатлар орқали кўрсатиш, бу йўлда қан-дай улкан ишлар амалга оширилгани ҳақида ўқувчиларга маълумот етказишдан иборат.

Шунинг учун ҳам ушбу китобда Юртбошимизнинг ўша даврдаги барча чиқишлари тўлиқ берил-масдан, асосан халқимизнинг асрий орзуси бўлган миллий истиқлол мавзусига оид фикр ва қарашлари атрофлича ўз ифодасини топган. Бошқача айтганда, мустақиллик ғояси, мустақиллик мавзуси мазкур тўпламга киритилган барча нутқ ва маърузаларда ба-мисоли «қизил ип» бўлиб ўтади.

Айни вақтда ушбу китобда юртимиздаги ғоят қал-тис ва носоғлом вазият, озгина учқун чиқса бутун республика ловуллаб ёниб кетадиган, тўғри йўлни топиш ўта мураккаб ва хатарли бўлган бир шароитда инқироздан чиқиш, Ўзбекистоннинг тақдири ва келажagini ҳал этадиган энг муҳим масалалар бўйи-ча улкан донишмандлик ва жасорат билан баён этилган концептуал ёндашувлар, амалий фикр-мулоҳа-залар, хулоса ва таклифларга алоҳида эътибор қаратилган.

Маълумки, Ислоҳ Каримов республикаимиз раҳ-бари сифатида иш бошлаган пайтда (1989 йил 23 июнь) ўлкаимизда узоқ йиллар давомида ҳукм сурган коммунистик мафкура ва фақат хом ашё етказиб беришга асосланган бир ёқлама иқтисодий сиё-сат ҳар бир соҳада ўзининг ҳалокатли салбий таъ-сирини кенг миқёсда кўрсата бошлаган эди.

Бу даврнинг оғир ва аянчли ижтимоий-сиёсий манзарасига Ислоҳ Каримов шундай баҳо беради:

«Шу нарса шак-шубҳасиз ва очиқ-ойдиндирки, республика барча асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича Иттифокдаги ўртача даражадан ҳам анча орқада бўлиб, мамлакатда охириги ўринлардан бирида турибди. Биз бу рақамларни илгари ҳам неча марталаб айтганмиз, аммо бугун уларни яна бир бор идрок этмоқ керак. Ўзбекис-тон ҳар киши бошига ялпи ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда 12-ўринда ту-рибди, аҳоли жон бошига миллий даромад ишлаб чиқариш бўйича кўрсаткич эса Иттифокдаги ўрта-ча даражадан икки ҳисса паст.

Саноатдаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан рес-публика мамлакатдан 40 фоиз, қишлоқ хўжалиги-даги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан эса икки баробар орқада қолмоқда. Республикада аҳоли жон бошига халқ истеъмолчи моллари ишлаб чиқариш ўртача Иттифок даражасининг атиги 40 фоизини

ташқил этади. Биз даромад даражаси, асосий тур-даги маҳсулотларни истеъмол қилиш жиҳатидан иттифоқдош республикалар орасида энг охирги ўринлардан бирида турибмиз.

Ўзбекистон аҳолиси ўрта ҳисобда гўшт маҳсу-лотларини, сут ва сут маҳсулотларини, тухумни, Умуман мамлакат аҳолисига нисбатан икки баро-бар кам истеъмол қилмоқда. Ойига ўрта ҳисобда 5 сўмдан камроқ ялпи даромад оладиган аҳоли нинг улуши мамлакатда 12 фоиздан сал кўпроқ бўлса, бизнинг республикамизда 45 фоизга боради. Бир миллионга яқин киши ижтимоий ишлаб чиқа-ришда ўзининг қўлидан келадиган ишни топа ол-маяпти.

Ижтимоий инфраструктура тармоқлари: соғ-лиқни сақлаш, халқ таълими, мактабгача болалар муассасалари жуда оғир аҳволга тушиб қолган. Мактаб ва касалхоналарнинг 60 фоизи но-боп биноларда жойлаштирилганини айтишнинг ўзи кифоя. Жуда ўткир иқтисодий ва ижтимоий муаммолар рўйхатини яна давом эттириш мум-кин. Буни аввало шундан кўрса бўладики, инсоннинг ҳар томонлама уйғун камол топиши, унинг шахс сифатида маънавий ривожланиши у ёқда турсин, кўпинча яшаш учун керак бўлган энг од-дий нарсалар ҳам етишмаяпти.

Бундай аҳвол вужудга келганининг боиси нимада?

Шу қадар катта бойликларга, ишлаб чиқариш ва фан-техника имкониятларига, қулай табиий-иқлим шароитларига эга бўлган республикамиз асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича мамлакатда охирги ўринлардан бирига - ҳақли равишда инқироз ҳолати, деб аталган аҳвол-га тушиб қолганининг сабаби нимада?

Республиканинг тақдири, унинг келажаги учун қайғураётган, ёш авлод тақдири учун қуюнаётган соғлом фикрли ҳар бир киши ҳозир ўзига ўзи шу саволни бермоқда.

Назаримда, бунинг жавоби шундай бўлмоғи керак: 30-йилларнинг бошларида иқтисодиётга раҳбарлик қилишнинг маъмуриятчилик, буйруқ-бозлик усуллари ғалаба қозониб, Ўзбекистонни,

унинг ишлаб чиқарувчи кучларини ривожланти-ришга яроқсиз ёндашувлар тобора қарор топиб борди. Хўш, бу иллатлар нималарда намоён бўлди? Аввало шундаки, бизнинг

республикамиз асосан хом ашё базаси, саноат министрликлари ва идо-раларининг мўмай хом ашё манбаи деб ҳисобла-нар эди. Ўлканинг маҳаллий, ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига баъзан етарлича, баъзан мут-лақо баҳо берилмади, баъзан эса бу хусусиятлар писанд ҳам қилинмади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришнинг, умумиттифоқ меҳнат тақсимоотида Ўзбекистон ССРнинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришнинг му-қобил йўллари эътиборга олинмади» (Ўзбекистон Компартиясининг 1990 йил 4 июнда бўлиб ўтган XXII съездида сўзланган нутқдан).

Албатта, неча йиллар давомида ҳал этилмаган, халқнинг сабр қосасини тўлдирган бундай муаммолар охир-оқибатда ижтимоий ларзага олиб келиши муқаррар эди.

Шундай бўлди ҳам.

1989 йилнинг май ойида Фарғона вилоятида буз-ғунчи кучлар томонидан ташкил этилган оммавий тартибсизликлар июннинг охирига келиб ниҳоятда авж олиб кетди.

Кечагина республикамиз раҳбари этиб сайланган Ислом Каримов ишга киришган куннинг эртасигаёқ, яъни 24 июнь куни Ўзбекистон ССР Министрлар Со-ветида катта мажлис ўтказди ва унда нутқ сўзлади. Бу нутқ моҳият эътиборига кўра Ислом Каримовнинг Ўзбекистон раҳбари сифатидаги биринчи нутқи экани билан ҳам алоҳида тарихий ҳамиятга эгадир. Ушбу чиқишда Ислом Каримовнинг сиёсий етакчига хос барча фазилатлари яққол намоён бўлади.

Ўзининг кескин танқидий ва амалий руҳи би-лан ажралиб турадиган мазкур нутқда республи-ка раҳбари Ўзбекистонда вужудга келган ўта му-раккаб ижтимоий-иқтисодий вазият ва унинг са-бабларини чуқур таҳлил қилиб, аччиқ ва ҳаққоний бир хулосага келади. «**Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди**», деб янги лавозимга қандай улуғ мақсад ва масъулият билан киришаётгани, ўз фао-лиятида ислоҳотчилик, эл-юртнинг дарду ташвишлари энг олий мезон бўлиб қолишини очик баён қилади. «Сен — менга тегма, мен — сенга тегмай-ман» қабилида ишлашга ўрганиб қолган кўпчилик залда ўтирган расмий шахслар учун бундай ўткир сўзлар бамисоли булутли осмонда чакмоқ чакнагандек таъсир этади. Янги раҳбарнинг мавжуд

аҳволни ижобий томонга ўзгартириш, республикани чуқур инқироз ҳолатидан олиб чиқиш бора-сидаги азму қарори нақадар жиддий ва қатъий экани уларнинг ўртасида катта безовталиқ ва бесаранжомликка сабаб бўлади.

25 июнь куни эса Ислом Каримов жанжал-тўпо-лонлар алангаси ичида қолиб кетган Фарғонага йўл олади. Ловиллаб ёнаётган уйлар, таҳлика ва сароси-мага тушган шаҳар ва қишлоқлар, қаҳр-ғазабга тўлган одамларнинг ичига дадил кириб боради. Улар билан чин дилдан, ҳеч нарсани яширмасдан очиқ гап-лашади. Бу инсонларнинг шу вақтга қадар ҳеч ким эшитмаган оҳу нолаларини тинглаб, ўзининг юракдан чиққан самимий ва ҳаққоний сўзлари билан бамисоли уларнинг қалбидаги жароҳатларга малҳам кўйгандек бўлади, кўнгилларда сўнган умид учқунларини уйғотади. Тартиб-интизомни тиклаш, қон тўкилишининг олдини олиш бўйича бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, аниқ чора-тадбирлар кўради.

Албатта, Ислом Каримов республика раҳбари сифатида Фарғона воқеаларининг сабаб ва оқибатлари ҳақидаги маълумотлар билан ўз кабинетида ўтирибхам танишиши, керакли қарорларни қабул қилиши мумкин эди. Аммо ўша пайтдаги аксарият партия арбобларига хос бўлган бундай хонанишинлик, кабинетдан чиқмай иш юритиш принципи Ислом Каримов

учун мутлақо бегона эди. У ҳаётнинг қайноқ нафасини бевосита ҳис қилиш, яхши-ёмон кунларда халқ билан бирга бўлиш, эл-юртнинг дарду қувончига доимо шерик бўлишни ўзининг ҳаётий маслағи, олий инсоний бурч деб билади.

Агар ўша йиллар тарихига эътибор берадиган бўлсак, Фарғона воқеалари ҳақида шов-шув кўтарганлар, шундай қонли фожиа ҳисобидан обрў топиш, ўзининг ғаразли манфаатларига эришишга, халқимиз-ни бадном қилишга уринган кимсалар кўп бўлган. Ислом Каримов бу борада куйиб-ёниб, асл ҳақиқат-ни катта дард ва жасорат билан баён қилади, фожиа оқибатларини бартараф этишнинг амалий ечимлари-ни ишлаб чиқади ва изчил амалга оширади.

Жумладан, Юртбошимиз Тошкентда ва Моск-вада бўлиб ўтган катта анжуманларда, шунингдек, матбуотдаги чиқишларида бу масалада қатъий по-зицияда туриб, куйидаги фикрларни алоҳида таъкидлайди:

«Ўзбек халқининг виждони пок. Фарғона воқеалари ўзбек

халқининг иродаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тугуруқсиз ва ғаразли мақсадларни кўзлаб, ким қандай бўёк бермасин, тарих албатта, ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради. Бай-налмилалчилик, меҳмондўстлик, яхшилик, қалб саховати ҳамиша ўзбек халқига хос фазилат бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан душманлик кайфиятида бўлмаган. Бу қади-мий ва ҳозирги тарихимиздан олинган кўпгина ми-соллар билан исбот қилинган» (Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1989 йил 19 августдаги XVI пленумида сўзланган нутқдан).

Бундай ҳаққоний ва ҳароратли сўзлар эл-юрти-мизнинг дардига дармон бўдди, унинг тухмат ва ма-ломатлардан эгилган руҳини кўтарди.

Ана шундай тарихий мисоллар асосида айтиш мум-кинки, Ислом Каримовнинг барча муаммолар ҳақи-да — улар қанчалик оғир ва нохуш бўлмасин — очик гапириши, ҳамиша ҳақиқатнинг кўзига тик қараши унга нисбатан халқимизнинг эътирофи ва эҳтироми-ни уйғотди.

Ўздан илгари республика раҳбари бўлиб ишлаган, сиёсий калтабинлиги ва журъатсизлиги билан эл-юрт ўртасида обрўсини йўқотган И. Усмонхўжаев ва Р. Нишоннов каби ўтмишдошларидан фарқли ра-вишда, Ислом Каримов Ўзбекистон етакчиси сифа-тида узоқ вақтлар давомида ечилмасдан, газак одди-рилган камчилик ва нуқсонлар, ўткир ижтимоий му-аммоларнинг иддизини очиб ташлайди, мавжуд аянчли аҳволни тузатиш бўйича Марказ раҳбарияти оддига қатъий талабларни принципиал тарзда қайта-қайта қўйишдан чўчимайди. Ушбу китобдан ўрин олган кўплаб чиқишларда буни яққол кўриш мумкин.

Мавжуд сиёсий беқарорлик, бошбошдоқлик ва бе-додлик шароитида, нақадар оғир ва қалтис бўлма-син, ўша машъум кунларда собиқ Марказдаги кучлар ва уларнинг ўзимиздаги малайлари юртимиз раҳ-барига ҳар қадамда миллатчилик ёрлиғини ёпиш-тириш, унинг шахсига нисбатан тухмат ва маломатлар

ёғдиришга қанчалик уринмасин, қандай оғир сиё-сий ва маънавий-руҳий босим таъсири остида иш олиб боришга тўғри келмасин, Ислом Каримов Ва-танимизнинг том маънода мустақилликни қўлга ки-ритишига эришишдек олий мақсад иўлидан

ҳеч қачон қайтмаганини ушбу китобдан ўрин олган ҳужжатлар яна бир бор исботлаб, тасдиқлаб беради.

Таъкидлаш жоизки, ушбу чиқишлар халқимиз, жа-миятимиз босиб ўтган тарихий тараққиёт йўлини акс эттириши билангина эмас, аввало, бу йўлдаги оғир қийинчилик ва синовларни, ғов-тўсиқларни барта-раф этишга қаратилгани, мустақилликка эришиш жараёнлари биз учун нақадар машаққатли, ўта дра-матик ва ҳаяжонли воқеаларга бой бўлганини ёрқин акс эттириши билан ҳам алоҳида эътиборлидир.

Яна бир ўта муҳим жиҳат шундаки, мамлакатимиз-да ҳуқуқий демократик давлат, фуқаролик жамияти барпо этиш йўлида аввалбошданок асосий устувор йўналишларга айланган масалалар — тинчлик ва бар-қарорликни сақлаш, миллатлараро ҳамжиҳатликни асраш, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, иқтисо-диётни тубдан ислоҳ этиш, миллий армияни шакллан-тириш, суд-ҳуқуқ тизимини янги асосда барпо этиш, инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъмин-лаш, ижтимоий-сиёсий ҳаётни эркинлаштириш, аҳоли саломатлиги, илм-фан, таълим-тарбия, маданият ва спорт жабҳаларига эътибор қаратиш, жаҳон ҳамжа-миятидан муносиб ўрин эгаллаш каби кўпдан-кўп дол-зарб вазифалар мустақиллигимизнинг пойдевори қўйи-лаётган ўша даврда Юртбошимизнинг чиқишларида ҳар томонлама ўз ифодасини топа бошлаган эди.

Бир сўз билан айтганда, бугунги кунда «тараққи-ётнинг ўзбек модели» деб ном олган ривожланиш йўлимизнинг асосий принциплари, умуммиллий шиорга айланиб кетган **«Ўзбекистон - келажаги буюк давлат»**, **«Мустақиллик - бу аввало ҳу-қуқдир»**, **«Янги уй қурмасдан туриб, эскисини бузманг»**, **«Ислоҳот - ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун»**, **«Ўзбек халқи ҳеч қачон ҳеч кимга қарам бўлмайди»**, **«Биздан озод ва обод Ватан қол-син»** каби машҳур иборалар сокин кабинетларда эмас, аксинча, ана шундай шиддатли курашлар, ти-нимсиз баҳс ва мунозаралар, аччиқ ҳаётий тажри-баларда туғилганини англашда ушбу китоб ғоят му-ҳим манба вазифасини бажаради.

Ўлкамиздаги вазиятни чинакамига ўнглаш, юрт-дошларимизнинг ҳаётга қарашини, бугунги ва эр-танги кунга ишончини мустаҳкамлаш учун аввало, уларнинг иқтисодий, моддий аҳолини яхшилаш заруратини чуқур англаган республикамиз раҳбари аҳоли учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган жуда катта бир масалани — одамларга

томорқа ер бе-риш масаласини кун тартибига кўяди.

1989 йил 17 августда Ислон Каримов бошчилигида республика ҳукуматининг Тошкентда бўлиб ўтган кен-

гайтирилган йиғилишида аҳолига томорқа ва шахсий участкалар ажратиш масаласи муҳокама қилинади ва

«Қишлоқда яшовчи ҳар бир оилани томорқа билан таъминлаш, уларга яққа тартибда уй-жой қуриш учун

барча шарт-шароитларни яратиш бериш ҳақида» қарор қабул қилинади. Ушбу тарихий ҳужжатда қишлоқда

яшовчи ҳар бир кишига ўртача 25 сотихдан ер ажратиш бериш ва томорқа майдонларини қарийб 4,5 баробар кўпайтириш кўзда тутилган эди.

Бу борадаги амалий ишлар натижасида 1989—1990 йилларда бир ярим миллиондан кўпроқ оилага қўшимча ер ажратилди, 700 минг оилага янги томорқа ерлари берилди.

Бугун тўла ишонч билан айтиш мумкинки, бу му-раккаб масалага ана шундай оқилона ёндашув ту-файли Ўзбекистон бўйича минг-минглаб одамлар уй-ясойли, ишли бўлди, бозорларда маҳсулот кўпайиб, нарх-наво арзонлашди, энг муҳими, ижтимоий кескинликнинг олдини олишга эришилди.

Бундан ташқари, юз минглаб гектар суғорила-диган ер техник экинлар оборотидан чиқарилди, пахта етиштириш плани 700 минг тоннага камайти-гдилди. Бу — пахта яққаҳоқимлигини баргараф этиш йўлилаги дастлабки, аммо ўта муҳим амалий қадам

эди.

Маълумки, ўша пайтда Ўзбекистонимиз СССР деб аталган дунёдаги энг қудратли империяга қарам рес-публика эди. Уни на Бирлашган Миллатлар Ташкило-ти, на бошқа халқаро ташкилотлар, на жаҳон ҳамжа-мияти танир, тан олар эди. Яъни, мустақиллик йўли-даги ҳаракатларимизда бизни қўллаб-қувватлайлиган, биз таянадиган бирон-бир ташқи омил, нажоткор куч йўқ эди. Шундай бир шароитда юқорида тилга олинган адоқсиз муаммоларни ҳал қилиш учун республика раҳбари кимга, нимага ишониб ҳаракат қилди, деган савол туғилиши табиий, албатта.

Бу саволларнинг жавобини биз «Ўзбекистон мус-тақилликка эришиш остонасида» китобига кирган, муаллифнинг қалб нидоси каби янграган оташин нутқлардан топамиз. Унинг «**фақат ўз**

кучимиз, ўз салоҳиятимизга таяниб иш кўришимиз керак», «ўзимиз ҳаракат қилмасак, четдан келиб биров бизга ёрдам бермайди» деган, деярли ҳар бир ом-мавий чиқишининг маъно-мазмунига сингиб кетган даъваткор сўзларини ўқир эканмиз, Яратган қайси элни тўғри йўлга бошламоқчи бўлса, аввало, унга донишманд, мард ва азму шижоатли инсонни йўл-бошчи қилиб кўяди, деган ҳикматнинг нақадар тўғри эканига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз.

Бутун, орадан йиллар ўтиб, кўп нарсалар ойдин-лашганидан сўнг яна бир ҳақиқатни алоҳида эъти-роф этиш ҳар томонлама ўринли бўлади.

1990 йил 24 март куни ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг биринчи сес-сиясида иттифокдош республикалар орасида бирин-чи бўлиб Ўзбекистонда республика Президенти лавозими жорий этилди. Бу ўринда шуни айтиш жо-изки, бундан бир неча кун олдин, яъни 14 март куни СССР халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи съездида СССР Президенти лавозимини таъсис этиш тўғрисидаги қонун қабул қилиниб, М. Горбачев бу вазифага сайланган эди.

Бепоеън Иттифок ҳудудида иккинчи бир Президенти пайдо бўлишини Марказ ва унинг раҳба-рияти қандай қаҳр-ғазаб ва ичиқоралик билан қабул қилганини тасаввур қилиш қийин эмас, албатта.

Бинобарин, ўлкамизда Президентлик институтининг жорий этилиши Юртбошимиз томонидан Ўзбекистоннинг давлат суверенитети ва мустақиллигига эришиш йўлида кўйилган нафақат тарихий қадам, балки чина-кам сиёсий ва маънавий жасорат намунаси бўлганини изоҳлаб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак.

Ислом Каримов ана шу сессияда сўзлаган сермаз-мун нутқида юртимиз ҳаётидаги бундай катта ўзга-риш Ўзбекистоннинг сиёсий мустақиллигини мустаҳ-камлаш, уни янги ва ҳаётий мазмун билан бойитиш, республиканинг иқтисодий мустақиллигини, ўзини ўзи идора этиш, ўзини ўзи молиявий таъминлашга ўти-шига эришиш, аҳоли барча табақаларининг фаровон-лигини ошириш, одамларнинг талаб-эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий соҳани жадал ривожлантириш,

^дкни маънавий юксалтириш, демократияни, ҳуқуққа асосланган давлат қурилишини ривожлантириш, мил-дй таракқиёт йўлида барча

соғлом кучларни бир-лаштириш каби ўта муҳим мақсадларни амалга оши-ришга қаратилганини чуқур таҳлил асосида ҳар то-монлама исботлаб беради.

Эътиборингизга ҳавола этилаётган китобдан ўрин олган чиқишларнинг аҳамиятга лойиқ ғоят муҳим жиҳати шундаки, уларда муаллиф доимо ўз олдига юксак мақсадлар кўйиб, маррани баланд олиб фао-лият юритгани алоҳида кўзга ташланади. Юртимиз-даги мавжуд ҳолатни шунчаки номига эмас, аксин-ча, тубдан ўзгартириш, Ўзбекистонни нафақат иқти-содий, балки том маънодаги суверен ва мустақил, келажаги буюк давлатга айлантириш, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига тўлақонли аъзо бўлиб, дунё ҳамжамиятидан мустаҳкам ўрин эгаллаш, халқимиз учун дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаган ҳаёт шароитлари яратишдек бугунги кунда реал воқеликка ай-ланган улуғ мақсадларни бу мард ва жасур инсон ўша йиллардаёқ кўнглига жо этиб, шу йўлда бутун борлиғи билан интилиб яшаганини ана шу чиқишлар исботлаб турибди.

Президент Ислом Каримовнинг раҳбарлик фао-лиятига хос бўлган ғоят эътиборли ва ибратли яна бир фазилат борки, у ҳам бўлса, сўз ва иш бирлиги-Дир. Афсуски, халққа етакчилик қилиш даъвоси би-лан майдонга чиқадиган аксарият сиёсий арбоблар мана пундай ноёб хусусиятдан бебаҳра бўлиб, кўпинча таги пуч, ёлғон ваъдалар билан одамларни чалғитиб, сохта обрў орттириш пайида бўлишлари ҳам сир эмас.

Агарки, яқин тарихимизга — ўтган асрнинг сурон-4и 90-йилларига назар соладиган бўлсак, Ислом Қдвимовнинг ўша оғир йилларда кескин муаммолар гирдобида туриб, Ўзбекистоннинг келажагини аниқ тасаввур қилган ҳолла илгари сурган ғоя ва дастурлари унинг Ватанимизнинг ёруғ истикболига қандай буюк ишонч билан қараганилан яққол да-лолат беради.

Бу ўринда гап бугунги кунда жаҳон жамоатчили-ги томонидан кенг эътироф этилган, дунёда ўхшаши кам бўлган Ўзбекистоннинг Кадрлар тайёрлаш мил-лий дастури ҳақида бормоқда.

Шуниси ҳайратланарлики, бу ноёб дастурнинг мазмун-моҳияти, асосий мақсад ва вазифалари, ус-тувор йўналишлари ҳақида Юртбошимиз 1990 йил-да — республикамизда илм-фан ва таълим соҳасининг моддий-техник базаси, кадрлар таркиби ачи-нарли аҳволга тушиб қолган, бу соҳалар «қолдиқ» принципи асосида

молиялаштирилаётган, жумладан, 1700 та мактаб биноси авария ҳолатида бўлган бир вазиятда, узоқ ва давомли мақсадларни кўзлаб катта ишонч билан фикр билдиради.

Шу борада эътиборингизни кичик бир иқтибосга қаратмоқчимиз:

«... Бизга кадрлар тайёрлашнинг махсус миллий дастури керак.

Бу дастур:

- умумий таълим мактабларида дарс бериш си-фатини ошириш (ўқитувчиларни, методистларни кўшимча равишда моддий рағбатлантириш, мах-сус синфхоналар барпо этиш, олий ўқув юртларининг мактабларни оталиққа олишини йўлга қўйиш ва шу кабилар)ни;

- энг истеъдодли болалар учун мактаблар очиш-ни;

- корхоналар билан мактаблар ўртасида сифат жиҳатидан янги муносабатларни жорий этишни;

- хунар-техника билим юртларида хўжалик ҳисобини жорий этишни ва шу асосда оммавий касб кадрларини тайёрлаш сифатини кескин оширишни;

- олий ўқув юртларида мутахассислар тайёр-лаш системасини қайта қуришни, бу соҳага кадрлар тайёрлашнинг буюртма бериш усулини жо-рий этишни;

- республиканинг юқори малакали миллий му-тахассисларини тайёрлаш учун Иттифокдаги ва чет эллардаги энг яхши марказларга ёшларни юбориш системасини ўз ичига олиши керак.

Дарвоқе, бу соҳада ҳозирнинг ўзидаёқ бирмунча иш қилинмоқда. Яқинда Фарғона давлат Н- дорилфунунини, Бухоро медицина институтини,

^ Нукус педагогика институтини ва шу кабиларини ташкил этиш ҳақида қарорлар қабул қилин-

ди...» (КПСС XXVIII съездининг яқунлари ва Ўзбекистон Компартияси фаолиятининг асосий йўна-

лишлари тўғрисидаги маърузадан, 1990 йил 4 август).

Ана шу эзгу ғоя биринчи бор кун тартибига қўйилганига, мана, бугун 21 йил тўлди. Ўтган давр мобай-нида Президент Ислон Каримовнинг бевосита та-шаббуси ва раҳбарлигида ишлаб чиқилиб, 1997 йили қабул қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва

унинг узвий, мантикий давоми бўлган, 2004 йили қабул қилинган Мактаб таълимини ривожлантириш давлат умуммиллий дастурини амалга ошириш на-тижасида 1600 га яқин академик лицей ва касб-хунар коллежи, қарийб 10 мингта умумтаълим мактабининг, 200 га яқин болалар мусиқа ва санъат макта-бининг янгитдан барпо этилгани ва реконструкция қилингани, 1200 тадан зиёд болалар спорт иншооти қуриб фойдаланишга топширилгани ва замонавий асосда жиҳозлангани, ҳеч шубҳасиз, юқорида тилга олинган сўз ва иш бирлигининг амалдаги ёрқин на-моёнидир, десак, асло муболаға бўлмайди.

Бундай мисолларни бошқа соҳа ва тармоқлардан ҳам кўплаб келтириш мумкин.

Яна бир диққатга сазовор томони шундаки, шўро мафқураси чуқур илди́з отган ўша сиёсий муҳитда ҳам Юртбошимизнинг ҳар бир сўзида, ҳар бир чи-қишида ўз халқининг тарихи ва маданиятига, ўз она заминига, миллий қадриятларига улкан муҳаббат тўйғуси ёрқин сезилиб туради. Бу ҳақда гапирганда, қуйидаги биргина мисол билан кифояланиш мумкин.

«Қайси бир китобда ғоят ибратли ривоятни ўқиган эдим. Эмишки, Амир Темур ярим жаҳонни забт этиб, олис ўрмон қабилаларига бориб етибди, хуллас, уларни ҳам ўзига бўйсундирибди. Қай-сар ва жангари, озод ва самимий бу қабила бош-лиғи чорасизлик туфайли Темурга қуролларини топширар экан, қуйидаги гапларни айтибди: «Эй, Темур! Сен бизни қурол кучи билан енга олдинг. Бироқ сенга айтадиган шартларимиз бор. Агар сен қассоб бўлсанг, бизни сўйиб ташла, агар сен савдогар бўлсанг, сотиб юбор, агар подшо бўлиб келган бўлсанг - бизга бахт ато эт!»

Бу ривоятнинг синфий, тарихий йўналиши аини чоғда бизни қизиқтираётгани йўқ. Бу ҳико-ятда ажойиб бир ҳикмат барқ уриб турибди. Яъни, элга пешвومان деб, ўртага чиқдингми, унинг ишончини қозондингми - бу ишончини энди асл виждон билан, покиза фаолият билан оқламоқ керак бўлади. Бу талабни эскичасига айтсами, янгичасигами - барибир, мохияти бир хил бўлиб қолаверади. Яъни, халқ вакили халқнинг посбо-ни, халқ раҳбари бўлиб, халқнинг иссиқ-совуғидан хабардор бўлғувчи сирдошига айланиши шарт» (1990 йил, 24 февраль куни Тошкентда

СССР, Ўзбекистон ССР, маҳаллий советларнинг халқ де-путатлари ва жамоатчилик вакиллари иштирокида ўтган кенгашда сўзланган маърузадан).

Тарихга муносабат масаласида коммунистик қараш, синфий ёндашув ҳали ўз таъсирини йўқот-маган бир шароитда советларнинг юқори минбаридан туриб Соҳибқирон бобомиз номини тилга олиш, мана шундай тарихий қиёслашлар асосида фикр юритиш раҳбар одамдан чинакам жасорат, айти пайт-да улкан тафаккур ва донишмандлик фазилатлари-ни талаб этишини англаш қийин эмас.

Ушбу китобдаги тарихий материалларнинг катта-гина қисми бевосита миллий тикланиш, миллий ўзликни англаш, маънавият масалаларига бағишланган.

Халқимизнинг қадимий тарихи, бой маданий ме-роси, урф-одат ва анъаналарини асраб-авайлаш ва ривожлантириш, мустабид тузум даврида тақиқлаб қўйилган Наврўз байрами, Рамазон ва Қурбон ҳайитларини нишонлаш, динга ҳурмат билан муносабатда бўлишни қарор топтириш, Имом Бухорий, Имом Тер-мизий, Баҳоуддин Нақшбанд ва бошқа азиз-ав-лиёларимиз, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Бобур сингари улуғ аждодларимиз хотирасига нис-батан тарихий адолатни тиклаш ҳақидаги фикр-му-лоҳазалар, қарор ва фармонлар шулар жумласидан-Дир.

Айти вақтда маърифатпарвар боболаримиз — жа-ДИдчилик ҳаракати намояндаларининг ҳаёти ва ижо-Дига муносабат масаласида кўп йиллардан буён давом этаётган баҳсларга оқилона чек қўйиб, уларнинг меросини халқимизга қайтариш йўлидаги амалий, принципал фикрлар ҳам айнан ўша пайтларда илга-ри сурилгани шу борада муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Шу билан бирга, «пахта иши» билан айбланиб, ноҳақ камалган юзлаб инсонлар, жумладан, кўп йиллар республика раҳбари бўлиб ишлаган Шароф Ра-шидов номининг оқлангани жамоатчилик томонидан мамнуният билан кутиб олинди.

Маълумки, дунёдаги бебаҳо бойлик бўлган тинч-лик ва осойишталикни сақлаш, уни кўз қорачиғи-дек асраш масаласи мамлакатимиз раҳбари Ислон Каримовнинг фаолиятида доимо энг муҳим, энг ус-тувор йўналиш бўлиб келмоқда.

Буни ҳар хил бузғунчи кучлар, диний ва дунёвий ниқобдаги радикал оқимлар бош кўтарган ўша но-тинч даврда Ислон

Каримовнинг чуқур изтироб би-лан ўртаниб, халққа қилган мурожаатидаги бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган ушбу сўзлар яққол тас-диқлайди:

«Азиз дўстлар!

Нима керак бўлса, айтинг, ҳаммасини қилиб бе-рамиз. Лекин, азиз оналар, опа-сингиллар, отахонлар, дўстлар, укажонлар, мен Президент бўлсам ҳам сиздан тиз чўкиб сўрайман, илтимос қиламан: шу масалада ёрдам қилинг!

Ахир, Қуръони карим ҳам дўстликка, биродар-ликка қақиради, низо чиқаришни қоралайди.

Жанжал чиққан юртнинг худоси ҳам ундан юз ўгирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризқ-рўз ҳам насия бўлиб қоларкан.

Бу йўлда - тинчлик, тотувлик йўлида бизни Оллоҳ таолонинг ўзи қўлласин, мадаккор бўлсин!» (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг тўққизинчи сессиясида 1992 йил 4 январь куни сўзланган маърузадан).

Халқ қалбининг туб-тубида йиллар давомида ар-мон бўлиб ётган дард ва изтироблар, орзу-инти-лишларнинг ўзига хос ифодаси бўлган ушбу нутқ ва маърузалар ўша даврда фаолият юритган акса-рият раҳбарларнинг чиқишларида кузатиладиган коммунистик риторика ва демагогиядан, аравани қуруқ олиб қочишлардан мутлақо холи экани, ота-шин руҳи ва самимияти билан кескин ажралиб туради. Айнан шу фазилатлари билан бу чиқишлар, мана, орадан йигирма йилдан зиёд вақт ўтса ҳамки, беихтиёр одамни ҳайратга солади.

Ислом Каримовнинг вазиятга реал баҳо бериш, ностандарт қарорлар қабул қилиш борасидаги қоби-лияти, халқимизнинг азму шижоати, қатъий иро-даси, бағрикенглиги, бунёдкорлик кучига бўлган чексиз ишончи унинг ҳар бир нутқ ва маърузасида аниқ-равшан сезилиб туради. Улар билан танишар эканмиз, бир пайтнинг ўзида чуқур таҳлилий ва ха-ризматик қобилиятга эга бўлган мана шундай шахсларгина тарих тақозо этганда бутун масъулият ва жавобгарликнинг залворли юқини ўз зиммасига олишга қодир бўлиши, ҳар томонлама теран ўйлаб, узоқни кўзлаб иш кўрган ҳолда, давлат ва жамият тараққиётида ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган стратегик қарорлар қабул қила олишига амин бўла-миз.

Бунинг тасдиғини ўша таҳликали йилларда рўй берган Фарғона, Гулистон, Бўка, Ўш, Наманган во-Қеаларига, тарихда «ГКЧП» деб

ном олган, СССР Давлатининг сўнгги кунларида бир гуруҳ империя-параст кучлар томонидан амалга оширилган сиёсий фитнага нисбатан Ислом Каримовнинг қатъий позицияси ифодаси бўлган чиқишларда кўриш мумкин.

Хусусан, 1991 йилнинг 18 августида ўзини Давлат фавкулда ҳолат кўмитаси — ГКЧП деб атаган бир гуруҳ сиёсий авантюристлар давлат тўнтаришини содир этишга уриниши муносабати билан Ислом Каримов раҳбарлигида Ўзбекистон ўзининг қатъий позициясида тургани мамлакатимиз ва халқимизнинг мустақилликка эришишида қандай ҳал қилувчи ўрин тутгани мазкур китобдан ўрин олган ҳужжатларла аниқ намоён бўлади.

Маълумки, ГКЧПнинг асосий мақсади — эски, тоталитар совет тузумини қандай қилиб бўлса-да, асло ўзгартирмасдан сақлаб қолишдан иборат эди. СССР вице-президенти Г. Янаев, Министрлар Со-ветининг раиси В. Павлов, КГБ раиси В. Крючков, Мудофаа вазири Д. Язов, Ички ишлар вазири Б. Пу-го ва бошқа юксак лавозимдаги масъул партия ва давлат арбоблари М. Горбачев бошчилигидаги қону-ний ҳокимиятни ағдариб, бутун Иттифок ҳудудида ГКЧПнинг фармойиш ва кўрсатмалари амал қили-ши ҳақида қарорлар қабул этиб, барча республикалар, вилоят ва туманларда уларнинг сўзсиз ижро этилишини талаб қилишди.

Айни шу пайтда, яъни, 1991 йилнинг 17—19 август кунлари Ўзбекистон ССР Президенти Ислом Каримов Ҳиндистонга расмий ташриф билан борган эди. Айтиш керакки, бу ташриф Ўзбекистон Президенти-нинг хорижга қилган биринчи мустақил — тари-хий ташрифи эди.

Фавкулда давлат кўмитасининг мурожаати Юртбошимиз Ҳиндистонда бўлган бир пайтда — 19 август куни эълон қилинди.

Афсуски, Ўзбекистон раҳбарининг сафарда эка-идаР-Ф^йдаланиб, ГКЧПнинг ноқонуний қарорла-рцини ^г^млаб-қувватлайдиган раҳбарлар юртимизда хамлшШМИ- Тарих бунни яхши эслади. 1991 йил 19 август куни Ўзбекистон ССР вице-президенти Ш. Мирсаидов ва Ўзбекистон Компартияси Марка-зий кўмитасининг иккинчи котиби А. Ефимовнинг имзоси билан Ўзбекистон ССРнинг барча вилоятла-ри ва Қорақалпоғистон АССРга, Ўзбекистон ССР ҳудудида СССРда Фавкулда ҳолат давлат кўмита-си фаолиятини кўллаб-қувватлаш тўғрисида кўрсатма юборилади.

Президент Ислом Каримов ГКЧП эълон қилинга-нини Аграда эшитиб, 19 август куни зудлик билан Тошкентга қайтади. Тошкент аэропортида Юртбоши-мизни расмий кишилардан ташқари, Туркистон ҳар-бий округи бош қўмондони ҳамда Марказдан келган 3 нафар генерал кутиб олади. Бу ўша пайтдаги мав-жуд расмий протокол қоидаларига мутлақо зид бўлиб, тагдор сиёсий маънога эга эди.

Ислом Каримов аэропортдан тўғри ҳукумат би-носига келиб, кечқурун ҳукумат аъзолари билан уч-рашли ҳамла Ўзбекистон ССР ҳудудида ГКЧПнинг конунга зид қарорларини бекор қилиш ҳақида курсатма берди. Шу тариқа, ГКЧП гумашталари Ўзбекистон ҳукумати номидан қабул қилган барча ҳужжатларни бекор қилди.

1991 йил 20 август куни Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши раёсати, Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпо-ғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри раҳбарлари иштирокида кўшма мажлис ўтказилди. Мажлисда сўзга чиққан Президент Ислом Каримов ^ССРда юзага келган вазиятга, Фавқулудда ҳолат Давлат қўмитаси ва унинг раҳбарлари қабул қилган қарорларга Ўзбекистон раҳбариятининг муносаба-тини аниқ-равшан баён этди.

Ўша куниёқ Ўзбекистон ССР Президентининг республика аҳолисига мурожаати эълон қилинди. Унда, жумладан, шундай сўзлар алоҳида таъкидла-нади: **«Хар биримиз оғир ва вазмин бўлишимиз керак. Бошимизга тушган бу синовлар, ноаниқ давр ва шароитдан авваламбор ақл ва идроки мизни бир жойга йиғиштириб, инсоф ва виждон-ни йўқотмасдан, саросимага тушмасдан чиқиши-миз керак...**

Ўзбекистон жумҳурияти, унинг раҳбарияти қайта қуриш даврида ҳам ҳеч қачон бировнинг гапига кириб иш тутган эмас. Марказдан, бошқа баъзи бир жумҳуриятлардан қандай қарорлар чиқмасин, ваъдалар берилмасин, ҳар қандай ча-қириқлар, даъватлар, йўл-йўриқ кўрсатишга ҳара-катлар бўлмасин, биз ўзимиз танлаган йўлимиздан ва белгилаб олган мақсадимиздан қайтгани-миз йўқ».

1991 йил 21 август куни Ўзбекистон ССР Президен-ти Ислом Каримов махсус фармонга имзо чекади.

Мазкур Фармонга биноан:

«Ўзбекистон ҳудудида ҳокимият ва бошқарув идоралари,

корхоналар, ташкилот ҳамда муасса-саларнинг қабул қилган барча қарори ва уларнинг ижроси СССР ва Ўзбекистон ССР конституцияси-га ва қонунларига, Ўзбекистон ССР Президентининг фармонлари, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши билан Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ва фармойишларига сўзсиз мос келиши керак. СССРда Фавқулодда ҳолат давлат комитетининг СССР конституцияси ҳамда қонунларига зид келадиган қонунлари ҳамда фармонлари ҳақиқий эмас, деб ҳисоблансин».

^РОЧйил 27 август куни оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон ССР Президентининг мамлака-тимизнинг тўла мустақиллиги йўлида тамал тошини қўйган яна бир муҳим фармони эълон қилинади. фармонда жумладан, шундай дейилади:

«Мамлакатда вужудга келган аҳволни эътибор-га олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида Республика Ички ишлар вазир-лиги ва Давлат хавфсизлиги комитети Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олинсин. Респуб-лика ҳудудида жойлашган СССР Ички ишлар ва-зирлигининг ички қўшинлари бевосита Ўзбекис-тон ССР Президентига бўйсундирилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши раёсатига жуда қисқа муддатда Республиканинг давлат мустақил-лиги тўғрисидаги қонун лойиҳасини тайёрлаш ва уни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари сессияси муҳокамасига тақдим этиш таклиф қилинсин».

Вужудга келган ўта оғир шароит, сиёсий, иқти-содий, ижтимоий қийинчиликларга, турли тўсиқларга қарамасдан, халқимиз Ислом Каримов бошчилигида ўзининг асрий орзуси — Ўзбекистоннинг давлат су-веренитети ва мустақиллиги сари қатъият билан ҳаракат қилишда давом этди.

Ниҳоят, орзиқиб кутилган қутлуғ сана — 1991 йил-IIIШг 31 август тсучи етиб келди. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг олтинчи сессиясида Ислом Каримов тантанали равишда Ўзбекистон Республикаси мус-тақиллигини эълон қилди. У ўзининг том маънодаги тарихий нутқида куйидаги фикрларни алоҳида таъкидлади: «Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эртанги кунига

ишончини кундан-кунга йўқотяп-ти. Одамлар ўзларининг, оиласининг, бола-чақа-сининг тинчлигига кафолат истади. Тўқис, хотир-жам ҳаёт талаб қияпти. Бу истаklar, бу талаblар сафсатабозлик ва ваъдабозлик остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилиқ, осойишталик, бошқа халқларга нисбатан хайри-хоҳлик руҳида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя талаб қияпти, тинч-тотув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша турмуш шароитларини талаб қияпти. Бу - ҳаққоний талабдир.

Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қандай итти-фоқ бўлмасин, ким билан иттифоқ бўлмасин, қан-дай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди».

Энг муҳими, Президент Ислом Каримов ўз нут-қида «Мустақил Ўзбекистон давлатининг сиёсати инсонийлик ва эзгулик тамойилларига асослана-ди» деган дастурий ғояни бутун дунёга баён қилди ва мана, йигирма йилдики, давлатимиз ана шу сиё-сий принципга оғишмасдан, қатъий амал қилиб кел-моқда.

Халқимиз, Ватанимиз тарихига олтин ҳарфлар билан ёзиладиган ўша унутилмас кунларга назар таш-лайдиган бўлсак, айни ўша пайтда ёш, мустақил Ўзбе-кистон давлати раҳбари томонидан мамлакатимизнинг сиёсий-ижтимоий, маънавий тараққиёти учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кўплаб ўта муҳим ҳужжатлар қабул қилинганини кўрамиз. Мисол учун, 31 август куни қабул қилинган «Ўзбекистон Респуб-ликаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида»ги қонун, 5 сентябрда имзоланган Тошкент шаҳ-оидаги В.И. Ленин номидаги майдонни Мустақил-лик майдони деб қайта номлаш тўғрисидаги, 6 сен-тябрь куни имзоланган «Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлигини тузиш тўғрисида»ги Президент фармонлари ва бошқа сиёсий ҳужжатлар шулар жумласидандир.

Мамлакатимиз мустақиллигининг эълон қилини-ши, турган гапки, собиқ Марказдаги империяпараст кучлар ва уларнинг юртимиздаги тарафдорлари то-монидан ички норозилиқ билан кутиб олинди. Улар Ўзбекистоннинг истикдол йўлидаги қатъий ҳаракатларини қандай қилиб бўлмасин йўққа чиқариш учун уринар, бунинг учун қулай фурсат пойлаб юришар эди.

Мамлакатимиз мустақиллигидан сўнг бир ой ўтар-ўтмас бу аламзада кучлар очикчасига бош кўтариб, ўзларининг ёвуз мақсадларини амалга оширишга ҳаракат қилишди. АввалАан пухта тайёрланиб, айна ана шу бузғунчи кучларнинг номилан иш кўрган бир гуруҳ депутатлар 1991 йилнинг 30 сентябрь куни ўн иккинчи чакириқ Ўзбекистон Олий Кенгашининг навбатдан ташқари еттинчи сессиясида Президент Ислон Каримовга қарши зимлан уюштирилган кабах Фитнани амалга ошириш ниятида сиёсий жанжал қузғашади.

Агар ўша пайтда ҳали янги Конституциямиз ва тегишли қонунларимиз қабул қилинмагани, муста-қил давлатимизнинг ҳарбий ва фуқаролик тузилмалари тўла шаклланиб улгурмаганини ҳисобга оладиган бўлсак, бу фитначилар Ватанимиз истиқлолининг асосий ташаббускори, мамлакатимиз мустақил-лиги ва суверенитетининг фидойиси ва кафолати бўлган инсонни раҳбарликдан четлатиш, унинг қанотини қайириш орқали халқимиз эндигина эришган тинч-осуда, озод ва эркин ҳаётга, фарзандларимизнинг келажагига чанг солишдек разил мақсадни кўзлаганини тушуниш қийин эмас, албатта.

Шу маънода, Президентимизнинг озодликка эришган дастлабки кунларимизда **«Ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз - бу гул билан қопланган йўл эмас, бу тоталитаризм меросидан халос бўлиш ва покланиш, мафкуравийлик иллати ет-казган зиён-заҳматларни бартараф этишнинг қийин, узок давом этадиган йўлидир»**, деб айтган сўзлари замирида қанчалик чуқур ҳаётий маъно борлигини яна бир бор англаймиз.

Факат давлатимиз раҳбарининг катъий позиция-си, оғир-босиклик билан бутун халқимиз манфаа-тига мос ҳаётий лалиллар. чуқур тахлиллар асосида депутатларни таги ПУЧ даъватлар. сохта баёнотларга учмасликка, тарих берган ноёб имкониятни кўлдан бой бермасдан, мустақиллик ғояси атрофида жипс-лашиб, бир ёкалан бош чикариб ҳаракат қилишга ишонтира олгани бу масалада хал қилувчи роль ўйна-ддь

Айтиш керакки, қарамликка асосланган муста-бид тузумдан янги бир тарихий даврга ўтиш — мус-тақил давлат барпо этиш йўлидаги оғир синовлар шу билан якун топгани йўқ. 1991 йилнинг 9 декаб-рида Наманган шахрида бир гуруҳ кўпоровчи кучлар вилоят ижроия кўмитаси биносини эгаллаб олиб, Ўзбекистонни ислон лавлатига айлантиришни даъ-во қилиб чиқишди ва республика раҳбари билан

учрашув талаб килишаи. Ислом Каримов эртаси куни тонгда Наманганга етиб келди ва ақидапараст-лик ғоялари билан онги захарланган, жазавага ту-шиб, кора кучга айланган жоҳил оломон орасига ҳамроҳларсиз, бир ўзи хеч бир иккиланмай шижоат ва шиддат билан кириб борди. Бу драматик ҳолат видео тасмасида тасодифан муҳрланиб қолган.

Шуни айтиш керакки, Ислом Каримовнинг ана шундай қатъияти ва жасорати бинони бошига кўта-риб бақир-чақир қилиб ётган минглаб энг ашаддий экстремистларни ҳам доводиратиб, саросимага солиб кўйди. Мамлакатимиз раҳбари хаяжонга берилмас-л-дн. вазминлик билан улар талаб қилаётган йўл қонунга мутлақо зид экани ва хеч қачон яхшиликка олиб келмаслигини уқтирди, ўзининг салобати ва иродаси билан гувиллаб ётган оломоннинг шаштини гўндиришга, беҳуда қон тўкилишининг олдини олиш-га муваффақ бўлди.

1992 йил 16 январда Тошкент шаҳридаги Тала-балар шаҳарчасида аламзада, экстремистик кучлар томонидан яна жанжал чиқарилди. Х.али онгу тафаккури шаклланиб улгурмаган, хаётий тажри-бага эга бўлмаган талаба ёшларлан фойдаланиб, бир гуруҳ манфаатпараст, амалпараст кимсалар юрти-мизлаги вазиятни издан чиқаришга ва шу тарика дунё ҳамжамиятидан ўз ўрнини топишга интилаётган ёш Ўзбекистоннинг обрўсига путур етказишга, уни уз танлаган йўлидан қайтаришга уринишди.

Ана шу ва шу каби бошқа қалтис вазиятларла Дрезидентимизнинг халқимиз ироАасига, қонунла-Шмизга таянган ҳолда олиб борган вазмин сиёсати, уз вақтила қатъият билан кўрган чора-тадбирлари туфайли бундай хавф-хатарлар бартараф этилгани, Шодлигимия, хурриятимиз саклаб қолингани, ха-ЎИҚатан ҳам. истиклол йўлининг биз учун нақадар Мураккаб, оғир ва машаққатли бўлганидан далолат бер^ади. Ушбу китобдаги яна бир диққатга молик жиҳат шундаки, бутун Иттифоқ бўйлаб йиғилиш ва маж-лисларда рус тилида, коммунистик сафсатабозлик руҳида сўзлаш қоидага айланиб қолган бир шаро-итда республика раҳбари Ислом Каримовнинг ак-сарият нутқ ва маърузалари (Москвада ўтказилган йиғилишлардаги чиқишларидан ташқари) асо-сан ўзбек тилида, халқимизнинг барча қатламлари учун тушунарли бўлган содда ва равон, жозибали, таъсирчан услубда жаранглагани она тилимизнинг мақомини жойига

кўйиш, эл-юртимизнинг руҳи-ни кўтаришга хизмат қилгани шубҳасиз. Миллий кадриятларимизнинг асосий устунларилан бири бўлган она тилимизга ана шундай юксак эътибор туфайли 1989 йилнинг 21 октябрь куни кизгин баҳс ва тортишувларлан сўнг сиёсий-маънавий ҳаёти-миздаги унутилмас ҳодиса амалга оширилгани — ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгани ис-тиқлол тарихининг яна бир ёркин саҳифасини таш-кил этади.

Бу китобдаги барча чиқишларни ўзаро бирлашти-риб турадиган энг муҳим фазилат — бу Ватанимиз истиқлолига фидойилик, шу замин, шу халқнинг ёруғ келажаги, фаровонлиги, бахту саодати учун ҳар қан-дай синов ва машаққатларга тайёр туриш туйғуси, шу улуғ мақсадларга борлиғини бағишлаган инсоннинг бе-зовта ва бедор қалби, кенг тафаккури, мустаҳкам ирода ва эътиқодидир.

Шу нуқтаи назардан қараганда, тўпламга кири-тилган ҳар бир чиқишни мутолаа қилиш жараёнида биз янги тарихимизнинг ўзимиз билмаган, англамаган яна кўплаб қирраларини янгитдан кашф этамиз, истиқлол моҳиятини, **«тарихий бурилиш палласида халқ дарди, миллат қайғуси буюк шахсларни яратиши»**ни янада чуқурроқ англаймиз. Озодлик. ^гу[^]ст ИА^{лик}- бугунги тинч-осула ҳаёт ўз-ўзидан кел-т.лагаК![^]-У^{лар}Р^{нинг} барчаси қандай тинимсиз кураш-дао ЁЛЙ^{нчили}к ва йўқотишлар, уйкусиз тунлар, му-нозаря[^]а муҳокамалар, изланиш ва яратишлар, баъ-оанўтд изтиробли, баъзида қувончли интилишлар[^]дудгди эканини қалбимиздан, юрагимиздан ўтка-23МН-3. Эл-юртимиз Ўзбекистон деб аталган бу бе-тяурпр ва озол диёр, мустақил давлатни ҳақиқатан ҳам уз меҳнати, ўз ақл-заковати ва салоҳияти, иро-даси билан барпо этганидан кўнглимиз тоғдек кўта-рилади.

Президент Ислом Каримовнинг халқимизнинг сиёсий тафаккур хазинасига бебаҳо ҳисса бўлиб қўшиладиган «Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида» китоби истиқлол туфайли асл илдизла-римизга қайтиб, ўз тақдиримизни ўзимиз белгилаш ҳуқуқига эга бўлганимизни, авлод^аР^{га} ибрат ва на-муна бўладиган буюк ишларни амалга оширганимиз-ни яна бир бор ғурур-ифтихор билан таъкидлашга асос беради, деб ишонамиз.

БИЗ БУНДАН БУЁН ЭСКИЧА ЯШОЛМАЙМИЗ ВА БУНДАЙ ЯШАШГА ЗАМОННИНГ ЎЗИ ЙЎЛ ҚЎЙМАЙДИ

Хурматли ўртоқлар!

Авалло, мени маъзур тутасизлар-у, лекин бугун мана шундай жиддий масала муҳокамасида ишти-рок этар эканман, беихтиёр аввалги мажлисларни эслашга тўғри келмоқда. Яхши эслайман, бундан уч йил оддин ҳам мана шу задда катта масалаларни муҳокама қилган эдик. Лекин, афсуски, бугунги му-ҳокамадаги ёндашув ва усуллар бу ерда ўтирган ва ўша масалалар учун жавобгар бўлган одамларнинг масъулияти ўзгармасдан қолганини кўрсатмоқда.

Мен табиий равишда шундай хулосага келмоқда-ман. Чунки биз бугунги куннинг масъулияти ўта жид-дийлиги, бутун мамлакат ўзгаришлар босқичида тургани, унинг ғоят оғир аҳволга тушиб қолгани ҳақида гапиряпмиз. Агар Фарғона воқеаларидан кейин Ўзбекистонда вужудга келган вазият ҳақида гапирадиган бўлсак, шуни айтишим керакки, биз аввало ўзимиздан, мансабда ўтирган раҳбарлардан бутунлай бош-қача ёндашувларни, энг асосийси, бошқача жавоб-гарликни кутишга ҳақлимиз.

Биз бутун муҳокама қилаётган барча масалалар-ни ўзимизнинг ишга бўлган муносабатимизни тубдан ўзгартирмасдан туриб хал қилиб бўлмайди — гап шу ҳақда бормоқда.

Албатта, бу ерда ўтирганларнинг барчаси мени яхши билади ва чамаси, ўзича менга қандайдир баҳо бераётган бўлса ҳам ажабмас. Лекин, шуни айти-шим керакки, ҳамонки мени республика раҳбари этиб сайлашган экан, ишга бундай муносабатни ўзгартириш учун қўлимдан келган барча ишни қила-ман. Ишга бўлган, ўзимизга топширилган вазифага нисбатан муносабатни, дунёқарашимизни ва уму-ман, масъулиятимизни ўзгартира олсаккина ишла-римиз йўлга тушиб кетади. Акс ҳолда, вазиятни издан чиқаришга интиладиган кучлар ё мени четга су-риб қўяди ёки жуда кўп раҳбарларни ўзгартиришга тўғри келади.

Мен, албатта, ўзимнинг биринчи чиқишимни ай-нан шу сўзлардан бошламоқчи эмас эдим, аммо, так-рор айтаманки, ҳаммамиз ишга бўлган муносабати-мизни кескин ўзгартиришимиз керак...

... Ҳозирги кунда кўпгина одамлар Фарғона воқеаларининг сабабларини турлича изоҳлашмоқ-да. Мен ҳам бугун барча сабабларни санаб ўтмоқчи ёки уларнинг энг асосийларини қайд

этмоқчи эмас-ман. Лекин шу нарса аёнки, барча воқеаларнинг илдизи - Фарғона водийсида яшаётган аҳолининг оғир ижтимоий-иқтисодий ахволи билан боғлиқ, десам, ўйлайманки, кўпчилик бу фикрга қўшилади.

Шу ўринда бошқа масала ҳам ўртага чиқади -Фарғонада содир бўлган воқеалар Ўзбекистоннинг бошқа бир жойида юз бериши мумкинми? Бу са-волга ҳам очиқ жавоб бераман: ҳа, мумкин эди. Чун-ки, менинг тушунишимча, одамларнинг таъмино-ти, даромади, уларнинг яшаши учун зарур бўлган "Ундалик маҳсулотларнинг энг кам миқдори, ор-тикча ишчи кучини нима билан банд этиш ва бу масалани қандай ечиш нуқтаи назаридан қараган-да, Андижон областидаги ҳозирги мавжуд аҳвол Фарғона областидагидан ҳам ёмонроқдир.

... Биз бир саволга аниқ жавоб топишимиз зарур — Фарғонада юз берган фожиали воқеалардан ке-йин бизнинг бу борадаги ёндашувларимиз қанчалик ўзгарди? Афсуски, бугунги муҳокамалар бизда ҳеч нарса ўзгармаганини кўрсатмоқда. Мен сизлар би-лан кўп йиллар бирга ишлаган инсонман, бу залда ўтирганларнинг деярли барчасини танийман. Биз бир-биримизни яхши биламиз.

Мен сизлардан сўрамоқчиман: ана шу фожиали воқеалардан кейин Фарғона водийси областлари бугунги мажлисга юборган раҳбарларнинг психоло-гиясида нима ўзгарди? Мен бу саволга ўзингиз жа-воб топишингизни истайман. Бугунги мажлисда Фар-ғона область ижроия комитети раисининг ўринбо-сари Ю. Калимуллин, Наманган область ижроия комитети раисининг биринчи ўринбосари А. Богус-ловский, Андижон область ижроия комитети раисининг биринчи ўринбосари В. Бабенконинг ҳисобо-тини эшитдик. Албатта, улар тажрибали мутахассислар эканини биламиз. Афсуски, бу одамлар ҳам бугунги мажлисга тайёрланмасдан келибди.

Мен бугун нимани кутган эдим? Мен ҳар бир об-ласть бўйича аниқ дастурлар ҳақида, ички резервлар ҳисобидан ишни тўғри ташкил этиш, ишлаб чи-қариш қувватларини реконструкция қилиш, қанча миқдорда, ким ва қачон қўшимча хом ашё ажрати-ши эвазига аҳволни яхшилаш имкониятлари тўғри-сида амалий гаплар бўлади, деб ўйлаган эдим...

Умуман, бугун биз масалани кенгроқ қўйиши-миз, одамларни қандай боқиш, Фарғона водийси-да яшаётган аҳолининг моддий

фаровонлигини қандай қилиб яхшилаш ҳақида сўз юритишимиз рур. Масалани айнан шундай қўйиш ҳар томон-лама тўғри бўлган бўлур эди. Биз иш ўринлари ҳақида гапирганимизда, шуни ўзимизга тасаввур қилишимиз керакки, Фарғона областидаги барча ер майдонлари шу қадар ишдан чиққан, ернинг жони шунчалик сўриб олинганки, агар биз меҳнатни таш-кил этишнинг янги усуллари бўлмиш оилавий пудрат ва бошқа хўжалик юритиш шаклларини, ерни деҳ-қонлар ихтиёрига берадиган ана шундай кўплаб тад-бирларни жорий этган тақдиримизда ҳам у ерда яша-ётган одамларга тўғри келадиган қўшимча даромад миқдорини ўзгартириш жуда қийин. Мен буни Қаш-қадарё области мисолида яхши биламан. Аҳолини Қарши чўлларига ташкилий равишда кўчиришнинг бутун даври мобайнида у ерга 600 та оила кўчиб борган, холос. Бугунги кунга қадар улардан 40 та оила яшаб қолган...

Шундай экан, савол туғилади: Фарғона области-даги ортиқча ишчи кучини қандай банд қилиш, одамларни қандай боқиш керак?

Бунинг ҳозирча фақат битта чораси бор — иш ўринлари яратиш лозим. Бунинг учун ишлаб чиқа-риш таркибини шундай қайта куриш зарурки, одамлар ўзлари яшаётган жойдан узоққа кетмасдан, самарали меҳнати ҳисобидан керакли даромадга эга бўлсин. Мен бу ерда ўтирган кўпчилик раҳбарларга эслатмоқчиман, агар Хитойни оладиган бўлсак, у ерда саноат маҳсулотларининг 40 фоизи қишлоқ жойларда ишлаб чиқарилмоқда. Бу мамлакатда йирик корхо-налар куришмайди, одамлар эса бир вақтнинг ўзида Шахсий хўжалик билан шуғулланиб, яшаш жойидан узоқ бўлмаган ерда қўшимча даромад манбаига ҳам эга бўлади. Бугун буни кўпчилик кўрмоқда, матбуот саҳифаларидан ўқиб, бу ҳақда хабардор бўд~ моқда.

Айтиш керакки, Хитойда аҳолининг сони бизда-гига қараганда бир неча баробар кўп. Лекин Хитой қандайдир йўлларни топиб бу муаммоларни муваф-фақиятли ҳал этмоқда. Ўзингиз эътибор беринг, бу-гунги кунда Хитой қандай суръатлар билан ривож-ланмоқда, халқининг ҳаёт даражаси қанчалик ўсиб бормоқда. **Агар Фарғона водийси ҳақида сўз юри-тадиган бўлсак, биз ҳал этмоқчи бўлган масала бит-та - қандай қилиб ишчи ўринларини яратиш, бунинг учун нима қилишимиз керак?..**

... Айрим тармоқларда, айниқса, енгил саноатда бўш иш ўринлари жуда кўп бўлишига қарамасдан, одамларни ишга жойлаштира

олмасдан овора бўлаётгани-миз кишини хайрон қолдиради. Бундай жумбоқни ҳеч ким Тошкентдан туриб ҳал қилиб беролмайди. Бу масалалар фақат жойларда ҳал этилади. Бу борада ушбу тармоқлар учун бевосита жавобгар бўлган, лекин бу масалаларни кимдир четдан келиб ҳал қилиб беради, деган хомхаёл билан юрган одамларнинг масъулият-сизлиги ҳам сезилмоқда...

... Мен Фарғонада тўпланиб қолган муаммоларни ечиш учун Тошкентда, айти мана шу залда зудлик билан малакали, кўп нарсани тушунадиган, ишнинг негизини биладиган одамлардан иборат бир гуруҳ ташкил этишимиз керак, деб ҳисоблайман. Бу гуруҳ водийга бориб, белгиланган муддат мобайнида ҳамма шаҳар ва қишлоқлар, айниқса, инкироз ҳолати се-зилаётган барча жойларни айланиб чиқиб, ҳар бир ҳудуд бўйича амалий таклиф ва хулосалар тайёрла-ши лозим. Бунда жойларда ташкил этиладиган кор-хоналарни қурадиган пудрат ташкилотлари, молия-вий манбалар, хусусан, у ерда ишлаб чиқариладиган

"" ГУЛОТ билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш зарур.

Бу комиссия ана шундай таклиф ва хулосалар билан қайтиб келганидан сўнг, биз мана шу залда барча манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда бу масалаларни яна атрофлича кўриб чиқамиз...

Бу ишларни ҳал қилишда ҳар бир раҳбар ўз жойи-да масъулиятни ўзига олиб, бу масалаларнинг ечи-мини топмас экан, мен хавотирдаманки, биз 1990 йилда ҳам ҳеч нарсага эриша олмаймиз...

Шунинг учун яна бир бор илтимос қиламан, бугун мана шундай комиссияни тузишимиз, унинг тарки-бига биринчи навбатда Давлат план комитети, Давлат меҳнат комитети ходимларини, жойларда қурилиш би-лан шуғулланадиган тегишли тармоқлар вакиллари ва курувчиларни, шунингдек, Министрлар Совети ходимларини киритиш зарур. Токи улар жойларга бориб, Фарғона области бўйича белгиланган режалар, қури-лиши бошланган, реконструкция қилинаётган объектларни топшириш муддатини белгилаши лозим. Бундан ташқари, бутун область фаоллари, аввало, лавозимда ўтирган, шу ишлар учун жавобгар бўлган райком сек-ретарлари, райижроком вакилларини бу ишларга кенг жалб этиш керак...

... Июль ойининг бошига қадар Фарғона области аҳолисининг ҳаёт даражасини ва ишга яроқли аҳолининг бандлигини ошириш бўйича дастурни ишлаб чиқиш зарур. Маҳаллий органлар раҳбарла-

рининг жон бошига қанча даромад тўғри келиши ва умуман, одамларнинг қандай ҳаёт кечираётгани, °Ундан кейин шундай паст даромадлар билан яшаш ^умкин эмаслигини билмаслиги, масалан, мен учун уят ҳисобланади. Агарда биз шуни билмасак, ижтимоий соҳадаги бундан кейинги прогнозларни қан^н ишлаб чиқиш мумкинлигини мен ўзимга та

Бугунги кунда халқнинг сиёсий онги шунчалик юксалиб кетганки, у ён-атрофда содир бўлаётган во-қеаларнинг ҳаммасига сиёсий баҳо беради. Аҳолининг соддалиги ва ҳеч нарсани тушунмаслигига умид қиладиган замонлар ўтиб кетди. Буни қаранг-ки, қишлоқдан келган одамларни шаҳарда ишга олмайди, лекин республикамизнинг ташқарисидан келганларни эса ишга олади. Сизлар эртага бизда ҳам худди шундай кайфият, яъни одамларни би-ринчи ва иккинчи сортга бўлиш кайфияти туғи-лишини истайсизми?..

Область партия комитети буни нима учун сезма-ди? Буни қандай изоҳлаш мумкин? Барчангиз қабул қилган ҳужжатларингизни бир қараб кўринг, балки шунга ўхшаш яна қандайдир номаъкул ишлар чи-қиб қолиши мумкин...

Нима учун маҳаллий миллатга мансуб кишилар ўртасида муҳандис-техник ходимлар йўқ? Мен бу савол ҳаққоний савол, деб ҳисоблайман. Бу муаммо устида ҳаммамиз бош қотиришимиз ке-рак. Мен бошқа мисоллар келтириб ўтирмайман, лекин шунинг ўзи ҳам барчамизни ҳушёр тортти-риши зарур. Биз ёш кадрларни тарбиялаш, уларга илғор меҳнат ва тафаккур усулларини сингдириш учун нима қилмоқдамиз? Тан олиш керакки, деярли ҳеч иш қилаётганимиз йўқ.

Мен сизларга қандайдир кўрсатма бериш ёки хулосалар қилиш ниятидан йироқман, лекин бизнинг молия министримииз талантли ёшлар учун мах-сус стипендиялар белгилаш, уларни мамлакатимизнинг етакчи минтақаларига республикамиз ажрата-диган ана шу стипендия ёки ёрдам ҳисобидан билим олишга юбориш ҳақида ўйлаб кўриши керакдир. На-заримда, бугун ана шу ишнинг фурсати етди. Агар ҳукумат захирасидан бир неча миллион сўмни ай-нан шу мақсадларга йўналтирсак, ўйлайманки, бу айти муддао бўлади. Бу ёшлар икки-уч йилдан сўнг юртимизга қайтиб, сўнги техник янгиликлар асо-сида барпо этилган энг илғор корхоналарни

дадил бошқаришга қодир бўлади. Ишонаман, бу масалада бизни ёшларимиз ҳам, халқимиз ҳам қўллаб-қувватлайди.

Бугунги кунда ёшлар шунчаки нодонлик туфайли шовқин кўтараетгани ёки қандайдир бошқа сабабларга кўра бебошлик қилаётгани йўқ, десам, сизлар ҳам бу фикрга қўшиласиз. Айтишим керакки, ёшлар ва уларни ишга жойлаштириш масаласидаги сиёсат бизда жиддий ўйлаб кўрилмаган...

Қаранглар, қанчадан-қанча ёшларимиз бугунги кунда ўз кучини қаерга сарфлашни билмай юрибди. Фурсатдан фойдаланиб, сизлар билан бир фикрни ўртоқлашмоқчиман. Яқинда, бу ерда — Тошкентда партия пленуми бўлган вақтда биздан сиз Қашқа-дарё раҳбари бўлганингиз учун ушбу воҳадан келиб ўқиётган ёшлар билан бир суҳбат ўтказсангиз, деб илтимос қилишди. Қашқадарёлик студентлар қизиқ-қонлик қилишмоқда, дейишди. Нимагадир Тошкентда энг қизиққон ёшлар — бу қашқадарёлик ва сурхон-дарёлик студентлар, деб ҳисоблашади.

Биз суҳбат ўтказган залда Қашқадарёдан келиб таълим олаётган ёшлардан тахминан бир ярим минг нафари тўпланди. У ерда сўзга чиқиш учун махсус тайёрлаб қўйилган кишилар ҳам бор эди. Улар қал-тис, одамни чалғитадиган саволлар бериш орқали ма-салани бошқа томонга буриб юборишмоқчи эди. Ай-тишим керакки, суҳбат пайтида қарсақбозликлар ҳам, ер тепиб шовқин кўтаришлар ҳам бўлди. Суҳбати-миз тутаганидан сўнг, мен шуни тушуниб етдимки, биз бормаган жойда, жумладан, ана шундай ёшлар орасида бошқалар пайдо бўлиб, ўз ишини битирар экан. Шу тариқа биз фарзандларимизни бошқаларнинг қўлига бериб қўяпмиз.

Биз суҳбатдан сўнг бир гуруҳ ёшлар билан гап-лашганимизда уларнинг ақлу ҳуши жойида бўлган болалар эканини, уларни Қашқадарёнинг, умуман республикамизнинг келажаги, пахта яккаҳоқимлиги билан боғлиқ масалалар қизиқтириши, уларнинг барча қатори соғлом фикрлашга қодир экани аён бўлди.

Аслида, пахта яккаҳоқимлиги деган нарсани, унинг нима учун яккаҳоқим бўлиб қолганини кўпчилик мут-лақо тушунмайди. Бугун мана шу залдаги имкониятдан фойдаланиб айтмоқчиман, пахта яккаҳоқимлиги масаласида биз ўзимиз айбдормиз. Биз бу ишга берилиб кетдик, бу масала зимдан амалга оширилган ху-шомадгўйликка айланиб қолди ва у барчамиз учун ҳалокатга айланди. Агар

Қашқадарё бўйича яна бир мисол келтирадиган бўлсам, эртага Ислом Каримов фақат Қашқадарёни билади, деган гап-сўз тарқалиб кетиши мумкин.

Албатта, ишга тўлиқ киришиб кетганимдан сўнг мен бошқа областлардан ҳам мисол келтираман, ле-кин ҳозирча яна Қашқадарёга мурожаат қилишга тўғри келади. Бизга мева-сабзавот экинлари учун 235 минг гектар ер лимити белгиланган эди. Лекин биз бу кўрсаткичдан 7 минг гектар кўпроқ ерга ана шу экинларни эдик. Ҳолбуки, мутасадди раҳбарлар барча райком ва район ижроия комитетларига дўқ қилиб, агар белгиланганидан сал оширадиган бўлсанг, ўзингдан кўр, партбилетингни топширишингга тўғри келади, деб қаттиқ талаб қўйган эди. Шунга қара-масдан, барибир ўз билганидан қолмасдан, кўпроқ майдонларга мева-сабзавот экинларини экадиган бригадирлар ва совхоз директорлари олдида райком секретарлари заиф бўлиб қолишди. Мен бугун ай-тишим керакки, совхоз директорлари, бригадирлар-ни юқоридан туриб бир гапга кўндириш осон эмас, чунки уларнинг ўзлари нимадан қандай даромад олиш, хўжалик аъзоларини қандай боқишни яхши билишади.

Шу маънода, пахта яккахокимлиги ҳақида далада умуман ишлаб кўрмаган, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига мутлақо алоқаси бўлмаган одамларнинг сафсата сотиши мени хайрон қолдиради. Бу одамлар пахта яккахокимлиги ҳақида гапириб, аввало, ўзининг ишга яроқсизлигини ниқобламоқчи бўлади. Шунинг учун ҳам бу борада масалалар кўп. Лекин улар ҳақида Министрлар Совети келгуси йил режаларини аниқлаштирадиган пайтда алоҳида гаплашиб олиш мумкин.

Ўйлайманки, бу борада кичик бир тажриба ўтка-зиш, яъни қанча майдонга қайси экинни қанча миқдорда экиш масаласини колхоз ва совхозларнинг ўз ихтиёрига қолдириш керак. Биз ана шундан сўнг эришилган натижаларни бир жойга тўплаб, ўзаро фикрлашиб олишимиз мумкин. Балки биз республика бўйича ҳеч қандай зўрлаш, мажбур-лаш ҳолатларига йўл қўймасдан, 5 миллион тонна пахта хом ашёси етиштиришга эришармиз. Келинглар, шуни бир тажриба қилиб кўрайлик, барча ишни далада ишлаётган одамларга ишониб топ-ширайлик...

Сўзимнинг бошида айтган гапларимга қайтиб таъкидламоқчиман, агарки биз Фарғонада содир бўлган воқеалардан зарур сабоқ чиқариб олмасак, агарки биз халқимизга воқеалар жиловини қўлга олганимизни ва биз бу масалаларни ҳал этишга

ҳаракат қилаётганимизни кўрсатмасак, агарки одамлар бу борада бизга инонмаса, ишонинглар, ҳар қандай дақиқада ва ҳар қандай жойда ижти-мой портлаш юз бериши мумкин. Биз одамлар-ни ташвишга солаётган масалаларни ҳал қилиш-га киришганимизни улар амалда ҳис қилиши ло-зим. Бугунги мажлис шу йўлдаги биринчи қадам бўлиб хизмат қилиши керак.

Агар истиқбол ҳақида гапирадиган бўлсак, кўпчи-лик ўртоқлар сайловчилар, халқ билан учрашганла-рида оғир саволларга жавоб берар экан, бизда 1995 йилга қадар мўлжалланган дастур бор ва у ҳамма масалаларни ечиб беради, деб гапиришга ўрганиб қолишган. Гўёки бу дастур бизни ҳамма бало-қазолардан халос этадигандек. Ҳолбуки, ундай эмас. Бу-гунги кунда бу дастур қанақадир жонсиз нарсага айланиб қолган. Бу дастур фақат биз учун қандай-дир марралар, қандайдир мақсадларга эришиш им-конини берадиган асосий йўналишларни, баъзи тар-кибий ўзгаришларни кўрсатиб беради, холос. Биз — бутун партия аппарати бугун бу дастурдан ниқоб сифатида фойдаланмоқдамиз. У, бугун бизда аҳвол ёмон, бу тўғри, лекин бизда дастур бор, демак, эрта-га яхши бўлади, деган баҳона учун хизмат қилмоқ-да. Лекин бу дастурни амалий ҳаётга яқинлашти-риш учун, мен билмадим, қанча ҳаракат қилиш ке-рак бўлади.

Шунинг учун, менинг назаримда, баъзи тармоқларни устувор ривожлантириш ҳақида биз жиддий ўйлаб кўришимиз зарур...

Албатта, республикамиздаги минерал хом ашё, энергетика, ер-сув ресурслари борган сари камайиб боради. Шу нуқтаи назардан қараганда, эски ёнда-шувлардан чора излаган билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Бутун фавқулодда ғайриоддий йўлларни топиб, тараққиётимиз истиқболини тўғри белгилаб олишимиз зарур. Табиийки, бунда энг катта масъу-лият, аввало, билимдон ва малакали, фидойи кадрлар зиммасига тушади...

Бунинг учун янги шароит талаблари асосида ўз ишимизни жиддий қайта ташкил этишимиз зарур. Муайян тармоқ учун жавоб берадиган одамларнинг масъулиятини ошириш лозим.

*Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг
Фаргона водийси областларини ижтимоий-иқтисодий
ривожлантиришни жадаллаштириши масалаларига бағиш-
ланган Кенгашида сўзланган нутқдан (стенограмма
материаллари асосида тайёрланди)
1989 йил 24 июнь, Тошкент шаҳри*

ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ УЧУН КУРАШАЁТГАН БАРЧА СОҒЛОМ КУЧЛАРНИ БИРЛАШТИРИШ ЗАРУР

Мамлакат кескин ва қийин даврни бошидан кечирмоқда. СССР халқ депутатларининг биринчи съездида, СССР Олий Советининг мажлисларида, мамлакатнинг турли минтақаларида меҳнаткашларнинг оммавий чиқишларида бу, айниқса, яққол на-моён бўлди.

Ҳозир шундай вазият вужудга келдики, у жами-ятни янгилаш учун курашаётган барча кучларни бир-лаштиришни талаб қилмоқда. Одамлар асло кечик-тириб бўлмайдиган муаммолар — озиқ-овқат, транс-порт, савдо, соғлиқни сақлаш, уй-жой қурилиши, меҳнат режими ва унга ҳақ тўлаш, дам олиш шароитлари каби муаммоларнинг ҳал этилишини кутмоқ-далар.

Кейинги вақтларда иқтисодда пайдо бўлган бир қанча салбий тенденциялар вазиятни жиддий равишда чигаллаштирмоқда. Кўпгина халқ истеъмоли молла-рининг тақчиллиги сезиларли равишда кўпайди. Пул тобора кадрсизланиб бормоқда. Давлат бюджетининг камомади ўсиб бормоқда. Ишлаб чиқариш ва меҳнат интизоми анча пасайиб кетди.

Ана шуларнинг ҳаммаси социал кескинликнинг кучайишига олиб келмоқда.

Миллий масала ҳамон ўткирлигича қолмоқда. Ар-манистон, Озарбайжон, Грузияда, Болтиқбўйи ҳамда бошқа республикаларда можаролар давом этмоқда. Мана шу ва бошқа зиддиятлар, қийинчиликлар бизнинг республикамизни ҳам четлаб ўтмади. Айни вақтда Ўзбекистондаги ишларнинг аҳволи респуб-ликанинг ўзигагина хос бўлган бир қанча муаммоларнинг намоён бўлиши билан чигаллашмоқда.

Принципиал аҳамиятга эга бўлган баъзи энг жид-дий муаммоларга тўхталиб ўтишимга ижозат бер-гайсиз.

Биринчидан, республикада демографик вазиятнинг мураккаблигидир. Кейинги рўйхат маълумотларига кўра, **сўнги ўн йил мобайнида аҳолимиз 4,5 миллион кишига ёки 30 фоиз кўпайди ва ҳозир 20 миллион кишини ташкил этади.** Республикада аҳолининг ўсиш суръатлари умумиттифоқ суръ-атларига қараганда уч баробардан зиёд юқоридир.

Шуни очик эътироф этиш керакки, аҳолининг бундай ўсиши кўп йиллардан буён саноатда ва халқ хўжалигининг бошқа тармоқларида иш жойларини кўпайтириш ҳамда аҳолининг ҳаёт таъминоти учун зарур шарт-шароитларни яратиш билан мустаҳкам-ланмаяпти.

Одамлар турмуши тобора беҳаловат бўлиб бора-ётганлиги, ижтимоий-фойдали меҳнат соҳасида банд бўлмаган кишилар, оддий қилиб айтганда ишсизлар кўпаяётганлиги, ижтимоий меҳнат унумдорлиги ва аҳолининг даромадлари камайиб, пировард натижада халқ фаровонлиги пасайиб кетаётганлиги мана шундандир. **Статистиканинг кўрсатишича, ҳозир Ўзбекистонда аҳоли жон бошига ҳисоблаганда да-ромади 75 сўмдан ошмайдиган 8 миллион 800 минг-га яқин киши яшаб турибди, бу эса аҳолининг 45 фоизини ташкил этади. Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, кун кечириш учун камида ҳозирги кунда 85 сўм зарурлигини эътиборга оладиган бўлсак, ана шунда одамлар қандай қийинчилик билан, учма-уч яшаб келаётганига ўзингиз баҳо бе-ришингиз мумкин.**

Иккинчидан, республика халқ хўжалиги бирёқ-лама, айтиш мумкинки, ҳаддан ташқари номақ-бул ихтисослаштирилган. Натижада шундай аҳвол вужудга келдики, қишлоқ хўжалиги билан бир қаторда саноатда ҳам асосан хом ашёни бирлам-чи қайта ишлаш тармоқлари устунлик қилмоқда, тайёр маҳсулот, биринчи навбатда халқ истеъмо-ли моллари ишлаб чиқарувчи тармоқлар эса ар-зимас салмоққа эга. **Ҳозир қишлоқ хўжалиги хом ашёсининг талайгина ҳажми (пахта толаси, хом ипак ва бошқа кўпгина хом ашё маҳсулотлари) респуб-ликадан олиб кетилмоқда, айни вақтда эса аҳолининг истеъмол товарларига бўлган эҳтиёжини қон-дириш учун 8-9 миллиард сўмликка яқин тайёр маҳсулот олиб келинмоқда.**

Ўзбекистонда электроника, асбобсозлик, радио-техника, мураккаб рўзгор техникаси ишлаб чиқа-риш каби ва бошқа кўпгина илғор тармоқлар мут-лақо қониқарсиз ривожлантирилди. Агар бу тармоқлар республикада ривожлантирилганда эди, улар меҳнат ресурслари ошиб-тошиб ётган аҳолини иш билан таъминлай олган бўлур эди. Аксинча, респуб-ликада сув кўп сарфланадиган ва зарарли ишлаб чиқаришлар асоссиз равишда ривожлантирилди.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида аввало тармоқларнинг

сердаромадлиги ва меҳнат сарфини, ернинг табиий имкониятидан самарали фойдаланишни ҳисобга олиб, унинг структурасини тубдан қайта кўриб чиқиш ке-рак. **Республика пахтачилигидаги ишларнинг аҳо-лига: пахтанинг нархи, пахта якжаҳокимлигини тугатиш масалаларига ғоят зудлик билан э*таб»Р бе-риш зарур, албатта. Нарх-наво ислохогн Й>шқа қишлоқ хўжалик экинлари ҳамда чорвачиШ^{max} сулотларига ҳам татбиқ қилиниши лозим**

Учинчидан, ишлаб чиқарувчи кучлар ва, авало, саноат объектлари асосан стихияли равида.яиқ-роғи, ҳар хил ўзбошимчалик, буйруқбозлик ШР°Р~ лари асосида, кўпинча илм-фан вакиллари, б»и^{мли} ва обрўли мутахассисларнинг тавсиялари мғғлақо эътиборга олинмай жойлаштирилди. Республ^а са-ноат салоҳиятининг 50 фоизга яқини хой^шти-рилган Тошкент ва Тошкент области шақарлари, Фарғона, Андижон, Қўқон, Навоий цшқарлари ҳамда республиканинг бошқа бир қанча ми&тақалари мисолида ҳозир ана шундай жойАашифиш, айниқса салбий таъсир ўтказаетганинн кўриш мумкин.

Бундай жойлаштириш республиканинг эквяом-касига ва аҳоли пунктларининг экологияси» ғ^{оят} катта зиён етказганига ҳозир баҳо беришриин, энг асосийси эса, бу ҳозир аҳолининг даёт йЪМИ-нотига, одамларнинг яшаши ва уйғун кам»^{топи}~ ши учун зарур шароитларни яратишга таъсирҒ^{гказ}-моқда.

Тўртинчи ва айтиш мумкинки, энг муди»маса-ла - республикадаги социал аҳволнинг, о^мларнинг социал таъминоти ва уларни *пжттиш№^{моа}* қилишнинг мутлақо қониқарсизлигиднр. Қишлоқ аҳолисининг атиги 5 фоизи каналгоация & водо-провод билан, салкам 50 фоизи - ичимликеу⁸ би-лан, 17 фоизи табиий газ билан таъмиялавганини нормал аҳвол, деб ҳисоблаш мумкин змас Шуни эътироф этиш керакки, кўрилаётган барчачоралар-га қарамай, аҳолини уй-жой, соғлиқни сақл*Шг маданият, маиший хизмат объектлари, мактаблар, бо-лалар боғчалари ва ҳоказолар билан таъминлашда ҳозирча сезиларли силжишларга эришилгани йўқ.

Қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш учун бирон иш қилинмаяпти, ваҳоланки, аҳолининг асо-сий кўпчилиги қишлоқда яшайди.

Одамларнинг турмуш даражасига, фаровонлиги ва кайфиятига

бевосита таъсир ўтказадиган ана шу бар-ча ниҳоятда мураккаб муаммоларни ҳал этиш учун ишлаб чиқилган, аммо бир-бири билан дуруст боғ-ланмаган турли программалар ва тадбирлар мутлақо қониқарсиз рўёбга чиқарилаётганлиги бизни айниқ-са, ташвишлантирмоқда. Республиканинг айрим мин-тақаларини социал-иқтисодий ривожлантириш со-ҳасида йўл қўйилган хатоларни тузатиш учун амал-да бирон-бир иш қилинаётгани йўқ.

Сизларга маълумки, биз 1991 йилдан бошлаб хўжалик ҳисобига ўтамыз. Бироқ республика бюджет-жети катта камомад билан яқунланаётган ва бундай камомад камайиш ўрнига ўсиб бораётган экан, қан-дай хўжалик ҳисоби тўғрисида гап бориши мумкин?

Молиявий аҳволнинг мураккаблиги яна шу би-лан кескинлашмоқдаки, харажатлар республика бюджетининг ҳам, маҳаллий бюджетларнинг ҳам даро-мад қисмининг заиф базаси билан чекланиб қол-моқда. Ҳамма жойда нарх-наво ошиб бораётганлиги кузатилмоқда. Буларнинг барчаси одамларнинг ҳаққоний норозилигига сабаб бўлиб, ҳокимият органларига нисбатан муносабатда танқидий кайфи-ятларнинг кучайишига олиб келмоқда.

Биз вужудга келган аҳволдан чиқиш йўлини ни-мада деб биламыз? Ҳозирги пайтда одат бўлиб қолганидек, ҳаммани ва ҳамма нарсани танқид қилиш, айбдорларни топишга уриниш каби хатти-ҳаракатлар барчасидан осонроқ, албатта. Менинг назарим-да, ҳимоясиз ўтмишни танқид қилиш билан обрў орттиришга уринаётган кишилар ўзларини муносиб тутмаяптилар. **Шу нарса мутлақо равшанки, қийин аҳволдан чиқишнинг йўли, энг аввало, ишларнинг аҳволига ҳолис баҳо бериш, республикадаги вазиятни соғломлаштиришнинг конкрет ва аниқ-пух-та программасини ишлаб чиқишдан иборат.** Бизнингча, мазкур программанинг асосий мазмуни ва моҳияти — энг аввало, халқимиз турмуши ва фаро-вонлигини тубдан ва кескин яхшилаш мақсадида барча соғлом кучларнинг бирлашиши ва ҳамкорлик қилишини кўзда тутуди. Айни пайтда мазкур вази-фани ҳал этишни келгуси беш йиллик охирига ёки 2000 йилгача қолдирмай, унинг натижаларини одамлар яқин вақтлар ичида ҳис этишлари керак.

Ишни биринчи галда ҳаётимизнинг барча соҳаларида қатъий тартиб ва интизом ўрнатишдан, раҳ-бар кадрларни жой-жойига тўғри қўйишдан, улар-га нисбатан талабчанликни оширишдан

бошлаш лозим.

Кучларни бирлаштириш тўғрисида гапирар экан-миз, Ўзбекистоннинг ҳозирги куни ва келажагига бефарқ қарамаётган, ҳозир биз бошдан кечираётган оғир аҳволдан чиқишга ўз хиссасини қўшишга ин-тилаётган барча кишилар билан ҳамкорлик қилишга ва мулоқот олиб боришга тайёр бўлишимиз зарур. **Ҳар бир киши ўз жойида ўзига топширилган ишни виждонан ва ҳалол бажариб, ташаббус кўрсати-ши бугунги кунда ғоят муҳимдир. Олға томон бо-ришимизнинг асосий шарти мана шундадир.**

Фарғона областидаги фожиали воқеаларнинг оқибатлари натижасида ҳам республикадаги вазият кескинлашмоқда. Бу нарса ҳозир ҳам сезилиб турибди, ўзининг оғир таъсирини ўтказмоқда. Шунини рўйирост айтаманки, республикада вужудга келган ижтимоий-сиёсий ва социал-психологик вазият биз-ни жуда ташвишлантирмоқда.

Фарғона воқеалари тўғрисида гапирар эканман, шу нарсани яна бир бор таъкидлашни истардимки, айрим оммавий ахборот воситалари ва баъзи ман-фаатдор масъул раҳбарларнинг ана шу воқеаларга берган баҳолари улар фожианинг чуқур сабабларини билмасликларидан далолат беради. Гўё рес-публикада сиёсий ҳокимиятни қўлга олиш мақса-дини ўз олдига қўйган қандайдир миллатчи мар-казлар мавжудлиги тўғрисидаги асоссиз даъволар билан вазиятни билмасликларини, халқдан ажра-либ қолганликларини, етилган муаммоларни ҳал эта олмасликларини ва пировард натижада ўзларининг фаолиятсизлиги ва муаммоларни ҳал этишга қодир эмасликларини яширишга уринмоқчи бўладилар.

Мана шу барча уринишлар замирида ўз лавози-мини, идоравий ва гуруҳбозлик манфаатларини ҳимоя қилишга, турли миллат кишилари ўртасида атай ишончсизлик туғдиришга ва республикада ва-зиятни издан чиқарувчи кескинликнинг доимий ман-баини вужудга келтиришга интилиш сезилиб турибди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбе-кистон ССР Олий Совети Президиуми ва Ўзбекис-тон ССР Министрлар Советининг Мурожаатнома-сидан куйидаги сўзларни яна бир бор такрорлашга тўғри келади: **ўзбек халқининг виждони пок, Фар-ғона воқеалари ўзбек халқининг продаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тутуруқсиз ва ғараз-ли мақсадларни кўзлаб ким қандай бўёқ берма-син, тарих**

албатга ўзининг адолатли ҳукмини чи-қаради. Байналмилалчилик, меҳмондўстлик, яхшилик, қалб саховати ҳамиша ўзбек халқига хос фа-зилатлар бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бош-қа халқларга нисбатан душманлик кайфиятида бўлмаган. Бу қадимий ва ҳозирги тарихимиздан олинган кўпгина мисоллар билан исботланган.

Айни пайтда шуни ҳам айтиш керакки, ана шу фожианинг айбдорларини ҳимоя қилишга уринишлар ҳам асоссиздир. Ким бўлишидан, қайси миллат-га мансублигидан қатъи назар, ваҳшийлик ва одам ўлдиришда, ўт қўйиш ва тўс-тўполон чиқаришда айбдор бўлган шахслар жазога тортилиши зарур ва жазога тортиладилар, токи ўзбек халқининг пок но-мига доғ туширилишига йўл қўйилмасин.

Бугунги кунда халқ ўртасида ишончни мустаҳ-камлаш сиёсий ислохот билан чамбарчас боғланган. Бу — ҳаёт тақозосидир...

Аҳолимиз кўпаймоқда. Уни боқиш, кийинтириш, уй-жой билан таъминлаш лозим. Биз эса кам қурып-миз. Қурилиш суръатлари кескин пасайиб кетмоқ-да. Ярим йиллик давомида социал-маданий, маиший объектларни ишга тушириш йиллик плани атиги 44 фоиз бажарилди. Бу аҳволда биз йиллик план бажа-рилишини қандай таъминлаймиз? Бу қандай план-лаштириш, бунинг учун ким жавоб беради?

Уй-жой программаси қандай бажарилаётганли-гига бир назар ташланг. Ҳар бир областда, ҳар бир шаҳарда биз фақат аҳолининг ўсиб бораётган қис-минигина зўр-базўр уй-жой билан таъминлашга ул-гурыпмиз. Аҳвол мураккаблигича қолмоқда, аҳоли-ни уй-жой билан таъминлаш аввалги даражада ту-рибди. Уй-жойлар эскириб, яроқсиз бўлиб қолмоқда. Мактаб бинолари ҳам яроқсиз бўлиб қолмоқда, минг-лаб мактаблар ва бошқа социал, маданий, маиший объектлар авария ҳолатидадир. Энди бунга тоқат қилиб бўлмайди. Капитал қурилишдаги ишларнинг аҳволи ҳар бир районда, шаҳар ва областда конкрет кўриб чиқилиши, айбдорлар жавобгарликка торти-лиши зарур.

Ижро интизоми тўғрисидаги масала бевосита шу билан боғлиқдир. Халқ хўжалиги тармоқларидаги ишларнинг аҳволи яхши эмаслиги, одамлар кайфи-ятининг кескин ёмонлашаётганлиги интизомнинг сусайганлиги билан бевосита боғлиқдир. Кўпгина

рахбарлар ишни мохирлик билан ташкил этиш ўрнига мажлисбозлик ва қоғозбозлик билан шуғулланмоқ-да.

Аслида ижрони, ишни ташкил этишни, одамлар-ни сафарбар қилишни, қийин муаммоларни ҳал этиш йўлларини кидириб топишни ва ниҳоят, қарорларнинг оқибати учун жавобгарлик ва маълум даража-даги журъатни кимдир ўз зиммасига олиши керак эмасми?

Рақамларга назар ташлаймиз: кейинги бир ярим йил ичида республика Министрлар Советида 1484 та фармойиш ва қарор, яъни ҳар куни уч-тўрттадан ҳужжат қабул қилинди. Зарур контрол йўқлиги са-бабли уларнинг кўпи бажарилмаяпти. Агар ана шу ҳужжатлар бажарилишини ҳеч ким назорат қилмас экан, уларнинг нима кераги бор?

Бугунги кунда раҳбар кадрларнинг ишга муноса-батини тубдан ўзгартириш, топширилган соҳа учун уларнинг масъулиятини ошириш даркор.

Бизда шундай бўлмоқдаки, биз ҳамма нарса учун жавоб берамиз, айти пайтда эса ҳеч ким ҳеч нарса учун конкрет жавобгар бўлмайди. Бу, эҳти-мол, ҳозирги кунда биздаги асосий иллатдир. Бун-дай ёндашув туфайли ишларимиз ёмон бораётган-лигидан ажабланмаса ҳам бўлади. Бу борада, наза-

римда, ғоят муҳим жиҳатни қайд этиш лозим: ўзини аямасдан, бор кучини сарфлаб ишлаётганлар ҳам, нари-бери ишлаётганлар ҳам бир хил баҳоланмоқ-да. Энг аввало, ташаббускор, фикрлайдиган раҳ-барни кўра билиш, унинг самарали ишлаши учун барча шарт-шароитларни яратиб бериш муҳимдир. Уни бошқалардан ажрата билиш, маънавий ва мод-дий жиҳатдан рағбатлантириш лозим. Бизда эса ҳамма бараварлаштирилади. Яхши ходимга ҳам ёмон ходим сингари баҳо берилади. Биз ёмон ходимга нисбатан талабчан бўлишдан, яхши ходимни эса бошқалардан ажратиб кўрсатишдан чўчиймиз, чунки унисиди ҳам, бунисиди ҳам жавобгарликни ўз зим-мамизга олишимиз керак.

Шунга аминманки, одам биргина яхши сўз ту-файли, мажозий қилиб айтганда, тоғни талқон қили-ши мумкин. Афсуски, биз кейинги вақтда одамларга бундай муносабатда бўлишни деярли унутиб қўйдик. Чунки, одамга ишонч уни улуғлайди, унга ўз кучига ишонч бағишлайди. Бошқа томондан, ишончсизлик, холисона муносабатда

бўлмаслик одамларнинг ҳаф-саласини пир қилади ва шу туфайли биз қанчадан-қанча истеъдодли кадрларни бой бермоқдамиз.

Биз, барча раҳбарлар халқимиз бутунги кунда тан-бех, панд-насихат ва кўпинча ўринсиз жазодан кўра яхши, самимий сўзга муҳтожлигини тушуниб ети-шимиз керак. Бунинг сабаблари ҳаммангизга маъ-лум: узоқ вақт бизнинг халқ билан муносабатларимизда унга вазминлик ва ҳурмат билан ёндашув етишмади.

Республикада кадрлар ишини жиддий қайта қуриш зарур. Кадрларни танлаш чоғида, энг аввало, уларнинг сиёсий, ишчанлик, профессионал, ташкилот-чилик фазилатларига, ташаббускорлигига, масъулиятни ўз зиммасига ола билишига асосий эътиборни қаратиш керак. Биз Ўзбекистонда етарли бўлган ис-теъдодли, истиқболли кишиларни топа билишимиз, уларни тарбиялашимиз ва уларга масъулиятли со-ҳаларни ишониб топширишимиз лозим.

Республикадаги вазиятни, урф-одатларни ва халқ анъаналарини яхши биладиган ёш, истиқболли ма-ҳаллий кадрларни лавозимларга кўтаришни тўғри изга солиш ғоят муҳимдир. Бундай кадрларни кенг кўламда, истиқболли кўзлаб тайёрлаш керак. Айни вақтда кад-рлар давомийлигини таъминлаш, фаол раҳбарлар рўйхатидан адолатсиз равишда ўчирилган кишилар-ни ва бугунги кунда аҳоли орасида обрў-эътибор ва ҳурмат қозонган кишиларни фаол ишга қайтариш даркор. Мана пгу ишончнинг ўзи уларнинг руҳини кўтаради ва аминманки, улар ўзларига қайтарилган ишончни оқлаш учун янада зўр ғайрат билан, ҳеч нарсадан чўчимай, виждонан меҳнат қиладилар.

Буларнинг ҳаммаси бугун муҳокама қилинаётган Андижон, Хоразм областларида қишлоқда шахсий ёрдамчи хўжаликларни ва яқка тартибдаги уй-жой қурилишини ривожлантиришни таъминлаш юзасидан олиб бораётган ишлари тўғрисидаги масалага бевосита алоқадордир. Жойларда шу масалаларнинг ўрганилиши ҳозирча ҳисоботлар амалий ишларга қараганда кўп бўлаётганини кўрсатди.

Мен область, район бўғинидаги барча раҳбарларга мурожаат этиб, яна бир бор таъкидламоқчиман: ҳозир бу вазифа принципиал, муҳим сиёсий вазифа бўлиб, бу билан ҳар куни шуғулланиш керак, йўлда учраган қийинчиликлардан кўркмаслик ва уларни бартараф этиш лозим.

Бугунги кунда ана шу нарса олдимизда турган му-аммоларни ҳал этишнинг энг оддий, энг тез бажариладиган йўлидир. Фикримни

тушунтириб бериш-га ҳаракат қиламан. Қаранг, бугунги кунда қишлоқларимизда 240 минг оиланинг ери йўқ. 1,8 миллиондан кўпроқ ҳовли эса уй-жой қурилиши ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш учун кенгай-тиришга жуда муҳтож бўлиб турибди. Шаҳарлар, район марказлари ва шаҳар типигаги посёлкаларда ер йўқдиги сабабли меҳнаткашларнинг якка тар-тибда уй-жой қуришга, коллектив равишда боғдор-чилик қилиш ва полизчилик билан шуғулланишга им-кониятлари йўқ. Фақат Тошкент шаҳрида 92 минг оила ер участкаси олиш учун навбатда турибди.

Бизда мазкур масала юзасидан жуда кўплаб қарорлар қабул қилинган, лекин, афсуски, амалда силжиш йўқ ва шу боисдан буларнинг ҳаммаси одамларда адолатли равишда норозилик туғдирмоқ-да, улар сиз билан бизни — раҳбарларни қаттиқ танқид қилишмоқда.

Биз ер улушини кенгайтириш орқали қандай ма-салаларни ҳал этишни хоҳлаймиз?

Биринчидан, Озиқ-овқат программасини бажар-моқчимиз. Шахсий хўжалиқдаги ернинг бир гек-тари жамоат секторидагига нисбатан тўрт баро-бар кўп самара беради. Шахсий ёрдамчи хўжалиқнинг бир гектаридан олинаётган самара 12,5 минг сўмни, ижтимоий секторда эса атиги салкам уч минг сўмни ташкил этади.

Республикада ҳайдаладиган ерларнинг атиги 5 фо-изи шахсий ёрдамчи хўжалиқларга берилган, улар қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг тўртдан бир қисмини ишлаб чиқаришмоқда. Етиштирилаётган сабзавот, полиз экинлари, гўштнинг ярмидан кўпроғи ва сутнинг учдан икки қисми улар ҳиссасига тўғри келади. Бу борадаги мавжуд муаммоларни ҳал этсак ва эҳтиёжи бўлган барча кишиларни ер участкалари билан таъминласак-чи? Агар мазкур масалаларни ҳал этишда барча кераксиз тўсиқларни олиб ташласак, одамлар ўзларини қанчалик енгил ҳис этар эдилар. **Мана шунинг учун ҳам бу масалаларни зудлик би-лан ечишга киришишимиз, ер участкаларини қан-дай изчиллик билан, қанча ва қайси муддатларда ажратишни ижтимоий адолат нуқтаи назаридан кўриб чиқишимиз керак.** Биз шу мақсадда жойларда тузилган комиссиялар бу масалаларнинг ҳам-масини холис ва тезда кўриб чиқишларига умид қиламиз.

Иккинчидан, бу Уй-жой программасини ҳал этишни жиддий тарзда олдинга силжитади. Якка тар-тибда уй-жой қуриш ўз салмоғига кўра Уй-жой про-граммасида 60 фоиздан кўпроқни ташкил этади, ҳозир эса ана шу кўрсаткич 89 — 90 фоиз атрофида бажарилмоқда. Ер участкалари, пул ссудалари ва зарур қурилиш материаллари ажратиб бериш бу йўлдаги асосий ғовдир. Биз масалани ҳал этишни жадаллаштиришимиз, одамларга ер беришимиз, уларни ссуда, қурилиш материаллари билан таъмин-лашимиз, хонадонларга сув, канализация, газ туши-ришимиз керак.

Ҳозир эса кишилар бунга машаққат ва азият че-киб эришмоқдалар. Аҳоли бюрократик аппаратнинг барча тўсиқларидан ўтишга мажбур. Уларнинг йўлида қанчадан-қанча амалдорлар ва тўралар учрапти! Бу ерда порахўрлик ҳам, қонунсизлик ҳам, мазкур ма-саланинг сиёсий аҳамиятини батамом тушунмаслик ҳам мавжуд. Партия ва совет органлари эса шу аҳвол-га кўникиб қолишган. Марказий Комитетга шу ху-сусда кўплаб хатлар келмоқда, уларда одамларнинг арз-додлари битилган. Одамлар ер участкалари ажратиб берилаётганида пора бериш ва пора олиш расм бўлиб қолганини, жойларда эса ҳеч ким ҳаддидан ошиб кетган амалдорларга зарба бермаётганини айтмоқдалар.

Бу борада батамом бошқача ёндашув зарур. Йўли-мизга ғов бўлаётган барча нарсаларга қарши, биз билан халқ ўртасига раҳна солаётганларга қарши ҳақиқий жанг бошлаш керак. Биз ана шу фактларнинг ҳаммасини принципиаллик билан ўрганиб чи-қишимиз, буларга сиёсий баҳо беришимиз, одамларни бюрократик аппаратнинг ўзбошимчалигидан ижтимоий жиҳатдан муҳофаза этишни таъминлаши-миз керак. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, прокуратура, суд инсоннинг қонуний ҳуқуқлари, ижтимоий адолатни ҳимоя қилишга отланишлари керак. Халқ биздан шуни талаб қилмоқда.

Учинчидан. Бу ерда ишсизлик муаммоси ҳам ҳал этилмоқда. Масалан, Фарғона областини олайлик, бу ерда 149 та колхоз ва совхоз бор. Агар ҳар бир хўжа-ликда 50 — 60 кишилик қурилиш бригадаси тузиб, улар қурилиш материаллари билан таъминланса, бундай бригадалар аҳоли билан шартнома асосида уй-жой қуришлари мумкин бўлур эди. Фақат шунинг эвазига 7,5 минг кишини иш билан таъминлаш мумкин бўларди. Хўжаликларда ғишт, дурадгорлик

буюмлари ва бошқа нарсалар тайёрлайдиган ёрдам-чи корхоналар бунёд этишга киришилса-чи. Маса-лан, Хоразм областида шундай иш тутиш қурилиш материаллари тақчиллигини бартараф этиш билан бирга уч йил мобайнида ишлаб чиқаришга қўшимча тарзда 2,5 минг кишини жалб этиш имконини берди. Бу одамларни ижтимоий ишлаб чиқаришга жалб этишнинг тўғридан-тўғри йўлидир. Уларга меҳнат дафтарчалари бериш, пенсия билан таъминлаш мумкатининг аҳволи, айниқса, ташвиш туғдирмоқда. Биз бу ҳаракатга комсомолимиз бошчилик қилишини истар эдик, аммо афсус билан шуни қайд этишга мажбурмизки, комсомол кўп жиҳатдан етакчилик позициясидан маҳрум бўлиб қолмоқда. Кўпгина комсомол ходимлари бюрократик тўсиқлар орқа-сида қолиб кетишган, қоғозбозлик билан шуғулланишмоқда, жойлардаги аҳволни дуруст билишмайди. Ҳеч қачон, ҳеч қаерда бўшлиқ бўлмайди. Биз бўлмаган жойда бизнинг ўрнимизга ёшлар ва халқ билан бошқалар шуғулланади. Буни унутмаслик керак.

Ёшларимизни бегоналарнинг қўлига ўз ихтиёри-миз билан топширмаслигимиз керак. Ёшлар учун, улар чин инсон, ўз диёрининг, ўз мамлакатининг чинакам ватанпарварлари бўлиб ўсишлари учун фаол курашмоғимиз лозим.

Бугунги кескин ва мураккаб вазиятдан тегишли хулосалар чиқариб олиш керак. Авангард бўла ола-диган ёшларнинг сиёсий ташкилотини қайтадан тик-лаш зарур, ёшларнинг майда-чуйда ишларига ара-лашишдан дўстона ҳамкорлик қилишга ўтиш дар-кор. Ҳаммамиз ёшлар орасидаги вазиятни ўрганишимиз ва билишимиз, улар ўртасида чинакам етакчиларни тайёрлашимиз, ижтимоий муаммолар-ни ҳал қилишда, чинакам ватанпарвар ва байналми-лалчи инсонларни тайёрлашда уларга ёрдам бери-шимиз лозим.

Пахтачилик муаммоларига ҳамда ҳозирги пайтда пахта далаларидаги аҳволга алоҳида тўхталиб ўтмоқ-чиман. Пахтага ажратилган майдонларнинг тўртдан бир қисмида ҳар туп ғўзада биттадан тўрттагача кўсак бор, яъни планни бажариш учун зарур бўлган ҳосилнинг ярми тўпланган.

Сўнги кунларда далаларда иш жуда бўшаштириб юборидди- Ғўза парваришига масъулиятсизлик би-лан қаралаётганини кўрсатувчи мисоллар кўп. Ғўзани чанқатиб қўйиб, қишлоқ хўжалик зараркунандала-рига қарши вақтида чора кўрмай, ҳатто, тўпланган ҳосилни ҳам бой бериб қўймоқдамиз.

Сув жуда танқис бўлмоқда. Шунга қарамай, су-ғоришни ташкил этишда катта камчиликлар бор. Кўпинча сув исроф қилинмоқда, экинни бостириб суғориш, қайта-қайта суғориш ҳоллари содир бўляпти. Сувнинг етишмаслиги ўрнини экинни қўшимча парвариш қилиш билан тўлдириш керак.

Пахта ҳосилини машинада теришга ҳамма жой-да ҳам пухта тайёргарлик кўрилмаяпти. Йиғим-те-рим техникасини тайёрлаш муддатлари чўзилиб кет-моқда. Ҳали тўрт мингга яқин пахта териш маши-наси ишга тайёр қилинган эмас. Ғўза баргини тўктириш учун ерда ишлатиладиган аппаратлар ҳам тайёр эмас.

Бу камчиликларнинг ҳаммаси жойларда ташки-лотчилик ишлари бўшаштириб юборилганининг на-тижасидир. Кўп кишиларда хотиржамлик ва лоқайд-лик пайдо бўлаётганлиги бизни, айниқса, ташвишга солмоқда. Ишимиздаги нуқсонларни баҳордаги совук билан яшириб кетамиз, деган кишилар хато қиладилар...

Йиғим-терим мавсумига қадар қолган 15 — 20 кун ичида ҳаммамиз зўр бериб меҳнат қилишимиз, план-ни бажариш учун зарур миқдорда ҳосил тўплаши-миз лозим.

Ғўза парваришини кучайтириш билан бир вақтда деҳқончилик ва чорвачиликнинг бошқа соҳалари-даги ишларни ҳам бўшаштирмаслик лозим. Бизда дағал хашак тайёрлаш қониқарсиз бормоқда. Хўжаликлар ўтган йилдагидан 25 — 30 фоиз кам пичан тай-ёрлашди. Ем-хашакнинг сифати ҳам яхши эмас. Буларнинг ҳаммаси планларнинг бажарилишини хавф остида қолдиради. Ҳар бир хўжаликдаги ишни текшириб, аҳволни ўнглаш керак.

Энди шу ерда ўтирган одамларнинг ҳаммасини ҳам, республиканинг барча аҳолисини ҳам ҳаяжонга солаётган нарсалар тўғрисида қисқача гапирмоқ-чиман. Гап келгуси йилда пахта етиштириш ҳажми тўғрисида боряпти. 1990 йилда 1988 йилдаги 1710 минг тонна ўрнига 1500 минг тонна пахта толаси харид қилиш режалаштирилмоқда, яъни тола 210 минг тонна кам планлаштирилмоқда. Ҳар бир кол-хоз ва совхоз етиштириладиган пахта ҳажмини, аввало, ўзининг иқтисодий манфаатларидан, ўз да-ромадларидан келиб чиқиб, хуллас, иқтисодий жи-ҳатдан мақсадга мувофиқлигини ҳисобга олиб, пахта толаси юзасидан белгиладиган топшириққа асос-ланиб ўзи белгилайди.

Яна бир муҳим масала — пахта нархи масаласи-дир. Биз 1990 йил

плани лойиҳаси билан Иттифоқ органларига икки марта учрашдик. Бутун масъули-ятни зиммамга олиб, ҳозир шуни айта оламанки, пахта нархи масаласи яқин ойлар ичида кўриб чи-қилади. Бу муаммони ҳал қилишимиз учун, ҳисоб-китобларга кўра, камида 1,5 миллиард сўм талаб қилинади. Республикамизнинг деярли бутун аҳоли-си манфаатлари ва фаровонлиги ана шу муаммони ҳал қилиш билан боғлиқ.

Ҳозир очиғини айтиш керак, биз бу ҳақда жуда кўп гапирдик ва ҳали ҳам гапиряпмиз, аммо, минг афсуски, масалани далил-исботлар билан асослаб тўғри қўя олмаяпмиз. Биз, раҳбарлар, бу масалаларни қатъият билан, билимдонлик билан ўртага

қўйишимиз, уларнинг ҳал этилишига изчиллик би-лан эришишимиз, ҳар қандай ҳолда ҳам айбни би-ровларга тўнкамай ва бировларнинг орқасига яши-ринмай, масъулиятни ўз зиммамизга олишимиз керак.

Олдинда бизни жуда катта ишлар кутмоқда. Биз интизомни, яна бир қарра интизомни мустаҳкам-лаш учун ҳамма ишни қилишимиз, кадрлар масъу-лиятини оширишимиз, ғайрат билан, ташаббускор-лик билан ҳаракат қилиб, одамларимизнинг турму-шини яхшилашга эришишимиз керак.

*Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумида сўзланган нутқдан
1989 йил 19 август*

ТИЛ ЭЛНИ БИРЛАШТИРИШИ ЛОЗИМ

Азиз ўртоқлар!

Авалло, тил тўғрисидаги Қонуннинг кечадан буён муҳокама қилинаётган лойиҳасини тайёрлаш усти-да беқиёс катта иш олиб борган мутахассисларга, тилшунос олимлар, ёзувчиларга, ўз хатлари ва так-лифлари билан Ўзбекистонда яшаётган аҳолининг тақдирини, келажагини белгилайдиган, ўзбек тилининг нуфузини оширадиган мана шу олижаноб ишга ҳисса қўшган ҳамда ушбу катта сиёсий ҳужжатни тайёрлашда иштирок этган бошқа ҳамма ўртоқларга миннатдорчилик билдиришга рухсат бергайсизлар.

Холисона айтганда, матбуотда илк бор эълон қилинган лойиҳа кўпчилиكنи қониқтирмаган эди. Шунини очик айтишимиз керакки, Қонуннинг бирин-чи лойиҳасини бугунги сессиямиз муҳокамасига кўядиган бўлсак, кўпчилик халқимизнинг талабини оёқ ости қилгандек бўлардик.

Шунини эътиборга олиб, бугун муҳокамага қўйилган янги лойиҳани тайёрлашга қарор қилдик. Ик-кинчи лойиҳани тайёрлашда миллионлар қатнашди, десак ҳам бўлади. Аҳолининг кўпчилиги иккинчи лойиҳани маъқул топди. Бундай хулоса ҳаммамизга бугун аён. Ҳақиқатан ҳам, у ҳамманинг талабига жавоб беради, қолаверса, барча халқлар манфаати-га ҳам тўғри келади.

Очиғи, ушбу иккинчи лойиҳадан ҳам норози бўлганлар топилди. Буни тушуниш мумкин, албатта. Ҳамма жиҳатдан мукамал битта лойиҳани тузиб, ҳаммага баб-баравар манзур қилиш қийин, бу ҳеч қутилмаган фавқулудда бир ҳол ҳисобланади.

Шу ўринда бир масалага аниқлик киритиб кети-шимиз керак. Бу ҳам бўлса, ўзбек тилини қарор топ-тириш ва ривожлантириш ҳақидаги шиорлар остига яширинган ҳолда маҳаллий аҳолини рус тилида га-пирадиган аҳолига нисбатан қарши қўяётган, шунини ўзларига мақсад қилиб олган кимсаларнинг ҳара-катлари тўғрисида гаплашиб олишдан иборатдир. Бундай ҳаракатларга, энг аввало, сиёсий калтабин, айтишим керакки, очикдан-очик худбинлик йўлига ўтиб олган кишилар қўл урмоқдалар. Улар халқлар ўртасига нифок солиб, ўзларининг нопок ниятлари-га эришмоқчи бўляптилар.

Хуллас, улар ҳар бир халқда ҳозир энг тарангла-шиб турган дил торларини, яъни осонгина қўзғатиш мумкин бўлган торларни

чертишга ҳаракат қиляп-тилар. Буни очикдан-очик айтиш керак. Бу торлар ҳаммага маълум: миллий ғурур тушунчаси, ор-но-мус тушунчаси, қайси бир миллатга мансублигидан қатъи назар, ҳар бир инсоннинг кадр-қиммати ту-шунчаларидан иборат.

Агар ишларимиз шу тарзда давом этаверса, бу-нақа аҳмоқчилик, бунақа зўравонлик эртага нимага олиб келишини шу залда ўтирганлар, бизнинг фаолларимиз аниқ тасаввур этишлари ва ҳозирги аҳволнинг кескинлашиши қандай оқибатларга олиб келишини очикдан-очик айтишлари лозим. Кейинги йилларда, бусиз ҳам ўзбек халқининг бошига, ҳам-мангизга маълумки, не мусибатлар, не тухматлар ёғилмади, дейсиз. Бизларни порахўр ҳам дейишди, тўғри ҳам дейишди, бизлар зўравон деган ном ҳам олдик. Энди эртага ҳаммамиз миллатчи деб ҳам ата-лишимиз керакми?

Менинг фикримча, бу гапларнинг илдизини қир-қиш керак. Буларни ташкил қиладиган, уюштира-диган одамларни топиш керак. Ҳозирги аҳволнинг кескинлашишида майдонларга чиқиб намойиш ўтка-задиган ёшларимизнинг айби йўқ. Бунга, аввало, бу болаларни, бу йигитларимизни тарбиясига, уларнинг аҳволига эътибор бермаганимиз, уларни кўп вақтларда алдаб юрганимиз, кўп жойда уларнинг онгига баъзи нопок одамлар таъсир этаётганининг салбий оқибатларини сезмаганимиз сабабчидир.

Айрим кишилар бу хилдаги ножўя хатти-ҳара-катларда «Бирлик» уюшмасининг қўли бор, деган фикрда бўлишди. Ушбу сессиямизда «Бирлик» ва-киллари ҳам иштирок этишяпти. Шу масала бўйича мен яна такроран қуйидаги гапларни айтишни ло-зим деб топаман. Уларнинг орасида халқимизнинг тақдирига бефарқ қарамайдиган, келажагимиз учун курашадиган, жонкуяр, ақлли йигитларимиз, ёшларимиз кўп. Шу йигитлар билан ҳамкорликка, бирга-лашиб ишлашга ҳаммамиз тайёرمىз. Лекин бу ҳара-кат байроғи остига баъзи бир нопок, тубан ният-ли кимсалар ҳам йиғилганки, ёш йигитларни майдонга чиқариш, «уларни ур» деган шиорлар би-лан бошқаларга қарши кўтараётган бундай одамларга нисбатан биз қандай муносабатда бўлишимиз ке-рак? Бунақа ҳаракат нимага олиб келади? Очиғини айтганда, бу бизга, Ўзбекистонда яшаётган халқлар-га тўғри келмайдиган нарса эмасми?

Ўзбек халқининг яхши ҳикматлари борки, қайси оилада бир кун жанжал бўлса, қирқ кун баракаси қочади, дейилади. Тўғри эмасми?

Мана, қаранг, менимча, кейинги йилларда биздан барака қоча бошладики, бу баракани энди қачон оилаларимизга ки-ритамиз?

Демоқчиманки, олдимизда иккита йўл турибди. Агар баъзи нопок ниятда юрган одамларнинг гапига кириб жанжал кўтариб, кўчаларга чиқиб намойиш уюштирсак, ишни ўзибўларчиликка ташлаб қўйсак — бу ҳам битта йўл. Агар бирон-бир ўртоқ шу йўлга чакирадиган бўлса, шунга интиладиган бўлса, у та-момила адашади.

Биз иккинчи йўлдан борамиз. Шунга кўра ўз ақли-мизга иш буюриб, камчиликларимизни тўғри тушу-ниб, ишларимизни холисона таҳлил қилиб, бўлажак сайловларда халқ тақдирини ўйлайдиган, халқ би-лан бирга қадам ташлайдиган, унга ҳамдард ва ҳам-нафас бўладиган ўртоқларни сайлаб олайлик. Имо-ним комилки, улар ишончимизни оқлайди, кўзлаган марра сари йўлимизда муваффақият қозонишимиз осонроқ бўлади. Мана шу йўл билан борсак, мен ўйлайманки, тарих олдида юзимиз шувут бўлмайди.

Тил ҳақидаги баъзи мулоҳазалар билан ўртоқлаш-моқчиман. Биринчи навбатда шуни айтмоқчиманки, ўзбек тилига давлат мақомининг берилиши ҳеч кимда ҳеч қандай шубҳа туғдирмаса керак. Бу аллақачон юз бериши лозим бўлган ҳодиса эдики, аҳолимиз кўпчилигининг қонуний талаби ҳам шундай эди.

Бинобарин, ўз она тилини билмаган одам ўзининг шажарасини, ўзининг илдизини билмайдиган, келажаги йўқ одам, киши тилини билмайдиган унинг дилини ҳам билмайди, деб жуда тўғри айтишади.

Лекин она тилимизни билиш йўлидаги интилишларимизни, ҳаракатларимизни рус тилига қарама-Қарши қўйиш, русийзабон биродарларимиз билан алоқани бузиш мутлақо нотўғри бўлур эди. Бир-би-римиз билан аҳил ва дўст бўлиб яшаётган бир пайт-да халқларни бир-бирига қарама-қарши қўйиб, улар орасига нифоқ солишга уринишлар яхшиликка олиб келмайди. **Ҳар қайси миллат, катта ё кичиклигидан қатъи назар, ўз она тилини ҳурмат қилади.** Ўзбеклар ўзбек тилини ҳурмат қилса, тожиклар то-жик тилини, қозоқлар қозоқ тилини, айтайлик, бо-шқа миллат вакили, катта ё кичик бўлишига қара-май, ўз тилини ҳурмат қилади. Лекин ана шу халқларнинг ҳаммасини бирлаштириш учун, уларнинг бир оила аъзолари каби иноқ ва ҳамжиҳат бўлишларида рус тили муҳим восита ҳисобланади. Бу тил бошқа бирор миллат тилининг нуфузини

камситмаган, ўша миллат ғурурига тегмаган ҳолда ягона оилага бирлашган халқлар тараққиётига, турли миллатларга мансуб кишилар ўртасидаги алоқаларни кучайтириш-га, қўйилган мақсадларга эришишга бебаҳо ёрдам бериши мумкин. **Умуман, ўртоқлар, агар рус мил-латига мансуб киши ўзбек тилини билса, ўзбек эса рус тилини билса, бунинг устига ҳозирги ёшларимиз яна учинчи тилни ҳам билсалар, нур усти-га аъло нур бўлмасмиди?**

Тил тўғрисида гапирарканман, яна битта нарсага эътиборингизни жалб қилишни истардим. Агар, иқтисодиётимиз бакуват бўлса, яхши ривож топса, бундан маданиятимиз ҳам мадад олади, ривож топади. Агар эртанги кунимизни ўйлаб иш қилмоқчи бўлсак, келажакда ишимизни давом эттирадиган бу-гунги ёшларимизга шароит яратиб, унинг ҳаёти ҳақида қайғурадиган бўлсак, аввало, маҳаллий ёшларни тарбиялаш ишига муносабатимизни мутлақо ўзгартиришимиз керак. Мумкин қадар кўпроқ иқти-дорли ёшларимизни Иттифокнинг энг илғор корхоналарига, шу жумладан, ҳатто, хорижий мамлакатларга, керак бўлса, янги технология, янгича иш таш-кил қилишни ўрганиш учун Япония, Америкага ҳамда бошқа жойларга юбориб, уларнинг ўқишига, таж-риба орттиришига имконият яратиш лозим. Иқтисодиётимизни, ҳаётимизни ўзгартириш ана шуларга боғлиқ бўлади. Агар шуни қилмасак, бу юришда катта йўлга чиқишимиз қийин бўлади.

Айтиш керакки, кадрларни пухта қилиб тайёрла-масдан, уларнинг кадрига етмасдан, уларга ишон-масдан ва қўллаб-қувватламасдан, ўйлайманки, би-рон-бир соҳада аҳволни ҳеч қанақа тарзда ўзгартириб бўлмайди.

Кадрларимизнинг аксарияти юксак талаблар да-ражасида ишлаяпти. Улар ўзбек халқи бошидан ке-чирган оғир синовлардан поклиги ва ҳалол меҳнати билан ўз шаънига гард юқтирмай чиқдилар. Бундай кишиларга ишонч катта. Улар бундан кейин ҳам ана шундай ишлашади, деб умид билдирмоқчиман. Ишо-наманки, ҳозир муҳокама қилинаётган масала бўйича ҳам ҳурматли депутатларимиз тўғри, оқилона қарорга келади, албатта...

*Ўзбекистон ССР Олий Советининг
ўн биринчи сессиясида
сўзланган нутқдан
1989 йил 25 октябр.*

ИЛМ-ФАН ИМКОНИЯТЛАРИДАН ТЎЛАРОҚ Фойдаланайлик

Хурматли ўртоқлар!

Бизнинг учрашувимиз мамлакатдаги ва республикадаги туб ислохотлар, дунёдаги истиқболли, ялпи ўзгаришлар шароитида ўтмоқда. Бу эса рўй бераётган жараёнлар ва ҳодисаларнинг руҳи, моҳияти ва келажагини илмий идрок этиш жуда зарурлигини таъкидлайди.

Республикамиз экономикасидаги, ижтимоий ва маънавий соҳалардаги ишларнинг мушкул аҳволи му-носабати билан буни биз жуда яхши ҳис этиб ту-рибмиз. Ўзбекистон Компартияси Марказий Коми-тетининг яқинда бўлиб ўтган XVIII пленумида, Ўзбе-кистон ССР Олий Совети сессиясида бу соҳада йиғилиб қолган ва тубдан ҳал этилиши лозим бўлган муаммолар ҳақида бафуржа гаплашиб олинди. Шу жиҳатдан бугунги учрашувимизни республика тақ-дири учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган бу ҳаётий муҳим муаммолар илмий муҳокамасининг бевосита давоми ва чуқурлашуви деб билмоқ керак.

Келинлар, бугун республика олдида турган энг муҳим бош муаммоларни жуда умумлашма ҳолда, лўнда тарзда кўриб чиқайлик, бу муаммоларни ҳал этишда илм-фаннинг родини белгилаб олайлик.

Бу соҳадаги энг муҳим омилар нималардан иборат, ҳам давлат ва хўжалик идоралари, ҳам илм-фан аҳли ўз куч-ға!ратларини асосан нималарга қаратишлари керак!

Биринчидан, меҳнатга лаёқатли аҳолини иш би-лан оқилонга ташинлаш ва аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромалдарни ошириш муаммолари. Мен сизларга ҳеч бнр янгиликни очмоқчи эмасман. Аммо, келинлар, янабяр бор фикрлашиб кўрайлик, асо-сий масалаларю ажратиб олайлик. Ҳозир республикада ижтимоий ишлаб чиқаришда фойдаланилма-ётган меҳнатгалаёқатли 1 миллион киши ва ойига 75 сўмгача даромад қилаётган салкам 9 миллион киши бор. Бу юблағ ҳаётий эҳтиёжларни, албатта,

қондира олмайдй.

Бу борада аҳволни бирмунча енгиллаштириш, кес-кинликни юмиатиш учун янгича, дадил чора-тад-бирлар кўрилабошлагани сизларга маълум. Томор-қа участкаларшй кўпайтириш бир неча муаммони бир-бири билан боғлаб ҳал этиш: анчагина одамларни

меҳнат билан банд қилиш, оилаларнинг ўзини ўзи озиқ-овқат билан таъминлашни яхшилаш, кол-хоз бозорларши тўлдириш, аёлларнинг ижтимоий мавқеини яхшилаш имконини беради, деб ўйлаймиз. Бу эса республикадаги вазиятни барқарорлаштиришнинг муҳим оидига айланди.

Бироқ бу чора юқорида айтиб ўтилган ҳамма му-аммоларни, айниқса узок истиқболда ҳал эта олади-ми? Менимча ҳал эта олмайди, десам, фикримга қўшиласизлар, Аҳоли тез кўпайиб бораётганлиги ва ер-сув ресурсларнинг чекланганлиги бизга илм-фан асосида ишла-ган ва кўп меҳнат талаб қиладиган ишлаб чиқаришларни ривожлантиришдан, туб мил-лат ёшлари ҳисобига саноатдаги ишчилар синфини ва инженер-техник ходимлар сафини жадал кенгай-тиришдан боика йўл қолдирмаяпти. Саноатни

ривожлантирмай туриб, миллий ва ижтимоий тарақ-қиётга эришиб бўлмайди. Бу масалаларда илм-фан аниқ тавсиялар бериши керак.

Иккинчидан. Кейинги вақтларда ер ва сувни ху-сусий фойдаланиш учун тўла-тўқис тақсимлаб бе-риш тўғрисидаги таклифлар айтилмоқда. Бинобарин, СССР Олий Советида мулкчилик, ер, ижара тўғри-сидаги ва бошқа қонунлар қабул этилмоқда.

Келинлар, бу соҳадаги вазиятни ҳам холисона таҳлил этайлик. Маълумки, ҳозир республикада қишлоқ хўжалигида банд бўлган бир кишига норма-тивдаги 5 — 6 гектар ўрнига ўрта ҳисобда 1,3 гектар суғориладиган ер, Фарғона водийси областларида эса бундан ҳам камроқ ер тўғри келади. Айниқса, қишлоқ жойларда аҳоли тез кўпаймоқда, янги ерларни ўзлаштириш эса кескин қисқартирилганлиги маълум. Мана шундай шароитда ерларни тақсимлаб бериш тўғрисида қандай қилиб гапириб бўлади?

Демак, биз республикада ердан хусусий тарзда фойдаланишга, деҳқон хўжаликларига, ижара ва шу қабиларга қайси шаклларда ва қай даражада йўл қўйиш мумкинлигини илмий жиҳатдан пухта ишлаб чиқишимиз керак.

Шу муносабат билан яна бир масала кўндаланг бўлиб турибди. Республика бундан буён ерларни ўзлаштирамасдан, сув имкониятларини тўлдирмасдан кун кўра оладими? Ахир, 2000 йилга бориб республика аҳолиси 25 миллион кишидан ошиб кетиши кутилмоқда. Шу сабабли сув тежаш технологияла-рини жорий қилиш

ҳисобига нималарни тежай оли-шимизни ва бошқа территориялардан қанча сув оли-шимиз зарурлигини илмий негизда ҳисоблаб чиқиш ва атрофлича асослаб бериш бениҳоя муҳимдир. Биз бу масалани ёпиб қўя олмаймиз, уни тубдан ҳал этмай туриб, республика ривожланиш истиқболи у ёқда турсин, ҳатто кўпайиб бораётган аҳолининг ҳаёти-ни бундан буён таъминлаш имкониятига ҳам эга бўлмай қолади.

Учинчидан. Пахта яккаҳоқимлигига қатъиян чек қўйиш кераклиги шубҳасиз. Бу йўлда аниқ-рав-шан катта тадбирлар кўриладиётганлиги маълум. Пахта толаси етиштиришни 1,5 миллион тонна билан чек-ланганлиги натижасида агротехник жиҳатдан ил-мий асосланган алмашлаб экишга келгуси йилда-ноқ ўтиш учун зарур шарт-шароитлар яратилмоқ-да. Бироқ пахта етиштиришни бундан буён ҳам кескин камайтириш тўғрисидаги талабга қўшилиб бўладими? Хрзирча иқтисодиётимизнинг, одамларни иш ҳақи билан таъминлашнинг негизи бўлган пахта-тачиликнинг ўрнини боса оладиган иқтисодий жи-ҳатдан асосланган бошқа биронта йўл борми? Йўқ. Ҳозир ҳам пахта хўжаликлар даромадларининг ва қишлоқ меҳнатчилари иш ҳақининг асосий қисми-ни бериб турибди. Пахтага ва бошқа қишлоқ хўжа-лик маҳсулотларига белгиланган нархларни унга сарфланган меҳнат билан мувофиқлаштиришга, су-ғориладиган ҳар гектар ернинг самарадорлигини оширишга интилиш эса бошқа гап...

Далаларимиздан пахтани қувиб чиқармай, балки чигит экиладиган ерларни агротехника нормаларига мувофиқлаштириб бориш, тўқимачилик, тикувчилик ва бошқа саноат тармоқларида уни қайта ишлайдиган саноат инфраструктурасини жадал ривожлан-тириш орқали аҳолимизни иш билан ҳам, маош би-лан ҳам таъминлаш, республиканинг иқтисодий мус-тақиллигига ҳам эришиш мумкин.

Тўртинчидан. Ўзбекистон ихтиёрида фойдаланил-маётган жуда катта имкониятлар, беҳисоб минерал хом ашё ресурслари, қишлоқ хўжалик хом ашёлари, энг аввало, пахтадек бебаҳо бойлик бор, пахтанинг асосий қисми (90 фоизга яқини) хом ашё тариқаси-да республикадан ташқарига жўнатилмоқда. Тўғри, ҳозир шундай бўлмоқда ва биз бу ҳақда ишлаб чи-қариш кучларини комплекс ривожлантиришда йўл қўйилган қўпол хатоларнинг бири сифатида, рес-публика иқтисодиётининг тинка-мадори қуриганлиги ва аҳоли турмуш даражаси пастлигининг асосий са-бабларидан бири сифатида

гапирмоқдамиз.

Республика бойликларини кўтарасига ва чакана-сига сотиб юборавериш аҳволдан чиқишнинг йўли эмас, мен ҳаммамиз ана шу ғояни, ана шу фикрни уқиб олишимизни истар эдим. Бу ўринда асосий ва-зифа — ишлаб чиқарилаётган ва қазиб олинаётган хом ашёни комплекс қайта ишлашда, айтиш мумкин-ки, чиқиндисиз қайта ишлашда, республиканинг ўзида уни тайёр маҳсулотга айлантиришдадир. Бошқача айтганда, республикада замонавий техника ва техно-логия билан жиҳозланган қудратли қайта ишлаш саноатини бунёд этиш ва пгундай қилиб, узлуксиз ўсиб бораётган меҳнат ресурсларини иш билан таъмин-лаш, республика миллий даромадининг юқори суръ-атларда ўсишига эришиш ҳамда мамлакатимиздаги ҳар жиҳатдан уйғун ривожланган республикалар да-ражасига етиб олишдир. Агар республикалараро ялпи товар айирбошлашда республикамизга товарлар, уму-ман саноат маҳсулоти олиб келиш пгундай товарлар-ни чиқаришдан қарийб 4 миллиард сўм кўплигини назарда тутадиган бўлсак, бу муаммони бутунлай ва иложи борича тезроқ ҳал этишимиз керак.

Ана шу ва бошқа худди шу сингари барча дол-зарб муаммоларни ҳал этишда илм-фан ўзининг сал-моқли ҳиссасини кўшиши керак. Ҳозир республика ҳар қачонгидан ҳам кўра илгарилаб кетиши, ўсиши, янги сифат босқичига кўтарилиши жуда зарур. Бунинг учун, аввало, илм-фанда ҳам, техникада ҳам, технологияда ҳам, ишлаб чиқаришни ташкил этиш-да ҳам шитоб билан ишлаш, шунга яраша одамлар онгида, дунёқарашида ҳам ўзгаришлар бўлиши керак.

Бу борада ихтиёримизда қандай имкониятлар бор ва қандай самарага умид боғлашимиз мумкин?

Ўзбекистон фани салмоқли куч-қувватга эга. Ҳозир республикамизда 185 та илмий-тадқиқот муассасаси, конструкторлик бюрolari ва илмий ишлаб чиқариш бирлашмалари бор. Моддий ишлаб чиқариш тармоқларининг ўзидагина 500 дан кўпроқ завод конструкторлик бюрolari, лабораториялар, механизациялаш ва автоматлаштириш бўлимлари ва шу қабилар ишламоқда.

Илм-фан соҳасида, жумладан, олий ўқув юртла-рида 17 мингдан кўпроқ фан докторлари ва фан ном-зодлари хизмат қилишмоқда.

Шу катта имкониятдан тўғри фойдаланиш, кучларни самарали тарзда жой-жойига қўйиш, фунда-ментал тадқиқотлар билан амалий

тадқиқотлар ўрта-сида энг мақбул мутаносибликни топиш учун нималар қилиш керак? Бу энг аввало республика илм-фанининг қароргоҳи — академиямизга боғлиқ-Дир.

Бунга академиянинг қурби етади. Ҳозир академия институтлари Иттифоқ академияси ўтказаетган 16 та фундаментал тадқиқотлар программасини ба-жаришда қатнашмоқда, ушбу программалар замонавий фаннинг энг муҳим йўналишларини қамраб олган. Улар 27 та умумиттифоқ ва 15 та республика илмий-техникавий ва ижтимоий-иқтисодий программаларини бажармоқда. Академия олимлари мамлакатда бир қанча нуфузли йўналишлар бўйича етак-чилик қилмоқдалар.

Олимларимиз анъанавий йўналишлар билан бир қаторда сўнги даврда радиация ва гелиоматериал-шунослиги, физика ва квант электроникаси, лазер техникаси, нурланиш касаллигига йўлиққанларни да-волашда қўлланиладиган дори-дармонларни яратиш, иншоотларнинг зилзилабардошлиги, ўсимлик мод-далари химияси соҳалари ва бошқа соҳаларда катта обрў қозондилар.

Математика соҳасидаги ва фаннинг бошқа тар-моқларидаги тадқиқотлар ва ечимлар ҳаммага маъ-лум.

Биохимия институти коллективи тадқиқотчилар-ни омилкорлик билан ташкил этиш, ишга ижодий ёндашувнинг намунаси бўла олади. Институтда сўнги йилларда эришилган натижалар бутун жа-ҳонда тан олинди. Бу ерда нуфузли йўналишлар тез суръатлар билан ривожланмоқда, институтда иш-лаб чиқилган препаратлар эса мамлакатимизда ҳам, чет элларда ҳам сотилмоқда. Коллективда юзага келган соғлом муҳит кадрларнинг ижодий ўсишига ёрдам берапти.

Ўсимликлар экспериментал биологияси институ-ти коллективи фан ва ишлаб чиқаришни интеграция-лашнинг ўзини оқлаган шаклларида унумли фой-даланмоқда. Шу институтда ғўзанинг етиштирилган янги навлари 700 минг гектардан кўпроқ майдонда районлаштирилди ва фақат тола сифати ошганлиги эвазигагина 200 миллион сўмликдан кўпроқ иқти-содий самара олинди.

Ўсимлик моддалари химияси институти олимла-ри 29 та дори-дармон яратдилар, шулардан бир қанчаси, масалан, алапинин худди шундай таъсир эта-диган жаҳондаги энг яхши дори-дармонлардан қолишмаслиги маълум.

Ўзбекистоннинг геология ва энергетика фани, бошқа илмий

йўналишлар ўз мавқеларини мустаҳ-камламоқда.

Олимларимиз ижодкорлик билан, аниқ мақсад-ни кўзлаб ишлаётганликларига оид бошқа мисолларни ҳам айтиб ўтиш мумкин бўлур эди, албатта. Аммо бугунги реал воқелик хотиржам бўлиб қолиш учун асос бермайди.

Хўш, бугун биз илм-фандан нималарни кутяпмиз, бизнинг фикримизча, унинг куч-ғайратларини қайси йўналишларда жамлаш керак бўлади?

Рўйрост айтадиган бўлсак, республиканинг фун-даментал фани ҳали фан-техника тараққиётининг қудратли двигателига айланишига анча бор, бу фан ишлаб чиқаришда инкилобий ўзгаришлар ясайдиган ечимларни амалга оширгани йўқ.

Шуни таъкидлаш кифояки, жорий этилган ечимларнинг ярми қўлланмалар ва тавсияларни, фақат учдан бир қисми эса янги технологияларни ташкил қилади. Шунинг оқибатида, фан-техника тараққиё-тига кетадиган харажатлар ҳамиша ўсиб бораётга-нига қарамай, халқ хўжалигида жиддий технологик силжишларга эришилаётгани йўқ. Республикада са-ноат маҳсулоти тайёрлашда илм-фан ютукдаридан фойдаланиш ўртача умумиттифоқ даражасидан анча орқада қолмоқда. Аини вақтда маҳсулот тайёрлаш учун материал ва энергия сарфи салбий ҳолат си-фатида кўпайиб бормоқда. Маҳсулот сифатининг пастлиги ҳам, нархининг баландлиги ҳам, ходимлар малакаси ва улар иш ҳақининг бунга ярашалиги ҳам шундан келиб чиқади. Республика ҳаётининг барча соҳаларида илм-фан мавқеини принцип эътибори билан янги сифат да-ражасига кўтариш республика Фанлар академиясининг асосий вазифасидир, деб ўйлаймиз. Илм-фан аҳлига буйруқ бериш, куруқ маъмуриятчилик, олимларга аппарат ходимлари кабинетларида пайдо бўлган «Ижтимоий буюртма»ни рўбарў қилиш даври ўтиб кетди. Бундай иш тутиш самарасиз эканлиги, аини вақтда «лисенкочилик»ни тиклашда муайян шарт-шароит яратиши ва унинг оқибатлари бизга маълум.

Илм-фан ходимлари ҳам ўз масъулиятларини тўла тушуниб олишлари керак. Олимлар ишламай роҳат-да яшайдиган, фақат маъмурий-буйруқбозлик сис-темаси тайёрлаган қарорларга назарий пардоз бе-радиган вақтлар ўтиб кетди.

Эндиликда илм-фан янги йўллар очиши, сифат жиҳатидан янги технологияларни жадаллик билан яратиши, жамиятнинг янги ҳолатга

Ўтишини таъмин-лаши лозим. Илмий тадқиқотларнинг йўналишларини фақатгина республика ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга боғлиқ бўлган муаммолар доираси билан чеклаб қўймай, Фанлар академиясининг илмий тадқиқот муассасалари илмий изланишлари республика ҳал этаётган муаммоларни бир қадар акс эттириши лозимлигини таъкидлаб ўтишни хоҳлардим. Ижодий изланишларнинг натижаларини қамраб олган Фанлар академияси олимларининг асарлари ва тавсиялари республика тараққиётининг истиқболини белгилайдиган келажакдаги ҳисоб-ки-тоблар ва сиёсатнинг пойдевори бўлиши даркор. Менинг фикримча, бунга етарлича баҳо бермаслик жуда қимматга тушади ва баъзан катта талафотлар-га олиб келадик, буни кўпчилик академикларимиз яхши биладилар ва яхши эслайдилар.

Илм-фан аҳли иш юритиши учун шундай тартиб яратиш керакки, агар ҳозир фанда жуда урф бўлиб кетган атамани тилга оладиган бўлсак, фан ижтимо-ий жараёнларга фаол таъсир этадиган, бизга, яъни амалиёт ходимларига ишимиз мазмуни ва характе-рини белгилаб берадиган, ўзини ўзи сошлаб турадиган ва ўзини ўзи бошқарадиган системага айланиши керак.

Ҳозирча бу ғоят долзарб вазифа кониқарсиз ҳал қилинмоқда. Сўнги уч йил ичида саноат учун жа-ҳон даражасидагидан зўрроқ ва Ватанимиздаги энг яхши ишланмаларга тенг келадиган ишланмаларнинг улуши умумий бажарилган ишлар микдорининг бир фоизидан ошмайди. Ҳар йили машина ва ускуналарнинг 50 хил янги намуналари яратилмоқда, аф-суски, уларнинг 42 — 43 таси кечаги кун техникаси-дир. Фаннинг ишлаб чиқариш билан алоқаларининг илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси каби илғор шак-ли республикада кенг оммалашмаётганлиги алоҳида ташвиш уйғотмоқда. Бизда пахта териш машинала-ри бўйича тузилган тармоқдараро илмий-техника-вий марказлар, «Ўзгелиотехника», «Дефолиант», «Мотор» инженерлик маркази ҳозирча сезиларли натижа бермаяпти.

Ўзанинг юқори самара берадиган навларини жо-рий этиш ва пахта териш машиналарининг янги турларини яратиш, сув ва ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш, экология жихатидан соф дефолиантлар ва пестицидларнинг янги турларини ишлаб чи-қиш каби республикамиз учун жуда муҳим ҳисоб-ланган муаммолар, регионал хўжалик ҳисоби ва мех-нат ресурсларидан фойдаланиш,

ишчилар синфи миллий отрядини барпо этиш муаммолари ниҳоят Ҳал этилиши керак. Ана шу ва бошқа муаммоларни ҳал қилмай туриб, республикани тангликка яқинла-шиб қолган ҳолатдан қутқариб бўлмайди.

Фан самарадорлигини сифат жиҳатидан оши-ришга курук даъватлар билангина эришиш мум-кин эмас. Илмий кадрларга муносабатни ҳам тубдан ўзгартириш, уларнинг ижтимоий мақомини қатъиян ошириш, чуқур структура ўзгаришлари қилиш зарур.

Ривожланган мамлакатларнинг тажрибаси фан учун ҳеч нарсани аямаётган мамлакат гуллаб-яшна-ётганлигини ва бундай давлат ҳамма яхши нарсаларни — одамларнинг куч-ғайратларини ҳам, мод-дий-техника ресурсларини ҳам ўзида жамлаётган-лигини яққол кўрсатмоқда.

Фанни малакали кадрлар билан таъминлаш, хо-димларнинг профессионал билимдонлиги даражасини ошириш, уларнинг қобилиятларини рўёбга чиқариш учун барча шароитларни яратиш илмий жараёни жадаллаштиришнинг асосий омилдир.

Академиянинг оёққа туриб олиши ва ривожлани-шига бебаҳо ҳисса қўшган ва ҳали ҳам ҳисса қўшаётган фан ветеранларининг кадр-қимматига заррача ҳам путур етказмаган ҳолда шуни айтиш керакки, илмий кадрлар корпусининг кексайиш тенденцияси ташвиш уйғотмоқда.

Республикада олий малакали мутахассислар — фан докторлари жуда-жуда етишмаётганлиги сезилмоқ-да. Чунончи, академиянинг муассасаларида фан док-торлари 7,3 фоизни, олий ўқув юртларида эса бор-йўғи 2,6 фоизни ташкил этади. Академиядаги фан докторлари ишлши лозим бўлган 458 лавозимдан атиги 217 тасида докторлар ишламоқда. Олий ўқув юртларида асосий кафедралар мудирларининг ати-ги 22 фоизи фан докторларидир.

Марказий Комитет фан докторлари тайёрлашнинг таркиб топган практикаси институтларни олий ма-лакали кадрлар билан таъминлашга, фан-техника та-раққиётидаги қолоқликни тугатишга қодир эмас, деб ҳисоблайди. Шу сабабли қисқа муддат ичида истиқ-болли ёш илмий ходимларни аниқлаш, уларни мам-лакатимиз ва чет элларнинг етакчи илмий марказларига стажировкага юбориш чораларини кўриш зарур.

Яна шуни ҳам айтиш керакки, фан соҳасида рес-публика ҳозир ўзини ўзи таъминлай олмайди ва бун-дай бўлиши мумкин ҳам эмас. Фақат бошқа минта-қаларнинг, бошқа мамлакатларнинг олимлари билан ўзаро наф келтирадиган хилма-хил алоқалар ҳозир-ги талаблар даражасида бўлишга имкон беради.

Фан соҳасидаги кадрларни жадал кўпайтириш ва ёшартириш учун, Ўзбекистон интеллектуал имкони-ятларини кескин даражада ошириш учун респу-бли-ка раҳбарияти ҳозир зарур маблағларни, жумладан, валюта маблағларини ажратишга, тегишли ташки-лий масалаларни ҳал қилишга тайёр.

Хусусан, республика раҳбарияти келгуси йилдан бошлаб мамлакат ва чет эллардаги катта илмий мар-казлар докторантураларидан ва стажировка ўташ учун ёш олимларимизга юзта ўрин ажратиш маса-ласини СССР Фан ва техника давлат комитети ол-дига қўйди. Ўзбекистондан Иттифоқдош респу-бли-қаларнинг энг яхши олий ўқув юртларига жўнати-ладиган аспирантлар ва олий ўқув юртларини битирганлар сонини кўпайтириш масаласи ҳам ижо-бий ҳал қилинмоқда. Бу ўринда гап биотехнология, молекуляр генетика, робототехника системаси, ма-шинасозлик технологиялари, нуфус (демография) иқтисодиёти каби соҳаларда, фан-техника тараққиёти, аппаратлар жуда кам, уларни янгилаш суръатла-ри ҳам суст.

Шу билан бир вақтда, ажабланарли жойи шунда-ки, академия ва олий ўқув юртлари илмий бўлинмаларидаги мавжуд ускуналардан оқилона фойдаланил-маяпти. Масалан, Тошкент политехника институти-да 400 минг сўмлик илмий ишлар учун зарур асбоб-ускуналардан фойдаланилмаяпти, улар бекор турибди, шу асбоб-ускуналар орасида чет элдан кел-тирилганлари ҳам оз эмас. Фанлар академияси сис-темасидаги институтларда 1,3 миллион сўмдан ҳам кўпроқ турадиган ускуналар ўрнатилмаган.

Энг замонавий, энг юксак жаҳон стандартларига мос келадиган асбоб-ускуналар билан жиҳозланган республика марказини барпо этишни бу вазиятдан қутулишнинг йўли деб биламиз. Ана шу технология маркази республиканинг бутун фанига хўжалик ҳисоби асосида хизмат қилиши лозим.

Фанни маблағ билан таъминлаш муаммолари ҳам пухта ишлаб чиқишни талаб қилади. Янги институтлар ташкил этиш, мавжуд

институтларни ўзгартириш тўғрисида Марказий Комитетга ва Министрлар Сове-тига жуда кўп таклифлар тушмоқда. Илмий комплекснинг структураси ўзгармас, қотиб қолган бўлиши мум-кин эмас, албатта. У ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг реалликларига, ҳаёт талабларига мувофиқ равишда янгиланиб ва мукамаллашиб бориши керак. Чамаси биз машинасозлик институти, сув муаммола-ри ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш институти ва бошқа бир қанча институтларни тузишимиз зарур. Ле-кин гап мавжуд институтларни шунчаки қайта ташкил этиш ва янги бўғинларни яратишда эмас.

Менимча, истиқбол — республика тадқиқот про-граммаларини Ўзбекистон фанини ривожлантириш ягона фондидан аниқ мақсадларни кўзлаб молия-вий таъминлашга ўтишдадир. Бошқача айтганда, маблағни у ёки бу институтга эмас, балки муаммо-ни ҳал қилишга ажратиш керак. Айтиш керакки, фан соҳасидаги яққоқимликни тугатиш, уни конкуре асосида ривожлантириш, турли мактаблар ва кон-цепциялар учун янгиликни излашда баравар имко-ниятлар ярата бориб, уларни рағбатлантириш ке-рак. Ҳозир мувозий тузилмалар пайдо бўлишидан кўрқмасдан илмий изланишнинг қудратли омилла-рини вужудга келтириш, беллашув, илмий ғояларнинг, турли ёндашувларнинг курашини ташкил этиш ва ана шу курашда олимларнинг янги авлодини чи-ниқтириш лозимлиги ҳаммага равшан.

Республикада ками билан 2010 йилгача илмий сиё-сат концепциясини ҳамда Ўзбекистонда фан ва тех-никани ривожлантиришнинг тегишли программасини ишлаб чиқиш жуда зарур.

Баъзи бировлар фанни маблағ билан таъминлаш-да фақат хўжалик ҳисоби асосларини ривожланти-риш лозим, деб айтмоқдалар. Бизнингча, бу нотўғ-ридир. Изланиш ишларини маблағ билан таъмин-лаш учун таваккал қилиб сарфланадиган сармояни вужудга келтириш тўғрисида ўйлаб кўриш лозим. Илмий-тадқиқот институтларини категорияларга ажратиш практикаси ҳам эскириб қолди — иш ҳақи, аввало, натижанинг аҳамияти даражасига, унинг янгилиги ва амалий жиҳатдан қанчалик қимматли эканлигига боғлиқ бўлиши керак. Республикаимизнинг ўз конструкторлик ва тажриба ишлаб чиқариш базасини ривожлантириш масаласига ҳам жиддий эътибор бериш даркор.

Конверсия тўфайли бериладиган имкониятлардан тўла ҳуқуқ ва тезкорлик билан фойдаланиш академия ва тармоқ фанининг резервларидан бири экан-лигини таъкидлаш лозим. Конверсиялаш лозим бўлган муассасалар ва тармоқларни қайта қуришнинг илмий жиҳатдан асосланган конкрет програм-маси зарур.

Замонавий тенденцияларга асосланиб, республика ичкарисида ҳам, марказ билан ўзаро муносабатларида ҳам республика академиясининг мақоми ва ваколатларини оширишга қатъий киришишимиз, у ўз муаммоларини ҳал қилишда кўпроқ мустақил ва бошқаларга бўйсунмайдиган бўлиши, устувор йўна-лишларни республика эҳтиёжларига мувофиқ равиш-да ўзи белгилаши лозим.

Мамлакат институтлари ўртасида тақсимланадиган валюта маблағларини тақсимлаш ишида, халқа-ро алоқалар ўрнатишда ҳам тартиб бўлиши, академия илтимос қиладиган мавқеда турмаслиги керак. Марказий Комитет сизлардан бу хусусда амалий таклифларни кутади. Академия раҳбарлари, унинг фаоллари масалаларни дадиллик билан ўртага қўйишлари керак, биз эса бу масалаларни биргалашиб ҳал қиламиз.

Гуманитар фанларни илғор марраларга олиб чиқиш ҳам жуда муҳим йўналишлардандир. Яқин вақтларгача ижтимоий фанлар асида сиёсат манфаатларига хизмат қилар эди. Бу эса илмий тадқиқотлар мавзуини белгилашга, бу тадқиқотларнинг доираси, характери ва йўналишларига, жамиятшунос олимларнинг дунёқараши ва методология йўл-йўриқла-рига ўз тамғасини босди. Бутунги кунда вазият тубдан ўзгариб бормокда.

Ҳозир олдимизда ҳар қачонгидан ҳам кўп муам-молар турибди. Бундан буёнги тараққиётимизнинг бир қанча муҳим масалалари унчалик аниқ ва равшан эмас. Юз бераётган жараёнларни чуқур, муқо-бил негизда таҳлил этишда, принципиал масалалар юзасидан ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш ва уни ҳар томонлама асослаб беришда бизга ижтимоий фанлар ёрдам бермаса, ким ёрдам беради?

Бугунги кунда жамиятимизда муаммоларимиз ва қийинчиликларимизга танқидий баҳо беришни ама-лий таклифлар ва амалий ҳаракатларнинг янгилув-чи куч-кудратига айлантиришга имкон берадиган ўзликни англаш омилини шакллантириш ва унинг муқим амал қилиши ғоят зарурлиги сезилиб турибди.

Ҳозир ҳар бир олим, айниқса, жамиятшунос олим ўз илмий

фаолиятини республика муаммоларига, ўз халқи ва бутун мамлакатимиз тақдирига мувофиқ-лаштириши лозим. Равшанки, бундай интилиш жа-миятшунос олимлар илмий ва ижтимоий фаолиятининг бирлиги характерини, уларнинг республика ижтимоий ҳаётидаги амалий иштирокини белгилаб бериши керак.

Жамиятшуносларимизга ёрдам бериш, улар ўз фикрларини эркин, масъулият билан ифода этишлари учун шароит яратиш, уларнинг ижодий ва иж-тимоий фаоллигини рағбатлантириш лозимлигини тушунамиз. Жумладан, жамиятшунослик тадқиқотларини бажариш учун давлат буюртмаларининг кон-курс системасини шакллантириш мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Шунингдек, турли лойиҳалар ва ечимларнинг жа-миятшунослик соҳасида илмий экспертизалар ўтка-зиш, қайта куриш жараёнларини ўрганиш ва чуқур-лаштиришга жамиятшуносларни кенг жалб қилиш, мавжуд тажрибаларни умумлаштириш ва оммалаш-тириш муҳимдир.

Бизнинг кўп миллатли республикамизда миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш муаммоси энг долзарб ва ўткир муаммолардан биридир...

Ҳозир гап ана шу соҳага тааллуқди кенг доира-даги масалаларни ўз ичига оладиган илмий тадқи-қотларнинг узоқ муддатга мўлжалланган програм-масини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш тўғрисида бормоқда. Шу муносабат билан сизларнинг эътибо-рингизни қуйидагиларга қаратмоқчиман.

Биз халқнинг миллий ўзлигини англаш жараёни ниҳоятда жўшқин равишда кучайиб бораётганлигининг гувоҳимиз. Умуман бу, шубҳасиз, ижобий жа-раёндир, лекин ана шу жараён билан бир вақтда салбий ҳодисалар ҳам юз бермоқда. Биз буни ҳам кўриб турибмиз. Миллий ўзликни англашда бузи-лишларга олиб келаётган сабабларни, омилларни аниқлаб олишимиз, ана шу жараёнларга ижобий таъ-сир ўтказиш йўлларини белгилашимиз, миллийлик ва байналмилаллик уйғун бўлишига эришишимиз керак.

Жумладан, биз тарихий халқ анъаналари, урф-одатлари ва маросимлари асосида одамлар онгини шакллантириш омилларини кучайтиришимиз за-рур. Яширишга ҳожат йўқ, биз шубҳали шиорлар-га берилиб, маънавий маданиятимизни озиклан-тириб турган илдизларни қирқиб ташлашга ўнлаб йилларни сарфладик. Ҳозир бунинг оқибатларини сезиб турибмиз. Маданият манбаларига

қайтиш ғоят қийин кечмоқда, одамларнинг бу жараёнга муносабати ўткир бўлмоқда.

Республикада турли миллатга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро муносабатларда кўзга ташланаётган муайян кескинлик сабаби, бизнингча, миллатла-раро муносабатларнинг маънавий-ахлоқий таъминланиш даражаси етарли даражада юқори эмаслигидадир...

Миллатлараро муносабатларни ривожлантириш жараёнларини тадқиқ этиш догматик қараш ва эски қолиплардан холи этилиши керак, биз янги ғоялар-ни, қарашлар ва ёндашувларни кутмоқдамиз. Бизга тарих тўғрисида, миллатлараро соҳадаги муносабатларни ривожлантиришнинг реал жараёнлари ҳақида, ҳозирги вақтда кўзга ташланаётган қарама-қарши манфаатларнинг тўқнашуви вужудга келишига ни-малар сабаб бўлганлиги тўғрисида аччиқ бўлса ҳам, холис ва тўла ҳақиқат керак.

Жамиятшунослар Ўзбекистон тарихининг кўпгина саҳифаларини қайта битишлари, чунончи, чоризм йилларида Ўрта Осиё халқларининг миллий озодлик ҳаракати, 1920— 1930 йиллардаги адабий-ғоявий жа-раёнлар, коллективлаштириш ва бошқа ҳодисаларга ҳужжатлар асосида назар солишлари керак. Бехбудий, Усмон Носир, Чўлпон, Фитрат ва бошқаларнинг ижоди ва дунёқарашини ҳам теран ва холис тадқиқ этиш зарур бўлади. Ўзбекистон Компартия-сининг тарихи ҳам ўз тадқиқотчиларига мунтазир бўлиб турибди.

Баҳслар ва шубҳалардан чўчимаслик керак. Ҳақиқатни коллектив бўлиб рўёбга чиқариш, бунинг учун илмий-назарий ва илмий-амалий конферен-циялар, «давра суҳбатлари» ўтказиш керак. Марка-зий Комитет бу тадбирларни уюштиришда фаол ёрдам беради.

Республика Олий Советининг сессиясида Ўзбе-кистон ССРнинг Давлат тили тўғрисидаги қонунининг қабул қилиниши республика ҳаётида муҳим та-рихий воқеадир. Сира муболағасиз шуни айтиш мумкинки, тилшунос олимлар, адабиётшунос ваҳуқуқшунослар, иқтисодчиларнинг фаол ва амалий иштирокисиз мазкур қонуннинг асосий қоидалари-ни амалга ошириш жуда мушкул бўлур эди. Шу му-носабат билан сизлардан қандай ёрдам кутмоқда-миз?

Аввало, ўзбек тилининг софлиги ва сўз бойлиги масаласи бор. Бу ўринда гап ўзбек тилининг бундан буёнги тараққиётига оид илмий ечимлар ҳақида бор-моқда. Бундан ташқари, айникса, техника билан

боғ-лиқ ихтисослар бўйича атама луғатлари ва замонавий дарсликлар, ўқув кўлланмаларининг йўқлиги халқ хўжалиги учун малакали мутахассис кадрлар тайёрлашга муайян даражада халал бермокда.

Биз ўзбек тилини ўқитишнинг энг янги, самарали методикасини тайёрлаш, давлат тилини жадал ўрга-нишнинг курсларини ишлаб чиқишда тилшунос олимларнинг мададига эҳтиёж сезиб турибмиз. Халқнинг кўп асрлик маданиятини ўрганиш учун дастур бўла-диган эски ўзбек ёзувини ўрганиш муаммоси ҳам кун тартибда турибди.

Шу билан бир қаторда бу жараён рус тили ва рес-публикамизда яшаётган бошқа халқларнинг тилла-рини ҳар томонлама ривожлантириш билан узвий кўшиб олиб борилиши керак. Рус тили объектив са-бабларга кўра халқларни бирлаштирувчи тил, иш-лаб чиқариш интеграцияси авж олиб кетган шароитда шу халқларнинг биргаликдаги фаолиятини таъмин-ловчи тил, жаҳон маданияти фанидан миллатлар баҳ-ра олиши учун воситачи тил бўлиб қолганлигини бугунги мажлис аҳлига батафсил айтишга ҳожат бўлмаса керак, деб ўилаймиз. Бу очиқ-ойдин ва рўйи-рост ҳақиқатдир. Тегишли институтлар бу борада ўз вазифаларини аниқ-равшан белгилаб олишлари лозим.

Яна шуни ҳам айтиш керакки, замонавий фан та-раққиётининг асосий йўналиши жаҳон миқёсига чиққан тилларни, айниқса, илғор техникавий тафак-кур ифодаланаётган тилларни билишни тақозо этади. Биз инглиз, француз, немис, испан тилларини ва бошқа тилларни ўрганишни бутун чоралар билан рағ-батлантиришимиз лозим.

Ошкоралик, фикрлар хилма-хиллиги ва демок-ратия чуқурлашиб бораётган шароитда омманинг сиёсий фаоллиги ўсди, ташаббускор ҳаракатлар ри-вожланмокда, кўплаб норасмий ҳаракатлар вужудга келди. Бу ҳаракатларга, айниқса, ёшлар кенг жалб этилмокда. Бу демократия тараққиётидаги қонуний объектив жараёндир, жамиятимиз сиёсий майдонга чиқаётганининг мезонидир.

Шу билан бир қаторда ана шу жараёнлар партия комитетларида ҳам, республика жамоатчилиги ўрта-сида ҳам кўпгина баҳсларга, турлича баҳоларга ва фикр-мулоҳазаларга сабаб бўлди. Биз норасмий ҳаракатларга муносабатда анчагина хатоларга йўл қўйдик, бу ҳаракатларни батамом тан олмасликдан улар билан амалий мулоқот

қилишгача бўлган йўлни босиб ўтдик. Ҳойнаҳой, хатоларимиз ва иккиланишларимизнинг сабабларидан бири шу бўлса керакки, биз республика меҳнаткашларининг ташаббускор ҳаракатига илмий негизда назар солмадик ва бу ҳара-катнинг қай тахлитда ўсишини таҳлил этмадик. Ҳаёт ва ижтимоий практиканинг ўзи жамиятшунослар олдига шу муаммоларни кўймоқда. Бунинг устига, гражданларнинг сиёсий жараёнда ва давлат қарорларини қабул қилишдаги иштироки, демократик сай-лов системаси шароитида омманинг сиёсий мадани-яти ва савиясини ошириш масалалари биринчи ўрин-га чиқмоқда. Аммо республикадаги бирорта илмий муассаса ҳам биз учун фаннинг янги соҳаси бўлган сиёсатшунослик муаммоларини мунтазам ўрганиш билан, афсуски, шуғулланмайди.

Иқтисодиёт ва экология, ижтимоий ва сиёсий со-ҳаларда мавжуд бўлган кўпгина зиддиятлар — ман-сабдор шахслар, меҳнаткашларнинг ҳуқуқий мада-нияти ва ҳуқуқий онги жуда паст даражада эканлиги оқибатидир. Жиноятчиликнинг, айниқса, ёшлар ўрта-сида жиноятчиликнинг ўсиб бораётганлиги ташвиш туғдирмоқда. Агар шахсга сиғиниш йилларидаги ҳуқуқий бебошлик оммавий қонунсизликларга олиб келган бўлса, ҳозир эса ҳуқуқий либерализм оқибат-ида одамлар безорилардан, экстремист кайфиятида-ги кимсалардан озор чекмоқда — аччиқ бўлса-да, шундай хулоса чиқаришга тўғри келади. Шунинг учун ҳам ижтимоий ҳаётнинг барча томонларини ҳуқуқий жиҳатдан аниқ-равшан тартибга солиш бир қанча ҳуқуқшунослик муаммолари комплексини ҳам илмий, ҳам амалий жиҳатдан ҳал этиш керак.

Олимларни, аввало, фан пешқадамларини республика ижтимоий-сиёсий ҳаётида кенг кўламда иш-тирок этишга, ёшлар билан ишлашга жалб этиш энг муҳим вазифадир. Халқ билан бевосита ва ошкора мулоқот қилиш лозим бўлиб қолган ўткир можаро-ли вазиятларда ватанпарвар олимнинг сўзи салмоқ-ли бўлиши керак. Энг мураккаб вазиятларда биз ёрдам ва маслаҳат сўраб сизга мурожаат қиламиз, азиз дўстлар. Сизнинг имкониятларингиздан тўла фойдаланмаётган эканмиз, бунда, афсуски, бизнинг ҳам айбимиз бор...

Мен анчагина масалалар ва муаммолар хусусида гапирдим. Бизнинг назаримизда, буларнинг ҳал эти-лиши Ўзбекистон фанининг янги марраларга чиқиб олишига, яқин ўн йилликларда республика учун белгиланаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларда та-янч

бўлишига имкон беради. Бугунги учрашув, ай-тилган фикр-мулоҳаза ва таклифлар бизга ҳаёти-мизнинг барча жабҳаларида фаннинг самарадорли-гини ошириш, халқ фаровонлигини яхшилаш учун тадбирлар белгилаб олишда ёрдам беради, деб умид қиламан.

*Ўзбекистон ССР Фанлар академиясида бўлиб ўтган учрашувда
сўзланган нутқдан
1989 йил 28 ноябрь*

ТОШКЕНТНИ ЮКСАК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАДАНИЯТ ШАҲРИГА АЙЛАНТИРИШИМИЗ КЕРАК

Ўртоқлар!

Фаолларнинг бугунги йиғилишида Тошкентнинг бугунги куни, келажаги қандай бўлиши кераклиги, унинг истикболда қандай ривожланиши лозимлиги ҳақида талабчанлик, чинакамига қаттиққўллик би-лан жуда танқидий гаплар айтилди, десам, ҳамманинг фикрини ифодалаган бўламан, деб ўйлайман. Қуруқ гап-сўзлар бўлмаганлиги ҳамда ўткир маса-лалар ва шаҳарнинг муаммолари четлаб ўтилмаган-лиги жуда соз. Докладда ҳам, нутқларда ҳам биз Тошкентнинг шуҳратини оширишимиз, ҳар бир хонадон ва ҳар бир маҳаллада, ҳар бир корхона ва таш-килотда, катта ва кичик ҳар бир кўчада тартиб ўрна-тишимиз мумкин ва лозим, деган фикр сезилиб турди. Хуллас, Тошкентни юксак маданият шаҳрига айлантиришимиз керак, замондошларимизгина эмас, фарзандларимиз ва набираларимиз ҳам у билан ҳақди равишда фахрланадиган бўлсинлар. Ҳозир ҳам биз кўҳна Тошкент билан, унинг тарихи, маданияти би-лан, унинг ажойиб ўтмиши билан фахрланамиз.

Ўтмишсиз келажак ҳам бўлмаслиги азалдан маъ-лум. Тошкентнинг ҳақиқатан ҳам ажойиб ўтмиши бор. У — Ер юзидаги энг қадимий шаҳарлардан бири. Унинг тарихи — жаҳон тарихининг бир қисми. Бу тарих ўзбек халқининггина эмас, Ўрта Осиёдаги бошқа халқларнинг ҳам кўп асрлик моддий ва маъ-навий маданиятини ўзига сингдириб олган. Буюк ипак йўли Тошкент орқали ўтган. Ўшанда, қадим замонларда ҳам шаҳар йирик ҳунармандчилик, сав-до ва маданият маркази, Шарқ билан Ғарбни боғ-лайдиган бамисоли бир кўприк бўлган.

Тошкент ўзининг 12 та дарвозаси билан Шарқда жуда машҳур бўлган. Қўймас, Қашқар, Қўқон, Ка-молон, Чигатой каби дарвозалар қаерда бўлганини пойтахтда яшовчи ҳозирги кишиларнинг кўплари билишмайди. Шайхонтохур ансамбли, Бароқхон, Қафқол Шоший, Кўкалдош мадрасалари ва бошқа обидалар Тошкентнинг кўрки ва ифтихори бўлиб келган. Улар Тошкент тарихининг жонли гувоҳларигина эмас, бебаҳо маданий ва меъморий ёдгор-ликлар ҳамдир.

Ўзбек халқининг атоқли намояндалари Абдулла Қодирий, Ойбек, Фафур Ғулом, Маннон Уйғур, Юнус Ражабий, Карим Зокировлар

Тошкентда яшаб, ижод этганлар. Мана шу ва бошқа номлар мамлакатда, ҳатто бутун дунёда ҳам машҳур...

Илм-фан ва санъат шаҳри, меҳнаткаш шаҳар, жанговор ва меҳнат анъаналари шаҳри, байналми-лалчи шаҳар, халқаро конференция ва кенгашлар, турли-туман анжуман ва симпозиумлар ўтказилиб турадиган шаҳар — бугунги Тошкент турли авлодларга мансуб миллион-миллион кишиларнинг меҳ-нати билан бунёдга келган.

Модомики, пгундай экан, сиз билан биз, Тошкентда яшаб ишлашга мушарраф бўлган кишилар уни яна-да раванқ топтириш, унинг ташқи қиёфасини, ар-хитектурасини, ободончилигини, аҳолининг турмуш фаолиятини таъминлашни яхшилаш учун имкони бўлган ҳамма ишни қилишимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Биз Тошкентнинг аввалги улуғворлигини шунча-ки қайта тиклаб қолмай, уни янада оширишимиз керак. Бу — бизнинг энг зарур иқтисодий, ижтимо-ий вазифамизгина эмас, шу билан бирга, умуммил-лий вазифамиз, ўзбек халқи олдидаги, унинг шонли ўтмиши ва аминманки, ёруғ келажаги олдидаги ва-танпарварлик бурчимиздир.

Тарихимиз учун ҳам, ҳозирги кун учун ҳам ўзбек ишчиларининг, ўзбек деҳқонларининг, ўзбек зиёлиларининг уялишларига ҳеч бир асос йўқ. Аксинча, улар жуда оғир синовларга, баъзан эса ноҳақ синовларга қарамай, ўзларининг машаққатли ишларини муносиб равишда адо этиб келмоқдалар, бу билан улар ҳақли равишда фахрланишлари мумкин. Улар мам-лакатга олтин ва газ, металл ва машиналар, мураккаб техника ва кўпгина бутловчи қисмлар, турли-туман материаллар етказиб беришмоқда. Пахта ишлари ҳақида гапирадиган бўлсак, Ўзбекистон жамият ол-дидаги ўз бурчини шараф билан бажариб келди ва бажармоқда. У ҳақиқатан ҳам бутун мамлакатни ки-йинтирмоқда, Иттифоқ халқини ўзининг лаззатли ме-валари ва сабзавоти билан таъминлашга катта ҳисса қўшмоқда, бунинг учун муносиб ҳақ олиши керак. Аввало, муносиб моддий Ҳақ олиши лозим, пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг нархлари тўғрисидаги масала мамлакат ҳукумати олдида прин-ципиал қилиб қўйилди ва тўла-тўқис ҳал этилмагун-ча кун тартибидан олинмайди. Биз ўз ватанпарварли-гимизни, мамлакатга, ўз ўлкамизга, ўзимиз яшаб турган диёримизга ҳурматимизни республикамиз пойтахти бўлган шаҳарнинг ҳозирги ва келажақдаги қиёфасида яққол тарзда ифодалашимиз керак.

Шу боисдан ҳам ҳозир кенг миқёсда бўлса ҳам, шаҳарни шунчаки таъмирлаш ҳақида эмас, балки Тошкентни ривожлантириш хилма-хил муаммола-рининг чигал тутунини бутунлай ечишга принцип ясихатидан янгича йўллари излаш ҳақида гап бор-моқда. Бу ечимлар, биринчидан, одамлар турмушининг асосий соҳаларига ўзининг тез таъсирини ўтқа-задиган бўлсин. Неча ўн йиллар давомида йиғилиб қолган муаммоларни бирваракайига ҳал қилиб бўлмайди, албатта. Аммо ҳозирнинг ўзидаёқ амалий силжишларга эришмоқ керак. Иккинчидан, шаҳар-ни олис истиқболда ривожлантиришнинг энг муҳим йўналишларини тўғри белгилаб олиш зарур. Чунки мана шундай умумий стратегик плансиз жузъий масалаларни муваффақиятли ҳал этиб бўлмайди. Бениҳоя мураккаб ва баҳайбат шаҳар хўжалигида йўл қўйилган хатолар эса унда яшовчи аҳолининг бутун-бутун авлодларига жуда қимматга тушаётган-нини тажриба кўрсатиб турибди.

Шундай қилиб, гап шаҳарнинг келажаги учун, ун-даги аҳолининг келажаги учун ҳал қилувчи аҳами-ятга эга бўлган узоқ муддатли, хилма-хил ва айна вақтда бир-бири билан боғлиқ тадбирларнинг бутун бир мажмуи ҳақида бормоқда. Бу масалада одамлар ҳозир муносиб яшаши учун имкони борича ҳамма

ишларни қилиш, айна вақтда келгуси ўн ва юз йилларни ўйлаб иш тутиш лозим.

Хўш, шаҳримизнинг ҳозирги аҳволи қандай, унинг аҳолисига нималар ёқмаяпти, қайси муаммоларни зудлик билан ҳал қилиш ва қайси масалаларни истиқболни кўзлаб режа тузиш, энг муҳим йўналишларни танлаб олиш керак?

Бугунги Тошкент — нафақат республикаимизнинг, балки мамлакат бутун жанубининг ҳам жуда йирик саноат, индустриал, илмий ва маданий марказидир.

Бу қонуний ҳолдир. Шонли меҳнат анъаналарига **бидир**. Пойтахтда қанчадан-қанча министрлар, де-путатлар, Марказий Комитетнинг аъзолари бор, шу залнинг ўзида қанчадан-қанча мансабдор шахслар ўтиришибди. Модомики, шундай экан, одамлар биздан, хўш, илгари қаерда эдингиз, бундай расвогар-чиликка нега йўл қўйдингиз? Нега Тошкентнинг қиёфасини хатарли равишда бузишгача, уни беўх-шов ва ҳатто одамларнинг яшаши учун ноқулай ҳолга келтириб қўйишга йўл қўйдингиз? — деб сўрашга ҳақлидирлар.

Биз ҳақиқий турмушнинг ўзидан ке-либ чиққан мана пгу қийин саволларга тўппа-тўғри ва ҳалол жавоб қайтаришимиз керак. Энг муҳими эса, халқ манфаатларига зид бўлган мана шундай иллатни жуда қатъият билан, жуда шафқатсизлик билан, бутун кучни сарфлаб, зўр бериб тугатиши-миз лозим.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг «Тошкент шаҳри аҳолисининг ҳаёт таъминотини тубдан яхшилаш ва шаҳарнинг тарихий районларини таъ-мирлашни жадаллаштириш юзасидан 1991 — 1995 йилларга мўлжалланган биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори айна шу мақсадга қаратилган. Илгари одамларнинг ҳаётий манфаатларига дахлдор муҳим масалалар ҳаммадан пинҳон тутилиб тайёрла-нар ва қабул қилинар эди, жамоатчилик фикри эса ҳисобга олиниши бир ёкда турсин, ҳатто бутунлай писанд қилинмас эди. Ўша яроқсиз одатдан фарқли ўларок, бу ҳужжат мутахассислар, олимлар, маҳаллаларнинг фаоллари билан биргаликда, матбуотда ба-тафсил муҳокама қилинди. Шу сабабли унинг мазму-нини гапириб ўтиришимга ҳожат йўк. Фақат баъзи бир принципиал масалаларга тўхталиб ўтаман.

Биринчидан, Тошкентда ишлаб чиқариш кури-лишини кескин қисқартириш тўғрисида қарор қабул қилинди. Фақат истеъмол моллари ишлаб чиқара-диган ёки аҳолига хизмат кўрсатадиган корхона ва ташкилотлар учунгина истисно қилиниши кўзда ту-тилган. Аммо бундай ҳолларда ҳам Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Президиумининг махсус қаро-ри талаб қилинади. Шу пайтгача барпо этилган ва ишлаб турган объектларни ҳам суриштириб кўри-шимиз, уларда тартиб ўрнатишимиз керак. Шаҳарга керак бўлмаган, унга зиён етказаётган корхоналар, ташкилотлар, базалар ва омборларни ёпиш, соҳаси-ни ўзгартириш ва Тошкент, эҳтимолки область таш-қарисига кўчириш кўзда тутилмоқда. Аҳолининг механик тарзда кўпайишини тўхтатиш учун шаҳар-да прописка қилиш чекланади. Зарур ҳолатларда унга Тошкент шаҳар ижроия комитетининг фармойиши билангина йўл қўйилади. Фаоллар йиғилишининг қатнашчилари, шаҳарнинг кенг жамоатчилиги нои-ложликдан кўрилаётган, аммо мана шу зарур чораларга қўшилишларига аминман.

Иккинчидан, уй-жой курилиши сурьатларини камайтирмай, балки жадал ошириб, янги уй-жой мавзеларида ҳам, шунингдек,

шаҳарнинг Эски шаҳар қисмида ҳам уларнинг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олиб, бутун ижтимоий инфраструктурани комплекс ривожлантиришга алоҳида эътибор берилиши лозим. Замонавий шаҳарда, айниқса, Тошкент каби азим шаҳарда яшаш шунча-ки истиқомат қилишни билдирмайди. Ҳар бир оила учун алоҳида квартира ёки шахсий уй бўлиши зарур. Яқин ўн йил ичида бу вазифани тўла-тўқис ҳал этишга сабот билан интилаверамиз. Аммо шу билан бирга уй яқинида ҳовузи бўлган кўкаламзорлаштирилган мўъжаз болалар боғча ва яслилари, мактаб ҳамда кенг синфхоналари ва жиҳозланган кабинетлари бўлган ҳунар-техника билим юрти, транспорт йўллари ва чорраҳалар ёнида қулай жойлашган ма-газин ва савдо марказлари, бозорлар, маиший хиз-мат корхоналари, типовой поликлиника ва касалхо-налар, маданият муассасалари, кинотеатрлар, кутуб-хоналар, оммавий истироҳат жойлари ҳам бўлиши зарур.

Яқин икки-уч йил ичида шаҳарда қуришга улғурилмай қолган социал-маданий-маиший объектларни барпо этиш, келгусида эса масалага нокомплекс ёндашув тушунчасининг ўзини истисно этиш керак. Шу йўл билангина биз йиғилиб қолган муаммоларни ҳал эта оламиз, бу муаммолар улғайиб кетмаслигига, янги муаммолар пайдо бўлмаслигига эришамиз. Бунинг учун планлаштирувчи, таъминотчи идоралар, лойиҳа ва қурилиш ташкилотлари, халқ депутатлари, район ва шаҳар советлари шахсан жавобгардирлар. Чунки одамларнинг ҳаёт таъминоти масалалари — ижти-мой ва иқтисодий масалалар бўлиб қолмай, аввало сиёсий масалалардир.

Шаҳарнинг меъморий қиёфасини, анъанавий турмуш тарзини ва маҳаллалараро алоқаларни сақ-лаб қолиб, унинг тарихан таркиб топган қисмини тубдан таъмирлаш ва ободонлаштириш - жуда муҳим вазифадир. Биз туб тошкентликлар олдида қарздормиз, уларнинг ота-боболари шахримизни бунёд этганлар, қурганлар ва ободонлаштирганлар, уларнинг ўғил-қизлари эса ҳаёт таъминотининг энг оддий шароитларидан ҳам маҳрум қилиб қўйилди. Октябрь, Собир Раҳимов, Киров районларидаги ис-талган ўзбек хонадонига кириш, бу районларда 600 минг киши яшаб турибди, хонадонлар урушдан аввал қурилган бўлиб, шу қадар путурдан кетиб қолганки, уларни ремонт қилиб ҳам бўлмайди (бизда 2 миллион квадрат метрга яқин мана шундай уйлар бор). Бу

хонадонларда марказий иситиш системаси, водопро-вод, газ ва канализация йўқ, икки-уч хонада бир неча оила яшаб турибди, киши бошига 2 — 3 квадрат метр тураржой тўғри келади. Агар Тошкентда ўрта ҳисоб-да киши бошига 14,2 квадрат метр тураржой тўғри келса, эски шаҳар қисмида бундан икки баробар кам. Қарийб 7 минг оила шундай яшамокдаки, ҳар бир оила аъзосига салкам 5 метрдан камроқ сахн тўғри келади. Бу — энг оддий ҳаёт таъминоти шартларига ҳам яқинлашмайди. Бу одамларнинг чидамлилиги, са-ховати ва мардлигига, пгу қийинчиликларнинг ҳам-масига бардош бераётганлигига фақат таҳсин ўқимоқ керак.

Аҳволни жуда зудлик билан, жуда шошилиш тарзда тузатиб олиш керак. Қарорда бундай оилалар уй-жой билан навбатдан ташқари ва кечи би-лан 1992 йилгача таъминланиши кераклиги кўзда тутилган эди. Улуғ Ватан урушининг ногиронлари ва қатнашчиларига ҳамда уларга тенглаштирилган имтиёзли шахсларга, қаҳрамон оналарга ҳам шун-дай ёндашиш лозим. Уларнинг уй-жой шароитларини биринчи галда яхшилаш ҳақида район иж-роия комитетлари, Тошкент шаҳар ижроия коми-тети доимий ғамхўрлик қилишлари керак. Шаҳар, область партия комитетлари ва Марказий Комитет мана шу жуда ўткир ижтимоий-сиёсий муаммонинг ҳал этилишини қаттиқ назорат қилиб туришлари зарур.

Шаҳарнинг тарихан таркиб топган эски қисми ҳақида батафсилроқ гапириладиган бўлса, биз туб тошкентликлардан бўлган қарзимизни тўлашимиз, уларга нисбатан ижтимоий адолатни тиклашимиз кераклигини тўғридан-тўғри айтмоқ керак. Аввало, шу районларнинг аҳолисига замонавий шароитларга монанд нормал уй-жой, маиший хиз-мат, ижтимоий соҳани яратиб беришимиз зарур. Бу муаммоларни жўн ва юзаки ҳал этиб бўлмайди.

Шаҳар аҳолиси эски районларни бузиб ташлаб, шу жойларда бир-бирига ўхшаш типовой микро-районлар қуриладиганига қарши ҳаққоний эътироз билдирмоқда. Бундай микрорайонларни арзонроқ ва тезроқ қуриш мумкин, албатта, аммо бундай арзон-лик ва тезлик шаҳар ва халқ учун ҳаддан ташқари қимматга тушмоқда. Азим шахримизнинг тарихан таркиб топган ва бетакрор қиёфаси йўқолиб бор-моқда, маҳаллаларнинг асрий алоқалари ва анъаналари барбод бўлмоқда. Биз бундай қила олмаймиз ва бундай қилишга ҳаққимиз йўқ. Аксинча, Эски шаҳар аҳолисининг, маҳалла жамоатчилигининг

халқ меъморчилигини, яхши кўшничилик, ўзаро ёрдам, ободончилик муаммоларини биргаликда ҳал этиш-дек ажойиб асрий анъаналарини сақлаб қолиш ва кўпайтириш муддаосини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш керак. Биз ўз территориясини ўз кучи билан обод қилиб, кўкаламзорлаштираётган, кексаларнинг дам олиши учун маҳалла марказлари ва чойхоналар, болалар учун майдончалар барпо этаётган маҳаллаларнинг аҳолисидан астойдил миннатдормиз.

Ўтмишнинг тарихий ва меъморчилик ёдгорликларини шаҳар муассасалари эмас, балки аҳоли ўз ташаббуси билан сақлаб қолаётганлиги маҳаллий маъмурлар учун, ҳаммамиз учун катта таънадир. **Масалан, Чигатой аҳолиси меъморчиликнинг тарихий ва архитектура ёдгорлиги бўлган эски ма-читни қайта тиклаб, бу соҳада ибрат кўрсатди. Жуда тўғри иш қилинди. Агар шундай ватанпар-вар ва жонқуярлар бўлмаганида, биз ўтмишни**

аллақачон унутиб юборган бўлар эдик, ҳолбуки, айрим кимсалар зўр бериб бизни ўтмишни уну-тишга даъват этмоқдалар. Яқинда ўзининг 2000 йил-лигини нишонлаган Тошкент аҳолиси шаҳар ўз та-рихини қаердан бошлаганини билмаслиги, унинг шонли кўп асрлик тараққиёти шоҳидлари бўлмиш архитектура даврлари қаерда сақланиб қолганини била олмаганликлари каби ғаройиб факт ҳаммамиз-га жуда катта таънадир. Ҳамма нарсани пул билан ўлчайдиган амалиётчилар пойтахтимизнинг юбилеи шарафига ёдгорлик тоши қўймоқчи бўлганликлари бизни оз бўлмаса уялтириб қўяй деди.

Ҳолбуки, ҳамма нарса ҳам бир лаҳзалик амалий манфаат билан ўлчанмайди. Шаҳар программасини амалга ошириш чоғида ўтмиш ёдгорликларини сақ-лаб қолиш ва таъмирлашга жуда эҳтиёткорлик ва меҳр-муҳаббат билан қараш керак.

Ҳозир шаҳарда республика ва маҳаллий аҳами-ятга молик икки юзтадан кўпроқ меъморчилик ёдгор-лиги бор. Мабодо биз улардан лоақал биттасини қўлдан берсак, авлодлар бизни кечирмайди. Шу муносабат билан Улуғбек даврига мансуб ёдгорлик — Зангиота мақбарасининг қисматини эслатиб ўтмоқ-чиман. Бутун дунё аҳли 1994 йилда Улуғбекнинг 500 йиллик юбилейини нишонлайди. Бир неча йил му-қаддам таъмирлаш лойиҳасига кўра унинг равоқи-даги тошлар битталаб кўчириб олинди, қошинлари тўдалаб уйиб қўйилди ва аста-секин ташиб кетила бошланди, ёдгорлик эса тикланмай қолиб

кетди. Бун-дай ваҳшийликка тоқат қилиб бўлмайди. Шаҳарни ривожлантириш доирасида «Маданий ва меъморчи-лик ёдгорликлари» деган программани ишлаб чиқиш, бунинг учун махсус жамоат фондини вужудга кел-тириш керак.

Эски шаҳарни ижтимоий жиҳатдан қайта қу-ришда анъаналарни сақлаб қолиш билан бирга қурилиш ва ободончиликнинг бутунлай янги сифат даражасини таъминлаш йўли танлаб олинганлиги жуда тўғри бўлган. Шаҳарнинг тарихан таркиб топган районларида нормал уй-жой соҳа-сини замонавий фан-техника даражасида шакл-лантириш вазифаси қўйилган. Бу эса таъмирлана-диган ҳар бир район аҳолисининг кўпчилик қис-мини шу райондаги янги қуриладиган жойларга кўчириб жойлаштириш, таркиб топган ижтимоий-демографик структурани, маҳаллий уй-жой тузил-маларини, кўп укладли оилаларни битта ҳовли тег-расида жойлаштириш принципларини сақлаб қолиш имконини беради.

Шу районларда яшаб турган кишиларнинг инти-лишларини тушунмоқ керак, улар неча ўн йиллардан бери шу ерда яшайдилар ва истиқомат жойини ўзгартиргилари келмайди. Улар кўпинча янги квар-тиралар ажратишни эмас, мавжуд уй-жойни сақлаб қолишни, яшаш учун энг оддий қулайликларни яра-тиб беришни илтимос қиладилар. Оиланинг кам қаватли уй-жой биноларида, асрлар давомида си-налган қулай маҳалла марказлари теварагида яшаш тарзи аҳолига маъқул. Биз жамоатчилик фикри би-лан ҳисоблашишга, халқ анъаналарини эҳтиёт қилиб асрашга бурчлимиз.

Ўртага қўйилган вазифа зудлик билан ҳал қили-ниши керак. Тошкент шаҳар ижроия комитети янги ташкил этилган «Тошкент — тикланиш» давлат-ко-оператив қурилиш бирлашмасини тезроқ малакали кадрлар билан мустаҳкамлаши, зарур техника ва моддий ресурслар билан таъминлаши, шу тариқа шаҳарнинг тарихан таркиб топган районларини таъ-

мирлаш ва қуриш, тажриба учун «Шаҳристон» ма-ҳалласини барпо этиш юзасидан ўз зиммасига юк-латилган вазифани бажаришга тезроқ киришишига имкон бериши зарур.

Олдимизда катта вазифалар турибди, қилинадиган ишлар кўп. Шаҳар хўжалигининг ва қурилиш конвейерининг ҳамма бўғинларида жуда қаттиқ ва қатъий интизом — план, ижро, меҳнат интизоми йўлга қўйилган тақдирдагина бу вазифаларни уйдлаш мум-кин. Бунинг

учун раҳбарлардан каттиқ жавобгарлик талаб қилинади. Энг муҳим иш — уй-жой қурилишидаги узилишлар бизда пгундай интизом етишма-ётганини кўрсатиб турибди. Ҳозирги беш йиллик бошланганидан буён бирон йилда ҳам шаҳарда уй-жой қурилишининг белгиланган ҳажмлари бажарилгани йўқ. Уй-жой программасининг топшириқларигина эмас, уй-жойларни фойдаланиш учун топшириш йил-лик планлари ҳам бажарилмаяпти. Тўрт йил мобайнида 514 минг квадрат метрдан кўпроқ уй-жой бино-си қуриб битказилмади. Республика Олий Совети тас-диклаб берган уй-жой программасига нисбатан эса 1,5 миллион квадрат метр уй-жой берилмади.

Бундаги асосий сабаблар — республика Госнаби моддий-техника таъминоти масалаларини қониқар-сиз ҳал этганлигидан, Тошкент область ижроия ко-митети ер ажратиб бериш масаласини ўз вақтида ҳал этмаганлигидан, «Ўзбекэнерго» ишлаб чиқариш бирлашмаси томонидан иссиқлик таъминоти ман-баларини ривожлантиришда орқада қолганлигидан, Ўзбекистон ССР Госплани капитал маблағлар-ни ва моддий ресурсларни планлаштиришда комму-нал тармоқ объектлари қурилишига ҳали ҳам Қолган-қутган маблағларни бериш принциpidан воз кечмаётганлигидан, «Главташкентстрой» ўзининг ишлаб чиқариш базасини ривожлантиришда оқсоқ бўлиб қолаётганлигидан иборат.

Аммо бу сабаблар қурилиш программасининг ба-жарилиши устидан назоратсизликка йўл қўйган Тош-кент шаҳар партия комитетини, шаҳар ижроия ко-митетини, район партия ва ижроия комитетларини мутлақо оқлай олмайди.

Вазифа ниҳоятда каттиқ ва аниқ-равшан қилиб белгиланмоқда: йўл қўйилган қолоқдик ўрни тўлди-рилсин, 1990 йидда илгари битмай қолган тураржой бинолари ва социал-маданий-маиший объектлар фойдаланишга топширилсин ҳамда уй-жой програм-масига мувофиқ янги марраларга — йилига 1,3—1,5 миллион квадрат метр уй-жой қуришдан иборат марраларга эришилсин. Бунга алоқадор барча кадрлар одамларни яшаш шароити билан таъминлаш учун шахсан масъулиятни ҳис этишлари ва улар мазкур вазифани ё ҳал этишлари, ёки бу ишдан кетишлари керак, деган оддий ҳақиқатни тушунишлари лозим.

Биз қандай оператив ва истиқбол планларини иш-лаб чиқмайлик, ана шу мақсадлар учун қандай қўшимча воситалар ва ресурслар

ажратмайлик, агар уй-жойларни ҳисобга олиш ва тақсимлашда қаттиқ, сўзсиз амал қилинадиган тартиб ўрнатмасак, бу му-аммони ҳал эта олмаймиз. Биз мазкур масалаларда ижтимоий адолат бирор марта ҳам бузилишига йўл қўя олмаймиз ва бунга ҳаққимиз ҳам йўқ.

Текширув шуни кўрсатдики, Тошкентда 1990 йил бошида текшириб чиқилган етти мингдан ортиқ уй-жойларнинг деярли учдан бир қисмида қонун-қоида-ни турли хилда бузиш ҳоллари аниқланган. 1700 дан ортиқ квартира бўшагани, салкам 160 квартира ўзбошимчалик билан эгаллаб олингани аниқланди. Ай-рим квартиралар узоқ вақт бўш турган.

Ана шу ва бошқа фактлар муҳтожларни уй-жой билан таъминлашдаги кескинликнинг юмшатилиши учун резервлар мавжуд эканидан далолат беради. Гап энг аввало квартира эгаларининг аксарият қисми ортиқча тураржой майдонига эга эканлиги тўғрисида бормокда. Бугунги кунда шаҳар ижроия комитетида ортиқча уй-жой майдонлари тўғриси-даги аниқ ҳисоб-китоб йўқлигини дангал айтиш керак. Қўшимча квартира ҳақининг миқдори — йилига қарийб 700 минг сўм — чинакам ҳолатни акс эттирмайди. Бу шаҳардаги бутун тураржой фон-дини пухта ҳужжатлаштириш зарурлигини яна бир бор тасдиқдайди. Мазкур жараён тегишли хизматлар томонидан депутатларнинг ва кенг жамоатчи-ликнинг фаол иштирокида амалга оширилиши ке-рак.

Мени тўғри тушунишингизни сўрайман: биз ҳеч кимнинг манфаатларини, агар улар қонун асосида қондирилаётган бўлса, камситмоқчи эмасмиз. Ле-кин шаҳар маъмурлари давр руҳига амал қилиб, мурсага келиш имкониятларини қидириб топишлари керак. Айтайлик, ҳар бир районнинг энг обод жойларида каттароқ уй-жой майдонига алмаштириш учун бир ва икки хонали яхшилаб пардозланган ва лойиҳалаштирилган квартиралари бўлган кам қаватли ғишт уйларни қуриш билан мурсага келиш мум-кин. Бу асосан кекса кишиларга тааллуқли бўлган-лиги туфайли мазкур уйларда озиқ-овқат магазинларини ҳам, чоғроқ парҳез таомлар ошхонасини ҳам, Соғлиқни сақлаш министрлигининг социал-таъминот бўлими билан биргаликда медицина пункти ва социал ёрдам хизматини ҳам жойлаштириш мақсадга мувофиқ бўлур эди. Ўйлайманки, ўшанда кам хона-ли квартираларга алмашиш жараёни мушкулликлар сиз ўтган, шаҳар эса қўшимча равишда мгинглаб квад-

рат метр уй-жойга эга бўлган бўлур эдш.

Ортиқча тураржой майдониға имтиёзларнинг қонунийлиги муаммоси ҳам ана шу мтсала билан чамбарчас боғлиқдир. Ҳозирги кунда хшаҳарда 175 минг киши ана шундай имтиёзлардан фойдаланмоқда. Бунда ҳам биз ҳеч кимнинг қонуний жуқуқларини камситмоқчи эмасмиз. Халқ депутатларш съездининг имтиёзлар комиссияси мезонларига амаж қилиб, бун-дай имтиёзларни пухта кўриб чиқиш жозим: бунда суиистеъмолликлар ва бузилишлар йўқ]микан. Шуб-ҳасиз, мазкур масалалар жамоат фикршни ҳисобга олиб, шаҳарнинг ваколатли органларвт. томонидан кўриб чиқилиши даркор.

Ва ниҳоят, ҳужжатлаштириш шунишг учун ҳам керакки, уй-жойларга табақалаштирилг^н тарзда ҳақ тўлашни — унинг қаерда жойлашгани:га, қурилиш типига, қулайликлари даражасига қарабэ ҳақ тўлашнинг жорий этилиши тўғрисидаги асоосли таклифларни ишлаб чиқиш лозим.

Шаҳарнинг марказида ғишт уйда турувчилар Юнусобод ёки Сергелида панель уйларэда турувчиларга қараганда уй ҳақини қимматрооқ тўласалар адолатли бўларди, деб ўйлайман. Мазкур масалаларни шаҳарнинг нуфузли идоралари узил-кестл ҳал этишлари керак. Лекин бу масалалар шаҳарэ партия ко-митети ва шаҳар ижроия комитети томсэнидан ўрга-нилиб, шу хусусда таклифлар ишлаб чвдқилиши ло-зим.

Шаҳар хўжалиги бюджетини тўддирэишнинг яна бир манбаи ҳақида. Гап эгаллаб турилган давлат квар-тираларини сотиб олиш ҳуқуқи тўғрисида бормоқ-да. Ҳозирча бу тажриба шаҳарда жуда журъатсиз-лик билан жорий этилмоқда. Йил богдшгача жами

546 минг сўмлик 102 та квартира сотилган. Ана шу маблағлар янги уй-жойларни қуришга сарфланади. Квартирани хусусий мулк қилиб, сотиб олишни истовчилар анча кўп. Дастлабки тажрибани ўрганиш, унинг асосида найрангбозлик ва суиистеъмолларга барҳам берувчи чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда шаҳар бюджетининг ана шу қўшимча манбаидан кенг фойдаланиш зарур.

Тошкент маъмурий марказининг меъморий шакл-лантирилиши янгича ёндашувларни тақозо этади. Бунда яхши ғоялар, ажойиб ижодий ечимлар оз эмас, ўтмишдаги ортиқчаликларга қарши кураш авж ол-дирилиб юборилган пайтда биз булардан уяла бош-ладик.

Холбуки, масалан, ғаройиб саройи, бениҳоя кенг майдони бўлган «Халқлар дўстлиги» комплекси сингари ажойиб архитектура ансамбллари бизнинг умуммиллий бойлигимиз-ку. Бундай ёдгорликлар шаҳарда оз эмас.

Шу билан бирга, шаҳарнинг Абай, Фурқат, Наво-ий, Ўзбекистон деб аталган марказий кўча ва проспектлари беш йилдан ортиқ вақтдан буён ту-галланмаган, ярим хароба ҳолда туришига тоқат қилиб бўлмайди. Теварак-атрофда вайрона кулбалар ҳали кўп бўлган бир пайтда ЛКСМ Марказий Комитети, Ўзбекистон Касаба союзлари республика кенгаши, коллектив фойдаланишдаги Ҳисоблаш мар-кази, Горький номидаги театр биноларининг ва бош-қа иншоотларнинг қимматга тушадиган дабдабали лойиҳалари керакми, деб баҳслашиш мумкин. Уму-ман, табиий икдим шароитини, зилзилабардошлик-ни, турмуш ва уй-рўзғор юритишнинг анъанавий тарзини ҳисобга олиб, шаҳарда осмонўпар қурилишлар ва бундай қурилишларнинг ҳажми мақсадга му-вофиқлигини ўрганиш зарур. Бу мутахассисларнинг иши. Бироқ биноларга ва марказлар қурилишига неча ўн миллион сўм сарфлаб, уларнинг қурилишини тўхтатиб қўйиб, вайрон бўлишга маҳкум этиш — бу бориб турган хўжасизлик, халқ пулини шамолга со-вуришдир, деб қатъий айтиш мумкин.

Лойиҳа ечимлари танқидий нуқтаи назардан кўриб чиқилгач, бу борадаги ишлар яна йўлга қўйилиши керак. Модомики, гап замонавий архитектура ютуқлари асосида, неча асрларга етадиган қилиб қурила-ётган ва ўзбек халқининг шаҳарсозликдаги ажойиб асрий анъаналарини давом эттириб, ривожлантириш-га қаратилган бинолар тўғрисида бораётган экан, биз буни ана пгу масъулиятли ишни амалга оширадиган қурувчилар, меъморлар, ҳайкалтарошларнинг истеъ-доди ва ижодий ёндашуви билан боғлаймиз.

Бунда ана пгу муаммоларни ҳал этиш ва истеъ-додли кучларни жипслаштириш, номи энг яхши меъ-морчилик ва шаҳарсозлик ечимлари лойиҳалари билан боғлиқ бўлган, Ўзбекистон пойтахтининг бу-гунги куни ва келажаги тўғрисида сидқидилдан қай-ғураётган кишиларнинг барчасини фаол меҳнатга қайтариш айниқса муҳимдир.

Шу ҳақда гапирар эканмиз, ҳозирги кунда ҳам ўзининг бепарволиги, ишни ташкил эта билмасли-гини турғунлик йилларига тақаб, ўзини оқлашга ури-наётган раҳбарлар ҳам борлигини таъкидлаш керак. Кейинги вақтда раҳбарлик лавозимига кўтарилган

баъзи бировлар 10—15 йиллик фактларни кавлаш-тириб, ўз ўтмишдошларининг номини булғаб (бу ўтмишдошлар кўпинча бу кишиларга жавоб берол-майдилар ёки ўзларини ҳимоя қила олмайдилар) ал-батта қоралашга интилиб, ўзларини қаҳрамон қилиб кўрсатишга, шу тариқа ишга садоқатларини намо-йиш қилишга уринмоқдалар. Ўйлайманки, бундай одамлар узоққа боролмайди. Раҳбарлик ҳуқуқини ҳар куни амалий иш билан исботлаш керак.

Тошкент - студентлар шахри. Шунинг учун ҳам бу ерда бирорта ҳам муаммони ёшларнинг манфа-атларини ҳисобга олмай, уларга ўқиш, баркамол-лик ҳамда бўш вақтларини ўтказишлари учун бар-ча шароитларни яратиб бермасдан ҳал этиб бўлмайди. Булар миллат келажаги, халқимиз ке-лажагидир. Республикамининг бугунги ва эртан-ги тақдири ёш авлоднинг касб маҳорати, интел-лектуал даражаси, маънавий тараққиёти, жисмо-ний соғломлигига боғлиқ. Ана шу мақсад йўлида биз тежашга на маънавий, истасангиз, на оталик ҳаққимиз йўқ. Бу ҳақда биринчи марта гапирила-ётгани йўқ, ёшларни ўқитиш ва тарбиялаш учун маб-лағни, шу жумладан, валютани ҳам аямаслик керак. Истеъдодли йигит ва қизлар мамлакатимизнинг йи-рик илмий марказларида ва чет элларда таълим олиб, малака ошириш имконига эга бўлсинлар.

Аммо энг аввало болалар боғчасидан бошлаб олий мактабларимиз, техникумлар, ҳунар-техника билим юртларимизда, мактабларимизда барча зарур шароит-ни яратмоқ керак.

Кейинги вақтларда республика пойтахтидаги ўқув юртлари ва студентлар ётоқхоналарида етишмовчи-ликлар ҳамда муҳтожликлар тўғрисида кўп гаплар айтилди ва ёзилди. Такрорлаб ўтирмайман. Мазкур масалаларда «қолдик» принципи, айниқса, зарарли эканини таъкидламоқчиман. Чунки бу принцип ҳар бир халқ учун энг қимматли нарсага — келажакка болта уради. Халқ таълими министрлигининг раҳ-барлари, олий мактабларнинг ректорлари ҳар бир ўқув корпусида, ҳар бир ётоқхонада ўқиш ва дам олиш шароитлари учун шахсан жавобгардир.

Бу борада аниқ чора-тадбирлар комплекси иш-лаб чиқиб, амалга оширила бошланди. 49 та студентлар ётоқхонасида қарийб 4 миллион сўм сарфлаб капитал ремонт қилинди. Бу эса 1988 йилдагига нисбатан тўрт баробар кўпдир. Қатор олий мактабларда имтиёзли

овқатланиш жорий этилди. Ётоқхоналар етишмаслиги туфайли хусусий квартираларда яшашга мажбур бўлаётган студентларга январь ойдан ха-ражатларни қоплаш учун пул тўлана бошланди.

Аммо буларнинг ҳаммаси дастлабки қадамлар бўлиб, асосий муаммоларни ҳал этмайди. Халқ таъ-лими бутун системасини ва унинг моддий базасини тубдан қайта қуриш талаб қилинади. Республика ҳуку-мати Тошкент шаҳар ижроия комитети, Халқ таъли-ми министрлиги ёшларни ўқиш, дам олиш, маданият ва спорт билан шуғулланиш учун зарур шароитлар билан таъминлайдиган тармоқ программасини иш-лаб чиқсинлар. Компартия Марказий Комитети бу муаммони алоҳида назорат остига олади.

Катта шаҳар ҳаёти — бу фақат уй-жой ва социал, маданий-маиший объектлар, деган маънони билдир-майди. Бу мураккаб, кўп планли шаҳар хўжалиги-дир, одамларнинг яхши кайфияти ва саломатлиги унинг аниқ-пухта ва бир маромда ишлашига боғ-лиқ.

Шаҳарнинг коммунал инфраструктураси кўп йиллар мобайнида «қолдиқ» принципи асосида шакл-ланди. Янги қудратли корхоналар, янги уй-жой квар-тиралари ишлаб турган инженерлик коммуника-циялари, энергия, иссиқлик сув, газ таъминоти манбалари, мавжуд канализация ва транспорт тар-моқларини кенгайтирмай туриб қурилаверди. Ша-ҳар маъмурларининг бепарволигидан ҳар бир киши шаҳар хўжалигига камроқ ҳисса кўшиб, ўзининг маҳкамачилик манфаатлари йўлида кўпроқ «юлиб қолишга» интилади.

Бундай талон-тарожлик натижасида шаҳарнинг асосий ҳаётий муҳим манбалари энергия инқирози ёқасига келиб қолди. Узилишларга йўл қўймаслик учун фавқулодда чора-тадбирлар кўриш лозим. Шунинг учун ҳам Министрлар Совети, Давлат план комитети, тегишли министрлик ва идоралар қабул қилинган қарорни шаҳар хўжалигини тубдан таъ-мирлашга қаратилган катта тадбирлар билан шо-шилиш тартибда тўлдиришлари, ҳар қандай тасо-дифларга барҳам бериш мақсадида мустаҳкам асосларни ва манбаларни яратишлари зарур.

Республика Давлат план комитети ва Молия министрлиги томонидан Тошкент шаҳрини ўз вақ-тида материаллар ва маблағ билан таъминлаш ҳамда ремонт-қурилиш ташкилотларини машина ва меха-низмлар билан жиҳозлаш масаласига доимий эъти-бор қаратилиши лозим.

Транспорт хизмати ва йўл қурилиши энг танг жойлардан биридир. Ёғиб ўтган қорлар шуни кўрсатди-ки, биздаги транспорт оқими томирда қон қуюлиб қолганидек, унинг нормал ишлашини таъминлама-япти. Транспорт хизматлари ва йўл қурилиши тубдан таъмирланиб, янгиланиши керак. Аммо тирноқ-ни этдан ажратиб бўлмайди. Бу, айниқса, пойтахти-мизнинг Эски шаҳар қисмига тааллуқлидир. Бу ерда таркиб топган уйлар жойлашини ва асосий кўчалар йўналишини сақлаб қолиш зарур. Ана шу ва бошқа масалаларда бирорта ҳам қарор маҳалла ко-митетларининг фикри ва розилигини инobatга ол-Масдан туриб қабул қилинмаслиги керак.

Кескин тус олган экология муаммосини ҳал этиш-Да жамоатчиликнинг роли янада ошиб бормокда. У ҳар нормал ичимлик суви ва соф ҳаводан маҳрум бўлиши мумкин, деб тўғри бонг урмокда.

Чирчикда жуда катта химия комплекси қурилиши тўғрисида хато қарор қабул қилиниши ўнглаб бўлмас зарар келтирмокда. Бу билан шаҳар ҳавоси-ни ўзимиз булғамокдамиз.

Бу масалаларни ҳал этиш, ҳал этганда ҳам тубдан ҳал этиш зарур. Бу ерда чала-чулпа тадбирлар яра-майди. Сув ва ҳаво ҳавзаларини булғовчи асосий ин-шоотларни шаҳарнинг тураржой зоналаридан таш-қарига олиб чиқиб кетиш тўғрисида қарорда белги-ланган чоратадбирларнинг сўзсиз бажарилишини таъминлаш зарур. Чарм-мўйна заводи, СССР Рангли металлургия министрлигининг металлга дастлабки ишлов берадиган ва иккиламчи алюминий эритадиган цехи, айрим автомобиль корхоналари ва базалар пгулар жумласидандир. Табиатни муҳофаза қилувчи, санитария хизматлари шаҳардаги барча корхоналар-ни экология жихатидан ҳужжатлаштириш, тозалаш иншоотларига, чиқитсиз технологияларга доир му-камал чоратадбирларни аниқлаш, тегишли прото-коллар муддатини белгилаш ва имзолаш ишларини янада кенгроқ олиб боришлари лозим. Қабул қилинган мажбуриятларни бажармаган тақдирда бундай корхоналар сўзсиз тўхтатилиб, ёпиб қўйилади ва бош-қа ихтисосга ўтказилади. Авиация бирлашмасининг зарарли оқавалари метрога тугниб, «Чкалов» стан-циясини икки ойча ишдан чиқаргани каби ҳолларга мутлако йўл қўйиб бўлмайди. Биз одамлар саломат-лигини, болаларимизнинг келажагини хавф остига қолдиришга ҳаққимиз йўк. Шаҳарда турмуш шароити соғлом ва хавфсиз бўлиши керак. Мазкур масалаларда жамоатчиликнинг фаоллигини ҳар жихатдан маъқуллаш

зарур. Жамоатчиликнинг соғлом, холис

ва талабчан гражданлик позициясигина кўпгина ўзбо-шимча маъмурларни ҳозирги ва келажак авлодга қим-матга тушаётган қарорларни ўйламасдан қабул қилишдан тўхтатиб қолиши мумкин.

Катта шаҳарнинг нормал турмушини аниқ-пухта озиқ-овқат таъминотисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Магазинлар ва бозорлардаги аҳвол меҳнаткашларнинг, бутун Тошкент аҳлининг ҳақли равишда норозилигини туғдирмоқда. Агар аҳолини сут-гўшт маҳсулотлари билан таъминлашдаги узилишларни бир амаллаб тушунтириб бериш мумкин бўлса-да, жанубдаги шаҳримиз бозорларида мева ва сабзавотларнинг нархи Сибирь ҳамда Узоқ Шарқ даражаси-да эканлигини мутлақо оқлаб бўлмайди. Ўтган давр мобайнида шаҳар аҳли аҳолини мева-сабзавот маҳсулотлари билан таъминлаш ва уларнинг нархи бо-расидаги кескинлик бир қадар юмшаганлигини таъ-кидламоқда, лекин бу сира-сира қониқарли эмас.

Масалани бир қадар енгиллаштириш учун рес-публика матлубот кооперацияси Тошкент шаҳрининг барча районларида мева-сабзавот бозорлари уюштирди, бундай бозорларда 30 минг тоннадан кўпроқ қишлоқ хўжалик маҳсулоти сотилди. Бундан ташқари, «Ўзбекбирлашув», шаҳардаги тегишли идо-раларнинг куч-ғайрати билан қишлоқ хўжалик маҳсулотларини келишилган нархларда сотадиган 53 та дўкон қисқа муддатда қурилиб, фойдаланишга топширилди. Мева ва сабзавотни сақлаш ва қайта иш-лаш базасини мустаҳкамлаш учун катта тадбирлар кўрилмоқда. Хитой Халқ Республикасидан кўшимча тарзда картошка сотиб олинди.

Куни-кеча республика ҳукумати шаҳарни озиқ-овқат билан таъминлашни яхшилаш тўғрисида маҳ-сус қарор қабул қилди. Вазиятни тубдан ўзгартилар, кичикроқ бўлса ҳам, аммо конкрет натижалар зарур...

Биз халқ билан маслаҳатлашмасдан, кабинетлар-да тўқиб чиқарилган республика халқ хўжалиги тер-риториал ва тармоқ бошқаруви схемаларини қатъи-ян рад этамиз, бу схемалар амалга оширилиб, та-раққиётимизга ғов бўлди. Бу борадаги кўп ишлар, жумладан, «Главташкентстрой»га дахлдор ишлар ҳозиргача бажарилган, буни сиз яхши биласиз. Фа-оллар йиғилиши қатнашчиларига, республика жа-моатчилигига шуни маълум қилиб қўймоқчиманки, яқинда Ўзбекистон Марказий Комитетида респуб-

лика комиссиясининг хулосалари ва таклифлари кўриб чиқилди ҳамда Жиззах ва Сирдарё областлари-ни илгариги чегараларида тиклаш мақсадга мувофиқ деб топиди.

Биз яқинда бўлажак Наврўз байрамини анъана-вий байрам сифатида нишонлаш тўғрисидаги масалани муҳокама қилдик. Ҳар жиҳатдан диққат-эътибор билан муҳокама қилдик, «қош қўяман деб, кўз чиқарилган», ўзбошимчалик билан зарарли, халққа бегона қарорлар қабул қилинган, анъаналаримиз, урф-одатларимизнинг асрий негизлари оёқ ости қилинган ўтмиш давр сабоқларини ҳисобга олдик.

Аввало, одамларнинг, бутун халқимизнинг кўпдан-кўп истак ва талабларини ҳисобга олиб, биз бу йил Наврўзни янгичасига, катта умумхалқ байрами сифатида тантана билан ўтказиш ҳақида қарор қабул қилдик.

1.21 март ишланмайдиган кун, деб эълон қилинди.

2. Комиссиялар ҳозирнинг ўзидаёқ иш бошлаб юборди, мазкур комиссиялар ишига халқ учун жуда азиз ва севимли бўлган бу миллий байрамнинг ранго-ранг, жўшқин ўтиши ва унга асрлар давомида орттирилган фойз-тароватни бахшида этишга қодир бўлган жуда ҳурматли, жонкуяр кишилар жалб этилади.

Сиз бу масала хусусидаги ташаббусимизни қўллаб-қувватлайсиз, бу кунни кўп миллатли рес-публикамизнинг пойтахти бўлган Тошкент аҳли бир ёқадан бош чиқариб байрам қилади ва уни инок байналмилал вазиятда, чин дилдан, самимият ва очиқ кўнгиллик билан ўтказди, деб ўйлайман. Бу бизга кучларни янада жипслаштириш учун хизмат қилади, кучларни жипслаштириш эса ҳозир бизга ҳар қачонгидан кўра зарурдир. Бу — бугунги даврнинг қатъий даъватидир.

Яхши кўшничилик, иззат-икром, ўзаро ёрдам халқимизнинг жуда муқаддас анъаналаридан биридир. Муқаддас сўзини тилга олиб турганимиз маъқул. Биз ҳозир маҳалла ҳаётида, маҳалла жамоатчилигининг, гарчи баъзан кўзга чалинмаса-да, аммо қунт билан қилаётган жуда зарур ва муҳим фаолиятда тўла му-жассам бўлаётган халқ анъаналарини асрашимиз ва кўпайтиришимиз керак.

Маҳалла аҳли ўз даҳалари ва районларини обод қилиб, муштарак эҳтиёжлар учун одамларни жипс-лаштириб, шодлик кунларида ҳам, ғам-ғуссада ҳам бир-бирига мадад беришдек анъаналарни қўллаб-

қувватлаб, оиладаги жанжаллар ва бошқа можароларни бартараф этиб, ёшларни катталарга хурмат, кичикларга иззат руҳида тарбиялаб, миллий ва умум-инсоний кадриятларни маънавий, руҳий жиҳатдан асраб-авайлашдек жуда муҳим ишни кўз-кўз қил-май, аммо кун сайин кунт ва чидам билан амалга ошироқда. Барча оқсоқолларимизга, маҳаллаларнинг фаолларига катта раҳмат, ҳимматлари учун таъ-зим бажо этамиз. Улар она шаҳримизни яна обод ва кўркем қилишдек ишда фаол қатнашишларига амин-миз.

Пойтахтимиз ишчилари, зиёлилари, ёшлари, Тош-кентдаги барча миллатларга мансуб кишилар она шаҳримизни обод қилишдек бунёдкорлик ишида со-битқадамлик ва аҳиллик билан меҳнат қилиш наму-насини кўрсатадилар, Тошкентда ва республикамызда яшаётган ҳар бир кишининг бугунги куни ва кела-жаги манфаатларини ўйлаб, қўйилган мақсадларга эришишда ғайрат-шижоат кўрсатадилар, деб ишонч билдиришга ижозат бергайсиз. Фаолларга ва шаҳарнинг барча меҳнаткашларига ана шу олижаноб, ин-сонпарварлик ишида муваффақиятлар тилайман.

*Тошкент шаҳар фаоллари йигилишида сўзланган нутқдан
1990 йил 20 январь*

ОДАМЛАР БИЗДАН АМАЛИЙ ИШЛАР, АНИҚ НАТИЖАЛАРНИ КУТМОҚДА

Хурматли ўртоқлар!

Сизлар билан биз ташвишли, кескин ва ниҳоятда масъулиятли бир пайтда, ҳаётимизда бурилиш қили-наётган белгиловчи маррада йиғиддик. Ўтган якшан-бада Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ва республика халқ депутатларининг маҳаллий Советларига сайлов бўлиб ўтди. Илгари ҳеч қачон сайловлар мана шундай мураккаб, қизгин вазиятда ўтмаган эди, де-сак хато бўлмайди. Одамлар ҳам илгари ҳеч қачон ўзларининг шу қадар кўп ташвиш ва умидларини, талаб ва орзуларини сайлов билан боғлашмаган эди.

18 февраль — сайлов куни республикада сайловчиларнинг 90 фоиздан кўпроғи қатнашди. Айрим ок-ругларда қонунга мувофиқ такрорий овоз бериш ва такрорий сайлов ўтказилишига қарамай, барча идо-ралар — Ўзбекистон ССР Олий Советидан тортиб кишлоқ Советларигача асосан тузилди. Яқин кунлар ичида улар бутун ҳокимиятни ўз қўлларига олиб, юксак ва ниҳоятда масъулиятли вазифаларни бажаришга киришишлари керак.

Ушбу мажлиснинг мақсади ва моҳияти шундан иборатки, сайлов якунлари бўйича дарҳол ҳамма-миз — турли поғоналардаги Советларнинг депутатлари Тошкентда ва областдагина эмас, шу билан бирга, бутун республикада, бутун мамлакатда одам-қизиқтириб, ташвишга солаётган, сира ҳам кечиктириб бўлмайдиган ғоят муҳим, энг долзарб масалалар хусусида яна бир марта маслаҳатлашиб олишимиз керак. Бугун мен илтимос қилардимки, ким қайси лавозимда, вазифада бўлишидан қатъи назар, уларга қандай талаблар, танқидлар, норози-ликлар бўлса, ҳаммасини очик айтиш керак. Бугун-ги ҳокимият, раҳбарият олиб бораётган сиёсат тўғрисида кимда қандай фикр бор: у ёқадими бизга, йўқми, айтишни илтимос қилардим.

Депутатликка ҳар бир номзодга сайловчилар билан ўтказилган бир қанча учрашув ва суҳбатларда кўпдан-кўп нақазлар берилди, ғоят хилма-хил ил-тимослар, истаклар, борингки, талаблар айтилди. Депутатликка ҳар бир номзод ҳам ана шу нақазларни бажариш, ўз округидаги, мазкур жойдаги бирон-бир етилган масалани ҳал этиш учун қўлимдан келган ҳамма ишни қиламан, деб ваъдалар берди,

зимма-сига мажбуриятлар олди. Уй-жой ёки йўл, мактаб ёки касалхона, болалар боғчаси ёки магазин кури-лиши бўлмасин, одамлар бизга топширган аниқ-рав-шан муаммоларнинг ҳаммаси ҳал бўлишини таъмин-лаш — ўз сайловчиларимиз олдидаги, бутун халқ олдидаги бурчимиз, муқаддас вазифамиз, ғоят юк-сак даражадаги масъулиятимиздир.

Аммо бугун, биз ҳар биримизга сайловчилар ни-мани аниқ қилиб айтганини яна бир марта эслатиб қўйиш учун йиғилганимиз йўқ. Такрор айтаманки, буни ҳар бир депутат ўзининг амалий фаолиятида ҳал қилади.

Гап шу ҳақда боряптики, биргаликда йиғилишиб, сайловчиларимизни, бутун халқни ҳаммадан кўпроқ нима ҳаяжонга солаётгани, нималар ташвишланти-раётганини ҳамжиҳатлик билан аниқдаб, уни ҳар бир кишининг онгига етказиш керак. Марказда ҳам, жойларда ҳам ҳар бир депутатга ва бутун ҳокимиятга халқ берган асосий наказнинг сиёсий мазмуни ҳақида, унинг ахлокий, умуминсоний моҳияти тўғри-сида гап боряпти.

Ўртоқлар!

Қайси бир китобда ғоят ибратли ривоятни ўқиган эдим. Эмишки, Амир Темур ярим жаҳонни забт этиб, олис ўрмон қабилаларига бориб этибди, хуллас, уларни ҳам ўзига бўйсундирибди. Қайсар ва жангари, озод ва самимий бу қабила бошлиғи чорасизлик туфайли, Темурга курулларини топширар экан, қуйидаги гапларни айтибди: — «Эй, Амир! Сен бизни курул кучи билан енга оддинг. Бироқ сенга айтадиган шартлари-миз бор. Агар сен қассоб бўлсанг, бизни сўйиб таш-ла, агар сен савдогар бўлсанг, сотиб юбор, агар под-шо бўлиб келган бўлсанг — бизга бахт ато эт!»

Бу ривоятнинг синфий, тарихий йўналиши айна чоғда бизни қизиқтираётгани йўқ. Бу ҳикоятда ажойиб бир ҳикмат барқ уриб турибди. **Яъни, элга пеш-воман, деб ўртага чиқдингми**, унинг ишончини қозондингми — бу ишончини энди асл виждон би-лан, покиза фаолият билан оқламоқ керак бўлади. Бу талабни эскичасига айтсами, янгичасигами — барибир, моҳияти бир хил бўлиб қолаверади. **Яъни, халқ вакили халқнинг посбони, халқ раҳбари бўлиб, халқнинг иссиқ-совуғидан хабардор бўлғув-чи сирдошига айланиши шарт.**

Ҳозирги вазиятда бундай талаб айниқса муҳим бўлиб, кишини

ҳаяжонга солади. Воқеалар тезлик билан ўзгараётгани, деярли ҳар нарсада кескинлик кучайиб бораётгани, турли миллатларнинг вакилла-ри ўртасида ўзаро муносабатлар ўткирлашиб кета-ётганини ҳаммамиз сезиб турибмиз. Ҳар хил ижтимоий гуруҳларнинг ўзаро шубҳа-гумони ва бир-би-рини асоссиз равишда айбашлари ортиб бораётга-ни, одамлар тошбағир бўлиб қолаётганини ҳам кўриб турибмиз. Олдин одамлар «**яшаш қийин бўлиб қолди**» деса, **ҳозирги ҳаётда «яшаш даҳшатли бўлиб қолди»** деган ибора пайдо бўлганидан кўз^_ юмиб бўлмайди.

Шу боисдан бугунги мақсад одамларни ташвиш-лантираётган энг асосий масалалар ҳақида айни мана шундай нуфузли анжуманда рўйирост гаплашиб олиш: **нималар содир бўляпти, биз қаёққа қараб кетяпмиз, деган ҳаяжонлантирувчи саволларга жавоб қайтаришимиз ниҳоятда зарурдир. Вазият-ни юмшатиш ва барқарорлаштириш, хавотирлик ва кескинликка барҳам бериш, ҳар бир кишида ўз оиласининг бугунги кунини ва келажакга ишонч уйғотиш учун биз - олий ваколатлар бериб қўйилган ва юксак масъулиятли халқ депутатлари ни-малар қилишимиз кераклигини белгилаб олиши-миз зарур.**

Энг аввало, ўзимизга шундай савол беришимиз керак: ҳар бир фуқаро, ҳар бир инсон, оила бош-лиғи ҳокимиятдан нимани кутяпти?

Барча замонларга ва халқларга хос бўлган энг асо-сий, энг муҳим, энг умумий мақсадни аниқлайдиган бўлсак, шуни тўла асос билан айтиш мумкинки, дав-лат пайдо бўлгандан буён, инсон ўзининг хавфсиз-лигини ҳамоя қилишни, шахсий ҳуқуқлари ва эр-кинликлари таъминланишини давлатдан кутади, ҳокимиятдан нажот излайди. Ҳокимият шу табиий талабларга жавоб беролмаса, очиғини айтганда, бу-нақа ҳокимият ҳеч кимга керак бўлмайди.

Шунинг учун, бугун ҳар бир депутат, ўзининг юк-сак ва масъулиятли ваколатларини бажаришга киришар экан, ўзига шундай савол бериши керак: биз, ҳокимият намояндалари ва идоралари мана шу хавф-сизликни, эркинликни, ана шу кафолатларни таъминлапмизми ёки йўқми? Агарда бу саволга ҳар қандай асоссиз сабабларни ниқоб қилмасдан, ҳалол жавоб қайтарадиган бўлсак, у ҳолда, виждонан ай-тиш керакки, ҳокимият инсонга ана шу асоссиз ҳуқуқлар ва шарт-шароитларни таъминлаб бера олишга кун сайин тобора заифлик қиялпти.

Бизнинг сайловчиларимиз, оддий кишилар шун-дай бир ҳаққоний савол бермоқда: митингбозликдан иборат сафсатабозликлар ва оммавий тартиб-сизликлар, иқтисодий ва ижтимоий ағдар-тўнтарлар, миллатлараро жанжаллар ва ижтимоий можаролар, инсонларнинг қурбон бўлиши ва ур-йиқитлар **на-хотки қайта қуришнинг муқаррар йўлдошларию камчиликлари бўлса? Жамиятимизни инқилобий тарзда янгилашдан иборат партия эълон қилган сиёсатдан халқ шунни кутганмиди, ахир!** Йўқ, буни кутмаган эди, албатта.

Бироқ Кавказортида, Фарғонада, Душанбеда, бош-қа бир қанча минтақаларда, кунни кеча Бўка райони-да рўй берган тартибсизликлар ҳаётимизда содир бўляпти-ку. Модомики, шундай экан, агар биз — халқ вакиллари шундай фожиаларнинг олдини ололмас эканмиз, халқ қайта қуришни бошлай туриб, ҳоки-миятга билдирган ишонч тезлик билан тугаб бора-веради. **Қайта қуриш одамлар орзу қилган нарсаларни, қайта қуришдан иборат ўзгартишлар йўли-да уларга ваъда қилинган нарсаларни беришига тобора камроқ кишилар ишонмоқдалар. Одамларнинг ишончи ва эътиборидан маҳрум бўлиш эса, Ҳар қандай ҳокимият учун ҳалокатдир. Ҳамиша шундай бўлган, ҳаёт қонуни шундай!**

Одамлар бирон-бир талаб-эҳтиёжини — хоҳ гўшт ёки қанд-шакар, спиртли ичимлик ёки совун бўлсин, шу нарсалар билан таъминлашдаги қийин-чиликларни маълум бир вақтгача тушунишлари, бунга қаноат қилиб туришлари мумкин. Аммо улар ўзларининг хавфсизлигидан маҳрум бўлганлигини тушуна олмайди, бунга тоқат қила олмайди. Оиланинг, фарзандларнинг, яқин кишиларининг ҳаёти ва соғлиғи, уй-жойнинг дахлсизлиги ва сақланишига, неча ўн йиллар мобайнидаги меҳнат туфай-ли ортирилган бисотнинг бус-бутун қолишига ҳеч нарса қафолат бермаса, безори, экстремист гуруҳларнинг тазйиқи остида вайрон бўлса, маъмурлар инсон шахси ва ҳаётининг дахлсизлигини таъмин-лашмаса, буни биронта ҳам софдил, виждонли киши қабул қилмайди ва қабул қилиши ҳам мум-кин эмас.

Ҳозир асаби заиф баъзи кимсалар ифвогарликдан иборат миш-мишларга берилиб, ваҳимага тушиб, ҳаддидан ошишга бориб етмоқда, қандайдир фавқу-лодда ҳолат эълон қилишни, Тошкентга, область ша-ҳарлари ва районларига солдатлар киритишни так-лиф

этмоқда. Шундай ваҳимали кайфиятдаги кишилар ҳам борки, улар ҳар бир уй ва квартира олдида қўлига автомат тутган ҳарбий хизматчи навбатчи-лик қилиб туришини истади.

Бу хусусда нима дейиш мумкин? Ҳар қандай ҳокимият қонунни, тартибни, инсонларча яшаш нормаларини ҳурмат қилиб, уларга бўйсунушга ҳар бир ғаламисни мажбур этиш учун кучга эга бўлган тақдирдагина уни ҳокимият деса бўлади, албатта. Сиз, азиз ўртоқларни ишонтириб айти-шим мумкинки, тартибсизликлар ва ур-йиқитларга йўл қўймаслик учун етарли кучимиз бор.

Аммо соғлом фикрловчи ҳар бир кишига, айниқ-са, одамларнинг ишончига сазовор бўлган ва катта ваколатлар бериб қўйилган депутатларга шу нарса равшан бўлиши керакки, ўз халқини солдатлар па-ноҳида, автоматлар ўқталиб туриб бошқариш мум-кин эмас. **Бундай қилиш ғирт нодонликдир. Биз ўз фаолиятимизда шуни яхши тушунишимиз ке-рак - кўчаларда, қишлоқларда, шаҳарларда тар-тиббузарлар ҳам ўзимиздан чиққан шахслар, одамлар бўлади. Биз улар билан бирга яшаши-миз, етилган барча муаммоларни улар билан бирга ҳал қилишимиз керак. Демак, биз ташаббусни ўз қўлимизга олишимиз, омманинг ғайрат-шижоати-ни бунёдкорлик йўлига буриб юборишимиз, одамларни ҳуқуққа зид хатти-ҳаракатлардан тўхта-тиб қолишимиз лозим. Бу бизнинг энг биринчи ва жуда масъулиятли бурчимиздир, чунки халқ ҳоки-миятни бизга ишониб топширди, бизни депутат қилиб сайлади.**

Ана шу вазифалар ва муаммоларни бир ерга жам-лаб, бугун ишимизни тўғри ташкил этиш, фаолия-тимизнинг асосий йўналишларини белгилаб олиш учун авваламбор қандай ишларга эътибор беришимиз зарур?

Биринчидан. Халқ ҳокимияти органлари, халқ сайлаб қўйган ва тўла ҳуқуқли вакил бўлмиш ҳар бир депутат доимо, ҳар куни ва ҳар соатда меҳнат-кашларнинг эҳтиёжлари, ташвиш ва манфаатлари билан яшаган, ўзларининг барча иш ва режаларида халқ билан, ҳар бир шаҳар ва районда, қишлоқда, корхона ва хўжалиқда, меҳнат коллективи ва ҳар бир маҳаллада аҳолининг барча қатламлари билан бир жон, бир тан бўлиб чамбарчас боғланган тақ-дирдагина ўзларининг масъулиятли бурчини муваффақиятли бажариб, ўз олдидаги катта вазифаларни уддалай олади.

Гап кучларни жипслаштириш тўғрисида, дав-лат идораларининг аҳоли билан, барча жамоат ташкилотлари ва фуқароларнинг уюшмалари би-лан, такрор айтаманки, қонунни бузмаётган, му-аммоларни ҳал этишга, одамларнинг турмушини яхшилашга, вазиятни барқарорлаштиришга астой-дил кўмаклашишни истаётганларнинг ҳаммаси билан бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиш кераклиги тўғрисида боряпти. Ўзаро душманлик-ка, ёвузлик ва зўравонликка, ҳар қандай белгиларга қараб инсон ҳуқуқлари камситилишига қарши ку-рашаётганларнинг ҳаммаси билан бир сафда туриб иш кўриш кераклиги тўғрисида гап боряпти. Бу ерда биз ҳаммамиз меҳнат коллективларининг вакилла-ри билан, касаба уюшмалари ва ёшлар жамоатчили-ги билан ҳамкорлик қилишнинг янги шаклларини топишимиз керак.

Дарҳақиқат, бундан буён ҳамкорлик, инсонпар-варлик, меҳр-шафқат ўрнини карама-қаршилиқ, душманлик, ўзаро қаҳр-ғазаб эгаллашига йўл қўйиш-га ҳаққимиз йўқ. Бизнинг бундан буёнги ҳаётимиз қандай таркиб топишидан қатъи назар, авваламбор, интизом ва қаттиқ тартиб бўлиши керак, шундан кейингина унинг асосида бошқа ҳамма нарсаларга эришиш мумкин.

Агар биз, халқ шундай ваколатлар ва ҳуқуқдар бериб қўйган кишилар, тартиб ўрнатмас эканмиз, халқимиз ўзи тартиб ўрнатишга киришишидан бошқа илож қолмайди. Жуда кўп жойларда, асосан кўп раҳбарлар халқимиз тўғрисида гапирганда, халқи-миз жуда оғир, жуда ювош, қўйдаи мулойим, деб кўп фикр юритади. Шуларга қарата айтиш керакки, агар халқимиз ғазабланса, у ўзининг жуда ҳам ювош эмаслигини билдиради, албатта. Улуғ шоиримиз Абдулҳамид Чўлпон бежиз ёзмаган эди:

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир.

Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир...

Халқ қўзғалса, куч йўқдир, ким тўхтатсин,

Қувват йўқ, ким халқ истагин йўқ этсин.

Иккинчидан. Республикада одамларнинг ҳаёт таъ-миноти муаммолари йиғилиб қолди ва улар ниҳоят-да ўткир тус олди.

Фуқаро ҳокимиятдан кутаётган иккинчи бир нар-са бор, у ҳам бўлса, ишлаб чиқариш ва тақсимот шундай ташкил этилиши керакки, ҳар бир одам ишга, уй-жойига эга бўлсин, озиқ-овқат, кийим-кечак, нор-мал турмуш ва дам олиш, фарзандларни тарбиялаш учун маблағ

ишлаб топа оладиган бўлсин, агар барча нақазларнинг иккинчи туркумини умумлаштирадиган бўлсак, улар айна мана шунга келиб тақалади: ниҳоят, магазинларда инсонларнинг яшаши учун за-рур нарсалар туриши, ҳалол меҳнат билан ишлаб то-пилган пулга энг оддий нарсаларни ҳақоратсиз, нав-батларда узок туриб қолмай, сотиб олиш мумкин бўли-ши учун бозорларда чайқов нархлари эмас, балки нормал нархлар амал қилиши керак.

Шуни ёдда тутиш жуда муҳим: инсонпарварлик, инсоний социал адолат принциплари ўзини барча за-рур нарсалар билан доимо таъминлашга қодир бўлмаган кишилар давлатдан, жамиятдан, меҳнат коллек-тивлари ва жамоат ташкилотларидан ёрдам олиб ту-ришини талаб қилади.

Серфарзанд камбағал оилалар, кўп болали оналар, ҳали ўзини ўнглаб олмаган ёшлар, пенсионерлар, ногиронлар, ёлғиз кекса кишилар шулар жумласидандир. Бунда бизнинг жуда кўп ўтқир, носоғ-лом муаммоларимиз бор. Мен бу борадаги рақамларни неча марталаб айтиб ўтганман, бугун эса фа-қат битта рақамни такрорламоқчиман — 9 миллион киши ёки республика аҳолисининг 45 фоизи жон бошига ҳисоблаганда ойига 75 сўмдан камроқ даро-мадга эга, бу эса кун кечириниш учун зарур бўлган энг паст даражани ҳам таъминламайди.

Халқ сайлаб қўйган кишилар сифатида, ҳоки-миятнинг мухтор вакиллари сифатида, биз мана шу масалаларни ҳал қилиш учун чинакамига кириши-шимиз керак. Биз турғунлик йилларини, аввалги раҳбарларнинг хатоларини рўкач қилиб, шу маса-лалардан бўйин товлай олмаймиз, улардан яшири-на олмаймиз, бундай қилишга ҳаққимиз йўқ. Эн-дилиқда кишилар биздан, янги сайланган халқ де-путатларидан мана шуни кутмоқда. Улар биз сафсатабозлик ва гап-сўзлар, мажлисбозлик билан эмас, балки аниқ-равшан натижа берадиган иш билан шуғулланишимизга ишонмоқда ва шунга умид қилмоқда. Агар шундай қилмасак, халқ бизга ишон-май қўяди.

Бугун баъзи бир силжишларни, ишлаб чиқаришнинг ўсишини таърифловчи айрим рақамларни, баъзи кўрсаткичларни келтириш мумкин эди. Аммо ҳозирги пайтда бундай ялпи ёндашиш тўғри келмайди. Қан-дайдир муҳим процентлар эмас, балки одамларнинг турмуши амалда яхшиланиши керак...

Республиканинг молиявий аҳволи ва унинг иқти-содий

мустақиллиги кучайиб боришига қараб ана шу мақсадлар учун маблағлар ҳам кўпроқ ажратила беради. Аммо мазкур муаммоларни ҳал этишда дав-лат бюджетининг ўзигагина кўз тикиб туриш нотўғ-ри бўлур эди. Корхоналар, ташкилотлар ва хўжадикларнинг маблағлари ҳам фойдаланиш лозим бўлган ғоят катта резервдир. Давлат корхонаси тўғри-сидаги қонунга мувофиқ хўжалик мустақиллиги шароитида ишлаётган меҳнат коллективлари энди-ликда ўзларининг муҳтож аъзоларига ёрдам бериш учун, оналарга, ветеран пенсионерлар ва бошқаларга қўшимча ҳақ белгилаш учун ҳамма имкониятларга эга.

Ҳозирги пайтда 800 дан кўпроқ колхоз, 50 та сов-хоз ва 85 та саноат корхонаси ўз маблағлари ҳисо-бидан оналарга, ветеран пенсионерларга қўшимча ҳақ белгилаб қўйган. Бизга маълумки, «Краснохолмск-геология» бирлашмасида, «Теплопроект» институтининг Ўрта Осиё бирлашмасида, «Чирчикхиммаш», «Узэлектротерм» заводларида, Тошкент районидаги К. Маркс номи колхозда ва бошқа кўпгина жойларда анчагина қўшимча ҳақлар жорий этилган.

Ҳаммангизга маълум бўлган «Совпластитал» бир-лашмасини олиб кўринг. Бу ерда ўтган йилнинг ўзидаёқ корхонада 5 йилдан 10 йилгача ишлаган одамларга пенсияга чиқиш пайтида ҳар ойига 30 сўм, 10 йилдан 15 йилгача ишлаганларга 50 сўм, 15 йилдан 20 йилгача ишлаганларга 75 сўм қўшимча ҳақ тўлашга қарор қилинган.

Мана буни ишнинг кўзини билиб, инсонпарвар-лик билан ёндашиш деса бўлади, буни депутатлар, барча раҳбарлар, меҳнат коллективлари кенгашла-рининг аъзолари, кенг жамоатчилик ҳар жиҳатдан Қўллаб-қувватлаши лозим бўлган **савобли ишлар-га намуна деса бўлади.**

Мана шу намуна муаммоларни митинглардаги минбарларда туриб, қуруқ сафсатабозлик билан эмас, балки аниқ-равшан, саботли, самарали, интизомли ва фойда келтирадиган иш билан ҳал қилиш кераклигини яққол кўрсатиб турибди. Бу ўринда бир нар-сага эътиборингизни жалб қилмоқчиман.

Халқимиз тақдирини ҳал қиладиган мана шундай муаммоларни ечиш ишига Ўзбекистондаги ҳамма соғлом кучларни даъват этамиз.

Ҳаммамизга маълумки, бунақа кўп йиллар даво-мида тўпланиб турган жумбоқларни ҳал қилиш осон эмас.

Шунинг учун ҳаётимизга енгил кўз билан қара-ётган, баъзи бир сафсата гапларни тарқатаётганлар, шу жумладан, «Бирлик» уюшмасининг айрим раҳ-барларининг гапларини эшитиб, хайратда қоласан киши.

Гўёки, пахта яккахокимлигини тугатиш ва унинг нархини ошириш тўғрисида улар биринчи бўлиб гап кўтарган эмиш. Шунга бағишлаб митинглар ўтка-зилгандан кейин ва СССР Министрлар Советининг раиси Н.И. Рижков билан учрашилгандан кейин бу масала ўз **йўли билан ҳал бўлиб қолган эмиш**. Нима сабабдан бу масаланинг орқасида қанча минг мута-хассислар тер тўккани, қишлоқ хўжалик ходимлари ва раҳбарлари шу масалани ечиш учун қанчадан-қанча ишларни бажаргани ҳисобга олинмас экан? Ахир, бу кулгили гаплар эмасми? Агар митинглар орқали халқимизнинг ҳамма жумбоқлари ва муам-молари ечиладиган бўлса, ҳаёти осойишта ва фаро-вон бўлса, мен ўзим биринчи бўлиб митинг ва на-мойишларнинг қатнашчиси бўлур эдим ва бошқаларни ҳам шунга чақирардим.

Пахтани териб топширганлик учун кўшимча ҳақ жорий этилгани қишлоқ меҳнаткашларининг иш ҳақиға, демакки, уларнинг кайфиятига ҳам яхшиги-на таъсир қилди. Ҳисоб-китоблар ва танлаб ўтка-зилган тадқиқотларнинг кўрсатишича, теримчи аёл-

ларнинг иш ҳақи мавсум мобайнида 700 — 800 сўмдан 2,5 — 3 минг сўмгача етган. Ҳаммангизга маълум бўлса керак, 1990 йил мавсумида пахта нархи ҳар тонна учун яна 100—110 сўмга кўпайтирилади. Биз бу кўшимча ҳақни пахтанинг ҳақиқий харажатларини қопловчи янги нархлар белгиланиши йўлида қўйилган муҳим, аммо фақат биринчи қадам, деб била-миз. Бу масала мамлакат ҳукумати олдиға қўйилган бўлиб, у батамом ва энг мақбул тарзда ҳал этилма-гунча олиб ташланмайди. Ўзларингиз биласиз, яқинда кенг жамоатчиликнинг иштироки билан шаҳар фаоллари йиғилишида шаҳар хўжалигини ва республика пойтахти Тошкентнинг тарихан таркиб топган қис-мини қайта тиклаш ва таъмирлаш дастури муҳокама этилиб, қабул қилинди.

Халқимизнинг миллий-маданий талаб-эҳтиёжларини тўла-тўқис қондириш учун кўп иш қилинмоқ-да. Республика Олий Совети Ўзбекистон ССР тер-риториясида ўзбек тилиға давлат тили мақоми бе-риш тўғрисида Қонун қабул қилди. Жамоатчилик кучларига таяниб, меҳнаткашлар томонидан маъ-қулланган яна бир қанча

қарорлар, шу жумладан, анъанавий халқ байрамлари, урф-одат ва маросимларни қайта тиклаш тўғрисидаги қарорлар қабул қилинди.

Яқинда дам олиш кунини деб эълон қилинган 21 мартда Шарқдаги энг қувончли байрамлардан бири Наврўзни бутун халқ билан бирга байрам қиламиз.

Кўрилаётган чоралар республикада йиғилиб қолган барча муаммоларни ҳал қилиб қўяди, деб ҳисоб-лаётганимиз йўқ. Аксинча, биронта хайрли ишни ба-жаргандан кейин хотиржам бўлиб, бепарволик қилиш мумкин, деб ўйлаётган кишилар катта хато қиладилар. Бу ниҳоятда хатарли ва зарарли одат бўлиб, бунга йўл қўйишга бизнинг ҳаққимиз йўқ. Ҳар кун ва ҳар соатда одамлар ғамини ейиш, уларнинг турмуғя шароитларини яхшилашга эришиш, тўпланиб қолган муаммоларни ҳал этиш йўллари қандам-бақандам кидириб топиш керак.

Аммо буни ҳамма тушуниб етмаганлигини ама-лий ишлар кўрсатиб турибди. **Баъзи раҳбарларни дехқонларга ер участкалари ажратиб беришга том маънода зўрлик билан мажбур қилишга, қабул қилинган қарорларнинг амалга оширилишини таъминлаш учун жойларга комиссиялар юборишга тўғри келди.** Бу масалаларда айни пойтахт Тошкент области энг кўп колоқдикка йўл қўяётганлиги биз-ни, айниқса, ташвишлантirmoқда.

Ҳозир бизнинг кўлимизда таҳлил маълумотлари бор: кўпгина раҳбарлар баҳор эшик қоқаётганини кўришни ва шу йилнинг ўзидаёқ томорқалардан са-мара оладиган бўлишлари учун одамларни кўчат, уруғлик, навнихоллар билан таъминлаш кераклиги-ни сира ҳам тушунишни истамаяптилар.

Якка тартибдаги қурилишга ссудалар ажратиб бе-риш, одамларни қурилиш материаллари билан таъ-минлаш масалаларига депутатлар билан кенг жамо-атчилик алоҳида эътибор бериб, назорат қилиб ту-ришлари зарур.

Айнан шу ва биринчи навбатда ёш авлод тарбия-си, одамларни иш билан таъминлаш, табиий ва иж-тимоий муҳитни соғломлаштириш билан боғлиқ бўлган масалалар депутатлардан доимий эътибор ва амалий ечимлар талаб қилади.

Бугунги кунда республикада 1700 та мактаб вай-рон ҳолда эканига чидаб бўладими? Қурилаётган мак-таблар сони эса аҳолининг кўпайиш суръатини аранг қондираяпти. Соғлиқни сақлаш ишлари

бўйича мамлакатда энг охирги поғоналардан бирида эканлигимиз-чи?

Одамларга оддий ичимлик суви етказиб бера олмаётганимиз-чи? Амударё ва Сирдарё қуйи оқимларида яшаётган 4 миллионга яқин аҳолининг ниҳо-ятда мушкул аҳволи-чи? Орол муаммосидан бутун Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари безовта, беса-ранжом. Касалликлар, болалар ўлими, одамларнинг тушкун руҳияти, эртанги кун ташвишлари, хуллас, жуда кўп бошқа муаммолар-чи? Халқимиз бошига тушган бу ташвишларни чуқур ҳис қилиш, уларни бартараф этиш нақадар мураккаб ва зарур эканини англамоқ учун кўп нарса керак эмас — безовта юрак керак, очиқ кўз керак. Ўртоқлар!

Бу борада ҳеч нима қилинмаётган экан-да, де-йиш албатта нотўғри бўлади. Ҳаракат қилинмапти, ре-жалар ҳам катта. Лекин бу режалар заминида ама-лий ишлар бўлмоғи керак. Одамларнинг, айниқса, депутатларнинг ташаббусига кўп нарса боғлиқ. Бу вазифаларга бутун халқни сафарбар этиш зарур. Бу муаммоларни келтириб чиқарган айбдорларни қиди-риш унча қийин иш эмас. Қийини — ана шу оғир аҳволдан қутулиш учун бор кучдан самарали фойдаланишдир.

Бу жараёнда бир нарсага эътибор қилишимиз керак: кимдир бақир-чақир қилиб иш кўрсатган-дай бўлади, сохта обрў орттиради. Бусиз ҳам оғир вазиятни янада кескинлаштиради, кимдир эса са-бот билан бор ақл-идроқини ишга солиб, меҳнат қилади, мавжуд камчиликларни тугатиш йўллари-ни қидириб-қидириб, охири топади. **Демак, сара-гини саракка, пучагини пучакка ажратадиган пайт келди.**

Учинчидан. Бу ўринда шундай савол туғилади: ўлкамиздаги мураккаб сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий шароитни кўриб-билиб туриб, одамларни гиж-гижлаб, ҳар хил тартиббузарликка, митинг ва иш ташлашларга чорлаётган кимсаларнинг асл мақсади нима? Буларни қандай тушунса бўлади? Бўка райо-нида ёшларни йўлдан уриб, уларни ғайриқонуний ишларга мажбур этаётган, миллатлараро низоларни кучайтираётган, халқларнинг тақдири билан ўйна-шаётган кимсаларнинг тегирмонига сув қуйиш деган нарса бу.

Ўзингиз кўриб турибсиз, қаерда раҳбарлар ўз бурчи ва жавобгарлигига лоқайд бўлса, вазиятни яхши билмаса, ўша жойларда тўполон бўляпти. Ахир, Фарғонадаги, Кавказдаги, Душанбедаги воқеаларда қанчадан-қанча бегуноҳ одамлар ҳалок бўлди, қанча

ёшларнинг ҳаёти, тақдири чилпарчин бўлди, қанча-си қамоққа олинди. Уларнинг хонадонлари, оилала-ри-чи? Биз доим мана шу ҳақда ўйлашимиз керак. Яна бир марта тақрорлаб айтаманки, сиёсий, маъ-навий бурчимиздан ташқари, энг аввало оталик бур-чимизни ўйласак, фарзандларимизнинг тақдирини ўз манфаатлари йўлида қурбон қилаётганларга бе-фарқ қараб туришимиз керакми?

Тўртинчидан. Республиканинг келажagini ўйлаган ҳар бир киши энг аввало эртанги кунда нгу ҳаётни бошқарадиган ёшларимиз тақдири ҳақида қайғури-ши керак. Шунинг учун ҳар бир депутат, ҳар бир раҳбар, бугун жамоатнинг олдига тушаман деб турган ҳар бир кишининг қилаётган иши, босаётган қадами ана шу мақсадга қанчалик мослиги билан баҳоланади.

Тўғриси айтиш керак, сўнгги йилларда биз бу муҳим вазифани унутиб қўйдик. Ёш авлод тарбияси билан боғлиқ ишлар — ўқув жараёни бўлсин, мада-ният ва санъат бўлсин, жисмоний тарбия бўлсин — ҳаммасига қолган-қутган маблағлар сарфланди. Бу арзимас маблағлар ҳам халқ хўжалигининг бошқа соҳалари билан солиштирганимизда доим энг охи-рида ажратилди. Кимда-ким бугунги ёшларимиз фалон бўлиб кетди, фистон бўлиб кетди дейдиган бўлса, энг аввало ўзидан хафа бўлиши, ўзини айбла-ши керак. **Экканингни оласан, деб бежиз айтмай-ди халқимиз.**

Шу билан бир қаторда, жуда муҳим бир гапни ҳам айтмоқчиман. Минг раҳмат ўз фарзандларини халқ ва жамият манфаати йўлида асл инсонийлик йўлида тарбия қилаётган ота-оналарга, ветеранлар-га! Уларнинг меҳнати билан юртимиз ёшлари халқи-мизнинг қадимий урф-одатларини, одоб-ахлоқини, катталарга ҳурмат, кичикларга ғамхўрлик, бировнинг оғирини енгил қилиш каби ажойиб хислатларини давом эттиряпти. Бу менинг шахсий фикрим, бошқа жойларга солиштирмайлиг-у, лекин бизнинг ёшла-римиз, кўз тегмасин, яхши. Мана шу бебаҳо бойли-гимизни сақлаб қолиш, ёшларимиз тарбияси учун, уларнинг бахтли, тўкин, мазмунли ҳаёти учун ҳеч нарсани аямаслигимиз керак.

Ёш авлод тарбияси ҳақида гапирганда зиёлилари-мизнинг ўрни алоҳида эканлигини эътиборга олиш керак. **Қайси раҳбар, қайси амалдор ўз обрўсини тўкмоқчи бўлса, у зиёлилар билан орасини бузади. Тарихда ҳам, ҳозирги кунларда ҳам бунга мисол қўп. Катта-кичик барча амалдорлар кўзларини кат-тароқ очиб, зиёли**

зотига эътибор билан қарашни ўзига шараф деб билмоғи керак. Ҳаммага аён: баъ-зан бир оғиз ширин сўз, қўллаб-қувватлаш ижод-корни жуда катта ишларга илҳомлантириши мумкин.

Ёшларни замонавий фан-техниканинг, умуман, илм-фаннинг ютуқларидан баҳраманд қилмасдан туриб, уларга юқори малакали ихтисос эгалари бўлиб етишишга шароит туғдирмай туриб, биз республикамиз халқ хўжалигини, саноат ишлаб чиқа-риш соҳаларини тубдан ўзгартира олмаймиз. Буни ҳам доим ёдда тутиш керак. Чунки ишсизлик, маош камлиги, мутахассислар етишмаслиги ва бошқа кўп етишмовчиликлар ана шундан, деб ўйлайман. Бу кетишда биз учун юртимизни социал-иқтисодий ва миллий ривожлантиришдек муҳим вазифани тез-роқ амалга ошириш жуда қийин бўлади. Демак, халқ сайлаб қўйган депутатларнинг биринчи галдаги ва-зифаларидан бири — ёшларимиз тарбияси миллий сиёсатини, ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш маса-ласидир. Бунга халқ маорифи системасини тубдан ўзгартириш, болалар боғчалари, мактаблар, ҳунар-тёхника билым юртлариг техникумлар, олий ўқ"ув' масканларининг моддий-техник базасини мустаҳ-камлаш, махсус мактаб-интернатларни кўпайтириш каби кўпгина мураккаб вазифалар киради. Ёшлар тарбияси билан бевосита машғул бўлган, ўз умри-ни шу муқаддас ишга бағишлаган ўқитувчилари-мизга эътибор ҳақида эса гапириб ўтирмаса ҳам бўлади, деб ўйлайман. Биз ҳали уларга чинакам ғам-хўрлик кўрсатаётганимиз йўқ. Бу масалани ҳам чу-қур ўйлаш керак.

Яна бир нарсани биз ҳеч қачон эсимиздан чи-қармаслигимиз лозим: истеъдодли ёшларга шароит яратиш. Яқинда биз мамлакатимизнинг энг яхши билим марказларига докторантурага ўқишга юбори-лаётган ёшларнинг биринчи гуруҳи билан учрашув ўтказдик. Бу иш учун ҳар қандай маблағ, ҳатто ва-люта ҳам аямаслигимизни айтдик.

Яна бир оғиз сўз ёшларимизнинг ҳарбий хизмат-ци ўташи ҳақида. Республикамиз областлари ижроия комитетлари кўпгина ҳарбий округлар билан шарт-номалар тузиб, ўша жойларда хизмат қилаётган фар-зандларимизнинг ҳаётидан хабардор бўлиб туриш, уларга етарли шароитлар яратиш чора-тадбирлари-ни кўрмоқда.

Бу соҳадаги энг долзарб масалалардан яна бири — қурилиш батальонларида хизмат қилаётган ёшла-римизнинг оғирини енгил қилишдир. У ерларда ин-тизом, сиёсий-тарбиявий ишлар ниҳоятда

паст да-ражада эканлигини биламиз. Бизнинг муҳокама учун таклифимиз шундай: агар қурилиш батальонларида хизмат қилиш керак бўлса, ўзимизда, жуда бўлмаса, Ўрта Осиё миқёсида ҳам қурилиш кўп. Болалари-миз шу ерда хизмат қилишсин.

Бундай қарор кўпчилик ота-оналарнинг талабига жавоб беради, деб ўйлайман.

Бешинчидан. Бугунги даврнинг мураккаб имти-ҳонлари нафакат ҳар бир кишининг, балки бутун-бутун халқларнинг сиёсий-маънавий хислатларини, уларнинг бутлигини ҳам синовдан ўтказмоқда.

Ўзбек халқини қадимдан меҳмондўст, очик кўнгил, жон кўшни, пок ниятли халқ сифатида билишади.

Миллатлараро муносабатларни ривожлантириш-да биз ўз халқига ҳурмат билан бир қаторда бошқа миллат ва халқларга нисбатан ҳам чуқур ҳурмат-эътибор, яхши кўшничилик ва уларнинг ҳам миллий ғурурлари борлигини ҳисобга олиб, ҳаракат қили-шимиз керак. Миллий анъаналар халқнинг энг но-зик, энг ҳурматталаб фазилатларидир.

Афсуски, четдан келган баъзи бир одамлар ана Шу нарса билан ҳисоблашмаган пайтлар бўлди. **Ҳатто ўзимиздан чиққан айрим раҳбарлар Наврўз бай-рамига, миллий кийим-кечакка қарши чиқди. Шу даражага бориб етдикки, қариндошини кўмиш маросимида қатнашишга ҳам эскилик сарқити, деб қаралди, бундай одамларга, айниқса, раҳбарларга нисбатан тазйиқ ўтказилди.** Диндорлар билан му-лоқотда бўлиш, улар билан бамаслаҳат иш юритиш масалаларини кўяверинг. Хуллас, бўлганича бўлди, **Шунинг учун бугун бу ишларни қаттиқ қорала-шимизни, халқ анъаналарига, унинг меросига, одамларнинг диний эътиқодларига қатъий ҳурмат ва эътибор билан қараш кераклигини яна бир бор уқтириб ўтмоқчиман.**

Олтинчидан. Жамиятимизнинг ғоявий, маънавий янгилашишида ижодкорларимизнинг ўрни беқиёс. Уларнинг қалб кўри билан айтадиган сўзлари, яратган образлари ҳар бир кишига юракдан таъсир қилади, яхшиликка ундайди.

Халқ ҳокимиятининг мухтор вакили бўлган муҳ-тарам депутатлар, келинлар, шу ижодкор зиёлилар билан алоқани мустаҳкамлайлик, ҳамнафас, ҳамжи-ҳат бўлайлик, улар билан биргаликда яхшилик, меҳр-оқибат, илм-маърифат нурларини ҳар бир

инсонга етказайлик. Бу борада ҳам бир талай муаммолар мавжуд. Уларни ҳал қилиш учун биргалашиб ишла-шимиз керак. Биринчи навбатдаги вазифа — ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш ҳақидаги Қонун-ни ҳаётга тўла татбиқ қилиш масаласи. Бу иш хануз-гача жуда суғ боряпти. Кўп тадбирлар ҳали амалга ошмаяпти.

Оддий мисол: кўчаларимиз, ҳар хил идоралар, савдо тармоқлари, хуллас, ҳамма жойда кўзга таш-ланиб турадиган ёзувларимизни олайлик. Юз фоиз маҳаллий аҳоли яшаётган жойларда ҳали ҳам бу

"чувлар русча эканлигига нима дейиш мумкин? Ёки бунга ҳам юқоридан буйруқ бериб мажбур қияп-тими? Ахир, бу кулгили ҳол-ку. Лекин бу кулгининг таги зил. Чунки бу маҳаллий аҳолининг миллий ғуру-ри билан ҳисоблашмаслик демакдир. Натижада халқ-да норозилик туғилиши табиий.

Тил ҳақидаги Қонунни изчиллик ва зудлик би-лан амалга ошириш ҳам депутатларнинг муҳим ишларидан биридир. Хуллас, ўртоқдар, ҳаммамиз мил-лий-маданий масалаларни ҳал этишга кўпроқ эъти-бор беришимиз лозим.

Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги яқин-лашиб қолди. Бу муборак айёмни халқимиз тарихининг энг мўътабар саналари сифатида катта тантана билан эсда қоладиган қилиб нишонлашимиз керак.

Еттинчидан. Яна бир масалага эътиборингизни жалб қилмоқчиман: **айнан мана шу минбардан ту-риб не-не раҳбарлар не-не ваъдаларни бермаган. Афсуски, бу ваъдалар бажарилмай қолган.**

Халқ сайлаган депутат учун шу халқнинг топши-риқларини, ўзининг халққа берган ваъдаларини ба-жаришдек юксак инсоний ва ижтимоий бурч бўлмаса керак. Халқдан ажралиб қолган ҳар бир депутат ўзига юкланган вазифани бошқаларга ошириши ёки «отанга бор, онангга бор» қабилида иш тутиши сира мумкин эмас. Агар улар шундай иш тутса, тезда халқнинг назаридан қолади, демак, у ўз жойини бўша-тиб қўйиши керак, токи бу вазифаларда иш қўлидан келадиган одамлар ишласин.

Именим комилки, баъзи депутатларга ҳам осон бўлмайди. Лекин энг муҳими, халққа виждон би-лан, ҳалол хизмат қилишни асосий мезон деб би-лиш лозим. Ана шунда бундай депутатнинг

иши ўнгидан келади, баракали бўлади.

Бугун биз ҳал этувчи паллада турибмиз. Одамларга осойишталик, ҳар бир хонадонда тинчлик-хо-тиржамлик, ўзаро тотувлик ва тўкин дастурхон бўлиши керак.

Шу оддий инсоний умидларни тезкорлик билан рўёбга чиқаришдан муқаддасроқ бурч йўқ, деб ўйлайман. Бу йўлда биз барча имкониятлардан оқило-на фойдаланишимиз зарур.

Мана шу улуғ ишда сизларга сиҳат-саломатлик, қатъият ва сабот-матонат, бахт-саодат тилайман.

*Тошкентда СССР, Ўзбекистон ССР,
маҳаллий советларнинг халқ депутатлари
ва жамоатчилик вакиллари иштирокида
1990 йил 24 февраль куни бўлиб ўтган кенгашида
сўзланган маърузадан*

ЎЗБЕКИСТОНДА ПРЕЗИДЕНТ ИНСТИТУТИНИНГ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ ТЎҒРИСИДА

... Бугун юзага келган вазиятда Ўзбекистон ССР Президенти лавозимини таъсис этиш муҳим аҳами-ят касб этмокда.

Бу ерда мен Президент тўғрисидаги ва шу муно-сабат билан бошқарувнинг баъзи давлат тузилмала-рини қайта куриш тўғрисидаги масала шунчаки ССР Иттифоқи қарорларига тақлид қилиш эмаслигини алоҳида айтиб ўтмоқчи эдим. Республикада якка бошлик лавозимининг жорий этилиши Иттифоқ миқёсида бўлганидек, қонунлар ва давлатнинг бош-қа қарорларини ижро этиш омиллари мустаҳкам-лашга, демак, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, миллатлараро ва бошқа соҳаларда қайта куриш жараёнла-рини тезлаштиришга кўмаклашиши, шубҳасиздир.

Бинобарин, энг муҳими шундан иборатки, Пре-зидент институтининг жорий этилиши — республи-камиз учун суверенитет ва давлатчиликда принцип жиҳатдан янги босқичга ўтилишини билдиради. Чун-ки шунчаки эмас, балки ҳақиқий давлатчилик ҳоки-миятнинг бундай тузилмасини қўлга киритиш им-кониятига эга. Республика Президенти Иттифоқ шартномаси ва мамлакат федератив курилишининг янги асосларини ишлаб чиқишда муҳим роль ўйна-ши Ўзбекистон ССРнинг иттифоқ федерация кен-гашида муносиб ўрин эгаллашини таъминлаши шубҳасиздир. Шу муносабат билан Ўзбекистон миллий маҳдудликка интилаяпти, деб кимлардир авж олди-раётган шубҳаларга ҳеч қандай асос йўқ, албатта.

Бугун тартиб ва интизомни, энг аввало, бошқа-рувнинг барча даражалари ва жабҳаларида ижро-чилик интизомини мустаҳкамлаш, ижтимоий-иқти-содий курилишни ҳамда хўжалик юритиш механиз-мини қайта куришни тезлаштириш вазифаларини ўз вақтида ҳал этиш масаласи, граждандарнинг ҳуқуқла-рини ҳимоя қилувчи барча давлат муассасаларини назорат этиш ҳам катта аҳамият касб этмокда.

Келинглр, ушбу масалани янги таркибдаги Олий Советнинг биринчи сессиясида қонун лойиҳалари-ни таклиф қилишни бошлаш нуқтаи назаридан му-ҳокама қилайлик...

КПСС Марказий Комитетининг 1990 йил февраль ва март пленумларининг якунлари ҳамда КПСС XXVIII

*съездига ва Ўзбекистон Компартияси XXII съездига
тайёргарлик кўриши юзасидан республика партия
ташкilotларининг вазифалари тўғрисидаги
маърузадан
«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 24 март*

ХАЛҚ ИРОДАСИ БИЛАН ТАНЛАНГАН ЙЎЛ

Хурматли депутат ўртоқлар!

Қадрли юртдошлар!

Ҳозиргина республика Олий Совети сессиясининг қарори билан Ўзбекистон тарихида биринчи марта Ўзбекистон ССР Президенти лавозими таъсис этилди ва бу юксак масъулиятли вазифа менга топширилди.

Бу катта ишонч учун ўзимнинг самимий миннат-дорчилигимни билдираман. Мен буни энг аввало ўзбек халқи, Ўзбекистон ССРнинг барча меҳнаткашлари, ишчилар синфи, деҳқонлар, зиёлилар, республикада яшовчи ҳамма миллат ва элатлар тақдири учун ўз зиммамга тушган улкан бурч ва жавобгар-лик деб қабул қиламан. Ҳар бир гражданнынг конс-титуцион ҳуқуқи ва эркинликларини, республика-мизнинг миллий ва ижтимоий жиҳатдан тобора та-раққий топишини таъминлаш йўлидаги катта масъулият деб тушунаман.

Хабарингиз бор, бир неча кун олдин СССР халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи Съез-дида СССР Президенти лавозимини таъсис этиш тўғрисидаги Қонун қабул қилинди. Бу лавозимга Михаил Сергеевич Горбачев сайланди...

Президент бошқарувини ҳаётнинг ўзи, қайта қуришнинг мантиқи, моҳияти, унинг мураккаб ва зиддиятли жараёнлари тақозо этапти. Республикамиз бутун мамлакат сингари бугун оғир, бурилиш даврини бошидан кечиряпти.

Узоқ йиллар давомида йиғилиб қолган миллий-сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ривожланиш му-аммолари ниҳоятда мураккаб ва кескин тус одди. Рес-публиканинг келажаги, халқ тақдири ҳар бир одамнинг, унинг оиласи турмушининг, Ўзбекистон гражданилари келажак авлодлари ҳаётининг тўқислиги, тинчлик-осо-йишталиги бу муаммоларнинг изчиллик билан ҳал эти-лишига боғлиқдир. Республикамиз олдида турган мана шу ва бошқа бир қатор долзарб масалаларни тубдан ҳал этишда Президент лавозимининг таъсис этилиши янги имкониятлар очади.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Президенти сифатида ўзимнинг асосий вазифала-римни нималардан иборат деб биламан?

1. Ўзбекистон ССРнинг сиёсий мустақиллигини

мустаҳкамлаш ва янада такомиллаштириш, уни янги ва ҳаётий мазмун билан бойитиш.

Халқ миллий онгининг ўсиши, мамлакатимизнинг миллий-давлат, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий ривожланишининг ҳозирги замон даражаси ва ис-тиқболи совет федерациясининг янгиланиши, республика билан ССР Иттифоқи ўртасидаги алоқа ҳамда ваколатларнинг янада аниқроқ белгиланиши-ни талаб қиляпти.

Бугунги кунда бошқа иттифоқдрш республикалар қатори Ўзбекистон ССР ҳам мустақил давлат сифати-да ўз территориясида тўла-тўқис давлат ҳокимиятига эга бўлмоғи кераклиги очиқ-ойдин бўлиб турибди.

СССР давлат ҳокимиятининг олий органлари ихтиёрига ўз хоҳиши ва тегишли ўзаро келишув бўйича берилган ваколатлар, албатта бундан истис-нодир.

Президент сифатида мен республикамиз ўзига те-гишли масалаларнинг барчасини ўзи мустақил ҳал қилиши керак, деб ўйлайман.

Булар — меҳнат ресурсларидан, табиий ва мине-рал хом ашё бойликларидан мустақил ва оқилона фой-даланиш, ўз территориясида иқтисодий ва ижтимо-ий-маданий тараққиётни комплекс равишда ривож-лантириш, ССР Иттифоқи қарамоғидаги корхона, муассаса ва ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаш-тириш ва назорат қилиш, меҳнат хавфсизлигини, ат-роф-муҳит муҳофазасини, аҳолининг эҳтиёжларини таъминлаш масалаларидир...

Ўзбекистон ССР мустақил ва тенг ҳуқуқли рес-публика сифатида бошқа республикалар билан сиё-сий, иқтисодий, илмий ва маданий алоқаларни ўзаро эркин ҳал қилади. Бу алоқаларни дўстлик ва ҳам-корлик, ўзаро ҳурмат ва тотув кўшничилик муноса-батлари асосида янада мустаҳкамлаб бораверади.

Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари ўртасидаги асрий биродарлик, дўстона муносабатларни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман.

Тарихимизнинг, тақдиримизнинг бирлиги, тили-миз, маданий-маънавий анъаналаримиз ўхшашли-ги, яқин кўшничилик ва қариндошлик алоқалари рес-публикаларимиз ҳамкорлигини янада кенгайтириш имкониятини беради.

Миллий давлат қурилиши соҳасидаги миллатлар-аро алоқаларни яхшилаш, граждандларнинг қайси мил-лат вакили эканлигидан, тили

ва диний эътиқодидан қатъи назар, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш биринчи даражали аҳамият касб этади.

Ўзбек тилининг давлат тили эканлиги ҳақидаги қонунни изчил амалга ошириш билан бирга, Ўзбе-кистонда яшовчи барча миллат вакилларига ўз тилларида бемалол гаплашиш, уларнинг миллий-маданий эҳтиёжларини қондириш ва бутун аҳолига мил-латлараро мулоқот тили бўлган рус тилидан эркин фойдаланиш имкониятларини ҳам таъминлаш зарур. Бу масалалар Қорақалпоғистон Автоном Респуб-ликасига ҳам тўла тааллуқлидир. Минтақамизда ягона бўлган автоном республиканинг ижтимоий-иқтисо-дий муаммоларини ҳал этиш, унинг миллий давлат ва ҳуқуқий мақомини барқарор қилиш шунга боғ-лиқдир.

Энг муҳими — республикада яшовчи барча мил-лат ва халқлар вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат ва дўстона муносабатларни сақдаб қолиш ва кучайти-ришдир.

Бу — республикада тинчлик ва осойишталикни, одамларнинг тақдири, бутун мамлакатимизнинг бу-гуни ва келажаги барқарорлигини таъминлашда ҳал қилувчи вазифадир.

Ўтган йили Фарғона вилоятида, яқинда Тошкент ви-лоятининг айрим районларида бўлиб ўтган фожиали воқеалар миллатлараро муносабатларнинг бузилиши, кескинлашуви нималарга олиб келишини рўйирост кўрсатди.

Бу ҳолни фақат вабодай юқумли касаллик билан қиёслаш мумкин. Бегуноҳ одамлар қурбон бўлмас-лиги, ҳамма ёққа ўт кетмаслиги учун бунинг олди-ни олиш зарур.

Шунинг учун СССР ва Ўзбекистон ССР Консти-туцияларига, ўзбек халқининг олижаноб инсоний фа-зилатларига таяниб, ҳар бир одамнинг кадр-қимма-тини, ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилувчи, миллий адоват ва зўравонликни ман этадиган қонунларга қатъий риоя қилишни ўзимнинг муқаддас бурчим деб биламан.

Бу қонунларга риоя қилмаслик ҳар бир киши учун ~ инсоният олдида, энг аввало, ўз халқи олди-да оғир жиноят деб ҳисоблайман.

Бу — одамларнинг инсоний ҳақ-ҳуқуқларига та-жовуз, мамлакат ва дунё жамоатчилиги кўз ўнгида халқимизнинг обрўсини тўкиш демакдир.

Бунга йўл қўйишга, азиз ўртоқлар, сиз билан бизнинг мутлақо ҳаққимиз йўқ.

Ўзбек халқи асрлар давомида барча халқлар билан иноқ яшаган, дўстона ҳамкорликда бўлган, инсонпар-варлиги, меҳнатсеварлиги, меҳмондўстлиги, меҳр-оқибати, холис ёрдам учун доим тайёрлиги билан бош-қа қардош халқларнинг ҳурмат-эътиборини қозонган, таҳсинга сазовор бўлган. Унинг мана шундай олижаноб шаънига ҳеч кимнинг доғ туширишига йўл қўймаслигимиз керак.

2. Президент бошқарувининг муҳим вазифала-ридан бири республиканинг иқтисодий мустақил-лигини, ўзини ўзи идора қилишга ва ўзини ўзи пул билан таъминлашга ўтишини таъминлашдир. Мазкур сессияда халқ депутатлари Ўзбекистон ССР иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг асосий йўналишлари белгиланган ҳукумат программасини муҳокама қилиб тасдиқлашлари керак.

Республикамининг сўзда эмас, амалда иқтисо-дий мустақиллигини белгилловчи айрим энг аҳами-ятли масалаларга тўхтаб ўтмоқчиман. Улар партия ва Совет ҳокимиятининг асосий мақсади бўлган халқ фаровонлигини ошириш йўлидаги мураккаб, чигал муаммоларнинг ҳал қилиниши билан боғлиқдир.

Улардан биринчиси халқ хўжалиги комплексини тубдан қайта қуришдир. Хом ашё етиштиришдан халқ учун зарур бўлган тайёр товарлар ишлаб чиқаришга ўтиш. Бу билан республикада яратилаётган ялпи маҳсулот ва миллий даромадни иддам суръатларда ўсти-ришни таъминлаш.

Ўзбекистон табиий ва хом ашё ресурсларига бой Буларнинг ҳаммаси — ер, сув, ўрмон ва ер ости бой-ликлари — республиканинг ажралмас мулки бўли-ши керак. Лекин ана шу табиий бойликлардан ўйла-май-нетмай фойдаланиб, тез ўсиб бораётган аҳолининг эҳтиёжларини қондириш мумкин деган ўртоқлар хато қилади.

Ҳар қандай табиий бойликнинг чегараси бор. У бир кун эмас бир кун тамом бўлади. Уни қайта тиклаб бўлмайди. У бизга ота-боболаримиздан қолган мерос-гина эмас, балки биз авайлаб-асраб, янада ошириб, келажак авлодларга етказиб беришимиз керак бўлган омонат ҳамдир.

Дунё тажрибаси пугни кўрсатиб турибдики, би-ронта мамлакат ё халқ ўз фаровонлигини фақат хом ашё сотиб таъминлай олмайди. Газ ёки металл, пах-та ёки пилла сотиб маълум вақтгагина бойлик орт-тириш мумкин. Лекин бунақа иқтисоднинг истиқ-боли йўқ.

Ҳақиқий ободончиликка, фаровонликка фақат та-биат инъомларидан оқилона фойдаланиб, уларнинг қийматини янада оширадиган юқори унумли, мала-кали меҳнат билан эришиш мумкин.

Шунинг учун биз танлаган бош йўл — республиканинг барча табиий бойликларини — пахта, металллар, пилла, газ, мева-сабзавот ва бошқа маҳсулотларни қайта ишлашни кўпайтириш.

Бу вазифани фан-техника ютуқларига асосланган сермеҳнат ишлаб чиқаришни, малакали мутахассисларнинг, меҳнаткашларнинг барча табақа вакиллари савиясининг ўсишини таъминламасдан бажариб бўлмайди.

Шу билан бир қаторда, экономикамиз бошқарув ва хўжалик юритишнинг, мулкчилик ва товар-бозор уносабатларининг турли хил янги усулларига ўтиши муҳим аҳамиятга молик.

Халқ хўжалиги структурасини тубдан ўзгартириш билан катта сиёсий, ижтимоий, иқтисодий муаммо — аҳолини мунтазам равишда иш жойлари ва етарли иш ҳақи билан таъминлаш масаласига боғлиқдир.

Бу вазифа шу қадар кескин турибдики, биз уни ҳал қилиш учун бир эмас, бир неча йўллардан, бир-икки имконият эмас, бор имкониятларнинг барча-сидан фойдаланишимиз зарур.

Халқ ҳаётининг ўзига хос тарихий, миллий хусу-сиятларидан келиб чиқиб анъанавий ишлаб чиқа-ришни, халқ амалий санъати ва хунармандчилик кор-хоналарини кўпайтириш лозим.

Район марказларида, қишлоқларда қишлоқ хўжа-лиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари-ни, филиал ва цехларни куриш, уларда меҳнатни турлича ташкил қилиш — қисқартирилган иш куни ва ҳафтаси, уйда ишлаш каби усуллардан кенг фой-даланиш керак. Ва ниҳоят, илмий-техник тараққи-ётнинг бугунги даражасига жавоб берадиган иш-лаб чиқаришни ривожлантириш. Бусиз аҳолининг иш билан банддигини ҳам, умуман олганда эса мил-лий ва ижтимоий тараққиётни ҳам таъминлаб бўлмайди.

Айтиб ўтилган ва бўлак ишларни мамлакатнинг бошқа республикалари ва иқтисодий районлари, чет эллар билан ўзаро фойдали иқтисодий, илмий-тех-ник ва маданий алоқаларсиз ҳал этиш қийин.

Иқтисодий мустақиллик — ўз ёғида қовурилиш, ўз қобиғида қолиб кетиш эмас. Бу — умуминсоният тажрибасига зид ҳодиса.

Иқтисодий мустақиллик — республикамизнинг та-бий, иқтисодий, демографик (аҳолининг кўплиги) каби ва бошқа имкониятларидан халқ ҳаётининг рав-нақи учун тенг ҳуқуқлилик асосида ўзаро фойдали ҳамкорликни ривожлантириш учун иложи борича кенгроқ фойдаланишдир.

3. Меҳнаткашларнинг, аҳолининг ҳамма табақалари фаровонлигини ошириш, одамларнинг талаб-эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий соҳани тез сурь-атлар билан ривожлантириш - республиканинг дав-лат ҳокимияти ва бошқарув органларидан, шахсан мандан, Ўзбекистон ССР Президентида доимий эъти-бор талаб қиладиган вазифадир.

Республикамиз жон бошига даромад, озиқ-овқат ва ҳар кунлик эҳтиёж моллари истеъмол қилиш, уй-жой, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, савдо, соци-ал-маиший ва маданият тармоқлари бўйича Итти-фокда охирги ўринларда турибди.

Қулай иқлим шароитларига ва ноёб табиий бой-ликларга эга, СССРда энг йирик республикалардан бири шу даражада бўлишига чек қўймоқ керак.

Орол муаммоси Қорақалпоғистон АССР, умуман Ўзбекистон, бутун Ўрта Осиё региони фожиасига айланди. Табиат муҳофазасини ва санитария аҳво-лини яхшилаш борасида кескин чоралар кўриши-миз керак.

Биринчи навбатда инсон, унинг эҳтиёж ва та-лаблари, жисмоний ва маънавий юксалиши рес-публикада бўлажак миллий-давлат ва ижтимоий-иқтисодий сиёсатнинг марказида бўлиши шарт.

Хабарингиз бор, бу борада биринчи жиддий қадамлар қўйилди. Қишлоқ аҳолисига шахсий хўжа-ликларни кенгайтириш ва уй-жой куриш учун қўшимча ер ва маблағ ажратилмоқда, курилиш материаллари билан ёрдам берилмоқда. Ўтган йилдан бошлаб пахта теримига қўшимча ҳақ тўланыпти ва бундан буён бу маблағлар икки баробардан кўпроқ ошади.

Пахта ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нархини ошириш тўғрисидаги масала мамлакатимиз ҳукумати олдига қўйилди ва охиригача ҳал этилди. Республикамиз пойтахти Тошкент, бир қатор вило-ят марказлари ва шаҳарларнинг хўжалигини яхши-лаш ва қайта куриш, қишлоқларнинг социал аҳво-лини такомиллаштириш бўйича

қабул қилинган ва белгиланган тадбирлар амалга оширилаяпти.

Бошланғич синфлардаги ўқувчиларга бепул ов-қат, хомиладор бемор аёлларни кўшимча, юқори си-фатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш жорий этилди.

Ветеранларнинг нафақасини ошириш, ногирон ва ёлғиз қолган қариялар уй-интернатларининг шароитларини яхшилаш учун кўшимча маблағ сарф этил-япти. Ётоқхоналарда жой танқислигидан шахсий уйларда ижарада яшаётган талабаларга моддий ёрдам берилмоқда.

Ҳали инсонларнинг ҳаётини яхшилаш борасида-ги катта режалар, умидбахш тадбирлар кўп. Улар Ўзбекистон Компартиясининг сайловолди ҳаракат дастурида баён этилган.

Ўзбекистон ССР Президенти сифатида республикамизда одамлар ҳаётининг тўқислиги учун бар-ча шароитларни яратиш бўйича қабул қилинаётган ижтимоий программаларни бекаму кўст амал-га оширишни ўзимнинг асосий вазифам деб биламан.

Бунинг учун аҳолининг барча табақаларига озиқ-овқат маҳсулоти ва товар таъминотини яхшилаш, қашшоқ оилаларнинг даромадини кўтариш лозим. Шунингдек, ёшларимиз ва кексаларимиз, аёллари-миз тўғрисида ғамхўрлик қилишимиз керак.

Барча аҳоли пунктларини сифатли ичимлик сув ва газ билан таъминлаш, атроф-муҳитни соғломлаш-тириш ва ижтимоий вазиятни яхшилашимиз зарур. Менинг фикримча, республика халқ депутатлари Олий ва маҳаллий Советларининг, ҳамма совет, дав-лат, хўжалик идораларининг, жамоат ташкилотла-рининг, меҳнат коллективларининг фаолияти энг аввало ана шу мақсадларга қаратилмоғи ниҳоятда муҳимдир.

Турмуш шароитлари ночор бўлиб турган бир пайт-да ноинсофлик, давлат ва халқ мулкига хиёнат, чай-қовчилик, жиноятчилик ва бошқа иллатларга қарши шафқатсиз кураш — бугунги куннинг долзарб тала-бидир.

Одамларнинг ҳаётига, пешона тери билан топган мол-мулкига чангал солаётган имонсиз кимсаларга қарши мен Президент сифатида халқнинг иродаси-га таяниб, аёвсиз чоралар кўраман. Қонунчилик бар-қарор бўлиши учун менга берилган ҳокимиятнинг барча имкониятларини ишга соламан.

4. Президент фаолиятиниш, республика партия, совет, давлат

ташкilotларининг муҳим вазифаларидан бири халқни маънавий юксалтириш, ин-соннинг ахлоқий ва жисмоний такомилidir.

Бу масалалар алоҳида кунт ва саботни, кишиларга нисбатан алоҳида эътибор ва ғамхўрликни талаб қилади.

Инсон ҳаётининг бу нозик ва мураккаб томонла-ри билан, хазиначиларга тўла миллий-тарихий анъана-лар билан, умуминсоний маънавий бойликлар билан ҳисоблашмаслик жамиятимизга қанчадан-қанча зарар келтирди. Бинобарин, бу камчиликларни тузатиш учун жуда катта меҳнат қилишимиз керак. Асосий ишларимиз нималардан иборат бўлиши керак?

Биринчи навбатда миллий маданиятимиз, халқ маънавий бойлигининг илдизларига эътибор бериш лозим. Бу хазина асрлар давомида мисқоллаб тўпланган. Тарихнинг не-не синовларидан ўтган. Инсонларга оғир дамда мадад бўлган.

Бизнинг вазифамиз — шу хазинани кўз қорачи-ғидек асраш ва янада бойитиш.

Сўзда эмас, амалда ҳар бир кишининг виждон эр-кинлигини, эътиқодининг эркинлигини таъминлаши-миз керак. Мен Президент сифатида одамларнинг маънавий тарбияси, тинчлик ва хайрли ишлар мақсадида ҳаракат қилаётган ҳар бир кишини қўллаб-қувватлайман, у билан ҳамкорлик қиламан.

Масаланинг бошқа томони — маърифат ва маданиятнинг моддий-техник базасини мустаҳкам-лаш. Инсоннинг тўлақонли ҳаёти учун ниҳоятда зарур бўлган мактаблар, кутубхоналар, театр ва бошқа маданият ўчоқларини кўпайтириш, уларнинг ша-роитларини яхшилаш.

Биз кўп йиллар давомида маърифат-маданиятга нотўғри муносабатда бўлдик. Унга сарфланаётган маблағлар доим бошқа соҳалардан кам бўлди. Натижада биз бу масалада кечириб бўлмас даражада орқада қолиб кетдик.

Барча планларимиз маданият, маърифат, жисмоний тарбия ва спорт биринчи даражали вазифалар қаторидан ўрин олиши лозим.

Ва ниҳоят, шу соҳаларда ишлаётган кадрлар ма-саласи. Ўқитувчилар ва шифокорлар, маданий-оқартув муассасаларидаги ва бошқа соҳалардаги кўплаб мутахассислар — чинакам зиёлилардир.

Айниқса, олимлар ва ижодкор ходимларимизга эътиборни кучайтириш керак. Маънавий бойликлар-ни улар яратади. Уларга

ғамхўрлик қилиш, самарали фаолиятлари учун барча зарур моддий-маънавий шароитларни яратиб бериш давлат ҳокимияти ва хўжалик ташкилотлари раҳбарларининг бурчи ва масъулиятли вазифасидир.

Ўртоқлар, яна бир долзарб вазифа ўсиб келаётган авлодга, унинг маънавий тарбиясига ниҳоятда катта жавобгарлик ҳисси билан ёндашиш масаласи. Ахир ёшлар халқ маънавиятиниинг — ҳам маҳсули, ҳам келажаги.

Шунинг учун ҳар бир ўғил-қизимиз дастлабки қадамларидан бошлаб маданий бойликларимиздан баҳраманд бўлиши керак.

Истеъдодли ёшларимизнинг, йигит-қизларимизнинг ўз қизиққан соҳаларида етук инсонлар бўлиб етишишлари учун тегишли шарт-шароитлар ҳали тўла яратилгани йўқ.

Ўзимизнинг маънавий бурчимизни оқлашни ис-тасак, уларга оталарча ғамхўрлик қилишимиз керак. Ана шу мақсадда биз уларнинг мамлакатимиз ва чет эллардаги энг нуфузли илмий марказларда таълим олишлари учун маблағлар ажратдик.

Бу ишлар учун ҳеч нарсани, шу жумладан, валю-тани ҳам аямаймиз. Ишончим комил, бу тадбирлар-ни сиз депутатларимиз ҳам, халқимиз ҳам қўллаб-қувватлайсизлар.

Шу ўринда яна бир мулоҳаза бор, ўртоқлар. Ёшла-римизни, айниқса, қарияларимизни уларнинг иззат-нафсига тегадиган айрим номаъқул ҳоллардан асра-шимиз керак.

Санъатда ошқораликни пеш қилиб телевизор, кино экранларида, матбуот воситаларида бўлмағур лавҳаларни акс эттириш, бемаънилик ва ҳаёсизликни, баъзан эса, ҳатто ахлоқий бузуқликни тарғиб қилишлар кўпайиб қолди.

Депутатларнинг ва Президентнинг ваколатлари жа-миятимизнинг инсонийлик ва ахлоқий ақидаларини поймол қилувчи ана шу тажовузкорликка каттиқ қарши туришга имконият беради, деб ўйлайман. Бу тадбир халққа ҳам маъқул бўлади, деб ишонаман.

5. Юқорида қайд этилган вазифаларни фақат де-мократияни, ҳуқуққа асосланган давлат қурили-шини ривожлантириб, тартиб ва интизомни мус-таҳкамлаб ва ниҳоят, республиканинг миллий-ижтимоий тараққиёти йўлида барча соғлом кучларни бирлаштирибгина ҳал қилиш мумкин...

Ўзбекистон ССР Олий Совети комиссиялари ва бутун депутатлар корпуси ҳамкорлигига таяниб мамлакатимизда, республикамизда

хукукий давлат шаклланиши, конун ҳурмат қилиниши ва унга риоя этилиши учун мен қатъият билан иш олиб бораман. Шахсга сиғиниш йилларида ҳам, яқин ўтмишда ҳам йўл қўйилган конунбузарликлардан, зўравонликлардан кўп азият чеккан республикамиз, халқимиз учун бу жуда ҳам муҳимдир.

Республикамиз ҳар бир гражданининг ҳукуқи ва кадр-қимматини ҳар қандай тажовуздан, у қаерда ва ким томонидан қилинишидан қатъи назар, қаттиқ туриб ҳимоя қилишга сўз бераман.

Демократияни янада ривожлантиришни Президенти бошқарувининг асосий вазифаларидан бири деб биламан. Шу билан бир қаторда, демократия — бе-бошлик, ошкоралик эса — оғзига келганини гапириш эмаслигини ҳам очик айтиб қўймоқчиман.

Жиноятчиликнинг кўпайиб бораётгани, жамият-га қарши кучларнинг вазиятни кескинлаштиришга уринишидан, миллий адоватни кучайтириб, оммавий тартибсизликлар келтириб чиқараётганидан халқимиз қанчалик ташвишда эканлигини ҳаммангиз яхши биласиз.

Бунинг оқибатида, қандай фожиалар юз бераётгани, халқ қанчадан-қанча моддий ва маънавий зарар кўраётганидан ҳам хабардорсиз. Шунинг учун халқимизнинг, барча миллат вакилларининг хоҳишига, иродасига амал қилиб, давлатимизнинг, жа-миятимизнинг сиёсий-маънавий асосларига қарши бўлган ҳар қандай уринишларга чек қўйиш, граждандарнинг ор-номусини ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш, тартиб ва интизомни мустаҳкамлаш учун сизлар билан биргаликда қатъий ҳаракат қиламан.

Бугунги мураккаб, ҳал этувчи бир вақтда барча соғлом кучларимиз ҳар қачонгидан ҳам жипсрок, ҳамжиҳат, бир тан, бир жон бўлиши зарур...

Яна бир марта сизларни Ўзбекистон ССР Президенти лавозимини ўзимнинг халқ олдидаги, республика олдидаги бурчим, масъулиятим деб ҳисоблашимга ва жонажон Ўзбекистонимизнинг, буюк халқимизнинг янада фаровон ҳаёти учун бор кучимни сарфлайман, деб ишонтиришга руҳсат бергайсизлар.

*Ўн иккинчи чақриқ Ўзбекистон ССР
Олий Советининг 1990 йил 24 мартда бўлиб ўтган
биринчи сессиясида сўзланган нутқдан*

ЎТМИШДАН САБОҚ ЧИКАРИБ, КЕЛАЖАККА ИШОНЧ БИЛАН

Хурматли ўртоқдар!

Ўзбекистон Компартиясининг XXII съезди ўз иши-ни мураккаб, кескин, айтиш мумкинки, инкирозли вазиятда бошламоқда. Унинг муҳокамасига шундай масалалар қўйилмоқдаки, республиканинг, республика партия ташкилотининг ҳозирги аҳволи ва келажаги, қолаверса, бутун мамлакатнинг ҳозирги аҳволи ва келажаги ҳам шу масалаларнинг ҳал эти-лишига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади. Республика меҳнаткашлари бугунги кунда ҳаммани безовта қилиб турган, жуда ўткир муаммоларга жавоб кут-моқда.

Ижтимоий-сиёсий соҳада рўй бераётган жараёнлар ҳаммани ташвишга солмоқда. Қайта қуриш туфайли юзага келган демократия ва ошкоралик анархия ва сафсатабозликдан етарлича ҳимоя қилинган эмас...

Интизом ва тартиб кўнгилдагидек эмас, жино-ятчилик кўпаймоқда, одамларнинг шахсий хавфсиз-лиги, ҳуқуқлари ва қадр-қиммати кафолатлари бу-зилмоқда.

Ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳаларнинг аҳволи ёмонлашиб бормоқда. Меҳнат унумдорлиги, миллий даромад пасаймоқда. Эҳтиёж буюмлари ва керакли хизматлар билан таъминланмаган иш ҳа-қининг ўсиши пулнинг қадрсизланишини кучайтир-моқда. Чайқовчилик, порахўрлик, хуфиёна иқтисо-диёт кенг ёйилмоқда. Мана шуларнинг ҳаммаси одамларнинг, айниқса, кам даромадли аҳоли таба-қаларининг турмуш даражасига салбий таъсир кўрсатяпти.

Маданий-маънавий турмушда қадрсизланиш рўй бермоқда: омма сиёсатга кўпроқ қизиқиб, унинг фа-оллиги ошиб бориши билан бирга, жамиятнинг ғоявий ва ахлоқий негизларини бузишга, умумин-соний қоидалар ва миллий қадриятларни менсимас-ликка уриниш ҳоллари кам эмас.

Ижтимоий ва миллатлараро можаролар қалтис тус олди. Болтиқбўйидаги, Кавказортидаги вазият бунини очиқ-ойдин кўрсатиб турибди. Бу жойлардаги во-қеалар граждандар уруши ҳолатига

хатарли равиш-да яқинлашиб қолди...

Мамлакатнинг барча жойларида бўлгани каби рес-публикамиз меҳнаткашлари ҳам мана шу **бузгунчи-лик жараёнларидан ташвишга тушмоқдалар**: хўш, жамиятимиз қаёққа қараб бораяпти? Бу салбий ҳоди-салар нахотки қайта қуришнинг муқаррар натижа-си, йўлдоши бўлса? Ёки бу нарса сиёсий раҳбар-ликдаги хатолар, ислохотларнинг аниқ режаси йўқли-ги оқибатларини пайқаш ва уларнинг олдини олиш мумкинлигидан гумонсираш сабабли эмасмикан? Бу салбий жараёнлар нахотки хатарли томонга қараб бораверса?..

Биз **Ўзбекистон ССРнинг ҳақиқий сиёсий суве-рентети, иқтисодий мустақиллигини таъминлашга** қаратилган йўлларини ва амалий ҳаракатларни белгилаб олишимиз керак...

I. Ўтмишнинг асосий сабоқлари

Биз ўз тарихимизни йўққа чиқара олмаймиз. Бу тарихимизда ҳам қаҳрамонона, ҳам фожиали са-ҳифалар кўп бўлди. Ахир, кекса авлодларнинг, ота-боболаримизнинг кураши ва меҳнатини инкор этиб бўладими? Улар ярим феодал ҳолидаги колоқ мам-лакатни ижтимоий ва илмий-техникавий жиҳатдан тараққий этган замонавий даражага кўтардилар. Бу аниқ-равшан далилни ҳеч ким рад қила олмайди.

Айни вақтда социалистик қурилишнинг кўпгина босқичларида кўпол хатолар ва бузилишларга йўл қўйилганини ҳам ҳеч ким, ҳеч нарса шубҳа остига қўя олмайди.

Бу хато ва жиноятларнинг илдизлари ўтмишга бо-риб тақалади. Шахсга сиғиниш йилларида, турғун-лик йилларида нотўғри йўл-йўриқлар, мақсадлар ва уларга эришиш йўллари бутунлай бузиб, сохталаш-тириб юборилди. Асосиз равишда қилинган омма-вий қатағонларни, коллективлаштириш ва саноат-лаштириш даврида турмушнинг асосий негизлари шафқатсизлик билан барбод қилингани, халқларнинг маънавий қадрият ва анъаналари қалбакилаштирилгани, айрим кишилар пулга сотилиб, айниб кетган-лиги, ижтимоий-иқтисодий инқирозга учраган одамлар халқнинг энг зарур эҳтиёжлари ва ҳаётий та-лабларини писанд қилмай қўйганликларини кўрса-тувчи тобора янги-янги даҳшатли мисоллар ҳозир маълум бўлиб қолмоқда.

Бундай салбий ҳодисалар барча музофотларда, ҳамма республикаларда содир бўлган, бундан барча халқлар азоб тортган

эди. Салбий ходисалар қаерда кўпроқ, қаерда камроқ содир бўлганини ҳисоблаш — одамларнинг қайғу ва аламига туз сепиш демакдир. Бу хунук сиёсий ўйиндир.

Биз ўтмишдаги ҳамма бузилишлар, хато ва жи-ноятларни қатъиян қоралаймиз ва улардан кескин воз кечамиз. Биз ўтмишимизни ва ҳозирги кунимиз-ни ҳаққоний, холисона танқидий таҳлил этишнинг қатъий тарафдоримиз. Биз босмачилик ҳаракати ҳақида бўлсин, коллективлаштириш, репрессиялар, турғунлик даврига оид бузилишлар ҳақида бўлсин — «оқ доғ»ларнинг бутунлай тугатилиши тарафдоримиз. Аммо, албатта ҳар бир воқеани, аниқ тарихий шароит-ни ҳисобга олиб, бизнинг тарихимиз, ундаги ҳар бир қадам, кекса авлодларнинг пешона тери билан ва қони билан суғорилганини назарда тутиб шундай қилиши-миз керак. Ўтмишимизни бошдан-оёқ қоралаш ота-боболаримиз хотираси олдида, фарзандларимиз ва на-бираларимизнинг маънавий тарбияси олдида кечи-рилмас хато бўлур эди.

Энг муҳим вазифа — республиканинг ҳозирги ҳаётига ҳалақит бераётган хато ва бузилишларни аниқлаб олишдан иборат. Аҳволни тузатиш йўлида амалий ҳаракат дастурини ишлаб чиқишдан иборат. Миллий давлат, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий тараққиётнинг барча энг ўткир муаммоларини ҳал этишдан иборат.

II. Республикаимизнинг ижтимоийиқтисодий аҳволи

Шу нарса шак-шубҳасиз ва очиқ-ойдиндирки, республика барча асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича Иттифокдаги ўртача даражадан ҳам анча орқада бўлиб, мамлакатда охириги ўринлардан бирида турибди. Биз бу рақамларни илгари ҳам неча марталаб айтганмиз, аммо бугун уларни яна бир бор идрок этмоқ керак. Ўзбекистон киши бошига ялпи ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда 12-ўринда турибди, аҳоли жон бошига миллий даромад ишлаб чиқариш бўйича кўрсаткич эса Иттифокдаги ўртача даражадан икки

хисса паст.

Саноатдаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан рес-публика мамлакатдан 40 фоиз, кишлоқ хўжалиги-даги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан эса икки ба-робар орқада қолмоқда. Республикада аҳоли жон бошига халқ истеъмолчи моллари ишлаб чиқариш ўртача Иттифок даражасининг атиги 40 фоизини ташкил этади. Биз даромад даражаси

жихатидан, асосий турдаги маҳсулотларни истеъмол қилиш жихатидан иттифоқдош республикалар орасида энг охирги ўринлардан бирида турибмиз.

Ўзбекистон аҳолиси ўрта ҳисобда гўшт маҳсу-лотларини, сут ва сут маҳсулотларини, тухумни, уму-ман мамлакат аҳолисига нисбатан икки баробар кам истеъмол қилмоқда. Ойига ўрта ҳисобда 75 сўмдан камроқ ялпи даромад оладиган аҳолининг улуши мамлакатда 12 фоиздан сал кўпроқ бўлса, бизнинг республикамызда 45 фоизга боради. Бир миллионга яқин киши ижтимоий ишлаб чиқаришда ўзининг қўлидан келадиган ишни топа олмаяпти.

Ижтимоий инфраструктура тармоқлари: соғлиқ-ни сақлаш, халқ таълими, мактабгача болалар муас-сасалари жуда оғир аҳволга тушиб қолган. Мактаб ва касалхоналарнинг 60 фоизи нобоп биноларда жойлаштирилганини айтишнинг ўзи кифоя. Жуда ўткир иқтисодий ва ижтимоий муаммолар рўйхатини яна давом этириш мумкин. Буни аввало шундан кўрса бўладики, инсоннинг ҳар томонлама уйғун камол топиши, унинг шахс сифатида маънавий ривожла-ниши бир ёқда турсин, кўпинча яшаш учун керак бўлган энг оддий нарсалар ҳам етишмаяпти.

Бундай аҳвол вужудга келганининг боиси нима-да?

Шу қадар катта бойликларга, ишлаб чиқариш ва фан-техника имкониятларига, қулай табиий-иқлим шароитларига эга бўлган республикамыз, асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича мам-лакатда охирги ўринлардан бирига — ҳақли равиш-да танг ҳолат, деб аталган аҳволга тушиб қолганининг сабаби нимада?

Республиканинг тақдири, унинг келажаги учун қайғураётган, ёш авлод тақдири учун куюнаётган соғлом фикрли ҳар бир киши ҳозир ўзига ўзи шу саволни бермоқда.

Назаримда, бунинг жавоби шундай бўлмоғи ке-рак: 30-йилларнинг бошларида иқтисодиётга раҳ-барлик қилишнинг маъмуриятчилик, буйруқбоз-лик усуллари ғалаба қозониб, Ўзбекистонни, унинг ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга яроқсиз ёндашувлар тобора қарор топиб борди. Хўш, бу иллатлар нималарда намоён бўлди? Аввало шундаки, бизнинг республикамыз асосан хом ашё базаси, саноат министрликлари

ва идораларининг мўмай хом ашё манбаи деб ҳисобланар эди. Ўлканинг маҳаллий, ижтимоий- иқтисодий хусусиятларига

баъзан етарлича, баъ-зан мутлако баҳо берилмади, баъзан эса бу хусу- сиятлар писанд ҳам қилинмади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришнинг, умумиттифоқ меҳнат тақсимотида Ўзбекистон-тон ССРнинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришнинг муқобил йўллари эътиборга олинмади.

Келинглари, республикада умумиттифоқ меҳнат тақсимотида қандай ўринда турганини, қайси кўрсаткичлар бўйича олдинги марраларга силжиганини бир кўздан кечирайлик. Биз республикада 1500 йирик ишлаб чиқариш бирлашмаси ва корхонаси ишлаб тургани ҳақида, революциядан аввал бир йил давомида ҳосил қилинган миқдордаги электр энергия ҳозир тўрт кунда ишлаб чиқарилаётгани ҳақида ҳамisha фахр-ланиб гапирар эдик. Биз газ қазиб олиш соҳасида мамлакатда тўртинчи ўринда турибмиз. Кишлоқ хўжа-лигимиз мамлакатдаги пахтанинг учдан икки қисми-ни, қоракўл терининг учдан бир қисмидан кўпроғи-ни, пилланинг 60 фоиздан зиёдини, кўп миқдордаги канош, мева, узум, сабзавот ва полиз маҳсулотларини етиштириб бермоқда.

Минг киши ҳисобига тўғри келадиган талабалар сони жиҳатидан Ўзбекистон кўпгина ривожланган мамлакатлардан олдинда турибди.

Бу хулосалар мўътабар минбарлардан туриб, дис-сертациялардай рапортларда ва маълумотномаларда кўп такрорланган. Хўш, бу гапларнинг заминиди қандай маъно бор? **Иқтисодийимиз бир ёқлама тарзда, фақат хом ашё етиштирадиган ҳолга тушиб қолганини ва комплекс ривожланиш йўлига, аҳоли эҳтиёжларини қондиришга ўтказилмаганини қайд этишга тўғри келади.** Саноатда тайёр маҳсулотнинг улуши бор-йўғи 50 фоизни ташкил этади, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 80 фоиздан кўпроғи мутлақо қайта ишланмасдан республика ташқариси-га чиқарилмоқда. Республикадан олиб кетилаётган маҳсулотнинг учдан икки қисми хом ашё, ма-териаллар ва чала тайёр маҳсулотлар эканлигининг ўзи ижтимоий ишлаб чиқариш тузилишидаги чуқур номутаносибликлардан дарак беради.

Республикага келтирилаётган товарларнинг 60 фоизи эса машиналар, асбоб-ускуналар, енгил са-ноат ва озиқ-овқат саноати маҳсулотларидир.

Ғалати бир вазият вужудга келмоқда. Респуб-лика жуда қимматли хом ашё - пахта, нитрон, капролакташ ишлаб

чиқараётган бир пайтда улар-ни қайта ишлашдаги саёзлик, технология занжи-ри ниҳоясига етказилмаганлиги оқибатида айни шу хом ашёдан ишлаб чиқариладиган газлама, сунъий тола ва тайёр маҳсулотларни четдан кел-тиришга мажбур бўлмоқда.

Ҳисоб-китобларга қараганда, кўп маблағ сарф-ламасдан, корхоналарни бирмунча ўзгартириб, тай-ёр маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мум-кин бўлур эди. Ана шунда материал ва товар таъ-миноти молиявий имкониятларни қидириб топиш масалалари бу қадар кескинлашмаган бўлур эди.

Кейинги ўн йилликлар мобайнида иқтисодиётни ривожлантиришда хом ашё ва чала тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган ва четга юборадиган, меҳ-натни нисбатан камроқ талаб қиладиган хом ашё тармоқлари устун деб ҳисобланди. Натижада ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмида енгил саноатнинг улуши кейинги 50 йил ичида 54 фоиздан 37 фоизга, озиқ-овқат саноатининг улуши 30 фоиздан 14 фо-изга тушиб қолди. Бунинг ўрнига ёқилғи саноати, химия ва нефть химияси, қора ва рангли металлур-гия, яъни хом ашё тармоқларининг улуши анча кўпайди. Айни вақтда машинасозликнинг улуши шу йилларда атиги 7 кўрсаткичга кўпайди ва ҳозирги вақтда атиги 16 фоизни ташкил этади.

Бу тармоқларнинг жадал ривожланиши эса меҳ-натга лаёқатли аҳолини ишлаб чиқаришга жалб этиш вазифасини ҳал қилмади, ҳал эта олмас ҳам эди.

Чунки 1 миллион сўмлик асосий ишлаб чиқариш фондларига ёқилғи саноати ва электр энергетикада 9 киши, химия саноатида 16, нефть химиясида 18, қора металлургияда 34, рангли металлургияда 24 киши жалб этилмоқда. Енгил саноатда эса 1 миллион сўмлик асосий ишлаб чиқариш фонддарига 168 киши, ёғочсозлик саноатида 143, машинасозликда 112, озиқ-овқат саноатида 90 киши иш билан таъминланади. Шу тармоқларнинг айрим соҳаларида эса меҳнатта-лаблик кўлами 300 — 400 кишига етади. Аммо бу ху-сусиятлар ҳисобга олинмади.

Бутун фаолияти пахтачилик, пахтачилик учун ма-шиналар ишлаб чиқариш билангина чекланган ма-шинасозликни комплекс ривожланган соҳа деб бўла-дими, ахир. Республикада мураккаб уй-рўзгор тех-никаси, йўл куриш машиналари, пластмасса буюмлари, озиқ-овқат саноати жиҳозлари, савдо-сотик ва маиший хизмат соҳаси

учун керакли ас-боб-ускуналар ва шу кабилар деярли ишлаб чиқарилмаяпти.

Нега бундай бўлди? Халқимиз — истеъдодли халқ, у замонавий ишлаб чиқаришни, электроникани, ус-кунасосликни, илм-фан ва меҳнат сарфи кўплаб та-лаб қилинадиган бошқа саноат тармоқларини ўзлаш-тириб олишга қодир.

Хрзир кимё ривожланишидаги «муваффақиятлар»га ҳам ачиниб қайта баҳо беришга тўғри келади. Бу соҳада катта-катта корхоналарга афзаллик бериб келинди, улар республикадаги экология вазиятини жуда ёмонлаштириб юборди... Бунинг устига, мана шундай азим корхоналар ҳам аслида дастлабки қайта ишланган маҳсулотларни — нитрон, ацетат, капро-лактамини ишлаб чиқармоқдаки, улар ҳам Ўзбекис-тондан ташқарига юборишга мўлжаллангандир.

Республика ялпи пахта ҳосилини ғаразли мақ-садларда кўпайтирди, деган даъволар ҳам бўлди. Бу афсонага чек қўйиш пайти келди. Пахтанинг яккаҳоқимлиги Ўзбекистон қишлоқ хўжалигининг туб мақсадларига хилоф равишда юқоридан зўрлаб ўтказиб келинди.

Сўнгра, 30-йиллардан бошлаб, Ўзбекистон ССР олдида қандай қилиб бўлмасин мамлакатнинг пахта соҳасидаги мустақиллигини таъминлаш вазифаси қўйилган эди. Биз, қанча машаққат билан бўлмасин, бу вазифани ҳал қилдик.

Ўзбекистон пахта етиштиришга мана шундай их-тисослаштириш оқибатида республикада гўшт ва сут етиштириш имкониятлари камайиб кетди, бироқ биз шунга мувофиқ равишда ўрнини тўлди-радиган ҳеч нарса олмадик.

Айни бир пайтда республиканинг кўпгина ҳаётий муҳим манфаатларига зиён етди, пахта яккаҳоқим-лиги, илмий асосланган алмашлаб экишлар бузилганлиги, ернинг тинка-мадори қуриб кетганлиги, сув манбаларининг имкониятлари тобора камай-иб борганлиги қишлоқ хўжалигига ҳалокатли таъ-сир кўрсатди. Натижада озиқ-овқат маҳсулотла-ри етиштириш чеклаб қўйилди ва аҳолини шу маҳсулотлар билан таъминлаш муаммолари кес-кинлашди. Орол денгизининг фалокати Қорақал-поғистон жануби учун бориб турган экологик кул-фат бўлди, энди Оролни кутқариб қолиш учун зудлик билан фавқулодда чора-тадбирлар кўри-лиши керак.

Шундай қилиб, ишлаб чиқарувчи кучларни жой-лаштиришдаги хатолар ва яроқсиз ёндашувлар, халқ хўжалигининг тузилишида, иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини ривожлантиришда йўл қўйилган катта-катта хатолар ва номутаносибликлар оғир оқибатларга олиб келди. Халқ хўжалиги соҳасида бир қанча машаққатли муаммоларни вужудга келтирди. Рес-публикада ижтимоий, иқтисодий кескинлик кучайиб, танглик ҳолати юзага келишига сабаб бўлди.

Бошқа барча муаммолар — аҳолининг иш билан таъминланиши, миллий даромаднинг шаклланиши каби соҳаларга ҳам бу аҳвол ўз таъсирини ўтказди, бу эса бюджетнинг камомадига, ҳар бир оиланинг моддий таъминоти даражаси пасайишига олиб келди.

Мактаб ва мактабгача таълимни ривожлантириш, ёшларни ахлоқий тарбиялаш масалаларини олиб кўрайлик. Фақат энг илғор ишлаб чиқаришгина, оқилона йўлга қўйилган инфраструктура ва аввало, ижтимоий инфраструктурагина ёш авлодни уйғун камол топтириш учун, уни болалик чоғида замона-вий ишлаб чиқаришга, фан-техника тараққиётига кизиқтириш учун шароит яратади.

Бугун биз бутун масъулият билан шундай дейи-шимиз керак: минтақамиз тараққиётининг тарихий, оқилона мантиқни эътиборга олмай, буйруқбозлик-маъмуриятчилик усуллари тазйиқи остида шаклланган қарашларнинг ҳаммасига барҳам берилиши ке-рак. Минтақамиз тараққиётининг истиқболларига, аввало республика аҳолисининг, мана шу қадимий ва гўзал диёрда яшовчи барчанинг, ҳар бир кишининг манфаати нуктаи назаридан қарамоқ керак.

Ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланишини, структура ва инвестиция сиёсатини қайтадан кўриб чиқиш, барпо этилган ишлаб чиқариш қувватидан, ижтимоий ва маънавий имкониятларидан фойдала-ниш соҳасида ўтказиладиган ва ҳозирнинг ўзидаёқ ўтказиладиган стратегияга мана шундай ёндашув асос қилиб олиниши керак.

Йиғилиб қолган муаммоларимиз Ўрта Осиёдаги барча республикаларга ва Қозоғистонга ҳам таал-луқли эканлиги равшан. Чунки иқтисодиётда, мада-ният ва тарихда уларнинг муштарак белгилари кўп. Бирок, бу соҳада ҳам тузукрок ўзаро алоқалар йўлга қўйилмаган. Бизнинг чуқур ишончимизга кўра, агар муносабатлар янада мустаҳкам, ўзаро манфаатли ҳамкорлик, тўғри меҳнат тақсимоти асосига қурил-са, ҳар бир республика бундан манфаатдор

бўлади...

III. Маънавий-сиёсий вазият ва уни барқарор қилиш чоралари

... Ҳозир шуни эътироф этиш керакки, Ўзбекистон ССРнинг сиёсий ҳаёти кадрлар билан ишлаш-даги жиддий хатоларни бартараф этишга, қонунчи-ликни қўпол тарзда бузишга чек қўйишга ва одамларни ўзбошимчаликдан муҳофаза этишга қаратилгандир.

Ўзбекистоннинг бошига тутпган кулфатни унинг айби дейишга уринишди. «Ўзбекиши», «Пахтаиши», деб аталмиш гаплар бунга мисол бўла олади. Рес-публика, унинг меҳнаткашлари пахтанинг ялпи ҳосили кетидан қувишнинг азоб-уқубатидан, партия, давлат нормалари ва қонунлари, ижтимоий адолат тузумларининг айниб кетиши ва бузилишидан ҳали нафасларини ростлаб олмай туриб, худди ўша пахта билан боғлиқ қонунсизлик ва хўрлашнинг тегирмон тоши уларнинг бошида яна айлана бошлади...

Мамлакат марказий идораларида ҳам муайян кучлар ўзларининг ғаразгўйлик мақсадларида бундан фойдаландилар.

Оммавий ахборот воситаларида халқни далил-ис-ботсиз таҳқир этиш, айрим ҳалол меҳнаткашларни

маънавий эзиш, қўшиб ёзишларни ташкил этган шахслар билан бир қаторда минглаб оддий ижрочиларга қарши ялпи жазолашларнинг авж олдирилиши халқнинг дарди устига чипқон бўлди.

Бўш-баёв, сиёсий продадан маҳрум, ўз халқининг ор-номуси ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш-га қодир бўлмаган кишиларнинг Ўзбекистон Ком-партияси ва республика раҳбариятига келиб қолиши, аввало, шунга ёрдам берди. Уларнинг аксарияти ўзларининг омон қолишларини ўйлаб, ҳуқуқ му-ҳофазаси органлари, жумладан, Гўлжан ва Иванов гуруҳи йўл қўйган қонунсизлик ва қонун бузилишларини пайқамасликка обдан уриндилар.

Сўнги вақтда Ўзбекистондаги соғлом кучлар халқни ана шу адолатсизликдан ҳимоя қилиш учун анча иш қилдилар, аммо бундан буён янада кўпроқ иш қилиниши керак.

Бугун биз республиканинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида жиддий силжишлар бўлди, деб айта олмай-миз. Аксинча, республика хом ўйланган тажрибаларнинг ўзига хос синов майдонига айланди.

Мамлакатнинг бошқа минтақаларида бўлганидек, гоҳо ичкиликбозликка қарши бошланган кампания, гоҳо давлат қабули, гоҳо хўжалик ислоҳоти, баъзида эса давлат корхонаси тўғрисидаги, кооперация тўғри-сидаги пухта ўйланмаган қонунларнинг жорий этилиши, ана шу унумсиз тажрибалар жумласидандир.

Бугун шуни айтиш керакки, республика раҳба-рияти ана шу барча тадбирларни амалга оширишда марказга маъқул тутсин деб биринчи ўринда бўлиш-га ҳаракат қилди, айна вақтда бу халқ учун қандай оқибатларга олиб келишини ўйлаб ўтирмади.

«Республика халқ хўжалиги комплексини бошқа-ришнинг бош схемаси» деб аталмиш зўрма-зўраки схема Ўзбекистоннинг хусусиятлари ва республика аҳди манфаатларини инкор этишнинг яққол мисо-лидир. Бу ўринда гап қарор топган структуралар ва таркиб топган алоқаларни беухшовлик билан, сира асосланмаган бир тарзда қайтадан «бичиб-тикиш» дагина эмас, балки яроқсиз ёндашув методикасининг худди ўзгинасидадир.

Аслида барча аҳолининг ҳаётий манфаатларига дахлдор бўлган, амалга оширилиши мўлжалланаётган ўзгаришлар жамоатчиликдан яширинча тайёр-ланди. Аниқ-равшанлик киритишга, ўзгача таклифларни асослаб беришга ҳар қандай уринишлар рад этилибгина қолмай, таҳқирлайдиган ёрлиқлар ва сиёсий айблар ёрдамида бўғиб ташланаверди.

Буни қарангки, гўё консерватизм, маҳаллийчи-лик янгиликка қарши чиққан эмиш. Оқибатда, халқ хўжалигига неча юз миллион сўмлик зарар етказилди. **Одамларнинг эҳтиёжлари ва манфаатлари оёқ ости қилингани натижасида етказилган маънавий зиённинг мезони борми, аҳволни дарҳол ўнглаб олиш учун қилинган ҳаракатлар-чи?**

Энди бир савол пайдо бўлади: хўш, бундан ким наф кўрди, ана шу сохта қайта қуриш қарорлари-ни ким айтиб туриб ёздирган эди ва ким шу йўсин-да амал пиллапоясидан кўтаришмоқчи бўлган эди? Ўзининг лавозимига кўра, республика манфаатларини ҳимоя қилиши ва ана шу қимматга тушган тажрибаларнинг йўлини тўсиши лозим бўлган раҳбарлар қаерда эди?

Илгариги Марказий Комитет бюроси хайъати фа-олиятида аниқ-равшан позиция, ирода бирлиги бўлмагани, шу фаолиятнинг бўшлиғи республикага, унинг партия ташкилотига қимматга тушди. Бирин-чи

раҳбарларнинг йўл қўйиб бериши сабабли бу ерда

ўзига хос «пинҳоний кабинет» таркиб топди, ушбу «кабинет» куч ишлатиб тазйиқ кўрсатиш ва орқаво-ротдан тухмат қилиш йўли билан республиканинг чинакам манфаатларига мутлақо алоқаси бўлмаган авантюристлик қарорларни тикиштираверди.

Маҳаллий кадрлар ва бошқа минтақалардан жўна-тилган кадрларнинг сунъий тарзда кучайтирилган қарама-қаршилиги ўнглаш қийин бўлган сиёсий ва маънавий зарар етказди.

Бошқа минтақалардан жўнатилган кадрларнинг баъзилари республика эҳтиёжлари ва кулфатла-рига ҳамдард бўлиш у ёқда турсин, балки партия, совет ва ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари ва бошқа органларда ўзларининг раҳбар лавозимла-рига тайинланишларини ўзбошимчалик қилиш учун берилган ёрлик деб билдилар.

Халқнинг жуда бой тарихи ва маданиятини, ўлканинг ўзига хос ноёб хусусиятларини билмаган ва билишни ҳам истамаган бу одамлар рес-публика ҳаётини босиб-янчиб, қинғир ўзанга со-лишга киришдилар.

Халқнинг кўп асрлик анъаналари, маданияти, урф-одатлари ва маънавий қадриятларини менси-маслик элни жуда ранжитди.

Айрим маҳаллий раҳбарлар ҳам амал пиллапоя-сидан кўтарилишга ҳаракат қилиб, ўзларини аждодларини унутган манқуртлар деб шоша-пиша эълон қилдилар. **Халқнинг урф-одатлари, анъаналари, маданияти обдан оёқ ости қилинди, она тилининг қўлланиш соҳаси сунъий тарзда чеклаб қўйилди. Ҳатто, шундоқ ҳам миллий анъаналардан анча олисда бўлган айрим санъат турлари ҳам кимлар-гадир мақбул бўлмай қолди ва уларни янгилашга уриндилар. Ҳатто миллий либос ҳам қораланди.**

Кези келганда одамлар миллий анъаналар бўйича тўй қилиш, қариндош-уруғларни дафн этишга ҳам чўчиб қолган эдилар.

Буни байналмилалчилик шиорлари билан ниқоб-лашга беўхшов уринишларининг чинакам байнал-милалчиликка мутлақо алоқаси йўқ эди. **Республика худудида ўзбек тилининг давлат тили сифати-да эътироф этилиши тўғрисидаги қонун, даставвал қай йўсинда тайёрланганини эслаб ўтиш кифоя. Худди шу йўсинда икки тиллик ҳақидаги қонун лойиҳасини ўтказиш учун анча**

ҳаракатлар қилинди.

Одамлар, ҳатто бир умр қишлоқда яшаб, она ти-лида сўзлаб келган, тил боисидан сира қийинчилик-ка учрамаган кишилар ҳам бу лойиҳани қабул қил-мади.

Такрор айтаманки, бу ишларнинг ҳаммаси амал-га интилган, «об-ҳаво»га қараб иш юритган кишиларнинг қилмиши эди. Аммо қилғилиқни қилиб қўйган ана шу арбоблар энг асосий нарсани — халқ-ни унутиб қўйишди. Халқ эса ҳеч қачон миллий ўзига хослик йўқолиб кетишига рози бўлмайди.

Ижтимоий-иқтисодий муаммолар, демография вазияти ва ишсизликнинг кўпайиб бориши, экология танглиги, халқнинг маънавий жиҳатдан ҳақоратла-ниши жуда қалтис аҳволни вужудга келтирди. Экст-ремист кучлар эса вазиятни кескинлаштириш, одамларни оммавий тартибсизликларга ва ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракатларга тортиш, ижтимоий ва миллатлар-аро нифоқлар ва тўқнашувларни чиқариш учун нгу ҳолатдан фойдаландилар.

Ўтган йили Фарғона вилоятида бўлган фожиали воқеалар, яқиндагина Тошкент вилоятининг Бўка ва Паркент районларида, Андижон шаҳрида бўлган тар-

Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида хибсизликлар худди ана шу шароитда юзага келди. Бу воқеаларга область, шаҳар ва район партия коми-тетлари даражасида ҳам, Марказий Комитет даража-сида ҳам кескинлик билан баҳо берилди. Бу баҳолар-ни қайтариб ўтиришга эҳтиёж бўлмаса керак. Аммо ўша воқеалардан ҳали яна неча бор сабоқ чиқариб олишимизга тўғри келади.

Хўш, бу сабоқларнинг моҳияти нимада? Аввало шундаки, маҳаллий партия, совет органлари, жа-моат ташкилотлари халқдан, унинг дарди ва эҳти-ёжларидан ажралиб, вазиятни назорат қилиш, во-қеаларни олдиндан билиш ва уларни бошқариш қобилиятидан маҳрум бўлиб қолган эдилар.

Эшикни маҳкам ёпиб олиб, ўз хоналарида одамлар тақдирини ҳал этаётган кўпгина мансабдорлар қалтис вақтда кишилар ҳузурига чиқишга қўрқдилар. Уларнинг халққа айтадиган гапи йўқ эди, улар халқни тушунмас, халқ ҳам уларни тушунмас эди. Бунинг устига, уларнинг кўпи халқнинг тилини ҳам билмас эди.

Боз устига, кейинчалик маълум бўлишича, кўпгина амалдор шахслар, жумладан, воқеалар ўт-оловдек чакнаб кетган Тошлок

районидаги ана шундай шахслар қонун-қоидаларни бузишган, порахўрлик қилишган. Улар, аввало, ўзлари ва қариндош-уруғларига якка тартибда уйлар қуриш учун ер участкалари ажратиб беришган, ссудалар олишган, ҳолбуки, ер ва қарз олишга мухтож бўлган 400 нафар оддий меҳ-наткашга рад жавоби берилган эди.

Сотиш учун 319 та автомашина ажратилганида, шулардан 236 таси районда яшамайдиган, жумладан, бош-қа республикаларда истиқомат қиладиган кишиларга ғайриқонуний тарзда тақсимланган, уй-жой тақсим-лаш тартиби қўпол тарзда бузилган, газлаштириш, сув таъминоти, ишга жойлаштириш масалалари неча йиллар мобайнида ҳал бўлмай қолаверган.

Ҳолбуки, ана шу масалалар ҳал этилмасдан ту-риб, одам кўнгилдагидай яшай олмайди-ку. Аҳвол шундай экан, партия, совет органларининг обрўси, уларнинг оммага таъсири ҳақида гапиришнинг хожа-ти ҳам бўлмаса керак.

Хуқуқни муҳофаза этиш органлари ўз ноқобил-ликларини кўрсатди. Улар оммавий тартибсизликларнинг олдини олиш у ёқда турсин, кўпинча шу тартибсизликларга ўзлари йўл очиб бердилар. Кейинчалик эса, яна вазият барқарорлашиб, тергов бошлангач, улар ишни юзаки юритишни афзал кўрдилар. Оқибатда фожианинг бош ташкилотчилари ва асосий сабабчилари панада қолиб кетди.

Одамлар ўз тирикчилигидан норози бўлиб турган бир вақтда айрим порахўр, ноинсоф унсурлар вази-ятдан фойдаланишга уринди ва аксар ҳолларда бун-га муваффақ бўлдилар. Ушбу унсурлар учун шахсий манфаат, шахсий нафсоният одамларнинг, халқнинг манфаатларидан устундир. Биз буни илғаб олиши-миз керак. Тартибсизликларнинг қатнашчилари ҳар хил ижозат берилмаган митинглар, йиғилишлар ва юришларнинг ташкилотчилари, матбуотда ноҳолис мақолалар билан чиқаётган, миш-мишлар, варақалар тарқатаётган, радикал талаблар баён этилган хатларни уюштираётган кишиларнинг таъсирида бўлган-лиги аён-ку!

Асосий яқун шундан иборатки, Фарғонадаги ёнғинлар алангасида бизнинг қарорларнинг сеҳрли кучи тўғрисидаги кўпгина тасаввуримиз ёниб кетди. Илгариги Фарғона область партия комитети тўрт томонга жар солиб партия ташкилотларининг жан-говарлиги кўригини ўтказаяпмиз, деб юрар эди. Ана Шундай расмий тадбирлар ҳам бамисоли тумандек таркаб кетди.

Очиқ-ойдин айтиб қўя қолайлик: агар республика раҳбарияти ана шундай шароитда мавҳум панд-на-сихатларни давом эттираверадиган бўлса ва баъзи пуч ваъдалар бераверса, ҳалокат миқёсларини тасаввур этиш қийин эмас. Янги раҳбарият олдида эскиликни бартараф этиш, вазиятни юмшатиш, портлаш бўли-шига йўл қўймаслик учун зарур имкониятлар қиди-риб топиш ва самарали, таъсирчан чоралар кўриш-дек оғир вазифа турар эди.

Шундай тадбирлар кўрилди ҳам. Пахта яккаҳо-кимлигига барҳам бериш, пахта тайёрлашни бар-қарорлаштириш, пахта ва бошқа маҳсулотларни йиғштириб олиш учун тўланган қўшимча ҳақ шулар жумласидандир. Ўтган йили қарийб 400 мил-лион сўмлик қўшимча ҳақ тўланди, бу йил эса ҳақ икки баробар кўпаяди. Пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари нархини қайта кўриб чи-қиш тўғрисидаги масала ҳам қисман ҳал қилина бошланди. Даромади кам бўлган аҳолига ёрдам бериляпти, бошланғич синфларда ўқиётган ўқув-чиларга, хаста, ҳомиладор аёлларга бепул нонуш-та бериладиган бўлди. Ветеранларнинг пенсияла-ри ва имтиёзлари кўпайди. Талабалар қўшимча пул олаяптилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бу тадбирларнинг ҳаммаси республика аҳолисига, энг аввало, қишлоқ аҳлига жуда маъқул бўлди. Дарҳақиқат, шах-сий ёрдамчи хўжаликлар учун ва якка тартибдаги уй-жой куриш учун берилаётган ернинг кўпайтирили-ши, шу мақсадлар учун ссудаларнинг ва курилиш ма-териалларини сотишнинг кўпайиши шу тадбирлар сирасига киради.

Кўп болали оналар, Улуғ Ватан уруши ногиронлари ва қатнашчиларига ёрдамни кўпайтириш тўғри-сида Президент қабул қилган фармонлар ҳам шулар жумласидандир. Шахсий ёрдамчи хўжаликни муқар-рар тарзда ем-хашак билан таъминлаш тўғрисидаги тадбирларни ҳам тилга олиш мумкин.

Одамзоднинг ризқ-насибаси фақат нонгина эмас. Республика худудида ўзбек тилига Давлат тили ма-комини бериш тўғрисидаги Қонуннинг қабул қили-ниши, илгари тақиқлаб қўйилган урф-одатлар ва анъа-наларнинг тикланиши, халқ эъозлаган Наврўз бай-рамнинг қайта туғилиши ва шу куннинг дам олиш куни деб эълон қилингани, Ўзбекистондан хизматга чақирилаётган йигитлар курилиш қисмларидаги ҳар-бий хизмат тартибининг ўзгартирилгани ва бошқа кўп тадбирлар инсонга ғамхўрлик, халққа иззат-икромнинг мужассам

бўлишидир.

Буларнинг ҳаммаси, бировлар беҳуда уқтиришга уринаётганидек, халққа хушомад эмас, балки бизнинг принципиал йўлимиздир, биз бу йўлни кела-жақда ҳам изчиллик билан амалга ошираверамиз...

Халққа берган ваъдамизни бажариш, амалий ишлар билан унинг ишончини оқлаш — бизнинг бурчи-миздир.

Сўнгги вақтда Ўзбекистон Компартияси Марка-зий Комитетининг 1984 йил XVI пленуми қарорла-рини қайта кўриб чиқиш ва бекор қилиш зарурлиги тўғрисида таклифлар айтилмоқда. Бир қанча область партия конференцияларида, партия органларига ке-лаётган мактубларда ҳам шу гап кўтарилмоқда.

Дарҳақиқат, бугун биз Ўзбекистон Компартия-сининг ана шу ва кейинги пленумларидаги, Ўзбекис-тон Компартияси XXI съездидаги таҳлил ва хулосаларни бир хил қабул қила олмаймиз.

Аввало, пахта ҳажми кетидан кувиш, пахта як-қаҳокимлиги «маҳаллийчилик» манфаатларига мос эди, республика шунинг эвазига «бойлик орттир-ди», деган хулосага сира қўшилиб бўлмайди. Биз мамлакатнинг пахта мустақиллигини таъминлаш учун ўз байналмилал бурчимизни адо эта бориб, кўра-била туриб, республика манфаатларига ва ил-мий агротехника талабларига путур етказиб, мева ва сабзавот, ем-хашак тайёрлашни чеклаб қўйишга, демакки, чорвачилик маҳсулотлари етиштиришни чеклаб қўйишга мажбур бўлдик.

Оқибатда, мамлакатда озиқ-овқат истеъмоли, уму-ман, турмуш даражаси бўйича охирги ўринлардан бирига тушиб қолдик. Пахтамиз учун муносиб ҳақ тўлаш ўрнига, бизга, боқиманда бўлиб қолдингиз, деб таъна қилишди. Халқни бу тарзда беҳаёлик би-лан оёқ ости қилишни биз қатъий рад этамиз.

Алмисокдан қолган турмуш тартибига мойиллик хусусидаги таъналарни ҳам, халқ анъаналарига, ди-ний эътиқодга ўзбошимчалик билан баҳо беришни ҳам, халқ хотирасидан ўтмишни ўчириб юборишга уринишларни ҳам қабул қила олмаймиз.

Буларнинг ҳаммасини биз қатъиян рад этамиз ва асоссиз тарзда репрессияларга дучор бўлган кишиларнинг ор-номуси, кадр-қиммати, покиза номини тик-лашни, уларга етказилган маънавий ва моддий зиён ўрнини қоплашни ўзимизнинг биринчи галдаги бур-чимиз деб биламиз.

... Бу адолатсизликлар XVI пленум қабул қилган йўлдаги ноҳў依ликлар ва айнишлар, шу йўлни амал-га оширишдаги ўзбошимчалик билан изоҳланади. Республика бошига тушган кулфатдан фойдаланиб, амал пиллапояларидан кўтарилиб борган кишилар ноҳў依ликлар ва айнишларга йўл очиб беришди.

Партия, совет ва хўжалик раҳбарларининг бир қисми порахўр бўлиб чиққани, ошна-оғайнигарчи-лик ва таниш-билишчилик кенг тарқалиб, ижтимо-ий адолат принциплари кўпол тарзда бузилганлиги фактини эътироф этмасдан иложимиз йўк.

Айрим кишилар сўнгги вақтдаги хунук ҳолатларга баҳо беришар экан, тезроқ ўтмишдаги салбий ҳоллар-ни ўчириб ташлашни, бундай ҳолларни йўк эди деб эълон қилишни ёки жуда бўлмаганда, улар батамом бартараф этидди, деб эълон қилишни истайдилар.

Аммо ер участкалари ажратиб берилаётганида, якка тартибда уй-жой қуриш учун ссудалар берила-ётганида, қурилиш материаллари билан таъминлаш чоғида тамагирилик ва порахўрлик қилинаётгани ҳақида Ўзбекистон Компартияси Марказий Коми-тетига, республиканинг бошқа органларига анчаги-на ташвишли хабарлар келиб турибди.

Олий ўқув юртларидаги порахўрлик, касалхоналарда даволаш чоғидаги тамагирилик ҳали ҳам учраб турибди. Камёб моллар, машиналар билан чайқов-чилик қилиш жамият бошига битган бало бўлди. Уй-жойни таксимлашда ҳам ҳали зарур тартиб ўрна-тилгани йўк.

Кооперативлар фаолиятини маблағ билан таъмин-лаш, валюта операцияларини рўёбга чиқариш чоғи-да қонун-қоидаларнинг кўпол тарзда бузилиши аниқ-ланмоқда.

Биз хуфиёна иқтисодиётнинг таъсири ортиб бо-раётганига ҳам бепарво қарай олмаймиз, талай жойларда ана шу «номатлуб иқтисодиёт» айрим ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари билан тил бириктириб олмоқда. Хўш, бундан ким озор чекапти? Биринчи навбатда халқ, ишчилар, деҳқонлар, оддий одамлар бунинг жабрини тортишмоқда, албатта.

Шуни ҳам унутмаслик керакки, бозор иқтисоди-ётига ўтилиши муносабати билан мартабали шахсларнинг ўз мансабларини суиистеъмол қилиши эҳти-моли кўп марта ортади. Биз фуқароларни ҳар хил жинойтлардан, шу жумладан, мансабдор шахсларнинг

жиноятларидан ижтимоий муҳофаза этиш дас-турини кучайтиришимиз лозим бўлади.

Раҳбарларнинг интизоми ва масъулиятини мус-таҳкамлаш, танқид ва ўз-ўзини танқидни кучайти-риш тўғрисидаги қоидалар ўз долзарблигини йўқот-масдан, аксинча, муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўз-ўзимизга ва бошқаларга нисбатан қаттиққўл-лик билан талабчан бўлиш — бу мавсумий юмуш бўлмасдан, балки бизнинг принципал йўлимиздир ва биз бу йўлни келажақда ҳам изчиллик билан амалга

ошираверамиз.

Ҳамиша тарихнинг ҳар қандай бурилиш паллала-рида ҳам босиқ-вазминлик, холислик ва масъулият зарур. **60-80-йилларда содир бўлган барча воқеаларни айрим шахсларнинг айби билан бўлган эди, деб ўчириб ташлаш ва худди шу асосда ўша давр-да, ҳамма нарса бир хил нохуш бўлган эди, деб чаплаб ташлаш мумкин эмас.**

Шароф Рашидов фаолиятига баҳо беришда худ-ди ана шу позициялардан ёндашиш лозим бўлади. У биз эндиликда турғунлик йиллари деб атаётган даврда, қарийб чорак аср мобайнида республика-га раҳбарлик қилиб яшади ва ишлади.

Агар олий адолат мавжуд бўлса, бизнинг эъти-қодимизга кўра, халқ фикри олий ҳақиқатдир, худди ана шу адолат, худди ана шу ҳақиқат, ўша кишининг номи билан боғлиқ бўлган, республика ҳаётидаги ўзгаришларда катта аҳамиятга эга бўлган улкан ўзгаришларни рад эта олмайди.

қилишга мўлжалланган поликлиникалар планга қўшимча тарзда фойдаланишга топширилди.

Шу билан бир қаторда, ҳали республиканинг иж-тимоий-иктисодий тараққиётида кўзга кўринарли жиддий силжишлар содир бўлгани йўқ. Хўжалик юритишнинг эски усуллари асорати батамом барта-раф этилгани йўқ.

Тўрт йил мобайнида белгиланган топшириқлар юзасидан 10,5 миллиард сўмлик ялпи ижтимоий маҳ-сулот кам ишлаб чиқарилди, миллий даромад 6 мил-лиард сўмлик кам бўлди. Кўмир қазиб олиш, кимё-вий толалар, газлама, трикотаж буюмлари, пойафзал, мебель ва бошқа буюмлар планлари бажарилмади.

Саноат, кишлоқ хўжалиги ва қурилишда меҳнат унумдорлигини

оширишнинг белгиланган маррала-рига эришилмади.

Капитал қурилишда, айниқса, оғир аҳвол вужуд-га келди. Ҳозир чала қурилишларнинг қиймати 5,7 миллиард сўмга етди. Бу капитал маблағларнинг йил-лик режасидан ҳам кўпроқдир. Фақат ўтган йилнинг ўзидагина 73 та йирик объект ва ишлаб чиқариш қувватлари битказилмай қолди, бу эса 200 миллион сўмлик миллий даромад йўқотилди, демакдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, халқ истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган кўпгина объектлар қурилиши барбод этилгани, ана шундай молларни ишлаб чиқариш борасида сезиларли силжишлар бўлмагани, савдо шохобчасига турли ассортимент-даги моллар етарлича етказиб берилмагани оқиба-тида инфляция кучаймоқда, пул тобора қадрсизлан-моқда ва пул муомаласи ёмонлашмоқда.

Биз энгил саноатда силжишлар бўлишини анчадан бери орзикиб кутаётган бўлсак ҳам шундай бўлаётгани йўқ. 4 йил мобайнида белгиланган режа юзасидан 195 миллион квадрат метр ип-газлама, 29 [^]иллион донатрикотаж буюмлар кам тайёрланди. республика аҳолиси қарийб ярим миллиард сўмлик халқ истеъмоли молларини кам олди. Ми-нистрлик ва унга қарашли корхоналарнинг раҳбарлари маҳсулот сифатини ошириш, янги техника ва технологияни жорий этишда сезиларли натижалар-га эриша олмадилар.

... Қурилиш материаллари билан таъминлаш жуда ўткир муаммо бўлиб турганлиги яхши маълум. Их-тиёримизда маҳаллий қурилиш материалларининг чекланмаган ресурслари бор, аммо Маҳаллий саноат министрлиги уларни ишлаб чиқаришни суст ўзлаштирмоқда. Боз устига, ғишт заводларини ишга солиш муддатлари чўзилиб кетмоқда, оқибатда қан-чалаб ғишт кам тайёрланди, ҳолбуки, республика аҳли шу материалга жуда маҳтал бўлиб турибди.

Республикадаги пудрат ташкилотлари тўрт йил мо-байнида, планга нисбатан 320 миллион сўмлик кам иш адо этдилар. Демак, қарийб 200 та энг муҳим ишлаб чиқариш қурилишлари битмай чала қолди, бир миллион квадрат метрдан кўпроқ уй-жой, 9 минг ўринга мўлжалланган мактабгача тарбия муассасаси фойдаланишга топширилмади. Бунинг сабаби шун-даки, Қурилиш министрлиги, «Главташкентстрой», «Ўзагрострой» сингари бизнинг етакчи пудрат таш-килотларимиз аслида шу йиллар ичида бир жойда депсиниб турдилар.

Ёнилғи-энергетика комплексидаги тақчиллик халқ хўжалиги ва ижтимоий соҳада тобора яққолроқ се-зилмоқда. «Узбекэнерго» ва «Узбекгидроэнергост-рой» раҳбарларининг масъулиятсизлиги оқибатида Таллимаржон ГРЭСининг биринчи навбатини ишга тушириш икки йилга сурилиб кетди.

Халқ хўжалиги режаларининг барбод этилганц учун катта айб маҳаллий Советлар ижроия коми-тетларининг зиммасига тушади. Андижон, Тошкент, Сурхондарё, Қашқадарё областларининг ижроия ко-митетлари, Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети ва Тошкент шаҳар ижроия комитети сано-атни ривожлантириш беш йиллик планларини бар-бод этди.

Уй-жой ниҳоятда етишмай турган бир вақтда Ан-дижон, Самарқанд, Жиззах ва Сирдарё областлари ва Тошкент шаҳар ижроия комитети планда кўзда тутилган уй-жойнинг фойдаланишга топширилишини таъминламади.

Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети ва Хоразм область ижроия комитети республика ҳуку-матининг «ёрдами» билан энг йирик водопроводлар қурилиши режаларини батамом барбод этдилар. Хрлбуки, шу минтақа аҳли сув келишига кўз тикиб турган эди.

Кўпгина мактаб бинолари «тўкилиб турган» ва но-боп биноларда ишлаб турган бир шароитда маҳаллий Советлар йўли билан ўтган тўрт йил мобайнида 65 мил-лион сўмлик маблағ ўзлаштирилмай қолди ёки 14 минг ўринли мактаблар фойдаланишга топширилмади.

Андижон, Самарқанд, Сирдарё, Жиззах, Тошкент областлари ва автоном республиканинг, айниқса, қишлоқ жойларида мактабгача тарбия муассасала-рини қуришда жиддий қолоқликка йўл қўйилди.

Самарқанд область ижроия комитетининг касал-хона ва поликлиникалар қурилишига муносабатини одамлар сиҳат-саломатлиги тўғрисидаги «ғамхўр-лик»нинг ёрқин мисоли деса бўлади. Бу вилоят ка-салхона ва поликлиникалар билан таъминланиш бўйича энг сўнгги ўринда туришига қарамай, обдасть раҳбарлари ана шу мақсадлар учун ажратилган Ю миллион сўм пулнинг ўзлаштирилишини бар-бод этишди.

Хрлбуки, ана шу маблағлар эвазига 900 беморга ^лжалланган касалхона қуриш мутмкин бўлар эди. Худди ана шу областда болалар ўлими жуда кўп бўли-шига қарамай, 1979 йилдан буён ҳар хил дардга ча-линган болалар даволанадиган касалхона қурилиши ниҳоясига

етмай турибди.

Қорақалпоғистон АССР, Тошкент шаҳри, Тош-кент, Сирдарё областлари ва бошқа областлардаги иш ҳам дуруст эмас.

Бой берилган имкониятларни кўрсатишни давом этгириш мумкин эди, лекин масаланинг моҳияти бунда эмас. Асосий гап шундаки, конкрет иш билан мус-таҳкамланмаган, мағзи пуч план ва мажбуриятлар ал-лақачон одамларнинг жонига тегди, кишилар гапнинг ижроси иш билан бўлишини орзиқиб кутишмоқда.

Биз барча режаларимиз қандай бажарилаётганини синчковлик билан таҳлил қилишимиз, интизом паст бўлгани учун иш барбод бўлаётганининг субъектив са-бабларини аниқдаб олишимиз, топширилган иш учун раҳбар коммунистларнинг масъулиятини ошириши-миз керак.

Вазиятни муқаррар тарзда барқарор этиш, ишонч-ни тўла-тўқис тиклаш учун ҳали кўп иш қилишимиз керак. Аввало, республика ҳаётида туб ўзгаришлар таъминланиши, халқ фаровонлигини ошириш, ҳар бир оила ва инсоннинг турмушида конкрет силжишлар бўлишига эришиш лозим.

IV. Самарали мустақил иқтисодийёт учун

... Сиёсат — иқтисодийётнинг мужассам ифодаси эканлиги ҳақидаги қоида ҳозир ҳар қачонгидан ҳам долзарб бўлиб қолди. Шу маънода, республикани иқтисодий мустақиллик йўлига олиб чиқиш, уни ҳамон давом этаётган инқироз гирдобидан чиқариш учун нима қилиш керак?

Бу вазифаларни ҳал этар эканмиз, Ўзбекистон ре-сурслари ва имкониятларига баҳо беришга мутлақо янгича ёндашмоғимиз зарур. Имкониятимизни унинг Иттифоқ ва жаҳон бозори учун қанчалик жозибали эканлиги нуқтаи назаридан кўриб чиқиш керак бўлади.

Республикамиз ажойиб табиий иқдим шароитига эгаки, тўғриси айтганда, бу шароитлардан мутлақо етарли фойдаланилмаётир. Ўзбекистон халқини ҳамма вақт унинг табиати, ери ва суви боқиб келган. Ҳозир ҳам бу омиллар бизнинг энг бебаҳо бой-лигимиз бўлиб қолмоқда.

Бу заминда ҳамма нарса ўсиши мумкин. Лекин энг фойдали ва даромадли экинларни аниқлаб олиш, биз нималар ҳисобига энг юқори самара олишимиз мумкинлигини белгилаш керак. Биз бозорнинг раъйи-ни ҳисобга олиб, нималар етиштиришимиз керак-лигини

Ўзимиз ҳал қиламиз. Фойдали экин бугун пахта, эртага мева, сабзавот, озуқа экинлари ёки республикага, унинг халқига даромад келтирадиган бошқа бирор экин бўлиши мумкин.

Янги ерларни ўзлаштириш, ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш соҳасида қилинган жуда катта ишларни қоралаётган, ҳатто, сув омборларини порт-латиб, гўё экологик вазиятни яхшилаш учун ерлар-ни чўлга айлантиришни таклиф қилаётган кишиларнинг фикрига биз мутлақо қўшилмаймиз.

Улар биз нақадар бебаҳо бойликларга эга экан-лигимизни англаб етмаётирлар. Ўзлаштирилган ерларда шаҳарлар, посёлкалар, қишлоқлар қад кўтаргани, айти шу ерлар миллионларча кишиларни иш билан таъминлаб боқаётгани тамомила назарга олин-маётир.

Суғориладиган ер парвариш талаб этишини уну-тиш ярамайди. Кейинги йилларда ерларнинг ирри-гация, мелиоратив ҳолатини яхшилаш масалалари-га эътибор сусайтириб юборилди. Ўзбекистонда эса 500 минг гектар жуда шўрхок ва ўртача шўрхок ерлар бор. Бу ишларга маблағ қидириб топилиши керак.

Биз ерларимизни ардоқласак, улардан оқилона ва самарали фойдалансак, 20 миллион одамнигина эмас, балки ундан ҳам анча кўп одамни боқа оламиз.

Ўзбекистон замини остида ғоят катта бойликлар яшириниб ётибди. Республика ҳали жуда кўп йиллар мобайнида газ конденсанти, кўмирга бўлган ўз талаб-эҳтиёжини тўла-тўқис таъминлай олади. Ян-гидан очилган нефть конлари яқин вақт ичидаёқ нефть қазиб олишни 3 — 4 баробар кўпайтириш им-конини беради.

Биз Қизилқумда фосфоритларнинг жуда катта ко-нини ўзлаштиришни мўлжаллаяпмиз. Ниҳоят, бизда рангли ва қимматбаҳо металлларнинг жуда катта ресурслари бор.

Ўзбекистон «валюта олтини» деб аталадиган энг қимматбаҳо олтинни етказиб бермоқда, ундан рес-публика манфаатлари йўлида самарали фойдаланиш юзасидан таклифлар тайёрланаётир. Ана шуларнинг ҳаммасини ҳамда қишлоқ хўжалик ва саноат хом ашёсини, тайёр маҳсулотларнинг неча ўнлаб турла-рини бозорда чекланмаган микдорда сотиш имко-нияти бор ва бу нарса республика иқтисодий кувва-тини ва иқтисодий мустақиллигини мустаҳкамлаш-га хизмат

килиши керак.

Ўзбекистон ихтиёридаги ресурслар ҳақида гапи-рар эканмиз, шуни таъкидлаш керакки, республи-канинг энг катта бойлиги — унинг одамлари, ша-роит ва имконият яратилса, тоғни толқон қила ола-диган меҳнатсевар халқидир.

Халқимиз гўёки саноатнинг замонавий тармоқларидаги меҳнатга қодир эмаслиги ва шу муносабат билан кўп кишилар ишсиз юргани ҳақида айрим фикрлар қулоққа чалинмоқда. Бу гапларни халқни ҳам, ҳақиқий аҳволни ҳам мутлақо билмайдиган кишилар айтмоқда. Республикада миллионга яқин ишсиз бор экан, бунинг боиси уларнинг ишлаш иш-тиёки йўқлигида эмас.

Тан олиш керакки, биз раҳбарлар — ишлаб чи-қариш ва меҳнатни ташкил этишнинг бутунги мута-саддилари уларни иш жойлари, тураржой, болалар боғчалари, хунар-техника билим юртлари билан таъ-минлаш имконини ярата олмадик. Халқнинг камтар-лиги ва матонати, унинг бизга ҳамон ишонаётганли-ги турмуш оғирликлари ва ташвишларига бардош бериш имконини яратмоқда.

Халқимизни муносиб даражага кўтариш учун ана шу жуда катта ресурс ва бойликлардан қай тариқа фойдаланиш керак? **Бу асосий муаммони ҳал этишнинг бош йўли - халқ хўжалиги структурасини тубдан ўзгартиришдир. Хом ашё ресурсларини асосан республика ҳудудида қайта ишлашга эриш-моқ керак.**

Бунда энг муҳим нарса биринчи навбатдаги ва-зифаларни белгилаб олиш ва мана шу ғоят муҳим ишда вужудга келаётган товар конъюктурасини изчиллик билан ҳисобга олишдан иборатдир. Бу тадбир миллий даромадни ошириш, бюджетни бар-қарор қилиш ва ўстириш ҳамда одамлар турму-

пйнинг моддий шароитини яхшилаш учун реал шарт-шароит яратади. Ўзимизда қазиб олинадиган рангли металллар, нитрон, капролактама, бино-корлик материаллари ва ҳоказолардан тайёр маҳ-сулот ишлаб чиқаришга ўтиш лозим.

Ишлаб чиқариш имкониятини, керакли моллар ишлаб чиқаришни тез кўпайтириш, аҳолини иш ва иш ҳақи билан таъминлашнинг муҳим йўналиши — **кичик корхоналар, филиаллар ва цехларни ривож-лантириб, уларни иш кучи ортиқча районларга жойлаштиришдир.** Кичик корхоналар, тайёрлана-диган маҳсулотни тезда ўзлаштира оладиган цехлар бозор инжикдикларига тезроқ

мослашиб, кўпайиб бораётган меҳнат ресурсларини иш билан таъминлаш имконини беради.

Минтақаларнинг ҳозирги ҳолатини бараварлаш-тириш учун катъий чоралар кўриш зарур. Қашқа-дарё, Сирдарё, Хоразм, Сурхондарё вилоятларида саноатнинг нотекис ривожланиши, айниқса, яққол намоён бўлмоқда. Хусусан, Қорақалпоғистон АССР-да катта қоқоқликка йўл қўйилди, бу ерда аҳоли жон бошига саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш республикадаги ўртача даражадан икки баробар пастдир.

Биз Ўзбекистонда ва умуман, бутун Ўрта Осиёда бирдан-бир автоном республика бўлган Қорақалпоғистонга ҳар томонлама ёрдам кўрсатишни ўз бур-чимиз, деб биламиз. Бу — сиёсий масаладир.

Район марказларида, кичик шаҳар ва посёлкаларда кўп тармоқли саноат комбинатлари куриш истиқболли ишдир. Бу тадбир бадий ва халқ хунар-мандчилиги сингари унутилган соҳаларни қайта тик-лаш билан бир вақтда аҳоли учун зарур моллар, ма-ҳаллий бинокорлик материаллари ишлаб чиқариш-ни кенгайтириш имконини ҳам беради.

Шу йил ва келгуси йилдаёқ 120—130 миллион сўмлик халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган 150 дан ортиқ ана шундай комбинат барпо этиш мўлжалланмоқда.

Бизда республикаимизнинг халқ истеъмоли моллари жиҳатидан ҳозирги қарамлигини тугатиш учун барча шароитлар бор. Енгил ва маҳаллий саноатни ривожлантиришнинг ташиб келиш ва четга чиқариш балансларига асосланган конкрет дастурлари зарур. Хўш, нима учун истеъмол қилинаётган кийим-ке-чакларнинг чорак қисмини, трикотаж буюмлар ва ип газламанинг учдан бир қисмини, пойафзалнинг деярли ярим қисмини четдан ташиб келтириш ке-рак? Буларнинг ҳаммасини ўз хом ашёмиздан ўзи-мизда тайёрлаш мумкин-ку, ахир.

Замонавий фан-техника тараққиёти ютуқлари-ни эгаллаш, ишлаб чиқаришнинг фан ютуқлари ва меҳнат кўп сарфланадиган тармоқларини жадал ривожлантиришга кескин бурилиш структуравий қайта куришнинг таркибий қисми бўлиб қолиши ке-рак. Машинасозлик, радиоэлектроника, асбобсозлик корхоналарини тубдан янгилаш ва янгиларини куриш ҳамда чиқарилаётган маҳсулотларни янгилаш вази-фаси кун тартибида турибди.

Бунинг учун бизда барча зарур ресурс ва шарт-шароитлар, илмий техникавий ва лойиҳа-конструк-торлик базаси бор. Фан ва техника тараққиётининг олдинги маррасига чиқмасак, истиқбол порлоқ бўлмайди. Фақат шу асосдагина биз бошқа минтақалар ва чет эллар билан тенг ҳуқуқли шериклар сифа-тида алоқа боғлай оламиз.

Қишлоқ хўжалиги қандай ривожланиши керак? Республика аграр сектори иқтисодийнинг шун-дай бўғиники, Ўзбекистондаги муаммоларнинг аксариятини ана шу бўғинга таянибгина ҳал эта Оламиз.

Биз пахта яккахокимлигига қарши изчиллик би-лан кураш олиб бораверамиз. Бу нарса республика-га марказ томонидан зўрлаб қабул қилдирилган бўлиб, Ўзбекистонга, унинг аҳолисига беқиёс зарар келтирди.

Бунинг устига, ўз байналмилал бурчини бажарган ва мамлакатнинг пахта мустақиллигини таъмин-лаган деҳқонлар гектар бошига ҳаммаси бўлиб 2200 сўм даромад олмақдалар. Ваҳоланки, пахта охири-гача қайта ишланса, ундан юз хилга яқин маҳсулот ва 18 — 20 минг сўм ёки ўн баробар кўп даромад олиш мумкин.

Бу ҳақда пухта ўйлаб олиш керак.

Пахтамиздан қай тарика энг самарали фойдала-ниш мумкин? Ундан нималар ишлаб чиқариш энг фойдали бўлади? Бозорга қай тарика фаол таъсир кўрсатиш керак? Буларнинг ҳаммасини ўрганиб оли-шимиз лозим. Ҳатто, ғўзапоя, шрот, линтдан тўғри фойдаланилса, биз ҳозир олаётганимиздан 3 — 5 ба-робар кўп даромад олиш мумкин.

Биз пахтачиликни алмашлаб экишни жорий этишга асосланган илмий йўлдан бориш соҳасида жиддий қадамлар қўйдик. Биз 1991 йилда пахта толаси етиш-тиришни 100 минг тонна камайтириш, давлат буюрт-маси даражасини эса етиштирилган маҳсулотнинг ярмидан оширмаслик вазифасини қўймоқдамиз. Пах-тадан бўшаган ерлардан эса одамларнинг долзарб эҳтиёжларини қондириш учун, шу жумладан, чорва-чилик маҳсулоти етиштиришни кенгайтириш учун фойдаланилади.

Бизнинг аграр сиёсатимиз аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш учун озиқ-овқат комплексини устун даражада ривожлантиришга асос-ланади. 1995 йилгача мева, сабзавот маҳсулотлари етиштиришни 2 баробардан зиёдроқ кўпайтиришни

кўзда тутувчи асосли дастур ишлаб чиқилди. Бу эса республика аҳолиси эҳтиёжларини таъминлайди, шунингдек, ана шу маҳсулотларни ўзаро манфаатли шартлар асосида сотишни кўпайтириш имконини яратади.

Биз қайта ишлаш саноати корхоналари қурили-шини ниҳоятда жадаллаштиришимиз зарур. 1995 йили Ўзбекистонда 300 та мўъжаз цех қуриш кўзда тугилади. Бу эса озик-овқат моллари ресурсларини анча кўпайтиради ҳамда аҳолини бу моллар билан таъминлашни яхшилади, уларни Иттифоқ ички бо-зорида ва жаҳон бозорида фойда билан сотиш им-конини кенгайтиради.

Биз қишлоқнинг ижтимоий ҳаётини қайта қуриш-ни ўзимизнинг бош вазифамиз деб биламиз. Агар деҳқоннинг хонадони ва хўжалиги обод бўлса, деҳ-қон бадавлат бўлади. Дўконларда ва бозорларда озик-овқат мўл бўлади. Деҳқон хонадони хароб ва қашшоқ бўлса, бутун жамият оч қолади.

Шу боисдан ҳаммамиз қишлоқни қашшоқликдан қутқариш, қишлоқ хонадонини бадавлат қилиш йўли-да иш олиб боришимиз лозим. Қишлоқнинг ижти-мой юксалиши унинг ўз иши деган фикрга мут-лақо қўшилиб бўлмайди.

Биз бугун барчамизнинг номимиздан деҳ-қонларга: биз сизларни ёлғиз қолдирмаймиз, деб айтамыз. Қишлоқ ижтимоий турмушини қайта қуриш, қишлоқнинг сув, газ таъминотини яхшилаш, инфраструктурани яхшилаш учун марказлаштирилган капитал маблағлар қидириб топамиз. Бу бизнинг вазифамиз, бурчимиздир. Биз бу мақсадларга эришиш учун изчиллик ва қатъият билан курашаве-рамыз.

Республика иқтисодиётидаги чуқур структура ўзгаришлари **ташқи иқтисодий имкониятлар** самарадорлигини кескин оширишга қаратилгандир. Ҳозирча бу йўл ниҳоятда суёт амалга оширилаёттир. фақат 160 та корхона ўз маҳсулотини хорижга чи-қаряпти. Асосан, хом ашё ва материаллар экспорт қилинмоқда. Чет эл фирмалари иштирокида энди-гина 14 та қўшма корхона ташкил этилдики, бу мут-лақо етарли эмас.

Кўпгина корхоналар чет эл бозорига чиқиш со-ҳасида берилган имкониятдан тўғри фойдаланмаё-тир. Масалан, ўтган йили «Узхлопкопром» респуб-лика бирлашмаси 34 миллион чет эл валютаси иш-лади. Аммо бирлашма ва пахта заводларининг

рахбарлари меҳнат коллективларининг фикри би-лан ҳисоблашмай, маблағнинг асосий қисмини енгил автомобиллар, микроавтобуслар, видеотехника, магнитофон ва шу каби нарсаларни сотиб олишга сарфлади.

Келтирилган техника эса пахтани четга сотишга бевосита дахлдор бўлмаган ташкилотлар ўртасида тақсимланди. Ваҳоланки, республикада одамларга тиббий хизмат кўрсатиш, болаликни муҳофаза қилиш, ҳаётий зарур моллар ишлаб чиқариш синга-ри долзарб масалалар ҳал этилмаган. Энг муҳими эса пахта — бутун халқнинг ва аввало, уни қаҳра-монона меҳнати билан етиштирувчи пахтакорларнинг мулкидир, зотан, бунда уларнинг манфаатла-рини албатта, ҳисобга олиш керак. Буни ҳамма би-лиши лозим.

Ташқи иқтисодий алоқаларни мувофиқлаштириш-ни кучайтириш мақсадида республика Ташқи иқти-содий банки (Внешэкономбанк) тузидди. Ўзбекистон ССР Ташқи савдо ва чет эллар билан алоқа давлат комитети ташкил этилаётир. Минглаб пахтакорлар, республикамизнинг барча меҳнаткашлари меҳнати эвазига қўлга киритилган валюта айрим юқори лаво-зимли амаддорларнинг кўнгил очишларига эмас, балки республикамизнинг ҳаётий муҳим манфаатларига, унинг бутун аҳолисига хизмат қилиши керак.

Республика сиёсий ва иқтисодий эркинлиги мус-таҳкамланган сари, чет эллар билан алоқалар янги мазмун касб эта боради. Ташқи сиёсат соҳасида бунинг маъноси — ўзаро ҳамкорликни йўлга қўйиш соҳасида чет эллар билан бевосита алоқа боғлашни билдиради. Биз илмий-техникавий, савдо-иқтисодий, маданий ҳамкорлик масалаларини мустақил ҳал этадиган бўламиз, республика кадрларини халқаро ташкилотлар, совет элчихоналари, бош консулхоналар, савдо вакилликлари ишига планли асосда жалб этиб борамиз. Чет элларда республика ваколатхоналарини очиш режамиз ҳам йўқ эмас.

Хуллас, халқаро муносабатлар соҳасидаги кон-ституцион ҳуқуқларнинг тўла-тўқис амалга ошири-лиши республиканинг ташқи сиёсий ва ташқи иқти-содий алоқаларини ривожлантиришда ҳал қилувчи мезон бўлиб қолиши лозим.

Бозор муносабатларига ўтиш масаласи. Ана шундай мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб, рес-публикада ўтиш давридаги ресурсларимиз ва им-кониятларимиздан самарали фойдаланиш,

аҳолининг ижтимоий ҳимояси, айниқса, кам таъминланган аҳолининг ижтимоий ҳимоясининг ишончли механизми ишлаб чиқиши лозим.

Бунда энг асосий масала — **мулкчилик муаммо сидир.** Мулкчилик ҳақидаги тушунчамизни белги-даб олмай туриб, ишлаб чиқариш муносабатларига ёндашувларни ишлаб чиқиш имконияти бўлмайди, бошқача қилиб айтганда, республикада мулкчиликнинг қандай шакллари бўлишини аниқдаб олиш дар-кор.

Биз мулк шаклларининг хилма-хиллигини бош-қариладиган бозорнинг ҳал қилувчи омили, деб би-ламитиз. Давлат мулки билан бир қаторда ва у билан тенг ҳуқуқлилиқ асосида коллектив, акционерлик, оила, шахсий меҳнат, шахсий мулк ҳам кенг ёйилади.[^]

Ўз-ўзидан маълумки, айрим ишлаб чиқариш объектларининг давлат объектларидан кооператив, акционерлик ва бошқа объектларга айлантирилиши оқилона асосда амалга оширилиши керак. Конкрет қайси корхона ва ташкилотлар уларда ишловчи кол-лективлар томонидан сотиб олинishi мумкинлиги-ни, қайсиларини акционерлик жамиятларига, кон-церн ва шу сингариларга айлантириш мақсадга му-вофиқлигини пухта ўйлаб, белгилаб олиш керак.

Хрзир зарар келтираётган баъзи ишлаб чиқариш кор-хоналари имтиёзли шартлар асосида сотилиши ҳам мум-кин.

Хусусий мулкчилик вужудга келиши имконияти муносабати билан катта шубҳалар билдирилмокда.

Ўзбекистонда халқ хўжалигининг жиддий талаблари, ресурс ва, имкониятлари ҳисобга олинадиган бўлса, кичкина ёки очиқ айтадиган бўлсак, майда хусусий корхоналар жуда муваффақиятли ишлайди. Булар қандай корхоналар бўлиши мумкин? Бирин-чи навбатда, улар истеъмол моллари, халқ хунар-мандчилиги, халқ ижодиёти маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган, умумий овқатланиш ва маиший хиз-мат соҳасидаги ёки ёрдамчи корхоналар, иккиламчи ресурсларни ва ишлаб чиқариш чиқиндиларини қайта ишлайдиган катта бирлашмаларнинг айрим буюртмаларини бажарадиган корхоналар бўлиши мумкин. Бундай ишлаб чиқариш доираси ва корхо-наларнинг ҳажми, албатта, қонуний тартибда аниқ белгилаб қўйилиши лозим.

Майда, кичик комплекс корхоналар қисқа муддат ичида қўшимча мол етказиб бериши ва хизмат кўрса-тиши мумкин. Бунинг устига, уларнинг ташкил эти-лиши ҳозир иш билан банд бўлмаган меҳнатга қоби-лиятли аҳолининг бир қисмини ишлаб чиқаришга жалб этиш

имконини беради.

Биз йирик ишлаб чиқариш комплекслари, шу жумладан, мамлакатнинг бошқа минтақаларидаги комплекслар томонидан майда ва ўртача корхоналар, филиаллар ва цехлар ташкил этилишини истисно қилмаймиз, балки, аксинча, рағбатлантирамиз. Ўз-ўзидан маълумки, бу жараён ҳукумат ва маҳаллий органларнинг назорати остида рўёбга чиқарилади ва республика манфаатларига мос йўналишда бўлади.

Ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлинмалари тузилишида уларнинг коллективларини уй-жой ва ижтимоий, маданий, маиший объектлар билан тўла таъминла шарт қилиб қўйилади.

Республикамызга чет эл фирмалари ғоят зўр қизи-қиш билан қараётганини ҳисобга олиб, қўшма кор хоналар ташкил этиш ишини фаоллаштириш керак. Бунда бош йўналиш — чет эллик шерикларни ҳалт истеъмоли моллари ва фан ютуқларидан кўплаб фойдаланиладиган маҳсулот ишлаб чиқаришга жал^ этишдир. Бундан қандай наф кўзда тутилмоқда?

Чет эл инвестицияси ва илғор технологиясидан фойдаланиш имконияти билан бир қаторда биз одамларимизни ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг за^онавий усулларидан, сифатнинг жаҳон стандартларидан баҳраманд қила оламиз, барқарор алоқалар ўрнатамиз ва бошқа муҳим ишларни амалга ошира-миз.

Ерга эгалик қилиш масаласи алоҳида эътиборга са-звордир. Бу масалани бир томонлама ҳал этиб бўлмайди. Биринчидан, бизда сувсиз деҳқончилик қилиб бўлмаслиги сабабли ер муаммосини эмас, балки ер-сув муаммосини ҳал этиш керак. Суғориладиган ерлар қишлоқ хўжалик маҳсулотининг 95 фоизини бе-ради. Бизнинг шароитимиз Россия шароитидан мут-лақо фарқ қилади, чунки Россияда гап бўш ётган катта ер майдонлари ҳақида боради.

Иккинчидан, янги ерларни ўзлаштириш амалда тўхтатилгандан кейин ҳозир вужудга келган жиддий вазиятни ҳисобга олиш лозим. Бизда ҳозир қишлоқ хўжалигида банд бўлган ҳар бир кишига 1,2 гектардан 0,8 гектаргача, аҳоли жон бошига ҳисоблаганда эса 0,4, Фарғона водийсида эса 0,2 гектардан кам ер тўғри келади. Истикболда манзара янада жиддийлашади.

Умуман олганда, бизда суғориладиган ер ниҳоят-да тақчил бўлиб, хусусий тарзда фойдаланиш учун тақсимланадиган ернинг ўзи йўқ.

Ҳозироқ ер ва сув хусусида жуда кўп низолар келиб чиқмоқдаки, улар-ни ҳал этиш жуда қийин бўляпти.

Сув таъминоти масаласини олиб кўрайлик. Бу ма-салани биз минтақамиздаги фожиа билан, яъни Орол фожиаси билан бевосита боғламоқдамизки, бу фожиа Чернобиль фожиасидан қолишмайди. Ўрта Осиё мин-тақасининг демографик хусусиятларини ҳисобга олганда унинг аҳолиси 2005 йилга бориб икки баробар кўпаяди ва 60 миллион кишидан ошиб кетади. Уларни қандай қилиб иш билан таъминлаш ва турмуш дара-жасини ошириш мумкин?

Аҳолининг ана шу тариқа ўсиши муносабати би-лан биз, аввало, минтақадаги имкониятларни ўзлаш-тиришимиз керак. Ўзбекистоннинг ўзида суғорила-диган ерларни 4 миллион гектардан 10 миллион гек-тарга етказиш мумкин.

Қозоғистон ҳам, Тожикистон ҳам, Туркменистон ҳам, Қирғизистон ҳам ана шундай имкониятларга эга. Кейинги йилларда эса ерларни ўзлаштиришдаги хатолар танқид қилиниб, уларни тузатиш ўрнига Сибирь дарёлари сувининг бир қисмини биз томон-га оқишиш ишларини тўхтатиб қўйиш ҳақида қарор қабул қилинди.

Бу масала юзасидан КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси қарорида СССР Госпланига, Фанлар Академиясига ва бошқа марказий идораларга Ўрта Осиё минтақасини истиқболли ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш топширилган эди. Бу топшириқни ҳеч ким бажармаяпти. Бизнинг фик-римизча, бу масалага қайтиш керак, чунки Ўрта Осиё республикалари аҳолини зарур турмуш шароитлари билан таъминлашда ҳозироқ дуч келаётган катта қийинчиликлар эртага янада ортиб, чуқурлашиб бо-ради.

Ҳозир Оролни асраш, табиий ресурслар ва аввало, сув ресурсларидан тежаб фойдаланиш соҳасида қили-наётган барча ишлар давлат ва миллий кўламда аҳами-ятга эга бўлиб, ҳамманинг эътибор марказида бўли-ши лозим. Аммо бу масалага истиқбол нуқтаи наза-ридан ва мазкур муаммони тубдан ҳал этиш нуқтаи назаридан қараладиган бўлса, аниқ айтиш мумкинки, биз ўз шароитимизга мос келадиган ер ва сув ҳақидаги ўз қонунимизни ишлаб чиқишимиз ҳамда республи-ка Олий Советининг навбатдаги сессиясида тасдиқ-лашимиз керак...

Биз бутун иқтисодийга ижтимоий йўналиш бахш этишни, уни инсонга, унинг талаб ва эҳти-ёжларини қондиришга қаратишни

Ўзимизнинг асо-сий вазифамиз деб биламиз. Келгуси беш йилликда фойдаланиладиган миллий даромаднинг катта қисми ижтимоий муаммолар комплексини ҳал этишга сарф-ланади.

Эътиборни ижтимоий масалаларга қаратиш ҳа-қида гапирар эканмиз, **соғлиқни сақлашни** яхши-лаш биринчи даражали аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаш зарур. Бу тармоқ моддий базасининг ниҳоятда қашшоқ эканлиги устига, бизда бу соҳа яхши ташкил этилмаган ва самарали фойдаланил-маётир. Миллатнинг зурриёд фондини, ҳеч мубо-лағасиз айтиш мумкинки, ҳалокатдан сақлаб қолиш учун кенг кўламдаги тадбирларнинг катта комплек-сини амалга ошириш керак бўлади. Муаммо алла-қачон вилоятлар доирасидан чиқиб, умумдавлат вазифаси даражасига кўтарилди. Аммо бу соҳадаги кўпчилик раҳбарларнинг ташвишланаётганликлари унча сезилмаётир. Ҳар ҳолда, Соғлиқни сақлаш ми-нистрлигидан ҳам, ҳукуматдан ҳам ҳозиргача эъти-борга сазовор бўлган асосли таклифлар тушаётга-ни йўқ.

Маҳаллий ва республика даражасида тиббий му-ассасаларни ташкил этишнинг пухта ва тўлақонли системасини ишлаб чиқиш, шароитимизни ҳисобга олган ҳолда, илғор чет эл тажрибасидан фойдалани-шимиз керак.

Ихтисослашган йирик даволаш марказлари қиш-лоқ ва шаҳар касалхоналари кенг шохобчалари би-лан кўшилиб, ана шундай системанинг асосий бўғи-нига айланиши керак. Республикада бундай систе-мани вужудга келтиришга асос солинди. Яқин йилларда кардиология марказини, кўз микрохирур-гияси минтақавий марказини, оналик ва болалиқни муҳофаза қилиш марказини, урология маркази ва шу сингариларни яратиш мўлжалланган.

Шу билан бир қаторда районлар, шаҳарлар, йи-рик посёлкаларда кенг соҳали касалхоналар, полик-линикалар, фельдшерлик-акушерлик пунктлари, ту-ғуруқхоналарнинг кенг шохобчаларини жадал сурь-атлар билан ривожлантириш, жойларда участка касалхоналарини қайта тиклаш керак.

Биз соғлиқни сақлашга маблағ манбаларини излаб топишга янгича ёндашмоғимиз зарур. Соғлиқни сақ-лашни ташкил этишнинг суғурга шакллари сингари манбалари ҳақида ҳам жиддий ўйлаб кўриш лозим. Бир нарса равшанки, соғлиқни сақлаш фақат бюд-жет маблағлари ҳисобига ривожлана олмайди. Соғ-лиқни сақлашни

ривожлантириш фондини ташкил этиш, унга катта фойда олаётган корхоналар, хўжа-ликлар, кооперативлар, жамоат ташкилотларидан гул ўтказиш масаласини тезда ҳал этиш ғоят муҳимдир.

Яна бир муҳим масала. Оила врачлари вазифасини қайта тиклаш керак. Бу ҳақда кўпдан бери гапириб келинмоқда, лекин кўзга кўринарли силжишлар йўқ. Бу масалани ҳал этиш, бундай врачлар тайёрлашни ташкил этиш ва уларга иш шароитини яратиш пайти келди.

Халқ таълими, ёш авлодга таълим ва тарбия бериш соҳаси тубдан янги ёндашувлар талаб қилади. Болаларни мактабгача тарбия муассасалари билан таъминлашда кескин бурилишга эришиш зарур. Уйлардаги болалар боғчалари шохобчаларини, консуль-тация пунктларини, қишлоқдаги болалар боғчаси — мактаб комплекслари шохобчаларини фаоллик билан кенгайтириш лозим.

Истеъдодли болалар учун мактаб-интернатлар ташкил қилиш давом эттирилади. Болалар боғчаси, мактаб билан бир қаторда болалар поликлиникалари, чўмилиш ҳавзаси бўлган спорт майдончалари, болалар билан мактабдан ташқари иш олиб борувчи муассасаларни ўз ичига оладиган болалар муассасалари территориал комплексларини барпо этиш ху-сусида чуқур ўйлаб, бу ишни бошлаб юбориш ўринли бўлур эди.

Хотин-қизлар масаласига муносабатимизни тубдан ўзгартириш тадбирлари ҳақида ўйлаб кўриши-миз керак. Биз хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ҳуқуқларини, нуфузи ва кадр-қимматини ҳимоя қилишнинг етарли кафолати учун, уларнинг ижтимоий ишлаб чиқаришда ва бошқаришда иштирок этиши учун энг қулай шароитларни яратишимиз лозим. Оналар ва болалар соғлиғини, аҳолининг би-лим ва маданият даражасини сақлаш ҳар томонлама ижтимоий-иқтисодий ва мафкуравий жиҳатдан таъминланиши керак.

Халқ хўжалигидаги бундай катта вазифаларни ҳал этишнинг асоси - республиканинг иқтисодий мустақиллигига эришишдир. Бу ишнинг муҳим йўналишлари Ўзбекистон халқ депутатларининг I сессиясида муҳокама қилинди ва маъқулланди.

Биз республика ҳудудидаги ишлаб чиқариш, фан-техника имкониятлари, ер, ер ости бойликлари ва бошқа табиий бойликларни ўлканинг мулки деб ҳисоблаймиз. Республика булардан, аввало, ўз халқи манфаатларини кўзлаб мустақил фойдаланади. Мудофаа

саноатига, чуқур техникавий реконструкцияни талаб қиладиган оғир саноатнинг айрим тар-моқларига тааллуқли корхоналар, умумиттифок транспорт ва ахборот системалари, шунингдек, мин-тақалараро комплекслар таркибига кирувчи корхо-наларгина Иттифок қарамоғида қолиши лозим.

Масала кўндаланг қилиб қўйилиши керак — Ўзбе-кистондаги барча хом ашё ва қайта ишлаш тармоқлари республика ихтиёрига ўтказилиши лозим. **Ўз хом ашёмизни ва маҳсулотимизни Ўзбекистон ман-фаатларини кўзлаб сотадиган бўламиз...**

Марказ билан, бошқа минтақалар билан барча му-носабатлар шартнома асосида қурилиши лозим. Биз мустақилликни маҳдудлик деб эмас, аксинча, интег-рация алоқаларини тенг ҳуқуқ, ўзаро манфаат асо-сида ривожлантириш деб тушунамиз. Бунда манфа-атдорлик алоҳида аҳамият касб этади. Биз узоқ вақт давомида бу сўзни ишлатишдан тортиниб, уни қан-дайдир савдогарчилик, худбинликка йўйиб келар эдик. Аслида эса бу — нормал иқтисодий муноса-батларнинг энг муҳим мезонидир.

Шу сабабли масалани: «**Бунинг Ўзбекистонга нафи борми ёки нафи йўқми?**» деган тахлитда қўйиш хўжалик ҳаётимизнинг нормаси, ягона халқ хўжа-лик комплексининг барча бўғинларидаги ўзаро му-носабатлар нормаси бўлиб қолиши лозим.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида бу нарса, айниқса, муҳим. Бизнинг бурчимиз — хомхаёлларга ва оғмачиликка йўл қўймай, Ўзбекистон шароитида бозор механизмининг моҳияти ва мазмунига сер-гаклик билан ва ҳар томонлама реал баҳо бериши-миз, унинг жорий этилишида вужудга келиши мум-кин бўлган мураккабликлар ва оқибатларни кўзда тутишимиз, ўтиш даври кескинликларини юмшатиш-га ёрдам берадиган зарур механизмларни олдиндан яратиб қўйишимиз керак.

Бизнинг назаримизда, тақдим этилган тақлифларда мулкчиликнинг, минтақа билан марказ ўртасидаги 208

ўзаро муносабатларнинг, маҳсулотларни бошма-бош айрибошлаш асосларининг кўпгина принципал ма-салалари тўла-тўқис ҳал этилмаган. Бир қатор қоидаларга эса биз, умуман қўшила олмаймиз.

Биз шу йил 1 июлданок ноннинг чакана нархи, бошқа нархлардан айри ҳолда бир томонлама оши-рилишига қарши қатъий эътироз билдирамиз. Бу ғалла билан пахта, улардан олинадиган маҳсулотлар

нархларининг эквивалентлигига эришиш йўлидаги ҳозир қўйилаётган дастлабки қадамларни тамомила йўққа чиқаради.

Бунга ёқилғи, металл ва техника нархларини ошириш мўлжалланаётганини қўшсак, пахтага ҳақ тўлаш-ни кўпайтириш тартиблари ҳеч нарса бўлмай қолди. Ваҳоланки, бизнинг шароитда айти шу нисбат икки-содий тенг ҳуқуқлиликнинг, умуман, республика иж-тимойй ривожланиш даражасини, унда яшовчи аҳоли фаровонлигини оширишнинг ҳал қилувчи омилдир. Бошланғич шароитларни ҳисобга олиш ва баро-барлаштириш масаласи биз учун катта аҳамиятга эга, бу ҳақда биз юқори даражаларда бир неча бор келишиб олган эдик. Ҳукумат маърузасида бу муаммо тилга олинади. Лекин республика ҳиссасини, унинг ҳозирги аҳволини ва аҳволни яхшилашга сезиларли таъсир кўрсатишни ҳисобга олмаган ҳолда, юзаки тенглик нуқтаи назаридан енгил-елпи тарзда мав-ҳум гапларгина айтиб ўтилган. Ваҳоланки, гап хайр-эҳсон ҳақида эмас, балки республиканинг халқ хўжа-лик комплексига қўшаётган ҳақиқий ҳиссаси ўрни-ни қонуний асосда тўлдириш ҳақида бормоқда.

Бозор иқтисодиётига ўтиш концепцияси ҳақидаги мамлакат ҳукуматининг маърузасида инвестициялар-ни қисқартириш масалалари қўйилди. Бизнинг фик-римизча, бу хато ёндашувдир, чунки товар бозори

таъминланишининг олдинги даражасида ва энг му-ҳими, ишлаб чиқаришнинг ҳозирги техникавий ва структуравий даражасида (бу жиҳатдан биз илғор мамлакатлар даражасидан 15 — 20 йил ва ундан кўпроқ орқада қолаётирмиз) бундай сиёсат баттар қоқодикка олиб боради.

Бунда қисқартириш ҳақида эмас, балки мақсад-ли, структуравий сиёсатни, капитал қурилишдаги устун йўналишларни, аввало, тугалланмаган қури-лишларни кескин қисқартириш мақсадида тубдан қайта кўриб чиқиш ҳақида гап бориши керак.

Республика шароитида халқ хўжалиги структу-расини қайта қуриш, ишлаб чиқарувчи кучларни вилоятлар ва минтақалар бўйича мутаносиб тарзда жойлаштириш, социал соҳани ривожлантиришни кескин жадаллаштириш учун зарур маблағ ва ре-сурслар ажратиш алоҳида муҳим аҳамиятга эга.

Энг асосийси, аҳоли социал ҳимоясининг аниқ ва таъсирчан механизмлари зарур. Турли тажрибалар халқ елкасига оғир юк бўлиб

тушишига йўл қўйиб бўлмайди. Аҳолининг социал аҳволини яхшилаш — республиканинг бугунги шароитида, айниқса, муҳим. Бу муаммони тўғри ва изчиллик билан ҳал этиш фа-олиятимизнинг асосий йўналишларидан биридир.

Аҳолининг кам таъминланган табақаларига оид муаммоларга, уларни кечиктирмай ҳал этишга ало-ҳида эътибор бериш керак. Пенсиялар, ногиронлар, кўп болали оилаларга бозор муносабатларининг шафқатсиз шароитида ёрдам бермасликка ҳаққимиз йўқ. Аҳолининг бу тоифалари учун қандай қўшимча имтиёз ва нафақалар тайинланаётгани ҳақида юқори-да гапириб ўтилди. Яқинда улар Президентнинг янги Фармонлари билан тўлдириди. Биз бу соҳадаги куч-ғайратимизни бундан буён ҳам ошираверамиз.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида вақтинча ишдан маҳрум бўлиб қоладиган ва иш билан банд бўлмаган 1 миллион аҳоли қаторига қўшилаётган кишиларга алоҳида эътибор берилиши лозим. Бу нарса республикада катта муаммони вужудга келтирмоқда. Бундай одамларни қўллаб-қувватлаш, улар ишсизлик юзасидан ёрдам олишлари, малакаларини ўзгартириб янги касб эгаллаш имкониятига эга бўлишлари зарур.

Бу гапларнинг ҳаммаси бозор иқтисодиётига халқнинг розилигисиз ва умумхалқ референдумисиз, Иттифоқ республикалари билан келишмасдан ўтиш мумкин эмаслиги ҳақидаги фикрни яна бир бор тас-диқлайди. Пировард натижада бозорга ўтиш ҳақидаги ана шу жиддий қарорнинг ҳамма оқибатлари учун халқимиз олдида биз жавоб беришимизга тўғри келади.

Уй-жой қурилишига алоҳида эътибор берилиши лозим. Яқин беш йил ичида 67 — 68 миллион квадрат метр уй-жойни фойдаланишга топшириш, 6 миллиондан зиёдроқ кишининг уй-жой шароитини яхши-лаш вазифаси қўйилди, бу эса ҳозирги беш йиллик-дагидан бир ярим баробар кўпдир.

Аҳолига коммунал хизматни кескин яхшилаш ва-зифаси турибди. Аҳолининг марказлаштирилган сув таъминоти даражасини 52 фоиздан 67 фоизга етказиш, Оролбўйи зонасида эса 1995 йилгача бутун аҳолини марказлаштирилган сув таъминотига ўтказиш кўзда тутилади. Қишлоқ аҳоли пунктларини газ-лаштириш суръатлари икки баробар ортади.

Республикада ижтимоий ўзгаришларни фақат бюджет

маблағлари ҳисобига амалга ошириб бўлмайди. Бу вазифани ҳал этишга министрликлар, идоралар, корхо-на ва ташкилотлар ўз ҳиссасини қўшишлари керак.

Ҳозир 800 дан ортиқ колхоз, 50 та совхоз, 85 та корхона оналарга, ветеранларга, пенсионерларга қўшимча на-фақа тайинлади.

Айни вақтда саноат корхоналари, бошқа тармоқлар махсус фондлари қолдиғида 1,3 миллиард сўм пул, шу жумладан, социал ривожлантиришга мўлжал-ланган 242 миллион сўм пул ҳаракатсиз бўлиб ётибди. Биз меҳнаткашларга социал мадад бўйича кенг системани вужудга келтиришда меҳнат коллективлари, халқ депутатлари Советларининг ижроия ко-митетлари кўрсатадиган барча ташаббусларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаймиз.

Янги шароитда самарали иш олиб бориш учун бозор муносабатларини яхши биладиган, республи-ка сиёсатини фаол ўткази оладиган **юқори малака-ли мутахассислар** керак.

Мактаб курсисидан бошлаб истеъдодли ёшларни танлаш ва рағбатлантириш даркор. Бу йўналишда дастлабки қадамлар қўйилаётир, лекин бу жараённи бутун чоралар билан жадаллаштириш керак.

Бугунги кунда истеъдодли ёшларни қўллаб-қув-ватлаш, танлаш ва уларни мамлакатдаги ва чет эллардаги етакчи илмий марказларга ўқишга юбориш мақсадида махсус республика фонди тузилди. Қишлоқ ёшларига алоҳида эътибор бериш, уларнинг манфаатларини камситмаслик, балки, аксинча, уларнинг маънавий ва моддий ўсиши учун бутун шароитларни яратиш лозим.

Бу бизнинг ғоят катта резервимиз ва айтиш мум-кинки, кўпинча унутиб қўяётган бурчимиздир. Дастлабки гуруҳ — 100 дан ортиқ илмий ходим мар-казий олий ўқув юртларига ва илмий-тадқиқот му-ассасаларига юборилди. Бу йил 52 нафар студент ҳамда 51 нафар илмий ходим ва мутахассисни чет эллардаги ўқув юртларига ва илмий марказларга ўқиш, малакасини такомиллаштириш ва илмий иш олиб бориш учун юбориш кўзда тутилади.

Студентлар ва илмий ходимларга тил ўргатиш рес-публика маркази тузилмоқда. Унда ишлаш учун АҚШ ва Буюк Британиядан мутахассислар жалб қилиш мўлжалланмоқда. Республика ҳукумати республика ёш олимларини энг яхши чет эл дорилфунунларига стажировкага юбориш масаласини кўриб чиқмоқда.

Замонавий талабларни ҳисобга олган ҳолда, му-тахассислар тайёрлаш учун бўлажак ўқув йилидан бошлабқ айрим факультет ва бўлимлар йўналиши-ни ўзгартириш ҳамда янги факультетлар ва бўлимлар очиш хусусида таклифлар тайёрлаш керак.

Бозор иқтисодиётига ўтиш учун тайёргарлик жа-раёнида республика олий ўқув юртларида халқаро иқтисодий муносабатлар бўйича, шу жумладан, хал-қаро маркетинг, валюта муносабатлари, ташқи иқти-содий фаолият, бошқариш бўйича кадрлар тайёр-лаш ташкил этилиши лозим.

Ишчиларимизни контракт асосида чет элга ста-жировкага юборишдан бош тортмаслик, балки буни рағбатлантириш зарур. Чунки улар яхши иш ҳақи билан бир қаторда, энг илғор техника ва технология-ни, меҳнатнинг илғор усуллари-ни ўзлаштириш, про-фессинал савиясини кенгайтириш имкониятига эга бўладилар.

Хулоса қилиб шуни таъкидламоқчиманки, биз иж-тимой-иқтисодий сиёсат соҳасида халқ хўжалиги структурасида туб ўзгаришларни амалга ошириш, унга кўпроқ социал йўналиш бахш этиш, одамларнинг эҳтиёж ва талаблари томонга бурилишни ўзи-мизнинг энг асосий вазифамиз, деб ҳисоблаймиз...

буни тушуниб турибмиз ва республиканинг ҳозирги имкониятлари даражасида қўлимиздан келган ҳамма ишни қилдик. Бундан буён ҳам уларга ёрдам беришга ҳаракат қилаверамиз.

Ҳозир эса уларнинг шаънига яхши сўзлар айт-моқчиман. Ёшларни тарбиялашдаги ёрдамнингиз учун, маҳалла комитетларидаги меҳнатингиз учун, жан-жалларни тўхтатиш мақсадида айтаётган сўзларин-гиз учун, сизларнинг сабр-матонатингиз ва ишимизда бераётган мададингиз учун раҳмат сизларга! Соғ-саломат бўлинглар, умрингиз узок бўлсин!

Биз бутун турмушимизни янада демократиялаш-га интилар эканмиз, **барча жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларига, келгусида эса партияларга ҳам янгича** ёндашмоғимиз керак. Биз ижобий позиция-да турган мана пгундай ташкилот ва ҳаракатлар би-лан ҳамкорлик қилишга тайёрмиз. Улар ўз масъули-ятини англаб, танглиқдан қутулишнинг қийин бўлса ҳам амалий йўллари-ни қидириб топмоқдалар. Бун-дай кишилар, ҳатто, баъзан бўёқларни қуюқлашти-риб, сўл тарафга оға бошлаган пайтда ҳам уларни тушунишимиз ва қўллаб-қувватлашимиз керак. Улар билан жар устидаги тор кўприқда

тортишмай, балки ҳаётнинг катта кўпригидан биргаликда олға бормоқ керак.

Баъзилар борки, мавжуд қийинчиликлардан, етишмовчилик ва кулфатлардан сафсатабозлик, сиё-сий чайқовчилик, ёвузларча хурсанд бўлиш, ўз ғараз-ли манфаатларини қондириб олиш учун баҳона си-фатида фойдаланмоқчи бўладилар. Бундай кучлар аҳвол қанчалик ёмонлашса, шунча яхши, деб ҳисоб-лайди.

Ўтмишда анча юқори лавозимларни эгаллаб турган кимсалар ҳам уларга кўшилиб кетмоқда. Бироқ вазият ўзгариши биланоқ, янги йўналиш ғалаба қилиб, машаққатли курашда ўзининг ҳақдигини ис-ботлаши биланоқ, ўтмишга қарши курашадиган «қаҳрамонлар» жуда кўпайиб кетди. Улар янги тўлқиннинг ўрқачига чиқиб олишга интилмоқдалар. Бундай арбобларнинг ҳақиқий башарасини очиб, одамларга яққол кўрсатиб бериш зарур.

Нихоят, жуда оз сонли бўлса-да, шундай бир гуруҳ ҳам борки, бу гуруҳ ҳар қандай янгиликни, яхшилик сари ҳар қандай ўзгаришни тўсиб қўйишга интила-диган, кескинликни кучайтиришга уринадиган, очикдан-очик жамиятга қарши бўлган кучлардан иборат. Улар вазиятни издан чиқариб, можароларни кучай-тириб, шу тариқа тартибсизлик ва бошбошдоқлик жазавасида ҳокимиятга интилиб, хўжайинлик лаво-зимларини эгаллаб олишга ҳаракат қиляпти. Бу хавфга етарли баҳо бермасликка ҳаққимиз йўқ.

Мазкур кучлар миллатлараро муаммолардан фой-даланиб қолишга алоҳида умид боғламоқда. Ўтмиш-да йўл қўйилган бузилиш ва сохтакорликлардан, ҳозирги хатолардан фойдаланиб, миллий адоват ва муҳолифлик туйғуларини кучайтиришга интилмоқ-да. Мана шундай вазиятда аҳолининг осойишталиги ва хавфсизлигини ҳимоя қилиш учун қонун кучини ишга солиш керак.

VI. Жамиятнинг маънавий ва ахлоқий соғломлиги учун жавобгармиз

Ошқоралик — қайта қуришнинг катта ютуғи, буни ҳаммамиз сезиб турибмиз. Лекин тайёргарлик бўлмаган заминда демократия ниҳолларигина эмас, балки сафсатабозлик ва экстремизмнинг ёввойи ўтлари ҳам ўсиб чиқиши мумкин.

Шуни эътироф этиш керакки, қайта қуриш бош-ланганига 5 йил бўлди, бироқ ҳали ҳам мафкуравий фаолиятнинг бус-бутун ва мукамал концепциясига эга эмасмиз. Партия раҳбарлари мафкура

масалалари хусусида кўп гапирмоқдалар. Лекин гап кўп-у, кўмир оз деганларича бор.

Ҳозирги конкрет вазиятда **миллатлараро муносабатлар** билан боғлиқ бўлган муаммоларга алоҳида эътибор бериш зарур... Шахсга сиғиниш ва турғун-лик йилларидаги айнишлар, тўғри йўлдан тойишлар миллатлараро муносабатларга салбий таъсир ўтказди.

Сўнги вақтларда биз меҳнаткашларнинг **байнал-милал тарбияси** тўғрисида уялиброқ гапирадиган бўлиб қолдик. Ҳолбуки, бундай тарбия ҳозир иши-мизнинг асосий йўналишларидан бири бўлибгина қолмасдан, бизнинг кўп миллатли республикамиз учун жуда долзарб муаммодир. Бу масалани ҳал қил-маслик яна можаро, яна нифок, янги қурбонлар, янги қочоқлар ва ур-йиқитларни кутиш демакдир.

Байналмилал тарбия принципиал янги мазмун касб этиши керак. Назаримизда, бундай тарбия лекция ёки суҳбатлардангина иборат эмас, бироқ ақл-ид-рок ва ҳалоллик билан ўтказиладиган ана шундай лекция ва суҳбатлар ҳам зарур, албатта. Бутун куч-ғайрат асосан ижтимоий ва миллатлараро кескин-ликнинг сабабларини аниқлаш ва уларни ўз вақтида бартараф этишга қаратилмоғи лозим.

Қуролли кучларга муносабат ватанпарварлик, байналмилаллик ва гражданлик бурчини нечоғлиқ чуқур уқиб олганлигимизни намоён этувчи тамал тошидир...

Биз, армия хизматида салбий муносабатни келти-риб чиқарган сабабларни бартараф этиш учун омилкорлик билан ҳаракат қилишимиз шарт. Бу ўринда гап айрим ҳарбий қисмларда **интизомнинг бўшашиб кетгани, Уставга хилоф муносабатлар мавжудлиги, йигитларнинг майибланиб қайтиши ва ҳалок бўлишига йўл қўймаслик ҳақида бормоқда. Биз рўйи-рост айтишимиз керакки, бунга асло йўл қўя ол-маймиз. Ўз фарзандларимизни уларга нисбатан но-хуш хатти-ҳаракатлардан ва белгиланган қонунларнинг бузилишидан муҳофаза қилиш учун барча ишларни қиламиз.**

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ташаббуси билан Ўзбекистон ССР Олий Со-вети Иттифок органларига йигитларимизнинг хиз-матни ўташ тартибини ўзгартириш тўғрисида бир қанча таклифлар киритди. Бу масалалар ҳозир ҳал этилмоқда. Чунончи, қурилиш қисмларига чақи-рилган йигитлар Туркистон

ҳарбий округи ҳуду-дида хизматни ўташлари тўғрисидаги масала ҳал этилди.

Чақирув комиссияларига Олий Совет ва маҳал-лий Советларнинг депутатлари жалб этиладиган бўлди. Ўзбекистондан чақирилган йигитларнинг бар-ча жанговар қисмларда ҳарбий хизматни ўташ шарт-шароитлари республика жамоатчилиги томонидан қатъий назорат остига олинмоқда.

Жинойтчилик таҳликали тарзда ўсиб бораётир, бу маънавий-сиёсий вазиятга беқарор қилувчи таъсир ўтказмоқда. 1985 йилга нисбатан жиноятчилик қарийб 20 фоиз, оғир жиноятлар эса бундан ҳам кўпроқ ўсди. Ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари томонидан мансабдор шахсларнинг қонун-қонидани бузиш ҳолларига эътибор кучайтирилгани туфайли бу муҳофаза органлари собиқ раҳбарларининг сох-та обрўси кўтарилиб кетди. Лекин айтиш бу ҳол узоқ вақт давомида бошқа жиноятларнинг панада қолиб кетишига олиб келди.

Биз жиноятчиликка қарши курашиш юзасидан фавқулодда чоралар кўрар эканмиз, салбий ҳодисаларни вужудга келтираётган, одамларни, айтишга, ёшларни ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракатлар кўчасига киришга мажбур этаётган ижтимоий-иқтисодий ва маънавий-сиёсий сабабларни, илдизларни топиш, уларни бартараф этиш лозим, деб ҳисоблаймиз.

Гап шу ҳақда борар экан, «**оммавий маданият**» муаммоларига ҳам алоҳида эътибор беришимиз лозим. Айрим кишиларда ялло қилиб яшаш, зўравонлик, ҳаром-харишлик руҳи ҳукмрондир. Баъзан одобсизлик, беҳаёлик, кўнгилни айнитар даражада-ги намойишлардан одамларнинг фиғони ошмоқда. Улар асрий анъаналаримиз, диёнат, виждон, одоб бо-расидаги халқ удумлари оёқ ости қилинаётганини айтиб, бизни муҳофаза этинг, демокдалар. Биз бу билан ҳисоблашмоғимиз керак.

Ажойиб маданий анъаналар соҳиби бўлган халқ-қимизни маънавий айтиш ва қўпол пасткашлиқдан ҳимоя қилиш учун қонун чиқариб бўлса ҳам қатъий чоралар кўриш керак.

Маданиятнинг моддий базасига назар солсак, уялиб ерга кириб кетгудек бўламиз. Хдмонки, жа-мият маданиятга ҳаётнинг бошқа соҳаларига нис-батан сариқ чақа сарфлаётган экан, вужудидан юксак ички маданият нурдек таралиб турган одам-ни тарбиялаши

мумкинми?..

Бугун босиб ўтган йўлимизга ўз-ўзини танқид ру-ҳида назар ташлаб, шуни рўйирост тан олишими" керакки, биз маданият муаммоларига кечириб бўл майдиган тарзда кам эътибор берган эканмиз. Нутқ лар ва маърузаларда жамиятнинг маънавий тараққиётида маданиятнинг тугган ўрни ҳақида жуда ба-ландпарвоз гапларни кўп айтдик.

Лекин амалда, яъни театр ва кинотеатрлар қуриш юзасидан аниқ вазибаларни ҳал этишда, улуғ аж-додларимиздан мерос бўлиб қолган ноёб меъморий обидаларни таъмир этишда, китоб нашр этишни яхшилашда, халқ санъатини ривожлантиришда, таас-суфки, биз ўзимизнинг жарангдор чақириқларимиз ва шиорларимизни амалга ошириш юзасидан оз иш қилдик.

Нимага мўлжаллангани нотайин бўлган иншоотлар ва маъмурий бинолар қурилишига миллион-мил-лион сўм маблағларни сарфлаб юборавериб, халқнинг маънавий ва жисмоний камолоти учун жуда зарур бўлган клублар, кутубхоналар, спорт иншоотлари қурилишига маблағни аядик.

Ҳаётимизда санъатнинг ўрни тўғрисидаги Жда-нов ва Суловнинг «назария» — қоидалари оқиба-тида адабиётимиз катта талофат кўрди.

Бизнинг «назариётчиларимиз» адабиётнинг партиявийлиги тўғрисидаги ленинча таълимотнинг биринчи қисмини ҳадеб такрорлайвериб, унинг ик-кинчи қисмини, яъни «адабиёт — нозик ишдир, у маъ-муриятчилик ва буйруқбозликка мойил эмас», деган қисмини кўпинча унутиб қўйдилар. Натижада бу «назарий» ақидалар аччиқ самара берди: Ўзбекис-тонда ҳам душманларни қидиришга киришдилар. Маданиятимизнинг машҳур арбоблари Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир ва Туроб Тўла бадном этилди, уларнинг айримлари, чунончи Шайхзода, Мирзака-лон Исмоилий, Саид Аҳмад, Шухрат, Шукрулло син-гари кўп адиблар ўз ҳаётларининг маълум йиллари-ни қамоқларда кечирди. Ўзбек халқининг атоқли фарзандлари — Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир, Элбек, Боту каби адабиётимиз намо-яндалари бошига оғир мусибат тушди.

Ҳозирги ошкоралик ва қайта қуриш даврида яна шуни эътироф этишимиз керакки, биз баъзан ўз та-рихимизга жуда бирёқлама қараб, узоқ ўтмишдаги машҳур олимлар ва шоирларнинг ижодий фаолияти-

га шу арбоблар яшаган ва ишлаган давр муҳитини ҳисобга олмасдан, замоннинг сохта талқинига сую-ниб баҳо бердик.

Яқиндагина ўзбек адабиётининг классиги Бобур-ни баҳолашда тор синфий ёндашув рўй берди. Адиб ижодининг миллий ва умуминсоний аҳамияти кам-ситилди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Коми-тетининг 1986 йилда бўлган учинчи пленумида Бобур шахси таҳқирланиб, у «маърифатли золим» деб тилга олинди.

Халқимиз республика ҳукуматининг Навоий, Улуғбек, Бобур, Машраб, Фурқат, Қодирий ва халқимизнинг бошқа буюк фарзандлари юбилейларини ўтказиш тўғрисидаги қарорини жуда руҳ-ланиб кутиб олгани бежиз эмас, деб ўйлаймиз. Уларнинг мероси Ўзбекистон халқлари умуминсо-ний қадриятларининг равнақи ва бойишига хизмат қилиб келган эди ва бундан буён ҳам хизмат қилади. **Биз уларнинг бебаҳо меросини халққа, аввало ёшларга етказиш учун барча ишларни қиламиз.**

Ҳозир юртимизда маданият ва санъат арбобла-рининг ҳалол, ҳаққоний сўзига юксак баҳо берил-моқда. Аммо ана шу сўз одамларнинг ақл-идроки ва кўнглига етиб бориши учун ҳали кўп иш қилиш ке-рак.

Биз болалар ва ўсмирлар учун китоб нашр этишда охириги ўринлардан бирини эгаллаб турибмиз. Чунки, полиграфия саноатимиз қолок. Нашриётлар ишидаги камчиликлар ва полиграфия базасининг заифлиги ҳақида биз ўн йиллардан буён гапириб келмоқдамиз. Аҳвол эса ўзгараётгани йўқ. Давлат план комитети ва Матбуот давлат комитети бу иш билан пухтароқ пугу-ғулланишлари лозим. Миллатнинг маънавий тарақ-қиёти шу ишнинг ҳал этилишига ҳам алоқадор. Ки-нематографчиларимиз ишида силжишлар бўлишини кутиб турибмиз. Бадий жихатдан тўлақонли, томо-шабинлар илик кутиб олган яхши картиналар ҳозир-ча бармоқ билан санарли.

Республикамиз катта зиёли кучларга эга, респуб-ликамиз аҳолисининг учдан бирини ташкил этган фарзандларимиз тақдири ана шу устозлар, яъни ўқитувчилар қўлидадир, зотан муаллимларнинг аҳво-лини яхшилаш барчамизнинг бурчимиздир.

Кутубхона, клуб, музей ходимларининг аҳволи ҳам дуруст эмас.

Урушдан илгариги йилларда биз республика бюд-жетининг ярмига қадар маблағни маориф ишларига сарфлар эдик, ҳозир у

вақтдагидан бадавлатроқ бўлиб қолганимизда эса, шу эҳтиёжларга анча кам маблағ харжламоқдамиз

Одамлар, ёш авлод кўз ўнгида **тарих ва мадания-гимизнинг ажойиб обидалари** тупроққа қоришиб кетаётгани ўрнини қоплаб бўлмайдиган сиёсий, маъ-навий талофатдир.

Эндиликда **миллий маданиятни**, унинг руҳий ва маънавий кадриятларини тиклаш бизнинг энг асо-сий мафкуравий вазибаларимиздан бири сифатида олдинги ўринга чиқиши керак.

Давлат тили сифатида **ўзбек тилининг** кўлла-ниш соҳасини кенгайтириш юзасидан кўп иш қилиниши лозим. Бу ўринда ҳали ҳал бўлмаган кўпгина масалалар бор. Белгиланган режалар суат амалга оширилмоқда. Бу камчиликларни баргараф этишда босик-вазминлик, андиша билан иш тути-шимиз зарур. Айни вақтда Ўзбекистонда яшаётган барча миллатлар ва элатларнинг тил соҳасидаги ва бошқа маданий-миллий эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароитлар яратилиши керак.

Сира муболағасиз айтиш мумкинки, халқни маъ-навий жиҳатдан соғломлаштириш соҳасидаги ана нгу катта ишда зиёлиларимиз асосий, ҳал этувчи ўрин-ни эгаллашлари даркор. Зиёлиларнинг сўзи одамларнинг онг-шуури ва қалбида ҳамиша акс-садо беради.

Бугунги мураккаб, зиддиятли, турли ларзалар чи-қиб турган ва можаролар бўлиб турган вазиятда зиё-лиларимизнинг оқилона сўзлари, хайрли ишлари одамлар ва халқлар ўртасида инсонпарварлик ва маънавий нормаларни сакдаб қолишда энг муҳим шартдир.

Республика Фанлар академияси олимларидан уми-димиз катта. Бунинг боиси бор, албатта. Республи-камизни инқироздан чиқаришнинг ягона демаганда ҳам, асосий йўли илм-фаннинг мададига таяниш-дадир. Фан-техника таракқиётига, янги ғоялар ва кашфиётларга суянишдадир.

Олимларимизни танқид қилиш ҳам мумкин эди, бундай танқид, ҳатто, анъанага ҳам айланиб кетган эди. Лекин мен уларни кўллаб-қувватламоқчиман. Чунки, шунга имоним комилки, республикамизда анчагина етук олимлар бор, конкрет ишлар ҳам қилинган, олимларимиз халқ олдидаги масъулияти-ни ҳам тушуниб турибдилар. Яқинда бўлиб ўтган учрашувлар чоғида ҳам бунга ишонч ҳосил қилдим.

Ғайрат-шижоат ва ижодкорлик кўпроқ бўлса дей-миз. Ёш

олимларга ёрдам берайлик. Шундай қилсак,

дуруст натижаларга эришамиз. Биз бу борада ёрдам-ни бундай буён ҳам ҳеч аямаймиз.

Биз ижтимоий тараққиёт муаммоларини ўртага қўйишдаги ташаббускорлик ва дадилликни ҳар то-монлама қўллаб-қувватлаб, журналистларнинг масъулиятини ошириш тарафдоримиз, шу билан бирга, бир томонлама ғаразли ёндашувларга қарши, сохтачиликка қарши, ахлоқ-одобни оёқ ости қи-лишга қаратилган уринишларга, ҳақиқатни фақат мен айтаман деб даъво қилишларга қарши экани-мизни ҳам очиқ айтамыз.

Марказий матбуот билан ўзаро муносабатлари-миз тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Бу му-носабатлар бир текис эмас. Биз илгари ҳам қатор мақолаларда ашъвий далилларнинг «қулоғидан тор-тилгани», бу шундоққина кўриниб турган ғирром-лик экани ҳақида гапирган эдик.

Виждон амрига қулоқ солиб оқни — оқ, қора-ни — қора дейиш керак. Бизнинг юзимизга лой чаплашаётганида, бунга ошкоралик ва демократиянинг намоён бўлиши деб баҳо бермоқдалар. Буни қарангки, биз Ўзбекистон ҳаётининг муҳим муам-молари бир ёқлама ёритиляпти, деб норози бўлсак, бу ошкоралик принципларига тажовуз деб қарал-моқда.

Биз журналистларни чеклаб қўймоқчи эмасмиз. Майли, ёзаверишсин, майли, танқид қилаверишсин. Аммо холислик ва андиша унутилмаслиги керак, иккала томоннинг овози эшитилгандагина ҳақиқий ошкоралик қарор топиши мумкинлигини ёдда ту-тиш керак. Ҳамонки, фақат бир томонгина Итти-фокдаги миллион-миллион одамларни чалғитиб, афсона кетидан афсона тўқиётган экан, бу ҳол фикрлар хилма-хиллигидан жуда йирокдир.

Биз даврий нашрларнинг структурасига яна ҳам синчковлик билан назар солишимиз, шу структура-ни демократиялашимиз, бир қанча янги газета ва журналларни нашр этишимиз керак. Марказдаги оммавий ахборот воситалари билан ўзаро муноса-батлар тартибига янгича баҳо бериб, ана шу воситалар мухбирларининг республикадаги вакиллиги шартларини тайёрлашимиз зарур.

Биз жамиятшуносликнинг ролига янгича назар со-лишимиз зарур. Узоқ вақтдан буён жамиятшунослик фани социализм тўғрисидаги догматик тасаввурлар хизматида бўлди, сиёсат ва мафқуранинг

изидан борди. Мамлакат ва республикамизда содир бўлаётган жараёнларни теран илмий идрок этиш зарур.

Биз кўппартиявийлик шароитидаги ижтимоий ҳаёт қонуниятлари таҳлили дастурига эга эмасмиз. Жа-миятшунослар кўп укладлик мавжуд бўлган шаро-итда, бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтиш-даги иқтисодий ва ижтимоий зиддиятлар тўғриси-даги тасаввурларни баён этиб беришгани йўқ.

Миллатлар ва миллатлараро муносабатлар рав-нақи, республикаларнинг сиёсий суверенитети ва иқтисодий мустақиллиги, ишчилар синфининг мил-лий отряди шаклланиши муаммолари ва бошқа кўп муаммолар чуқур таҳлил этилиши керак.

Афсуски, Марказий Комитет ҳузуридаги Партия тарихи институти сўнгги йилларда янги ғоялар, кон-цепциялар билан бизни баҳраманд этаётгани йўқ. Ўйлаймизки, бу даргоҳни тубдан қайта тузиш, эҳти-молки, ижтимоий-иқтисодий муаммолар институти-ни очиш вақти етилд.

Тошкентдаги Олий партия мактабида олиб борилаётган илмий ва ўқув ишларини ҳар жиҳатдан янги даражага кўтариш лозим. Бу ерда ҳам туб ўзга-ришлар қилиш пайти аллақачон етилди.

Виждон эркинлиги масалаларига ҳам биз янгича позициялардан ёндашишимиз лозим. Биз динга қарши зўравонлик билан курашиш усуллари ва ўзбо-шимчалиқдан воз кечиб, давлат билан дин ўртаси-даги ўзаро муносабатларда қонуний принципларни тўла тиклаш тарафдоримиз.

Биз атеистлар ва диндорлар ўртасидаги, ҳокими-ят органлари билан диний бирлашмалар ўртасидаги ҳамкорликни бундан буён ҳам ривожлантириш та-рафдоримиз.

Бундан кўзда тутилган муддао инсонларнинг фа-ровонлигидир, ижтимоий мурасасизлик, миллий ни-фоққа, фуқароларнинг манфаатларига путур етка-зилишига чек қўйишдир.

Хуллас, барча соғлом кучлар эл-юрт манфаатла-рига, ҳар бир инсоннинг манфаатларига, жамияти-миз ҳаётининг инсонпарварлик, демократик негизларига хизмат қилиши керак...

Делегат ўртоқлар!

Менинг маърузам ниҳоясига яқинлашиб қолди. Зиммамизда турган вазифалар енгил вазифалар эмас-лигига ишончингиз комил бўлди, деб ўйлайман. Йўлимизда бугун жиддий қийинчиликлар бор,

улар келажакда ҳам бўлади...

Ҳозир олдимизда турган мақсадларга эришишнинг бирдан-бир тўғри йўли — меҳнат ва яна бир бор меҳнатдир, илҳом ва маҳорат билан ташкил эти-ладиган меҳнатдир.

«Инсон — жамиятга, жамият — инсонга ҳамна-фас», деган шиор турмушимизнинг қонуни бўлиб қолиши, республикамиздаги ҳар бир кишининг тур-муш фаровонлигини оширишда энг муҳим шартга айланиши керак...

Яна бир муҳим гапни айтиб ўтмоқчиман. Биз шуни қатъий тушуниб олишимиз зарур: биз, миллатимиз ва элатимиздан қатъи назар, республиканинг барча меҳнаткашлари Ўзбекистон муаммоларини аҳиллик ва жипслик билан бир оиланинг фарзандлари каби ҳал қилганимиздагина ҳар қандай қийин вазифаларни ҳам бемалол уддалай оламиз.

Ўзбекистон — кўп миллатли республика. Бу ерда қадим замонлардан бери неча ўнлаб миллат фар-зандлари ёнма-ён яшаб, меҳнат қилиб келмоқдалар...

Ўзбек халқи ҳамиша — кулфатда ҳам, қувончда ҳам бошқа миллат ва элатларга алоҳида ҳурмат би-лан қараб келган, мамлакат халқларининг қардош-лиги ва дўстлигини муқаддас билиб ардоқлаб келган. Бу нарса бутун дунёга маълум. Бу — биз бебаҳо бойлик деб асрайдиган ҳаётий қадриятдир.

Биз барча миллат ва элатларнинг бирлигини бундан буён ҳам мустаҳкамлаш учун аҳиллик билан яхши ишлашга имкон берадиган маънавий, сиёсий муҳитни яратишни ўз бурчимиз деб биламиз. Одамлар ўрта-сидаги мана шундай муҳит доимо беғубор ва му-саффо бўлсин, бу муҳитга чанг ва гард юқмасин...

*Ўзбекистон Компартиясининг XXII съездида сўзланган
маърузадан
«Совет Ўзбекистони» газетаси, 1990 йил 5 июнь*

МУСТАҚИЛЛИК ДЕКЛАРАЦИЯСИ

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Совети:

Ўзбек халқининг давлат қурилишидаги тарихий тажрибаси ва таркиб топган бой анъаналари,

ҳар бир миллатнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини таъминлашдан иборат олий мақсад ҳақи,

ҳар бир кишининг фаровон ҳаёт кечиришини таъминлашни олий мақсад деб билган ҳолда,

Ўзбекистон халқларининг келажаги учун тарихий масъулиятни чуқур ҳис этган ҳолда,

халқаро ҳуқуқ қоидаларига, умумбашарий қад-риятларга ва демократия принципларига асосланиб,

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат мустақиллигини эълон қилади.

1. Ўзбекистон ССРнинг демократик давлат мус-тақиллиги Республиканинг ўз ҳудудида барча тар-кибий қисмларида ва барча ташқи муносабатларда-ги танҳо ҳокимлигидир.

2. Ўзбекистон ССРнинг давлат ҳудуди чегараси дахлсиз ва бу ҳудуд халқнинг муҳокамасига қўйил-май туриб, ўзгартирилиши мумкин эмас.

3. Ўзбекистон ССРда давлат ҳокимияти унинг ҳудудига қирадиган барча таркибий ва бўлинмас қисмлари устидан амалга оширилади ва шу ҳудудда яшайдиган аҳолига тааллуқлидир.

4. СССР Олий Совети қабул қиладиган қарорлар Ўзбекистон ССР Конституциясига мувофиқ Ўзбекистон ССР Олий Совети томонидан тасдиқ-ланганидан кейингина Ўзбекистон ССР ҳудудида кучга эга бўлади.

5. Ўзбекистон ССР давлат ҳокимияти ваколатига Ўзбекистон ССР ички ва ташқи сиёсатига тегишли барча масалалар қиради.

6. Ўзбекистон ССР халқаро ҳуқуқнинг асосий принципларини тан олади ва ҳурмат қилади.

7. Ўзбекистон ССР иттифоқдош республикалар ва бошқа давлатлар билан ўзининг сиёсий, иқтисодий, маданий ва бошқа муносабатларини шартномалар асосида белгилайди ва амалга оширади.

8. Ўзбекистон ССР ўзининг тараққиёт йўлини, ўз номини белгилайди ва давлат белгиларини (герб, бай-рок, мадҳия) ўзи таъсис этади.

9. Қорақалпоғистон Мухтор Совет Социалистик Республикаси мустақиллигини Мухтор Республика Конституцияси таъмин этади. Ўзбекистон ССР унинг Асосий Қонуни ва Ўзбекистон ССР Конституцияси асосида Қорақалпоғистон МССР манфаатларини ҳимоя қилади.

10. Ўзбекистон ССРнинг қонун чиқарувчи ҳоки-мияти Ўзбекистон ССР давлат мустақиллигини амалга ошириш учун зарур бўлган қонунларни ишлаб чиқади, Ўзбекистон ССРнинг сиёсий ва иқтисодий сис-темалари таркибини ва қурилишини белгилайди.

11. Ўзбекистон ССР Олий Совети умумхалқ му-ҳокамаси асосида демократик ҳуқуқий давлат ту-зишга қарор қилганини билдиради, Ўзбекистон ССРда яшаётган барча миллат ва элатларнинг қону-ний, сиёсий, иқтисодий, этник, маданий ҳуқуқдари-га ҳамда она тиллари ривожлантирилишига кафил-лик беради.

12. Ушбу Декларация Ўзбекистон ССРнинг янги Конституциясини ҳамда янги иттифоқ шартномасини ишлаб чиқиш учун асосдир.

*Ўзбекистон ССР Олий Советининг
1990 йил 20 июнда бўлиб ўтган
иккинчи сессиясида қабул қилинган*

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИҚТИСОДИЙ МУСТАҚИЛЛИГИ ХУСУСИДА

1990 йил 16 июнь куни Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида республиканинг иқтисодий мустақилликка ва бозор иқтисодиётига ўтиши ма-салалари хусусида кенгаш бўлгани илгари хабар қилинган эди.

Кенгашида Ўзбекистон ССР Президенти Ислоҳ Каримов нутқ. сўзлади.

Мамлакатда юзага келган мураккаб вазиятда реал ҳаётга таяниш, умумий, маъхум ҳамда баландпарвоз сўзларга асосланиб эмас, балки конкрет шароит, реал имкониятларга амал қилиш энг муҳим ишдир. Асо-сийси эса оёқда маҳкам туришимиз, халқ билан дои-мий равишда маслаҳатлашимиз, унинг ҳаётини ях-шилаш учун аниқ-равшан йўлларни излашимиз ва топишимиз керак, деб таъкидлади Ислоҳ Каримов.

Бутунги кунда, энг аввало, бир дақиқани ҳам бой бермасдан иқтисодий масалаларни ҳал этиш керак.

Биз учун асосий йўналиш, барча вазифаларни ҳал этиш калити - Ўзбекистоннинг реал сиёсий су-веренитети ва иқтисодий мустақиллигини таъмин-лашдир.

Мустақиллик республикага ўз халқининг фаро-вонлигини яхшилашдек ҳаётий муҳим масалаларни ҳал этиш, вужудга келтирилган имкониятлар ва ресурсларни тўлалигича мустақил равишда режалаш-тириш ва улардан фойдаланиш ҳамда ўз халқининг фаровонлиги йўлида ва ўзаро фойдали негиз-да марказ билан, бошқа республикалар ва хорижий мамлакатлар билан ўз муносабатларини мустақил ўрнатиш имконини беради.

Хўш, бу вазифани аниқ бажариш мумкинми? Ҳа, аниқ бажариш мумкин, бундан бошқа йўл йўқ. Агар биз аввал бўлганидек, республикамиздан арзимаган нархда иложи бўлган барча нарсаларнинг та-шиб кетилиши билан мураса қилишни хоҳламасак, Марказда бизга нима лозим ва етарли деб ҳисоб-лашлари билан мураса қилишни хоҳламасак, шундай йўл тутишимиз зарур. Богақа иложимиз йўқ.

Аниқ иқтисодий ҳисоб-китоблар сиёсий ва иқти-содий мустақилликка ўтиш угабу вазифанинг бутун мураккаблиги ва

ниҳоятда қалтислигини ҳисобга олганда, айна вақтда бозор иқтисодиёти жорий эти-лиши билан осон кечиши мумкин эмаслигини кўрсат-моқда. Лекин фақат ана шу мустақиллик бугунги жамиятимизда йўқ бўлган нарсаларни — ҳақиқий меҳнат қилишга интилишни, самарали иш учун мод-дий омилларни беришга қодир. Бунда — ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам, келажакда ҳам — бутун муаммонинг моҳияти яширинган. Кўп йиллик аччиқ таж-риба, қандай таёқ остида ишламайлик — хоҳ у план бўлсин, хоҳ давлат буюртмаси ёки давлат йўли би-лан маҳсулот етказиб бериш бўлсин — фақат арзи-маган самара келтиришини кўрсатиб турибди. Чун-ки бундай система инсоннинг ижодий ташаббусини фалаж қилади, ундаги эгалик ҳиссини йўқотади. Ўз ишидан норозилик келтириб чиқаради. Халқнинг энг яхши фазилатлари намоён бўлиши учун йўл очиш керак — бу ўз кучига ишонч, ҳақиқий меҳнатдан манфаатдорлик, ўзи учун масъ-улият ҳисси бўлиб, бу масъулиятни бошқа ҳеч кимнинг зиммасига юклаш мумкин эмас. Ўн йиллар мобайнида одамларда инқирозга юз тутган ана шу ҳис-туйғуларни уйғотиш сиз билан бизнинг вази-фамиздир, деб таъкидлади Ислом Каримов.

Буни қандай қилиш керак, ҳар бир ишчи, деҳқон ва хизматчига рўй бераётган жараёнларнинг моҳия-тини қандай етказиш ва тушунтириш керак?

Бизга мустақиллик керак. Бинобарин, ҳар доим, ҳамма даврда ва барча тузумларда мулк ҳуқуқи ҳам иқтисодий, ҳам сиёсий мустақилликнинг ҳал қилув-чи шарти бўлган. Бу нима дегани? Агар мен нимага-дир эга бўлсам, ана шу мулкдан ўз манфаатларим йўлида фойдаланаман ва уни тасарруф этаман, де-мак, мен мулк эгасиман. Худди шу ерда менинг шах-сий эркинлигим, мустақиллигим ва айна вақтда жа-миятдаги бошқа одамлар орасидаги ўзаро алоқала-римнинг асоси бор. Айна пайтда эгалик ҳуқуқи фақат моддий бойликларгагина тааллуқли эмас. Бу ақлий қобилиятга ҳам тааллуқдидир. Мустақил шахсларнинг уйғунлиги эса бутун жамият мустақиллигининг асо-сидир.

Республикада мулк билан боғлиқ ишларнинг аҳво-ли қандай? Сизларнинг ҳаммангиз республика идо-ралари ўз худудидаги барча ишлар учун жавоб бе-риши хусусида минг марталаб эшитгансиз ва ўқиган-сиз. Лекин ишларнинг аҳволи аслида қандай? — дея фикрини

давом эттирди Президент.

Агар иқтисодий қувватимизни ташкил этадиган барча асосий фондлар бугунги кунда 100 миллиард сўм ҳисобланса, ҳозир амал қилаётган тартибга кўра, қарийб 30 миллиард сўм пул Иттифоқ тобелигида-дир. Ишлаб чиқаришнинг асосий фондларида эса бу мутаносиблик янада ёмон. Бу соҳада маблағлар-янинг бешдан икки қисми Иттифоқ тобелигида, шу жумладан саноатда ана шу маблағларнинг деярли 70 фоизи, транспортда ҳамда моддий-техника таъми-нотида, илм-фанда 30 фоизга яқини Иттифоққа те-гишли.

Зотан, Конституцияга кўра барча давлат мулки (бу ҳамма асосий фондларнинг деярли 90 фоизини ташкил этади) «Бутун совет халқига» тегишлидир — Қонунда худди шундай деб ёзиб қўйилган. Модомки-ки, республикамиз ўз бойликларини ўзи тасарруф эта олмас экан, унинг қандай масъулияти ҳақида, республика халқининг қандай мулки ҳақида гап бо-риши мумкин?

Ҳозир республика Олий Советининг доимий ко-миссияларида бутун тарихимиз давомида биринчи марта Ўзбекистон ССРнинг Мулкчилик тўғрисидаги қонуни тайёрланиб бўлинмокда. Бу чинакам муста-қиллик сари ташланган дастлабки қадам, иқтисодий ўзаро муносабатларга мутлақо янги ёндашув бўлади.

Бунда энг муҳим нарса нима?

Биринчи: республика мулки мустақил ва у феде-рациядан ажратилган.

Иккинчи: ўлкамиз замини, ер ости бойликлари, корхоналари ва ташкилотлари Ўзбекистон ССРнинг мутлақо ўз мулки ҳисобланади. Ана шу бойликларимиз мустақиллигимизни, республикамизнинг маданий ва тарихий қадриятларини таъминлайди.

Учинчиси, Ўзбекистонда мулкчиликнинг хилма-хил шаклларини ривожлантириш кўзда тутилмокда. Бу шакллар тенг ҳуқуқли бўлиши керак.

Бу — мазкур муаммога жуда умумий ёндашувнинг, уни ҳал этишнинг асоси эканини тушуниб ту-рибсизлар. Бу масаланинг ҳал этилишини орқага суриб бўлмайди, аммо шу билан бирга, у ҳар томон-лама пухта, чамалаб ўйлаб кўрилиши керак.

Саноат, қурилиш, деҳқончилик саноати мажмуи, ашёвий моллар ишлаб чиқариш соҳаларининг етак-чи тармоқларидаги корхоналар республиканинг мулк-ки бўлиши керак. Шу билан бирга, бу

корхоналарни бизга амалий равишда топшириш навбати ва тартибини аниқ белгилаш зарур.

Республиканинг табиий бойликларидан фойда-ланиш билан боғлиқ бўлган барча хом ашё тармоқлари ҳам республиканинг мулки бўлиши керакли-ги шубҳасиз. Бинобарин, бу бойликларни Ўзбекистоннинг ўзи тасарруф қилади. Албатта, иттифоқ министрликлари, идоралари билан ўзаро алоқа боғ-лаб, тасарруф қилади, чунки айрим ишлаб чиқа-ришларни биз ўзимиз мутлақо юксалтира олмай-миз. Аммо бу иш ўзаро манфаатли асосда бўлиши керак. Шу билан бирга республика хом ашё бой-ликларининг хўжайини, мулкдор бўлиши, иттифоқ идораси эса таклиф этилган шерик бўлиши лозим. Бу соҳада республика ҳал қилувчи роль ўйнайдиган бўлади.

Хўш, ҳозир ишларнинг аҳволи қандай? Кимё маҳ-сулотидан тортиб, бизнинг асосий бойлигимиз бўлган пахта толасигача 90—100 фоизи хом ашё сифатида қайта ишлаш учун бошқа минтақаларга ва чет элларга жўнатилмоқда. Республикада қазиб олинаётган мис, қўрғошин, рух ва бошқа рангли металлларнинг ярмиси олиб кетилмоқда. Олтинга келганда, унинг ҳаммаси мамлакатнинг валюта фондига бо-риб тушмоқда.

Мулкчилик ҳуқуқига ёндашувнинг тубдан ўзгар-тирилиши бизнинг иттифоқдош республикалар ва марказ билан ўзаро муносабатларимиз мазмуни ҳамда характерини тубдан қайта кўриб чиқишни мантиқан талаб қилади, зеро бусиз сиёсий ва иқти-содий мустақиллик ҳақида гап бўлиши мумкин эмас.

Бир томондан бизни Ўзбекистон суверен давлат, деб ишонтириб келдилар ва ҳозир ҳам ишонтирмоқ-далар. Бу гап ҳатто СССР ва Ўзбекистон ССР Кон-ституцияларига ёзиб қўйилган. Бирок, иккинчи то-мондан, Иттифоқ идораларининг сон-саноксиз ни-зомлари ва йўл-йўриқлари республиканинг қўл ва оёғини боғлаб қўйганлиги ҳар бир кишига аён. Биз ҳатто бир ёки икки минг тонна пахта толасини бир неча Иттифоқ идораларининг ижозатисиз ўз билганимизча сота олмаймиз.

Ҳаёт бир жойда турмайди, у кун сайин, соат са-йин минглаб янги саволларга аниқ жавоб кутади. Хўш, мана шундай шароитда биз қандай иш тутишимиз керак? Умри тугаган ҳуқуқий қондалар ва низомларнинг ҳарфига кўр-кўрона итоат қилиб, шу та-риқа янги ижтимоий можароларни келтириб чиқа-райликми ёки ҳозирги кун

талаблари ва воқеликла-рини эътиборга олиб, қарорлар қабул қилайликми? Биз ҳаракат қилишимиз зарур деб ҳисоблаймиз ва ҳозирнинг ўзидаёқ дастлабки қадамларни кўйдик. Чунончи, яқинда Ўзбекистон ССР Министрлар Со-вети ҳузурида ҳам ашё ва енгил саноат маҳсулотлари таъминоти ҳамда уларни сотиш бош бош-қармаси — «Узглавлегснабсбьг»ни ҳамда Ташқи сав-до ва хорижий мамлакатлар билан алоқа давлат комитетини ташкил этиш тўғрисида Президентнинг Фармонлари эълон қилинди.

Бу чоралар кўрилишини нималар тақозо этди? Ўт-мишда Иттифоқ идораларидаги ҳаддан ташқари мар-казлашув оқибатида қандай тартибсизлик вужудга келганига бир назар ташланг. Ҳом ашё бойликлари-ни ҳисобга олиш ва тақсимлашнинг барча масалаларини маҳаллийлаштиришга оид тадбирлар ҳам ёрдам бермади. Аслида олтига Иттифоқ ва респуб-лика ташкилоти мавжуд бўлишига қарамай, енгил саноат ҳам ашёсини тақсимлаш ва реализация қилишни мувофиқлаштиришга эришилмади. Респуб-ликанинг манфаатлари ҳақида ҳеч ким ўйламади, қимматбаҳо ҳам ашё қаёққа кетаётганини ҳеч ким назорат қилмади. Мана шунинг оқибатида пахта то-ласи ва қорақўлнинг 90 фоизи, табиий жуннинг 71 фоизи, синтетик толанинг 93 фоизи, пилла ва чармнинг анчагина қисми арзимас баҳо билан респуб-ликадан олиб кетилаверди. Ички бозорда ҳам, жаҳон бозорида ҳам кўплаб талаб қилинаётган мана шу ғоят қимматли ҳам ашёнинг кўпчилик қисми Шарқий Ев-ропа мамлакатларига экспорт қилинмоқда, улар эса бу маҳсулотларни жаҳон нархларида капиталистик фирмаларга сотмоқда.

Ҳолбуки, ўзимиздаги кўпгина корхоналарга ҳам ашё етишмаяпти, биздан олиб кетилган ресурслардан тайёрланган молларни эса республика бошқа минтақалардан ва чет эллардан уч хисса ортик нарх билан сотиб олмақда.

Бизнинг ўз бойликларимизга бундай муносабат, юмшоқ қилиб айтганда, нақадар бемаъниликларга олиб бориши мумкинлигини шундай бир мисолдан билса бўлади. Республика ҳар йили Марказнинг топ-шириғини бажариб, Шарқий Европа мамлакатлари-га 400 — 430 минг тонна микдорда пахта толаси жўнат-моқда. Бизнинг корхоналаримиз бу маҳсулот учун

валюта ажратмаларини 1987 йилдагина, шунда ҳам оз микдорда ола бошлади. Чунончи, 1988 йилда Итти-фоқ бизга хорижий валютада

78 миллион сўм пул тўлади. Бу етказиб берилган тола қийматининг бешдан бир қисмига ҳам етмайди. 1989 йидда 130 мил-лион сўм тўлади. Шу йилнинг биринчи кварталда экспорт қилувчи корхоналар 77 миллион сўм пул олди. **Олинган пулнинг 70-80 фоизини «бешинчи категория» деб аталган ва аслида ҳеч нарса сотиб олиб бўлмайдиган валюта ташкил этганлиги сир эмас. Бироқ ҳақиқатда бизнинг корхоналаримиз шу пулдан ҳам маҳрум этилди, чунки Иттифоқ ташкилотлари бу валютани ўз мақсадлари учун тўла-тўкис ишлатиб юборди.** Бутун мана шу давр мобайнида республика мазкур маблағдан атиги 50 миллион сўмни ишлатишга муваффақ бўлди, ҳозир-гача яна имзоланган 32 миллион сўмлик шартнома бор, пахта тозалаш тармоғининггина корхоналари ҳисобида қолган пул эса 180 миллион сўмдан ошади. Бу йил ҳаммаси бўлиб, ростини айтганда, тахминан ярим миллиард сўмлик мана шундай валюта туши-ши кутилмоқда. **Бизга маълум бўлмаган қандай-дир мулоҳазалар билан Иттифоқ идоралари бизнинг бу йилги деярли ҳамма пахтамизни бешинчи категория валютага сотиб юборган.**

Энди бўлса, ўша ташкилотларнинг ўзи 1 июлдан бошлаб корхоналаримизнинг ҳисоб варақла-рини ҳаракатсиз қилиб қўйишни ва сўнгра бутун-лай йўққа чиқаришни мўлжалламоқда, бунга асло қўшилиб бўлмайди. Бинобарин, янги тузилган ко-митет, Ташқи иқтисодий банк Давлат план комите-ти, Қишлоқ хўжалиги давлат кооператив комитети ва бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргалик-да зудлик билан қатъий ҳаракат қилиб, ҳисоб ва-
рақдарда мавжуд бўлган маблағдан 25 — 27 июн-гача фойдаланиш имкониятини топишлари керак.

Айни пайтда, ташкил этилган «Узглавлегснабсбьгт» иккинчи ярим йилликда бешинчи категория валюта учун маҳсулот етказиб берилиши кўзда тутилган шарт-номаларни пухта тафтиш қилиши лозим. Бунинг маъ-носи шуки, **Иттифоқ ташқи савдо ходимлари биз етказиб берадиган маҳсулотларга қуруқ қоғоз би-лан ҳақ тўламоқчи бўлса, унда республикамиз ўзининг чораларини кўради: пахтамиз ва бошқа хил молларимизни ҳақиқий, қатъий валютага сотиб олишни истаётган харидорлар керагидан кўп ва биз улар билан ўзимиз шартнома тузамиз. Биз чет элга 120—130 минг тонна тола етказиб беришимиз керак. Бу эса ҳозирги оғир**

шароитда республикага жуда зарур бўлган 150 — 200 миллион доллар демакдир. «Ўз-главлегснабсбъгг» ташкилотига иккинчи ярим йилликда мамлакатнинг бошқа регионларига пахта толаси етказиб бериш учун тузилган битимларни пухта кўриб чиқиш вазифаси ҳам топширилади. Масала қуйида-гича ўртага қўйилган: биз шерикларимиз ўз мажбу-риятларини қатъий бажарган ҳамда бу муносабатлар фойдали ва тенг ҳуқуқли бўлган тақдирдагина уларнинг илтимосини қондираимиз.

Кейинчалик биз барча ресурсларимиз сарфлана-диган устун жиҳатларни пухта аниқлаб олишимиз зарур. Бунда биринчи гада нефть ва нефть маҳсу-лотлари, дон ва ун, гўшт, сут, қанд-шакар ва бошқа озик-овқат маҳсулотлари, шунингдек, ёғоч-тахта, металл, асбоб-ускуналар ва техника харид қилиши-миз зарурлигига асосланишимиз лозим. Бизга иш-лаб чиқаришнинг илмий-техникавий даражасини ошириш, одамларни иш билан таъминлаш учун за-монавий ихчам технологиялар зарур.

Республика манфаатларини кўзлаб, ягона ташқи иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш Ташқи савдо ва хорижий мамлакатлар би-лан алоқа давлат комитетининг вазифасига киради. Мазкур ташкилот иқтисодий, савдо-сотик, илмий-техникавий ва маданий алоқаларни самарали ри-вожлантириш учун бутун масъулиятни ўз зиммаси-га олади.

Айни пайтда комитет министрликлар ва идораларда, маҳаллий Советларнинг ижроия комитетла-рида чет мамлакатлар билан алоқаларни ривожлан-тиришга оид ишлар даражасини қатъий назорат қилиб туриши лозим.

И.А. Каримов иқтисодий суверенитетга эришишнинг амалий масалаларига батафсил тўхтадди. Иқти-содиётимизнинг ҳаётий қобилиятини таъминлаб турган Иттифоқ қарамоғидаги барча корхоналар ва таш-килотларни республика тасарруфига ўтказмай туриб, республиканинг хўжалик мустақиллигини тасаввур қилиб бўлмайди.

Энг аввало, булар бизнинг хом ашёмизни ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш билан банд бўлган корхо-налардир. Сўнгра республикаимиз иқтисодиётининг асосини ташкил этган қайта ишлаш саноати корхо-налари тўғрисида гапирмоқчимиз. Бунда Иттифоқ министрликлари бизга мерос қилиб қолдирадиган жиҳатларни пухта таҳлил этишимиз

ва айниқса, ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг техникавий даражасига, рақобатбардошлигига, турдош корхоналар билан муносабатларига, ишлаб чиқаришни тайёрлаш хизмати даражасига сергаклик билан баҳо бериши-миз зарур. Биз ўзимиз таъминлаб турган Иттифоқ министрликлари ва идораларини улар республикага ўтказилишидан оддин ўлда-жўдда қолдирган барча ишларни тартибга келтиришга мажбур этишимиз керак.

Ҳозирги босқичда Иттифоқ қарамоғида қолди-риш мақсадга мувофиқ бўлган тармоқлар ва корхоналар, жумладан, ёпиқ турдаги корхоналар тўғриси-даги масалани алоҳида ҳал этиш керак бўлади. Аммо бунда ана шу корхоналарнинг республикамиз билан ўзаро иқтисодий муносабатларини тубдан ўзгар-тириш лозим.

Биз олтин қазиб олиш саноати сингари тармоқлар ҳамда заминимиздан қазиб олинadиган хом ашё, фойдаланиладиган ер, сув, ишчи кучи учун республикага муайян миқдорда пул тўланадиган, шунинг-дек, маҳсулотнинг маълум қисми республика корхоналарига топшириладиган ва фойданинг маълум қисми республика бюджетига ўтказиладиган шарт-нома муносабатлари ўрнатишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Ҳозир республика ҳукумати конверсияланадиган валютада етказиб бериладиган олтиннинг учдан бир қисми қийматини Ўзбекистонга қайтариш тўғриси-даги таклифларни ишлаб чиқмоқда.

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган де-ярли барча корхоналар, жумладан, «Ўзбѐлтехим» таш-килотига қарашли корхоналар, Тошкент заргарлик буюмлари заводи, машинасозлик, электротехника, химия корхоналарининг анча қисми, сўзсиз, республика қарамоғига ўтказилиши керак. Газ комплексининг йирик бўлинмаларини республика ихтиёрига ўтказиш соҳасида ҳозирдаёқ дастлабки қадамлар қўйилди, деб таъкидлади Президент.

Кичик-кичик корхона ва ташкилотларни, айниқса, аҳолига хизмат кўрсатиш, одамларнинг кундалик эҳтиёжларини таъминлаш билан боғлиқ шундай корхона ва ташкилотларни коллективларга ва хусусий кишиларга топширишга (табiiйки, улар учун дав-латга ҳақ тўланади) оид тадбирларни ўтказиш республика бошқарув идоралари учун навбатдаги кат-та вази«фадир. Биринчи галда маиший хизмат, умумий оққатланиш, савдо-сотик, маҳсулотни қайта ишловчти кичик-кичик корхоналарни сотиш назарда тутилмоқда.

Нима учун бундай тадбирни кўриш мумкин ва зарур д>,еб хисоблаймиз? Биринчидан, шу корхоналарнинг кўпчилиги бугунги кунда кам рентабелли ёки зарёар кўрадиган корхоналардир. Улар шусиз ҳам оғир аҳволда қолган бюджетнинг елкасида оғир тош-дек босиб ётибди. Уларни хусусий кишиларга сотиш ана шу сарф-харажатлардан халос бўлишга ва боз устига, даромадларга баракали кўшимча кўшилишига имкон беради. Иккинчидан, ана пгу майда шохобчалар ҳозир ҳам аслида ярим хусусий мулк эканлиги сир эмаас. Министрликлар, идоралар ва ижроия ко-митетларда улар билан ҳеч ким чинакамига шуғул-ланмаяшти. Ахир, маиший хизмат кўрсатиш мини-стрлиги системасида қарийб 7 мингта сартарошхо-на, 2,5 мгангта пойабзал устахонаси, худди гпунча якка тартибдд фаолият кўрсатувчи кийим-кечак устахо-налари, гоўзғор техникасини ремонт қилувчи 3,5 мингта устахона ва шунга ўхшаш корхоналар ишлаб турибди.

Ёки гматлубот кооперацияси системасини олай-лик. Бу соҳада 12 мингтадан кўпроқ умумий ов-қатланшш корхонаси бор, айна вақтда уларнинг 10 мингтасининг ҳар бирида кўни билан 5 нафар одам ишлайдю. Республика Савдо министрлигида 5 мингга яқин умумий овқатланиш корхонаси мавжуд, ана шулардан беш киши ишлайдиганлари қарийб икки икки мингта, 6—10 киши ишлайдиганлари ҳам қарийб шунчани ташкил этади. Саноатда деярли 300 та корхона бўлиб, уларнинг ҳар бирида нари борса 100 киши ишлайди. Айна вақтда, ҳозир иш-лаб чиқариш ҳажмлари нисбатан кам бўлган ва мод-дий базаси ҳиссаси кам бўлган ушбу корхоналарда жуда катта резервлар бор, уларни давлат васийли-гидан халос этиб, ҳаракатга келтириш мумкин ва лозим.

Учинчидан, биз қандайдир мавҳум мулоҳазалар са-бабли эмас, балки ишлаб чиқаришни жонлантириш, рақобат учун шарт-шароит яратиш, хўжалик юритишнинг янада самаралироқ шаклларини танлаб олиш мақ-садида мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқли-гини эълон қилаётганлигимизни унутмаслик керак. Давлат мулки бўлиб қоладиган корхоналар ҳам рақо-бат шароитида бошқача ишлайди, деб умид қилишга ҳамма асос бор.

Бинобарин, бир муаммони ҳал эта бориб, ўнлаб янгилари пайдо бўлишига йўл қўйиш мумкин эмас. Мен ҳам хусусий, ҳам давлат, коллектив, тижорат, кооператив, ижара ва бошқа ташкилотлар ҳамда

хўжаликлар иши устидан ҳар томонлама назорат ўрнатиш кераклигини назарда тутяпман, деди Ислом Каримов. Фақат буни майда-чуйда ишларга арала-шавериш ва ташаббусни бўғиш деб тушуниш керак эмас. Назорат фақат белгиланган қонунлар, нормалар ва қоидаларга қатъий риоя этилишини таъмин-лаши ва молиявий, солиқ тусига, хуллас, иқтисодий тусга эга бўлиши керак.

Шу муносабат билан Молия министрлиги, Меҳ-нат ва ижтимоий масалалар давлат комитети, Адлия министрлиги бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда корхоналарни хусусий мулкка ўтказиш

билан боғлиқ қуйидаги масалаларни изчил ишлаб чи-қишлари керак.

Биринчи — ушбу корхонада ишловчилар ва пгу корхона эгаларининг мақоми (меҳнат дафтарчаси, иш стажи, пенсия таъминоти, ижтимоий суғурта ва ижтимоий ҳимоянинг бошқа шакллари).

Иккинчи — меҳнатга ҳақ тўлашнинг, шу жумладан, ёлланма ишчилар учун энг кам иш ҳақи белги-лашнинг шакллари ва шартлари.

Учинчи — хусусий мулкка ўтказиш мақсадга му-вофиқ бўлган тармоқлар доираси ва корхоналар микдори.

Аниқ жавоб бериш керак бўлган бошқа масалалар ҳам пайдо бўлиши шубҳасиздир. Бу ишларнинг ҳаммасини иложи борича тезлаштириш керак.

Тўғри, бўлажак жараёнлар биз учун янги бўлади, эски ёндашувлар ҳам, аввалги қолиплар ҳам бундай шароитда иш бермайди. Биз фақат ўзимизнинг соғ-лом фикримизга, каттиқ меҳнатимиз ва йўл-йўла-кай иш ўрганиш укувимизгагина умид қилишимиз мумкин.

Агар бошқа минтақалар ва бошқа минтақаларнинг вакиллари ҳамда хорижий шериклар билан теп-па-тенг ишлаш ва рақобат қилишга лаёқатли, аъло даражали мутахассисларни тайёрлаш ва саралаб олишнинг ўйлаб тузилган системасини ҳаракатга келтирмасак, унда истиқболимизга умид қилмаса ҳам бўлади. Бизни жаҳон иқтисодий тараққиёти йўлининг чеккасига улоқтириб ташлашади.

Мана шунинг учун ҳам ёшларимизни ўқитиш ва уларга таълим бериш учун ҳар қандай ёрдамни ик-киланмай ва тортинмай қабул қилишимиз ҳамда ундан иложи борича кўпроқ фойдаланишимиз за-

рур. Бу бошқарув ходимларига, илм-фан ҳамда тех-ника зиёлиларига, ишлаб чиқариш соҳасидаги хиз-матчиларга ва албатта, ишчиларга тааллуқлидир.

Ташқи савдо ва хорижий мамлакатлар билан ало-қалар комитети, Меҳнат ва ижтимоий масалалар давлат комитети, Олий таълим министрлиги, Фанлар академияси, министрликлар ва идоралар истиқ-болли мутахассислар ва ишчиларни бошқа респуб-ликаларга ҳамда хорижий мамлакатларга, илғор кор-хоналар ва бирлашмаларга, илмий ташкилотларга таълим олишга юбориш учун имкониятларни қиди-риб топиш ва уни рўёбга чиқаришга доир ишларни авж олдиришлари керак. Бунга ҳеч қандай маблағ-ни, жумладан, валютани ҳам аямаслик даркор. Бу республикани ижтимоий ва миллий жиҳатдан ри-вожлантириш борасидаги масалаларнинг масаласи-дир.

Вақтимиз жуда зиқ. Биз баъзи нарсаларни йўл-йўлакай тузатиб борамиз, баъзи нарсаларда жузь-ий, чора-тадбирлар билан чекланамиз, лекин тар-моқ ва ҳудуд бошқарув органларимиз, ишлаб чиқа-риш бўлинмаларимиз ҳали ҳам кўп жиҳатдан эскичасига ишлашмоқда. Ҳаракат жараёнида рес-публикамизнинг жуда катта иқтисодиётини, боз устига, Иттифоқ комплекси билан қаттиқ боғланган иқтисодиётимизни кулоч ёйдиришимиз жўн иш эмас. Лекин бизда бошқа йўл йўқ...

Мажлис сўнгида И.А. Каримов йиғилганларнинг саволларига жавоб берди.

(ЎзТАГ) «Совет Ўзбекистони» газетаси, 1990 йил 21 июнь

АБУ ИСО МУҲАММАД ИБН ИСО АТТЕРМИЗИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1200 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ХАЛҚАРО ИЛМИЙ АНЖУМАН ИШТИРОКЧИЛАРИГА

Муҳтарам жаноблар, юртимиз меҳмонлари, азиз ватандошлар!

Улуғ аллома, ҳадис илмининг мўътабар намоян-даларидан бири, ватандошимиз Абу Исо Муҳаммад ибн Исо ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллиги муносабати билан Ўзбекистонга ташриф буюрганин-гиз, анжуманда қатнашаётганин-гиз учун респу-бли-камиз аҳли номидан самимий қутлайман.

Шўро жамияти ўз тарихига қайта назар ташлаб, барча жабҳаларда янгилашиш зарурлигини англаб етган вазиятларда ўтказилаётган бу тадбир ҳам ян-гича қутлуғ мезонларнинг амал топаётганидан дало-латдир.

Шуни мамнуният билан қайд этмоқ керакки, бу-гунги кунга келиб, давлат билан диний ташкилотларнинг ўзаро муносабатлари анча яхшиланди. Ўзбекистон ҳукумати мўминларнинг истакларини инобатга олиб, мусулмон дунёсининг энг муқаддас ёдгорликларидан бири — халифа Усмон «Мусҳа-фи»ни улар ихтиёрига қайтиб берди. Қатор тари-хий обидалар диний ташкилотлар ихтиёрига ўтка-зилди. Янги масжидлар очилмоқда. Давлат диний асарларни чоп этишда ёрдам беряпти. Макка ва Мадинани зиёрат этишга бораётган мусулмонлар кўпайди. Дин пешволари матбуот, радио ва телеви-дение орқали ўз қарашларини эмин-эркин баён этмоқдалар.

Тақдирга шоён таҳсинларким, ҳозирги даврга ке-либ халқро сиёсатда мафкуравий икдимлар юмшади, сиёсий жоҳиллик, ялпи шуҳратпарастлик ортга чекиниб, ўзаро дўстлик, ишонч ва биродарликка кенг йўл очилмоқда. Биз бутун мамлакатимиз қатори хо-риж аҳди билан, тарихимиз ўзаро узвий боғланган кўшни давлатларнинг халқлари билан, дунёдаги бар-ча тинчликсевар эллар билан илм, маданиятнинг ҳам-жихатлик соҳаларидаги муносабатларимизни янада яхшилаш тарафдоримиз.

Давр пгу куннинг зарур муаммоларини ҳал этиш-га интилиш баробарида она тарихнинг илғор анъа-наларидан сабоқ олишни ҳам тақозо этади.

Қадимий Мовароуннахр ва Хуросон фарзандла-рининг жаҳон

илму зиёси тарихига зарварақлар ила битилган асарлари оз эмас. Имом Бухорий, Абу Рай-хон Беруний, Ибн Сино, Мусо Хоразмий, Абу Наср Форобий, Рудакий, Улуғбек, Жомий, Навоий, Бобур, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат ва бошқа юзлаб зотларни жаҳон яхши билади. Бу закийлар силсила-сида Имом ат-Термизийнинг азиз номлари ҳам ёруғ юлдуздай чаракдаб турибди.

Бугунги кунда Термизийнинг маънавий меросла-ри нафақат аҳли дин орасида, балки дунёвий илм соҳиблари, кенг миқёсдаги аҳли жамоа орасида ҳам ўз кадрини топаётир. У кишининг шох асарларидан «Китоб ал-жомеъ ас-Саҳиҳ» ҳозирга қадар ҳадис илмининг асосий манбаларидан бири ҳисобланади. Алломанинг асрлар давомида фозилу фузалоларга дастур бўлиб келган ақлу одоб, инсофу диёнат, адо-лату инсонпарварликни тарғиб этгувчи ғоялари сер-долға давримизнинг мураккаб ва зиддиятли ахлоқий-маънавий масалаларини ҳал этишда замонавий аҳамият касб этади.

Қадимдан Шарқ халқларининг илмий-маданий алоқалари кучли эди. Бу ҳамкорлик янада ривожла-ниб, халқаро дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қилишига ишончимиз комил.

Термизий Ватанига келган барча меҳмонларни яна бир бор муборакбод этаман. Мўътабар анжуман иш-тирокчиларининг инсоний кадриятларни улуғлаш йўлидаги фаолиятларига барака тилайман.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президенти И.

КАРИМОВ

«Совет Ўзбекистони» газетаси, 1990 йил 14 сентябрь

«БОБУРНОМА»НИНГ 460 ЙИЛЛИГИ БАЙРАМИГА ТАШРИФ БУЮРГАН МЕҲМОНЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНИ ТЎҒРИСИДА АХБОРОТ

Республика Президенти, Ўзбекистон Компартия-си Марказий Комитети биринчи котиби И.А. Каримов Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома» аса-ри яратилганлигининг 460 йиллиги байрамига таш-риф буюрган меҳмонларни қабул қилди.

— Аввало, улуғ ватандошимиз Заҳириддин Му-ҳаммад Бобурнинг шоҳ асари бўлмиш «Бобурнома» ёзилганлигининг 460 йиллигини кенг нишонлаётга-нимиздан хурсандмиз, — деди Президент. — Бу бай-рам айни пайтда Шарқ халқлари тарихи ва адабиё-тига бекиёс хурмат ва муҳаббатни ифода этади.

Буюк олим, шоир ва давлат арбоби Бобур ўз ижоди билан кўплаб халқларни бирлаштириб туради. Шун-дай экан, мана шундай адабиёт байрамларини тез-тез ўтказиб туришни йўлга қўйиш керак. Шу маъ-нода олганда, Бобурнинг 500 йиллиги республика-мизда нишонланмагани ғоят афсусланарлидир. Тарихда шундай инсонлар бўладик, уларнинг кадр-қиммати умуминсоний кадриятлар билан ўлчанади. Буюк аждодимиз Бобур айнан шундай зотлар сира-сига киради. Шу боис биз Бобур ижодини кўпгина мамлакатлар олимлари, адиблари билан ҳамкорлик-да ўрганишимиз керак.

Учрашувда Афғонистон Фанлар академияси вице-президенти Асадулла Ҳабиб, Покистон Исломи Республикасининг СССРдаги элчисининг муовини Фаррух, Тожикистон ССР Фанлар академиясининг академиги Ахрор Мухторов, қозоғистонлик таржимон, «Бобурнома»ни қозоқ тилига ўгирган Бойзоқ Хўжабеков, Ўзбекистон халқ ёзувчилари Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров «Бобурнома»нинг илмий ва та-рихий аҳамияти, бу нодир асар яратилганининг 460 йиллик санаси республикамизда катта тантананага ай-лангани ҳақида сўзладилар.

Президент Исломи Каримов учрашув қатнашчиларининг саволларига жавоб берди.

Шундан сўнг меҳмонлар Алишер Навоий номи-даги Адабиёт музейининг Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланган залидаги экспонатлар билан танишдилар.

Кечқурун Алишер Навоий номидаги Давлат ака-демик опера ва

балет катта театрида «Бобурнома» нинг 460 йиллигига бағишланган тантанали кеча бўлиб ўтди.

«Совет Ўзбекистони» газетаси, 1990 йил 26 октябрь

ҲАММАСИГА ЎЗИМИЗ ЭРИШМОҒИМИЗ ЗАРУР

«Известия» газетаси мухбирининг саволларига жавоблар

— Ислом Абдуғаниевич, бугунги кунда ҳозирча ҳал этиб бўлмаётган масалаларнинг энг асосийла-ридан бири - Марказ ва республикаларнинг ўзаро муносабатлари принциплари бўлиб қолмоқда. Сиз йирик республикалардан бирининг Президенти сифатида мана шу принципларни ишлаб чиқишда энг муҳим масалалар нималардан иборат деб ҳисоблайсиз?

— Энг аввало шуни айтишим керакки, биз барча ҳуқуқларга эга бўлган, аммо шу ҳуқуқлардан бир қисмини Марказга берадиган тенг ҳуқуқли респуб-ликалар ёки давлатлар иттифоқига аъзо бўлиб ки-ришимиз мумкин. Кўпгина масалаларни фақат бит-та республика доирасида ҳал этиб бўлмаслигини ту-шуниб олишимиз учун ўзимиз пишиб етилишимиз лозим. Булар, масалан, коммуникациянинг ягона системаси, энергия таъминотидир...

Барча учун умумий бўлган муаммолардан ташқа-ри, минтақаларга хос муаммолар ҳам мавжудки, уларни якка-якка тартибда ҳал этиб бўлмайди. Ми-сол учун, бизнинг минтақани олайлик. Мен бу ўринда Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тожикистон ва Қозоғистон жанубини назарда тутмоқда-ман. Бу ерда юз минглаб ўзбеклар истиқомат қила-

ди. Шу боис бир қатор масалалар мажмуи кўнда-ланг бўлиб турибди. Бу масалалар, энг аввало, орадан ўн беш йил ўтгач, минтақа аҳолисининг икки баробар кўпайиши, яъни 60 миллион кишига етиши билан боғлиқ. Шунча аҳолини иш, уй-жой, сув би-лан қандай қилиб таъминлаш мумкин? Маълумки, бу пайтга келиб суғориш у ёқда турсин, ҳатто, май-ший-рўзғор эҳтиёжларига ҳам сув етмай қолиши эҳтимоли йўқ эмас.

Айнан тенг ҳуқуқли давлатлар Иттифоқи минтақа республикалари куч-ғайратини мазкур узоқ муддатли ва ниҳоятда қийин масалаларни ҳал этишга сафарбар қилиши ва ушбу хатти-ҳаракатларни мувофиқлашти-риб туриши мумкин. Ҳозирга қадар ушбу масалалар комплекс ҳолда кўриб чиқилган эмас. Ҳар бир рес-публика ўз ҳудудида нималардир қиляпти. Лекин му-аммолар умумий бўлганидан уларни якка тартибда ҳал этиб бўлмайди. Шу пайтгача

биз бу йўналишда жид-дий фундаментал тадқиқотларга эга эмасмиз.

Яна бир карра қайд этиб ўтаманки, у ёки бу ва-зифа ва ҳуқуқни Марказга бериш зарур эканини ўзимиз тушуниб етишимиз керак. Акс ҳолда, биз ва-колатлар ва вазифаларни бир-биридан ажратиш тўғрисидаги баҳслар исканжасидан ҳеч қачон қутула олмаймиз.

- Шу муносабат билан сиз Иттифоқ шартнома-сини имзолаш имкониятларини қандай баҳолай-сиз?

— Менинг фикрим шундай: агар Марказда амал-да шартномани аввалбошданок имзолашни истаганларида эди, у имзоланган бўларди. Ахир, мамла-кат раҳбарияти салкам бир йил олдин янги Иттифоқ шартномасини имзолаш ғоясига салбий муносабат-да бўлган эди-ку. Ўша пайтда аввалги, 1922 йилда имзоланган шартнома турганда биз учун янги шарт-номанинг нима кераги бор, эски шартнома ҳамма-ни қониқтиради, фақат уни янгилаш керак деб, неча марта лаб таъкидланган эди.

— Кейин эса янги шартнома лойиҳаси пайдо бўлди. У маслаҳатлашувлар пайтида келишиб олиш жараёнидан ўтди.

— Мен, ушбу маслаҳатлашувлар нима берди, уму-ман, улар нима учун керак эди, деб сўрамоқчиман. Гап шундаки, Марказда расмий жиҳатдан гаплари-мизга қулоқ солишган бўлса-да, кейин, ҳеч нима бўлмагандек, шартноманинг ўзлари яратган вариан-тини тикиштиришди. Унда биз тақлиф этган нарсаларнинг биронтаси ҳам ҳисобга олинмаган.

Бу тадбир гўёки қарларнинг мулоқотини эслатади. «Келишиб олиш»нинг бундай жараёни чексиз-чегарасиз давом этиши мумкин.

Хуллас, мен, шартномани имзолашга тайёрмиз, деб айтиш учун ҳозирча асос йўқ, деб ҳисоблайман.

— Сиз ўз нутқларингиздан бирида Марказда номаълумликни сақлаб қолишдан манфаатдор кишилар бор, деб айтдингиз. Хўш, улар кимлар эканини аниқлаш мумкинми?

— Энг аввало, булар унитар давлат қолдиқлари-ни зўр бериб сақлаб қолишни истовчи кишилардир. Улар бизларга ўзларининг Иттифоқ тўғрисидаги қарашларини зўр бериб тикиштиришмоқда.

Биздаги мавжуд тартиб узоқ йиллар мобайнида алоҳида синфни — номенклатура синфини шакл-лантирди. Бу синфнинг моддий оқимларни тартибга солиш, ресурсларни қайта тақсимлаш ҳуқуқи фақат уларгагина тегишли эканига ишончи қомилдир. Бун-дай

шахслар қўлга киритган ҳокимиятни ўз ихтиёри билан ҳеч қачон бериб қўймайди.

Мен шундай фикрдаман: агар биз ҳақиқатдан ҳам бозор муносабатларига ўтишни истар эканмиз, маъ-мурий системанинг энг асосий воситаси ва таянчи бўлган Давлат режа қўмитасини тубдан ислоҳ қилишдан ташқари, айти пайтда кўпгина Иттифок тармоқ вазирликларини тугатишимиз лозим. Чун-ки бу вазирликларнинг фаолиятини амалда рес-публикаларда ҳам такрорлашяпти. Биз шундай қил-сак, ишонингки, ҳеч қандай фалокат юз бермайди.

- Бир пайтлар республика Молия вазирлигига, сўнгра эса Давлат режа қўмитасига раҳбарлик қилган кишининг бундай таклифи ишончли кўри-нади.

Ислом Абдуғаниевич, Иттифок шартномаси мав-зусига қайтар эканмиз, яна бир нарсани сўрашни хоҳлардим: янги шартнома тайёрланаётганда ай-нан қайси таклифлар ҳисобга олинмаган?

— Ўзбекистон ўз ҳудудидаги барча табиий бой-ликларга ҳамда республикада ишлаб чиқариладиган маҳсулотларга эгалик қилиши керак. Бу — асосий талабдир. Аммо гап бу талабларнинг қабул қилини-ши ёки қабул қилинмаслигида ҳам эмас. Шу пайт-гача Иттифок қандай бўлади-ю, унинг «муассис»лари қанча бўлиши керак, деган масалада ҳам кели-шиб олингани йўқ. Ўзини иттифокдош республика деб ҳисоблаётган ёки шундай бўлишни истовчилар кўпайиб боряпти. Аввалги автоном тузилмаларнинг бу интилишини СССР Олий Кенгаши раҳбарияти фаоллик билан қўллаб-қувватламоқда. Эҳтимол, бу тўғридир. Аммо федерация субъектлари микдори мунтазам равишда кенгайиб борадиган бўлса, у ҳолда бизда қачондир ўзаро келишиб олиш имконияти умуман бўладими, йўқми?

диқланган дастури мана шундай баҳо учун асос беради. Бозорга босқичма-босқич ўтишни кўзда тутадиган мазкур дастурни туб ўзгаришлар ясай-диган ҳужжат деб бўлмайди. Менинг билишимча, сизнинг ўзингиз бозорга ўтишни жадаллаштириш-га қарши бир неча марта фикр билдиргансиз.

— Қизиқ, нима учун ҳозир ҳеч ким биз «ўта ил-ғор» бўлган пайтларни эсламайди? Албатта, биз ўз хоҳишимизга зид равишда феодал тузумдан капита-лизмни четлаб ўтиб, биратўласи социализмга, яна нима денг, ривожланган социализмга ўтган эдик.

Бизнинг мисолимизда бутун бошли тарихий бос-қичларни қандай қилиб тезликда ҳатлаб ўтиш мум-кинлигини кўрсатиш учун учинчи дунё мамлакатла-ридан делегацияларни республикамизга бетўхтов олиб келишарди. Бироқ, тарихни алдаб бўлмайди. Каллага ақлли фикр келди, дарров жамият тарақ-қиётида янги даража бошланди, деб эълон қилиш билан иш битмайди. Консерватизмдан халос бўлиш учун капитализмнинг «азоб-уқубатли» босқичини ўтиш керак. Капитализм эса ўзига хос бўлган барча нуқсонлари билан бирга иқтисодиётни қайта ўзгар-тиради, энг муҳими эса, тафаккурни ўзгартиради.

«Сақраб ўтиш» ғояси эса (бу ғоя юзасидан неча ' ўнлаб диссертациялар ёқланган) республика учун оғир, ҳалокатли оқибатларга сабаб бўлди. Республика иқти-содиётида бирёқлама пахта яккахокимлиги қарор топди. Бу ҳолат турмушнинг деярли барча соҳаларида бошқа хато ва нуқсонларни келтириб чиқарди.

Лекин, бошқа томондан эса, ҳозирча хусусийлаш-тириш тўғрисида гап сотилаётганда, айнан бизда, «консерваторлар республикаси»да дастлабки хусу-сий корхоналар пайдо бўлди. Биз дўконларни ва маиший хизмат кўрсатиш соҳасини хусусийлаштиришни бошлаб юбордик. Фақат ўтган йилнинг ўзида 170 минг гектар ерни оилаларга мерос қолдириш ҳукуки билан ижарага бердик. Биз бу рақамни ярим миллион гектаргача етказмоқчимиз. Сўнги пайтларгача ерларнинг бор-йўғи 4,5 фоизида деҳқончи-лик қилган шахсий хўжаликлар республикадаги озиқ-овқат ресурсларининг 40 фоизига қадар берганини ҳисобга оладиган бўлсак, ерларнинг умумий салмо-ғида бундай участкалар ҳажми икки баробардан зиёд ошганда озиқ-овқат маҳсулотлари яна қанчагача кўпайишини тасаввур қилинг.

Умуман, фақат хусусий мулк эгаси ёки шундай мулкка эга бўлиш учун барча имконияти бор одам-гина меҳнатни севади. Ҳеч нима — на хусусий уй, на ўзига муносиб даромад керак бўлмаган одам эса ижтимоий жиҳатдан хийла хавфли бўлади. Бунга имоним комил.

Биз ўтган йилнинг апрелидан бошлаб давлат-коо-ператив корхонаси мақомига эга бўлган 170 та район маиший комбинати ташкил этдик. Уларга бемалол эр-кин ҳаракат қилишлари учун шароит яратилди. Бу комбинатлар амалда барча ишларни бажаради. Улар маҳсулот ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш ҳаж-мини

кўпайтириш, халқ хунармандлигини ривожлан-тириш билан бирга, биз учун ниҳоятда муҳим бўлган иш билан таъминлаш муаммосини ҳам ҳал этади.

- Ҳар ҳолда, иқтисодийни тубдан эмас, балки аста-секинлик билан ислоҳ қилиш негизида чу-қур иллат бор. Аввал битта-яримтага, кейин бош-қаларга, сўнгра эса учинчи одамларга бозор эр-кинлигини берар экансиз, сиз бозорга ўтаётган жамиятнинг ўша қисмини камситган бўласиз. Бун-дай камситиш эса ижтимоий кескинликнинг де-ярли кафолатланган манбаидир.

— Назарий жиҳатдан мен сиз билан ҳамфиқр-ман. Барча нархларни ёки кўпгина нархларни бира-тўласи ошириш яхши бўлиши тўғрисидаги фикрга ҳам қўшилишим мумкин. Кейинчалик бу нархлар бозор рақобати таъсирида туша бошлайди. Бироқ назарий асослар нақадар тўғри бўлмасин, бизнинг тузумимиз кўплаб боқимандаларни тарбиялаб етиш-тирганини унутмаслик керак. Бу боқимандалар турли кафолат ва қонунларнинг йўл қўйиб бериши ту-файли юзага келган, энди улар бозор рақобати ша-роитида яхши ҳаёт учун курашишни умуман истамайди. Улар кескин ўзгаришларга тайёр эмас, аксинча, ўзгаришларга етарли даражада самарали қаршилик кўрсатади, деб ўйлайман.

Бундан ташқари, бозорга ўтиш йўллари танилганда ўзимизга хос хусусиятларни ҳам ҳисобга ол-маслик мумкин эмас эди. Мен ўз иш жойимда ҳар бир кунни иқтисодийдан ёки сиёсатдан эмас, балки республика Ички ишлар вазирлиги маълумотларидан бошлайман. Энг аввало, у ёқ-бу ёқда тўқнашувлар, муштлашувлар бўлган-бўлмагани, одамлар жабр кўришганми-йўқми, энг муҳими, можарода қайси миллатга мансуб кишилар қатнашгани билан қизи-қаман. Бизнинг шароитда осойишталикка осонлик-ча эришиб бўлмайди. Арзимаган, агар шундай ту-шунча умуман ўринли бўлса, озгина қон тўкилган тақдирда ҳам унинг оқибати хунук бўлади. Агар одамларни ғазаб ва нафрат, ўч олиш иштиёқи қам-раб олса, ҳар қандай режалар, ҳар қандай олижаноб ниятлар, барча ислохотлар сариқ чақага ҳам арзи-майди. Ўрта Осиёда фақат барқарорлик шароити-дагина олға қараб ҳаракат қилиш мумкин.

- Республика дуч келаётган кўпгина муаммоларни у ёки бу даражада Рашидов номи билан

боғлашади. Бошқа томондан эса, айтишларича, Ўзбекистонда

раҳбарлик қилиб турган пайтидаги унинг роли қайта кўриб чиқилмоқда, унинг обрў-эътиборини тиклашга интиломқдалар.

— Рашидовга нисбатан муносабат Ўзбекистон Ком-партияси XXII съездида, республика Олий Кенгашининг учинчи сессиясида белгилаб берилган. Мен бу баҳоларга қўшиламан. Бу баҳоларнинг моҳияти шундан иборатки, Рашидов шахсиятини у яшаган ва ишлаган даврдан айри ҳолда кўриб чиқиш мумкин эмас. Мен шуни айтишим керакки, бизга зарба бўлиб тушган энг оғир танглик иқтисодий эмас, балки маъ-навий тангликдир. Асрлар мобайнида қарор топган ахлоқий-маънавий кадриятларни ғоявий қарашларга қурбон қилиш оқибатларини бартараф этиш иқти-содиётни тартибга келтиришдан кўра анча машақ-қатли бўлади. Ахир, яқиндагина эмасмиди, комму-нист, айниқса, у юқорироқ лавозимда бўлса, ўз яқин кишилари билан охирги марта видолашиш учун қаб-ристонга ҳам боролмасди. Дафн маросимида ишти-рок этиш энг катта айб саналиб, бундай одамни партиядан ўчириб, ишдан бўшатишарди. Виждон азобидан сал бўлса-да, қутулиш, айна пайтда йиллар бўйи меҳнат қилиб эришган имтиёзлардан маҳрум бўлмаслик учун одамлар қариндош-уруғлари, ҳатто, ота-онаси вафот этганда касалхонага ётиб олишар ёки «шошилишч командировка»га кетиб қолишар эди. Ана шундан кейин ҳам биз, одамлар ҳеч нимага ишонмай қўйишган, уларда ҳеч қандай мукаддас нарса йўқ, деб айтишга қандай тилимиз борар эди? Бинобарин, динга нисбатан иккиюзламачилик жуда ёмон тус олди. Республикаимизнинг қўшни Афғонис-тон телекўрсатувларини томоша қилиш имкониятига эга бўлган бир ярим миллион аҳолиси у ерда СоветАрмияси масжидлар қураётганини ёки қайта тиклаётганини ўз кўзи билан кўриб туришди. Бу пайтда эса бизда масжидлар бузиб ташланди. Бундай ҳолат 1988 йилгача давом этди.

— Мен сизнинг фикрингизга қўшиламан. Лекин бунинг Рашидов муаммосига қандай алоқаси бор?

— Жудаям бевосита алоқаси бор. Пахта билан боғлиқ 24 мингта жиноий иш қўзғатилганда, ҳақиқий жиноятчилар билан бирга уларнинг қурбонлари ҳам баробарига қамоққа олинди. Бизнинг раҳбарлари-миз эса, Москвага пахта плани бажарилиши қандай бораётгани тўғрисида ҳисоб бергандек, шунча минг киши ҳибсга олинди, шунча-шунчаси партиядан ўчи-рилди, мазмунида мунтазам равишда ахборот бериб туришди.

— Шундай бўлса-да, жазоланганларнинг ҳамма-си ҳам ноҳақ қамалмаган-ку?

— Тўғри. Бироқ бу нарса айбсиз кишиларни таъқиб этишни оқлай олмайди. Айбсиз таъқиб этилганлар эса юзлаб ва минглаб кишилардир. Биз фақат кейинги пайтнинг ўзида айбсиз ҳукм қилинганларга, ҳозир эса қамокдан озод этилганларга, оқланганларга бир ярим миллион сўм товон пули тўлашга мажбур бўлдик.

— Нима десак, деяйлик-ку, турғунлик даври ёки бошқа йилларда рўй берган воқеа-ҳодисалар-ни кечириш ёки унутиш - босиб ўтилган йўллар-ни қайтариш имконияти учун замин тайёрлаш бўлади.

— Тўғри, лекин нима учундир Брежнев команда-сидан айнан Рашидовни бошқаларга қараганда кўпроқ эсга олишмоқда. Унинг кўзга кўринган бош-қа сафдошлари ҳозир ё жамоатчилик диққат-эъти-боридан четда бемалол яшамокда ёки, ҳатто, фаол

Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида сиёсий ҳаётга қайтди. Биздагилар бундай «номута-носиблик»да адолатсизликни кўрмоқда.

- Агар саволим сизга қўполроқ туюлса, мени ке-чиринг. Бироқ баъзи муҳолифларингиз Рашидовга нисбатан сиздаги маълум вазминликни ўз қўлин-гизда жуда кўплаб раҳбарлик лавозимларини жам-лаганингиз билан боғлашмоқда. Сиз ҳам Президент, ҳам республика Вазирлар Маҳкамасининг бошлиғи, ҳам Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмита-сининг биринчи котибисиз.

— Менинг фикримча, ўтиш даври ҳамда мамла-катда ва республикамизнинг ўзида қарор топган хавфли вазият шундай қилишни тақозо этди. Унинг энг асосий сабаби шунда.

Мен шу маънода Иттифоқ даражасида бошқарув структурасини қайта ташкил этишни қўллаб-қув-ватлайман. Шундай қилинса, у юзага келган вазият-га энг кўп даражада жавоб берган бўлади.

- Сиз шу борадаги барча чора-тадбирларни маъ-қуллайсизми?

— Ҳаммасини эмас. Масалан, СССР Президенти ҳузуридаги Назорат палатаси, унинг жойлардаги мух-тор вакиллари вазибаларини тўла-тўқис тушуниб етганим йўқ. Бу — нима, улар «оқпошшо» ёки гене-рал-губернатор вакилларига ўхшаш кишиларми?

Янгиланган негиздаги бу бирлашма тезроқ ва ҳеч кимга оғир

тушмаган шаклда вужудга келиши учун бир-бирига ҳурмат билан муносабатда бўладиган шериклик муносабатлари зарур. Бундай муносабат ҳам горизонтал, ҳам вертикал шаклда бўлиши керак.

«Известия» газетаси, 1991 йил 29 январь

ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАР АМАЛ ҚИЛСА, «ТЕМИР ҚЎЛГА» ҲОЖАТ ҚОЛМАЙДИ

Умид учкунлари ҳали сўнмаган кўринади: ўтган йили Ўзбекистонда саноат ва қишлоқ, хўжалиги иш-лаб чиқариш ҳажмининг ўсиши таъминланди. Айнан ана шу омил республика Президенти Ислом Каримов билан суҳбатимизга сабаб бўлди.

— **Ислом Абдуғаниевич, республикада хўжалик-ни барқарор юритишга қандай қилиб эришилмоқ-да? Ахир, нохуш жараёнлар Ўзбекистонни ҳам чет-лаб ўтгани йўқ-ку?**

— Бутун мамлакат учун «темир қўл»ни қидир-масдан, балки ўйлаб қўйилган режаларни қатъият ва изчиллик билан адо этиш керак. Бизда советларга сайловларда компартиянинг энг яхши вакиллари ўзларини муносиб тарзда кўрсатишди. Ҳозирги пайт-да сайлаб қўйиладиган органларда раҳбарлик таж-рибасига эга бўлган кишилар оз эмас. Республика-миздаги советлар фақат гап билан шуғулланишмайди, амалий ҳаракат қилишни ҳам билишади. Биз янги уй қурмоқдамиз, эскисини дарҳол бузиб ташлаётга-нимиз йўқ. Шунинг учун ҳам одатда қуруқ сўз би-лан тўлдириладиган ҳоқимият бўшлиғи пайдо бўлма-япти.

- Буни далиллар билан изоҳлаб бериш мумкин-ми?

— Баҳо кўрсаткичлари бўйича республика ўз маж-буриятларини 98,5 фоиз адо этди. Иттифоқ эса Ўзбе-кстонга нисбатан мажбуриятларини 57 — 58 фоиз ба-жарди, холос. Бизда ҳосил нобудгарчилигига йўл қўйилмади, уни энг қулай муддатларда йиғиштириб олдик. Бунинг учун барча зарур омиллар вужудга келтирилди. Қўдда терилган ҳар килограмм пахта учун 25 тийиндан ҳақ тўланди, ваҳоланки яқин-яқинларда ҳам бор-йўғи 5 тийин бериларди. Машина те-рими учун тўланадиган ҳақ ҳам оширилди. Техни-кани таъмирлаш муаммоси енгиллашди — механи-заторлар уни доимий шай ҳолатда сақлашдан манфаатдор бўлиб қолишди. Биринчи мартаба дала ишларига ўн минглаб талаба ва мактаб ўқувчилари-ни жалб этишга эҳтиёж йўқолди. Бунинг устига, рес-публика фондидан 8 мингта енгил машинани мав-сумда 150 тонна ва ундан ортиқ пахта терган меха-низаторларга сотишга қарор қилинди. Аммо натижалар шундай юқори бўддики, маррани 250 тон-на даражасига кўтаришга тўғри кедди. Шунинг ўзиёқ «беқадр» пулларнинг бир қисмини ҳаракатга келти-риш имконини берди.

Қандайдир «темир қўл» эмас, балки ҳақиқий иқтисодий омил амал қилди. Бино-барин, биз пахта майдонини қисқартирган ҳолда аввалги йиллар даражасида ҳосил йиғиштириб ол-дик.

- Бу билан нималарга эга бўлинди?

— Неча ўн минглаб гектар ерни томорқа сифати-да аҳолига тақсимлаб бердик. Бу якка тартибда кури-лиш олиб боришга рағбат уйғотди. Натижада фой-даланишга топширилган турар жой йигирма фоиз кўп бўлди. Одамларда бунёдкорликка иштиёқ ҳали сўнмаган экан, минглаб ишсизларни иш билан таъ-минладик. Шуни ҳам айтиш керакки, томорқа май- донлари, республикада экинзорларнинг бир неча фоизинигина эгаллагани ҳолда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 40 фоизга яқинини бермоқда. Кузда бозорлардаги нарх-наво қандай бўлганини биласизми? Бир килограмм помидор — 25 тийин. Узум — 60 — 70 тийин. Қовун — 30, тарвуз — 25 тийин ва ҳоказо.

Аҳолининг қўшимча даромад олиш имкониятла-рига ҳам етарли баҳо бермаслик мумкин эмас. Ахир, Ўзбекистонда жон бошига истеъмол қилиш мамла-катдаги ўртача кўрсаткичдан икки баробардан зиёд-роқ камдир. Бинобарин, кўп болали оилаларга томорқа майдонлари, айникса, зарур. Аёллар, уй-рўзғордан ажралмаган ҳолда, томорқада ишлаши мумкин. Биз ўз томорқасида банд бўлганларга меҳнат дафтарчаси берамиз. Ишсизлар сони 250 — 300 минг нафар ка-майди. Айтганча, бекор қолган аҳоли ҳар бир қиш-локда қатъий рўйхатга олинмоқда.

- Ислом Абдуғаниевич, назаримизда, беғубор манзара намоён бўлаётгандек...

— Ундай эмас, муаммолар ошиб-тошиб ётибди, албатта. Масалан, Иттифоқ ҳукуматининг чорва молларининг харид нарҳини ошириш ҳақидаги қарорини олиб кўрайлик. Бизга пахта яккахоқимлиги зўр бериб тиқиштирилганининг оқибати нима бўлди? Эндиликда биз истеъмол қилинаётган гўштнинг ярмини республика ташқарисидан ташиб келишга мажбурмиз. Демак, яна 2 миллиард 300 миллион сўм керак бўлади. Шунча пулни қаердан оламиз? Ўзбекистоннинг бюджетидagi тақчиллик келаси йили 10 миллиард сўмни ташкил этади. Одамларни гўшт билан қандай қилиб таъминлаймиз? У ҳозирги пайтда аҳоли жон бошига республикада йилига 30 килограммдан тўғри келади, яъни мамлакатдаги ўртача кўрсаткичдан

икки баробардан зи-ёдроқ кам.

Бундай қарорларни келишиб туриб қабул қилиш керак. Янги Иттифоқ шартномаси тузилаётганда Марказ ва республикаларнинг ваколатларини аниқ-лаб қўйиш жуда катта аҳамиятга эга. Биз мутлақо янги Иттифоқда ўз вазифамиз бошқача тарзда тақ-симланишига асло рози бўлмаймиз. Юқоридан ту-риб пахта тайёрлаш режаларини белгилаб беришнинг аччиқ сабоғи кўзимизни очиши керак-ку, ахир.

- Дарҳақиқат, ўттизинчи йилларда ўртага таш-ланган СССРнинг «пахта мустақиллиги» шиори Ўзбекистоннинг гўшт ва унга қарамлигини вужудга келтирди. Республика ҳозирги пайтда кундалик эҳтиёж товарларининг ярмини ташқаридан олиб келишга мажбур бўлмоқда...

— Одамларнинг манфаатларига зид ҳаракат қила-диган иқтисодийни тушуниш қийин. Пахта яккаҳо-кимлиги алмашлаб экишни бузиб юборади, кўпдан-кўп захарли дорилар қўллашни талаб этади. Бизда болалар ўлими, аёлларнинг касалга чалиниши ниҳо-ятда юқори даражага етгани бежиз эмас.

«Республика — Марказ» муаммосига қайтар экан-ман, шундай демокчиман: менда жойлардаги сиёсий ҳароратни Москвада ҳамisha ҳам ҳис этишаётгани йўқ, деган таассурот пайдо бўлмоқда. Бир қатор рес-публикаларнинг раҳбарлари томонидан аҳволни бар-қарорлаштириш юзасидан сарф қилинаётган куч-ғайратларга етарли баҳо берилмаяпти.

- Ўзбекистонда мана шу йўналишда яна қан-дай чоралар кўрилди?

— Чорвачиликни ривожлантириш учун аҳолига ем-хашак ажратмоқдамиз. Бошланғич синф ўқув-

269чиларига бепул нонушта, пенсионерлар, уруш қат-нашчилари, мактаб ўқитувчилари, талабалар, кўп болали оналарга имтиёзлар ва ёрдам берилмоқдаки, буларнинг ҳаммасини санаб чиқиш қийин.

Бироқ моддий манфаатнинг ўзигина муҳим эмас. Маънавий ва ахлоқий-рухий кўтарилиш бўлган ва-зиятдагина олға томон силжиш мумкин. Масалан, ўтган йили биз биринчи маротаба Наврўзни миллий байрам деб эълон қилдик. Илгари эса уни ўтмиш сарқити сифатида тақиқлаб қўйишганди. Агар шу жиҳатдан қарасак, айтиш керакки, асло ундай эмас. Наврўз куёш календари бўйича Янги йил байрами ҳисобланади, у кўкламги кун билан туннинг тенг келган

палласидир. Наврўз қадим-қадим замонлардан буён байрам қилиб келинган. У ҳамisha баҳорда нишонланган. Оғир шароитда, камбағалчиликда яшаган одамлар шуни яхши билишганки, агар ерда янги ўт, майса пайдо бўлса, уёғига яшаб кетишади, ёмон кунлар ортда қолади. Наврўзда ҳар ким топганини байрам дастурхонига қўйган. Ўтган йилнинг март ойида халқимиз Наврўзни нақадар кўтаринки руҳда нишонлаганини кўрсангиз эди.

- Ишончимиз комилки, булар республика учун рамзий маънога эга, унинг яхши кунлари ҳали олдинда. Ўзбекистон Президенти сифатида Сизга, Ислон Абдуғаниевич, шуни истаймиз.

— Давлатимиз кemasи ҳозирги пайтда кучли до-вулга дуч келди. У қандай қилиб бунга бардош бе-риши, ишончли йўлдан четга чиқмаслиги мумкин? Бунинг учун фақат олтин, мис ва пахтанинг ўзи кифоя қилмайди, бошқа салмоқлироқ нарсалар ҳам керак. Нимани назарда тутмоқдамиз? Кўп милли-онли меҳнатсевар халқларни. Уларнинг миллий та-биатида ҳокимият муассасасига мойиллик бор.

Бирок бу гап қонунчилик ва тартибни таъмин эта оладиган ҳокимиятгагина тааллуқли.

СССР халқ депутатларининг IV съездида Ислон Каримов бундай деди: «Бизнинг ишончимиз комил-ки, сиёсий-иқтисодий соҳалардаги ислоҳотларни рўёбга чиқаришида интизом ва тартиб бирламчи ҳисобланади. Бу йўлни биз ҳаётда қатъий амалга оширмоқдамиз, бошқарув «жилови»ни қўлдан чиқа-раётганимиз йўқ, чиқармоқчи ҳам эмасмиз, чунки шуни яхши биламиз — кейин уни қўлга қайтариб олиш қийин ёки мутлақо мумкин бўлмай қолади».

*«Правительственный вестник» ҳафтаномаси муҳбири
саволарига жавоблар
«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 2 февраль*

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ РЕСПУБЛИКАДА НАВРЎЗ УМУМХАЛҚ БАЙРАМИГА ТАЙЁРГАРЛИК КЎРИШ ВА ЎТКАЗИШ ҲАҚИДА

Республикада инсоний қадриятларни янада камол топтириш, ўз-ўзига ишонч руҳи ва миллий ғурурни мустаҳкамлаш, дўстлик, биродарлик, ҳамжиҳатлик, меҳр-шафқатни улуғлаш, маданий ва тарихий анъа-наларни давом эттириш ҳамда ривожлантириш, асрлар давомида шаклланган урф-одатлар ва удумлар-ни эъозлаш мақсадида Наврўз байрамини кенг ни-шонлаш юзасидан куйидагилар амалга оширилсин:

1. Дам олиш куни сифатида белгиланган 21 мартда ўтказиладиган Наврўз умумхалқ байрамига тайёргар-лик ишлари бошлаб юборилсин. Бу байрамни ўтка-зишда 1990 йилда тўпланган ижобий тажрибаларни давом эттирган ҳолда, тўла фойдаланилмаган имко-ниятлар ҳам ишга солинсин. Байрамга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш тадбирларида республиканинг ҳар бир фуқароси яқдиллик ва ҳамжиҳатлик билан фао-лият кўрсатсин.

2. Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик кў-риш ва ўтказиш республика ташкилий кўмитаси тас-диқлансин.

3. Ҳар бир ташкилот, вазирликдан тортиб, советлар ва маҳалла кўмиталаригача — ҳамма жойда бай-рамни ўтказиш ишларига жавобгарлик аниқ белги-лаб кўйилсин. Республика худудидаги корхоналар,

муассасалар, жамоа ва давлат хўжаликлари, шир-катлар, жамоат ташкилотлари ўз имкониятларидан келиб чиқиб, байрам тадбирларини тегишли транс-порт воситалари, озик-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, тўй-ҳашам ашёлари билан таъминласинлар ҳамда сарф-харажатларни ўз зиммаларига ол-синлар. Умумхалқ хайрия ҳаракатларида фаол иш-тирок этсинлар. Фуқароларнинг, жамоаларнинг Наврўз умумхалқ байрамини ўтказишдаги ташаббус-корлигини қўллаб-қувватласинлар.

Байрам аҳолининг барча табақалари истак ва хо-ҳишларига, ҳар бир жойнинг ўз шароитларига қараб ўтказилсин.

4. Наврўз умумхалқ байрами анъаналарига бино-ан, ҳар бир фуқарога иззат-икром кўрсатилсин. Қариялар, болалар, беморлар,

ногиронлар ҳолидан хабар олиш, бева-бечора ва боқувчисидан ажралганларга меҳр-шафқат кўрсатишга алоҳида эътибор берилсин.

Ўзбекистон Телевидение ва радиоэшиттириш дав-лат кўмитаси билан жамоат ташкилотлари, бадий жамоалар ўтказадиган хайрия узлуксиз кўрсатуви — телемарафон ҳар томонлама қўллаб-қувватлансин.

5. Наврўз байрамини ўтказиш борасида кўшни республикалар билан дўстлик, ҳамкорлик ва маданий алоқалар янада кучайтирилсин. Ўзаро ва-киллар юбориш, меҳмон қабул қилиш тадбирлари ишлаб чиқилсин.

6. Оммавий ахборот воситалари байрамни ўтказиш жараёнларини кенг ёритсин. Бу ишда журна-листларнинг масъулияти оширилсин.

Қайси йўналишдаги ахборот воситасида бўлишидан қатъи назар, Наврўз умумхалқ байрамини ёри-тиш ягона ғоя — инсонни улуғлаш, миллий ғурурни кўтариш, ҳамжихатлик, биродарлик, меҳр-шафқат, тинч-тотувлик мақсадлари ва ғоялари билан йўғрил-син.

7. Байрамга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш рес-публика ташкилий кўмитасига байрам тадбирларида ташаббускор бўлган, фаоллик кўрсатган, фидокоро-на меҳнат ва ижод қилган кишиларни аниқдаш ҳамда рағбатлантириш ва тақдирлашга тавсия этиш топ-ширилсин.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри, 1991 йил 12 февраль

МУРАККАБ ВАЗИЯТДА ОҚИЛОНА СИЁСАТ ЮРИТАЙЛИК

Хурматли депутат ўртоқлар!

Сессия кун тартибидаги масалаларни қараб чиқишга ўтишдан аввал мамлакатимизда, республикамизда рўй берган вазият, умуман, ҳаммамизга, бутун халқимизга тааллуқди баъзи масала ва муаммолар тўғрисида қис-қача фикр алмашиб олсак, керакли хулосалар чиқарсак, умумий мақсадга, бугунги талабга жавоб берадиган катта бир иш қилган бўлардик.

Бугунги замон, ҳозирги ҳаётимиз шундай тез ўзга-риб бормокдаки, ҳар куни шу қадар улкан, оламшу-мул воқеалар юз бермокдаки, бу вазиятни тушуниш ва ундан тўғри, жамики халқимизга маъқул сиёсат йўлини танлаб олиш, уни рўёбга чиқариш, яъни ҳаёт-га татбиқ қилиш жуда ҳам мураккаб иш бўлиб қол-моқда.

Мамлакатда аҳвол кундан кунга оғирлашиб ке-таётгани, турмуш даражаси пасайиб, сиёсий, иқти-содий, ижтимоий вазият, республикалараро, миллатлараро муносабатлар кескинлашиб, баъзи минта-қаларда тўқнашувлар бўлиб ва қон тўкилиб турган бир пайтда сайловчиларимиз, халқимиз остонасига қадам кўйиб келаётган мушкул, оғир кунлардан, од-дий тил билан айтганда, бало-қазодан сақланишда биз, раҳбарлардан, депутатлардан, жойлардаги етакчилардан нажот кутишга ҳақдидир.

Ўзимизнинг олдимизда турган жумбоқ ва муам-моларимизни фақат ўзимиз бош қотириб ечишимиз мумкин, уларни биз учун ҳеч ким, ҳеч қаёқдан ке-либ ҳал қилиб бермайди. Буни яхши биласизлар.

Гарчанд Ўзбекистонимиз, эл-юртимизнинг хо-зирги сиёсий-ижтимоий ҳамда иқтисодий аҳволи, таъминот даражасида бошқа республика ва минта-қаларга нисбатан ижобий фарқ мавжуд экан, буларнинг ҳаммасига, авваламбор, халқимизнинг қаҳра-монона, шижоатли меҳнати туфайли эришиляпти, булар жойлардаги кўпгина раҳбарлар, вилоят, ра-йон, қишлоқ кенгашлари, давлат маҳкамалари ва жа-моат ташкилотларининг раҳбарлари олиб бораётган сиёсатнинг, зўр бериб ишлашнинг, тартиб-интизом-ни жойига кўйиб амалга ошириляётган фаолиятнинг натижасидир. Буни ҳар биримиз тўғри тушуниб, тўғри баҳолашимиз лозим.

Биз ҳаммамиз ҳақиқатнинг кўзига тик қараши-миз керак. Чунки кундан кунга оғирлашиб кетаётган катта-катта синовлар олдида турибмиз. Ана шу синовлардан халқимизни, бизларга ишонган фуқароларнинг бурнини қонатмасдан, йўқотишларга йўл қўймасдан, келажакдаги порлоқ ҳаёт учун замин тайёрлаб ўтсак, бу синовлар қанча давом этишини ҳозир аниқ айтиш қийин, шундагина зиммамиздаги бурчни бажарган, одамларнинг ишончини оқлаган бўлур эдик.

Ҳозирги оғир, мавҳум, аҳвол тобора чалкашиб бо-раётган бир пайтда, мураккаб вазиятда бутун Итти-фоқ оддида турган муаммоларни, бугунги ва эртанги сиёсатни чуқур, атрофлича таҳлил қилиб, ўзимизнинг аниқ-равшан йўлимизни белгилаб олиш, Ўзбекистон халқининг келажаги, тақдири ҳақидаги ҳақиқатни ҳеч нарсани яширмасдан, ўйин қилмасдан, аниқ айтиш керак. Биринчи навбатда, Ўзбекистон-тон манфаатини кўзлаган ҳолда, меҳнат аҳлига мақ-бул келадиган муносиб сиёсатни ишлаб чиқишимиз ва уни изчил олиб боришимиз, амалда татбиқ қилишда қаттиқ туришимиз зарур.

Азиз дўстлар, бу ўринда қандай муаммо ва си-новлар тўғрисида сўз кетяпти? Келинг, шу масалалар юзасидан атрофлича гаплашиб олайлик.

Биринчидан, Иттифоқ шартномасига муносабат. Охирги икки йилда ана шу шартнома хусусида бил-дирилаётган ҳар хил фикр ва қарашлардан рўзно-малар, телевидение, радио орқали хабардормиз. Бу-тун мамлакатда, жумладан, Ўзбекистонимизда ҳам бунга қандай муносабат билдирилаётгани сизларга маълум. Лекин мана шу минбардан туриб, ҳозирги энг долзарб, айтишлик, истикболда сиёсатимиз аниқ-ланаётган пайтда шу масалада сизлар билан очиқ-ойдин фикр алмашиб, ўз йўлимизни қатъий белги-лаб олишимиз керак. Чунки келажак тақдиримизни ҳал қиладиган бу масала талабадан бошлаб меҳнат ветеранигача, ишчидан тортиб зиёлигача — ҳамма-мизни қизиқтиради, ўйлантиради.

Даставвал шуни айтишим керакки, янги Иттифоқ шартномасини тузишда анча кечикдик. Икки йил ол-дин бу масалани кўтарган Болтиқбўйи республикалари овозига ҳеч ким кулоқ солмади. Марказда ўтирганлар уларнинг таклифларини қабул қилишмади, ишни пайсалга солишди.

Баъзи раҳбарлар эски, яъни 1922 йилги, ҳозирги мавжуд Иттифоқ

шартномасини яна оддинга суриб, бизларга ҳеч қанақа янгилик керак эмас, деганла-рича оёқни тираб ўтираверишди. Бунақа ёндашиш ўзининг салбий натижасини ва аччиқ мевасини, мана, энди беряпти.

Агар ўша пайтда, келажакни олдиндан ўйлаб, уни-тар давлат сиёсатидан, буйруқбозлик тартиботи ва услубларидан бош тортиб, республикаларга, халқларга, жойлардаги ҳокимиятга уларнинг қонуний ҳуқуқлари, мустақиллик берилган тақдирда ҳозирги оғир аҳвол содир бўлмасди. Ишламайдиган, заминдан узилган қонунлар вужудга келмасди. Марказ чиқарган қонунлар билан республикалар қабул қилган қонунлар ўртасида зиддият пайдо бўлмасди, ак-синча, улар бир-бирини тўлдирарди. Иттифоқ шарт-номаси ўз вақтида тузилганида, ҳокимиятда паро-кандалик, халқ хўжалигида, ишлаб чиқаришда узилишлар бўлмасди, юқори ва қуйи ташкилотлар орасида бири иккинчисини менсимаслик вужудга келмасди, ҳеч бўлмаганда мамлакат бу қадар оғир аҳволни бошидан кечирмасди, миллатлараро алоқа ва муносабатлар бунчалик кескинлашмасди.

Хўш, Ўзбекистоннинг янги Иттифоқ шартнома-сига муносабати қандай? Бу борада ўртага қўядиган шартларимиз, талабларимиз, ўз қарашларимиз нималардан иборат?

Авваламбор, янги Иттифоқ шартномасига нис-батан Ўзбекистоннинг муносабатини белгилашда қуйидагиларни эътиборга олиш зарур. Республика-мизнинг иқтисодий аҳволи анча оғир, ечилмай ётган муаммолар беҳад кўп, халқнинг турмуғд даражаси паст, ичимлик суви танқис, экология, Орол фожиа-си қалбларни ўртамоқда, суғориладиган ер етишмайди, анчагина озиқ-овқат маҳсулотлари ва саноат моллари ташқаридан олиб келинмоқда, четга эса асосан хом ашё чиқарилмоқда, ишсиз юрган одамларимизнинг сони кўп, аҳволи танг.

Ишлаб чиқариш кучлари, саноат корхоналари, иш-латиладиган техника ускуналари, технология хароб

аҳводда. Буларни бошқатдан қуриб чиқиш, замона-вий талабга жавоб берадиган даражада қуриб олиш учун катта маблағ керак.

Яна бир муҳим масалани ҳисобга олишимиз ло-зим. Бугунги халқ хўжалигимиз минг-минг йўллар орқали бутун Иттифоқдаги корхоналар билан ипсиз боғланган. Бунақа алоқаларни бирдан узиб ташлаш оқилона иш бўлмайди.

Ҳозирги вазиятни ва юзага келган аҳволни ҳисобга олганда бу

муаммоларни Ўзбекистоннинг битта ўзи ечиши анча қийин. Шуни назарда тутиб, Марказдан бериладиган ёрдамни эътиборга олиб, ўзимизни Иттифоқ таркибида кўриб сиёсат юритишимиз, яъни келажагимизни белгилашимиз лозим, деб ўйлайман. Лекин биз эскича, марказлаштирилган, буйруқбоз-ликка асосланган, эскирган қоидалар бўйича иш юритадиган Иттифоқ таркибига киришга рози бўлмаганмиз ва мутлақо рози бўлмаймиз ҳам.

Иттифоқ таркибига кирадиган тақдирда фақат ўз мустақиллигига эга бўлган давлат сифатида шарт-номага имзо чекишимиз мумкин. Бу — аниқ гап, ўртоқлар!

Бизнинг асосий талабимиз мулкчилик тўғриси-да. Ўзини мустақил деб билган давлат ўз худуди-да бўлган барча ер ости-ю, ер усти бойликларига, ишлаб чиқарувчи кучларга ҳеч сўзсиз фақат ўзи эгалик қилмоғи керак.

Шу билан бирга, Ўзбекистон ўз бойликларидан ва ишлаб чиқариладиган маҳсулотдан фойдаланиш масаласида ҳам эркин бўлиши зарур. Жумладан, хорижий мамлакатлар билан иқтисодий, ижтимо-ий ва сиёсий алоқалар боғлашда — барча соҳаларда Марказ билан стратегик йўл тутишимиз, узок муд-датга белгиланаётган мақсадлар бўйича аввалдан ке-лишиб олишимиз ва ўз сиёсатимизни ўзимиз юрги-зишимиз зарур. Умуман, Марказ билан муносабати-мизни аниқлашда, унга бериладиган ҳуқуқлар, унинг зиммасидаги вазифаларни белгилашда ўз ихтиёри-мизни қўлдан чиқармаслигимиз шарт. Мудофаа ма-салалари, космос, ядро соҳалари, алоқа воситалари, темир йўл, ҳаво флоти ва ҳоказолар унинг тасарру-фида бўлади. Ана шу масалаларни биргаликда ҳал этишни Иттифоқ учун ҳам, уни таъсис этувчи рес-публикалар учун ҳам энг мақбул йўл деб ҳисоблай-ман.

Яна бир муҳим масала — Ўрта Осиё ва Қозоғис-тонда сув таъминотини олайлик. Бу муаммони қўшни беш республика биргаликда, ўзаро келишувга асо-сан, мақбул тарзда ечиши мумкин, холос. Оролни бир ёқадан бош чиқарибгина қутқариб қола ола-миз...

Ёки бўлмаса, долзарб масалалардан яна бири — энергетика таъминотини олиб кўрайлик. Сув мўл-кўллигида Қирғизистон ва Тожикистонда электр қув-вати кўп бўлиб, биз у ердан гидроэнергия оламиз. Мабодо сув озайса, Ўзбекистоннинг гази билан иш-ловчи иссиқлик электр станциялари яратган нурдан Қирғизистон ва

Тожикистон ҳам баҳраманд бўлади.

Таъкидлаш керакки, шартномани бугунги кунда тўла ҳолда ва бир йўла тасдиқлаш асосий мақсад эмас. Ҳозирги вазиятда талаб шуки, шартноманинг айрим қисмларини алоҳида-алоҳида кўриб чиқиш ва тас-диқлаб бориш зарур. Шу кунларда Марказда респуб-ликаларнинг вакиллари Иттифоқ шартномаси дои-расида кўриб чиқаётган масалалардан бири Иттифоқ билан республикалар ўртасидаги вазибалар тақси-мотини белгилаб, ҳуқуқларини чегаралаб, оидинлаш-тириб олишдан иборат бўлмоқда.

Иттифоқ шартномаси тўғрисида гап кетар экан, унинг устида олиб борилаётган ишларни охиригача аниқдашдан олдин бир саволга жавоб беришимиз лозим ва шундан кейин бу ишнинг давомини кўри-шимиз мумкин: шартнома уёқда турсин, Иттифоқнинг ўзи бизга, халқимизга керакми ё йўқми? Ма-бодо керак бўлса, қанақа Иттифоқ керак?

Шу мақсадда 17 март куни Бутуниттифоқ рефе-рендуми, яъни овоз бериш ўтказилади. Ўзбекистон-да яшаётган халқ кўпчилики қатори ана шу саволга жавоб бериши зарур, деб ўйлайман.

Яна бир гапни айтишим лозим: референдум ке-рак эмас, деб овоза тарқатиб юрган кимсалар оддий кишиларнинг фуқаролик ҳуқуқларини менсимаяп-ти. Референдумда қатнашиш, кимлигидан — савод-сиз ёки саводлигидан, қаёқда бўлиши ва тури-шидан қатъи назар, ҳар бир фуқаронинг конститу-цион ҳуқуқи. Ҳеч ким, ҳеч қачон бирор одамни бундай ҳуқуқдан маҳрум этиши мумкин эмас, биз бунга йўл ҳам қўймаймиз.

Болтиқбўйи республикаларида содир бўлаётган фожиали воқеалар хусусида икки оғиз сўз. Шу йилнинг бошида Вильнюс ва Рига шаҳарларида юз берган қонли ҳодисалар кўпчиликни ташвишга солмоқда. Биз ҳаммамиз қонун тарафдори бўлишимиз зарур. Ким бўлмасин, қонунга хилоф ҳаракатлар билан ўз мақсадига эришмоқни истаса, бундай ҳаракат, ал-батта, салбий оқибатга олиб келади. Инсон қони тўкилишига сабаб бўлган айбдор шахсларга нисба-тан кескин чоралар кўрилиши зарур, деб ҳисоблай-миз. Токи бундай салбий ва фожиали воқеалар бошқа минтақаларда такрорланмасин.

Форс кўрфазидagi кирғинбарот уруш ҳаммани ташвишга солмоқда. СССР Президентининг куни кеча матбуотда эълон қилинган баёнотида бу ҳол таъкидлаб ўтилди. Фақат Форс

кўрфазидаги мамла-катлар эмас, бутун дунё хавф остида қолмоқда.

Ҳозирги танг пайтда Совет Иттифоқи Президент-тининг Ирок Президентига очик мурожаат қилиши, можарони тинч йўл билан бартараф этишга чақири-ши, Президент Саддам Ҳусайн билан учрашиш учун шахсий вакилини юбориши айна муддаодир.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси ўтган ойда биргаликда қабул қилган ба-ёнотда ҳам халқимизнинг бу борадаги фикри, азму иродаси ифодаланган эди.

Биз қурол ишлатишга ҳамиша қаршимиз. Жаҳо-латни ақл-заковат билан енгиш тарафдоримиз. Ай-тиб ўтилган мана шу масалалар бўйича Олий Кен-гаш ўз фикрини билдирса, мақсадга мувофиқ бўлур эди, деб ўйлайман.

Энди нарх-наво сиёсатига қисқача тўхталиб ўта-ман. Содда ва аниқ қилиб айтсам, нарх-наво бора-сида бизнинг сиёсатимиз куйидагича.

Биринчидан, бизда нарх-наво оширилиши туфай-ли халқимиз кўрадиган зиённи қоплаш механизмини топмасдан туриб, бу тадбирга киришилмайди. Бундан мақсад — оддий халқ оммасини, айниқса, камбағал ва муҳтож кишиларни иқтисодий жихатдан ҳимоя қилиш-дир. Мабодо нарх-наво ошадиган бўлса, то унгача мана шу тадбир натижасида халқимиз гарданига тушадиган зарарни қайси ҳисобдан, қандай қилиб қоплаш маса-ласини ечиб олишимиз ва Иттифокдан ёрдам талаб қилишимиз керак.

Иккинчидан, муҳим нуқталардан бири шуки, 1991 йилда Ўзбекистонда нон ва ун маҳсулотларининг нар-хи ошмайди. Бу хусусда бошқа таклифлар ҳам бор.

Лекин менинг шахсий фикрим — нон ва ун маҳсу-лотлари нархини оширмаслик.

Учинчидан, яна бир муҳим янгилик шуки, нарх-наво оширилиши туфайли вужудга келадиган зарарни қоплаш механизмини жорий қилиш орқали Ўзбе-кистондаги оз маош оладиган, моддий жихатдан етар-ли таъминланмаган, камхарж кишиларнинг турмуш даражасини ўртача даражага яқинлаштириш кўзда тутилмоқда.

Хуллас, нарх-навонинг ошиши аҳолини моддий жихатдан қийин аҳволга солиб қўйишига йўл бер-маслигимиз лозим.

Оғир синовлардан ўтиш пайтида, шубҳасизки, мустаҳкам тартиб-

интизом бўлиши зарур. Буни ҳам-мамиз англаб олайлик. Хўш, тартиб-интизомни қан-дай тушунишимиз керак?

Ҳар бир инсон — хоҳ у оддий фуқаро, хоҳ у кат-такон раҳбар бўлсин — бундан қатъи назар, ўз халқининг, шу тупроқда истиқомат қилаётган элу элатларнинг манфаатини кўзлаб, ҳимоя қилиб яшаши ва ишлаши зарур. Умуман, катта тарихни олиб кўрсак, халқ қанчалик уюшган бўлса, раҳбарият билан бир жону бир тандек ҳаракат қилса, яъни, ҳамжиҳат-лик, аҳиллик қарор топса, камолот юз беради, дав-лат кучли, юрт фаровон бўлади.

Тарихимизда шундай хунук вақтлар ҳам бўлган-ки, баъзи раҳбарлар ўз халқини бадном қилиб кўрсатди. «Пахта иши» дея бутун дунёга жар солиб, бунинг устига, ана шу «иш»ни баҳолашга четдан «қози»ларни олиб келиб, ўз халқига азоб бериб, ўзи эса томошабин бўлиб туриши инсонга, раҳбарга ярашмайдиган қилиқ деб биламан. Бундай шарман-дали ишлардан ҳам тегишли сабоқ чиқаришимиз зарур.

Ўзбекистоннинг нажоти фақат ўзимизда, шу за-минда. Нажот кидиришда бошқа ёқдарга мурожаат қилиш билан рўшноликка чиқиб бўлмайди, фақат бе-гоналар олдида шармандалари чиқиб кулги бўлганла-ри қолади, холос.

Бирлашган — ўзар, дейди халқимиз. Келинлар, аҳил бўлайлик, бир ёқадан бош чиқариб, бу оғир кунлардан ҳам омон-эсон ўтиб олайлик!

Дўстликка, биродарликка чорлар эканман, шу ўринда улуғ Алишер Навоий бобомизнинг бир мис-расини келтириб ўтмоқчиман. Бу йил юртимизда Алишер Навоий йили деб эълон қилинган экан, улуғ бобомизнинг руҳи бизнинг эзгу курашларимизда мададкор бўлажак, деб умид қиламан.

«Жаҳон бўлмасин дўст, гар бўлмаса дўст», дейди Алишер Навоий. Бу мисранинг мазмуни кенг ва чу-қур. Алишер Навоий йилида улуғ бобомиз айтган насиҳатларга қулоқ солиш, унинг доно фикрларини амалга ошириш биз учун ҳам фарз, ҳам қарзdir. Ер юзининг турли минтақаларида, масалан, Форс кўрфа-зида уруш-жанжаллар, тўс-тўполонлар бўлиб турган бир пайтда Навоий бобомиз тараннум этган тинч-ликни, омонликни астойдил ҳимоя қилайлик. Чунки дўстлик бўлса, эл-юртимизда тотувлик, осойишта-лик ҳукм сурса, эзгу ниятларимизга, албатта, ета-миз. Бунга ишончим комил.

Ҳаммангизга, азиз дўстлар, ана шу йўлда, ана шу курашда омад доимо ёр бўлсин!

*Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг
навбатдан ташиқари
тўртинчи сессиясида сўзланган нутқ
«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 15 февраль*

БИЗНИ КАПИТАЛИЗМДАН САКРАБ ЎТИШГА ЎРГАТИШГАН

«Комсомольская правда» газетаси мухбири саволларига жавоблар

- Ислом Абдуғаниевич, Сизнинг республикан-гизни баъзан «коммунистик кўриқхона» деб ата-шади. Ўзбекистонга берилган бундай баҳо қанча-лик ҳаққоний ва унга Сизнинг муносабатингиз қандай?

— Биз гўёки коммунистик дунёқарашнинг таянчи эканимиз, фикрлашимизда консерватизм ҳукмрон-лиги хусусида жуда кўп гапиришяпти. Минтақанинг тарихини билгандан кейингина вазиятга тўғри баҳо бериш мумкин. Совет ҳокимиятининг ҳамма йилла-рида Ўзбекистон моҳият эътибори билан ўз давлати-га эга бўлмаган. Биз капитализмнинг машаққатли бос-қичини четлаб, социализмга ўтганимизни ҳамма жойда рўқач қилиб келишди. Аслини олганда, бошқаларда-гига қараганда ёмон бўлмаган ҳақиқий социализм курганимизга ишонтирмоқчи бўлишди. Бунинг усти-га, тараққиётнинг нокапиталистик йўлини танлаган мамлакатлардан вакиллар таклиф этиб, бизнинг таж-рибамиз мисолида уларни ҳам капитализмдан сакраб ўтишга ўргатиш саъй-ҳаракатлари бўлди. **Энди қара-сак, ҳаммаси ваҳшиёна бир нарса экан...**

Қачонлардир Ўзбекистон мамлакатнинг пахта мус-тақиллигини таъминлаши зарур, деган фикр кўнда ланг бўлиб қолди. «Оқ олтин» ниҳоятда шафқатсиз усуллар билан қўлга киритила бошлади. Бу йўлга ўтмаганларни вазифасидан четлатишди ва йўқотишди, уларнинг ўрнига «Етиб оламиз ва ўзиб кетамиз», «Беш йилликни икки йилда қойиллатамиз», дея ито-атқорона қўл ковуштириб турадиганлар танланди. **Фақат дераза токчаларию томларга пахта экилмади, холос. Биз пахта мустақиллигини таъминла-дик. Ўзимиз эса қарам иқтисодиётга эга бўлиб қолдик.** Ҳамма нарса бир мақсадга: пахтага хизмат кўрсатиш учун яратилаверди. Мана энди бизда то-варлар етишмаяпти, уларнинг ярмидан ортиқроғини четдан олиб келяпмиз.

«Таянч» масаласига тўхталадиган бўлсак... ҳам-маси бемаънилик. Бизнинг ўлкамиз жуда қадимий маданиятга эга, у башариятга улуғ

алломалар, мута-факир зотлар, файласуфларни етказиб берган. Ана шундай тарихга соҳиб бўлган мамлакат — айтганча, бу тарихни бир вақтлар бутунлай йўққа чиқармоқчи бўлишган — консерватив кучлар марказига ай-ланиши мумкин эмас.

- Сиз ғоят нохуш манзарани тасвирлаб бердин-гиз. Ана шундай вазиятдан чиқиш йўли борми? Сизнингча, бундай йўл қандай бўлиши мумкин?

— Ҳаққоний таҳдил этмасдан, ишларнинг аҳво-лини тўғри белгилаб олмасдан туриб вазиятдан чи-қишнинг аниқ йўлини топиб бўлмайди. Биз худди шу йўлдан боряпмиз. Ҳозирги кунда миллий даро-мад, аҳолининг турмуш даражаси бўйича Ўзбекис-тон мамлакатда энг паст ўринлардан бирида, деб баралла айтмоқдамиз. Айни пайтда Ўзбекистон — жуда бой республика. Бизда ҳамма нарса бор. Бир томондан, беҳисоб ресурслар, яъни Менделеев жад-валидаги жамики элементлар, иккинчи томондан эса, ортиқча меҳнат ресурслари мавжуд, 600 мингга яқин киши доимий ишга эга эмас.

Бундай ҳолатни ким тузатади? Биз велосипед их-тиро қилмаслигимиз, балки Шарқий Осиё мамла-катлари тажрибасидан фойдаланишимиз лозим. Биз яна беш йил чидаб туришга розимиз, аммо чет эл технологияси, техникасига, одамлар яшайдиган жойларга яқин корхоналарга эга бўлишимиз зарур. Биз иложи борича кўпроқ йигит ва қизларимизни илғор мамлакатларга юборишимиз керак, улар дунёни ўз кўзлари билан кўрсин, замонавий технологияларни ўзлаштириб олсин. Бироз чидашсин, ўша ерларда ишлаб кўришсин, ҳар қалай, бутунлай бошқа одамлар бўлиб қайтиб келишади...

- Демак, ишчи кучи экспорт қилинар экан-да?

- Ҳа, шундай. Бу масалада ҳеч қандай чеклашлар бўлмаслиги керак. Ҳар қандай мафқурани, ҳар хил кўринишдаги техника ва технологияни ўрганиш учун бораверишсин. Бизга агар пахта, хом ашё сотсак, беш йил бемалол ишламасдан, шипга қараб ётишимиз мум-кинлигини айтишяпти. Мен бундай фикрга мутлақо қўшилмайман, чунки **ўз авлодлари тақдири ҳақида қайғурадиган бирорта мамлакат хом ашё ресурсла-рини сотиш ҳисобидан кун кўрмаслиги керак.** Хо-рижий мамлакатлар бизга ёрдамга келишга тайёр ту-ришибди. Қарийб бир миллиард доллар ҳажмидаги бутун бир таклифларимиз мажмуаси бор. Энг муҳи-ми — қўшма корхоналар, келажакда бутунлай янги одамларни тарбиялайдиган

заминни барпо этишимиз лозим. Ўшанда консерватизм, қоқоқлик ҳақидаги ҳамма гап-сўзлар ўз-ўзидан барҳам топади.

- Шуниси ҳам борки, Шарқий Осиё мамлакатларида хом ашё ва меҳнат ресурсларидан ташқари иш энди бошланаётган пайтда бошқа бир жуда муҳим омил - биздагидан фарқ қиладиган ишлаб чиқариш муносабатлари ҳам бўлган-ку...

— Биз ўзимизнинг мулкчилик тўғрисидаги қону-нимизда Ўзбекистонда мулкчиликнинг барча кўри-нишлари тенг ҳуқуқлидир, деб эълон қилдик. Ҳо-зирнинг ўзидаёқ янгича шароитда фаолият юритаётган мустақил корхоналар бор. Вазирликларни концернларга айлантириш тадоригини кўряпмиз. Мулкчиликнинг бошқа, яъни хусусий, акциядорлик шакллари ҳам мустасно этилмайди. Бироқ мен ху-сусийлаштиришни босқичма-босқич ўтказиш та-рафдориман. Аввал бир босқични ниҳоясига етказиб, унинг афзаллигини кўрсатайлик-да, кейин бошқасига ўтайлик.

— Сиз Президент бўлгандан буён қандай аниқ ишлар амалга оширилди?

— Мен биринчи маротаба юксак минбардан ту-риб Ўзбекистонда 9 миллиондан зиёд киши бечо-раҳол кун кўраётганини, аҳолининг 47 фоизга яқинини алоҳида шарт-шароитга муҳтож болалар ташкил этишини, бизда ўлим кўрсаткичи мамла-кат бўйича жуда юқори даражада бўлиб қолаётганини айтганман. Биз ҳақиқатни гапирганимиздан кейин одамлар орқамиздан эргаша бошлади.

Аmmo сўз бошқа-ю, иш бошқа. Ер ҳақидаги фармон жуда катта вазифани бажарди. Мен узил-кесил қилиб: пахта етиштиришни 700 минг тон-на қисқартирамиз, дедим. Бу 250-300 минг гек-тар ер, деган гап. Иттифоқ маҳкамаларида, Дав-лат план комитетида масалани сиз нимани истасангиз, ёзиб қўяверинг, мен барибир бажар-майман, деган қабилда ўртага қўйдим. Биз сўнгги нуқтага ўтганимизни тушунишгандан кейин бу масалаларни ечишга ёрдам бериша бошлашди. 165 минг гектар майдон одамларга бўлиб берилди, деҳқонларнинг томорқалари қарийб икки баробар кўпайди. Одамларда қизиқиш пайдо бўлди. Ўз вақтида деҳқонларни инқилобга қандай қилиб жалб этишган? «Ер — деҳқонларга!» шио-ри ўртага ташланган. Ҳозир биз ҳар бир хонадон-да тирикчилик ўтиши учун барча шарт-шароитни яратиб беришга интилмоқдамиз. Шахсий

ёрдамчи хўжаликлар эгалари, яъни бўлажак фермерлар уюшмасини туздик. Бизда озиқ-овқатнинг 40 фо-изи шахсий секторда етиштириляпти, унинг их-тиёридаги ер эса умумий суғориладиган майдоннинг атиги 6 фоизини ташкил этади. Бу йил бо-зорларимизда, ҳар ҳолда, у-бу нарса бўлди. 165 минг гектар ер асқотди...

- Ислом Абдуғаниевич, ўз республикангиздаги миллатлараро муносабатлар ҳолатига қандай баҳо берасиз?

- Фарғона воқеалари, шунингдек, кейинги пайтларда рўй берган бошқа тартибсизликлар — буларнинг барчаси турли миллат одамларида бир-бирига ишончсизлик пайдо қилди. Шундай бўлишига ким сабабчи? Мен ҳозир аниқ-равшан қилиб айтаман: **жамики номаъқулчиликлар маркази республика-миз чегарасидан ташқаридадир.**

Бозор муносабатларига ўтиш даврида иттифоқ-дош республикаларнинг қил устида туриши ким-гадир керак бўлиб қолганга ўхшайди... Ҳа, исталган пайтда аралашини ва ўз билганларича ҳал этиш учун қулай вазият.

- Кейинги пайтларда Туркистон иттифоқи ҳақида кўп гапиришяпти. Ўтган йил ёзда Олма-отада Туркистон республикалари раҳбарларининг учрашуви уюштирилганидан кейин бу ҳақдаги овозалар, айниқса, кучайди...

— Мен Олмаотадаги учрашувимиз мантиқий ва ҳолисона бўлди, деб ҳисоблайман. Биз бир-биримиз билан иқтисодий жиҳатдан боғланмасдан туриб ёнма-ён яшай олмаймиз. Ҳозирги пайтда чап кўли-миз билан ўнг қулоғимизни қашиётганга ўхшаймиз. Бизнинг хом ашёларимиз эвазига Қозоғистондан олиб келиш мумкин бўлган ғалла Иттифоқнинг беш нуқтасидан ташиляпти. Нима учун?

Нега деганда, Давлат план комитетига керак бу. Маҳкамада ўтиришади-да, озгинасини Украинадан, бунчасини Олтойдан, мана бу қисмини Қозоғистондан оласан, дейишади... Агар ҳамма нарса табиий қонунлар асосида рўй бераверса, у ҳолда Давлат план комитетининг нима ҳожати бор? Маълум бўлишича, масаланинг бошқа орқа томони мавжуд экан. Улуғ Турон давлатини барпо этиш ғоясини илгари сураётган одамлар топилиб қолди. Улар ўз навбатида бизнинг учрашувимиздан ана шундай кайфиятни уйғо-тиш учун фойдаланди... Лекин очиқ айтиш керак, та-рих ғилдираги орқага қайтмайди. Биз Ўрта Осиё ва ҳамдўстлик тўғрисида гапиришимиз мумкин. Бу мин-

такада республикалар ўртасидаги чегаралар — жуда қалтис масала. Бир вақтлар бундай чегара, айтиш мумкинки, сунъий равишда ўтказилган эди...

— **Республиканинг янги парламентида оппозиция пайдо бўлди. Сиз уни ҳис этияпсизми? Парламент ишига бунинг ёрдами тегиштими?**

— Агар у ўз фикри, тушуниши, истиқболига эга соғлом оппозиция бўлганида, мен табриклар, қўллаб-қувватлардим. Бироқ ўзим тўқнаш келган, баҳслашган одамлар ҳақида гапирадиган бўлсак, узил-кесил хулоса чиқариш мумкин. Уларнинг ак-

сарияти ҳокимиятга интиляпти. Иссиқ жой берсан-гиз, тинчиб қолишади, халқ ғамини ҳам унутиб юборишади. Кейин ҳозиргидан баттар консерватор-га айланишади. Кўпроқ қитмирлик қилаётганлари бир пайтлар тузум томонидан инкор этилган, улар эндиликда «демократизм», «фикрлар хилма-хилли-ги» баҳонасида яна бош кўтармоқда. Бундай тои-фадагилар мазкур тузум билан курашар экан, агар имкон берилса, бажонидил яна аввалги ҳолатига қайтишга ва ҳаммасини унутиб юборишга тайёр.

Бироқ, менинг назаримда, яна бошқа, оппозиция эмас, балки гуруҳ бор. Булар — яшашни, ишлашни, агар билсангиз, ижод қилишни истаётган ёшлардир. Улар қалбакиликка тоқат қилишолмайди, улар депу-татлар орасида икки маротаба қамокда ўтириб чиқ-қанларни, ҳалол яшамаётганларни, тили бошқа-ю, иши бошқа кишиларни кўриб туришибди. Шунақаларни ҳеч ҳазм қилишолмаяпти. Бундай ёшларга қулай шарт-шароит яратиб берилса, улар жамиятимиздаги ҳал қилувчи ўринларни эгаллаб олган бўларди.

Жаҳондаги бирорта парламентда худди биздаги-дек бозор бўлмайди. Парламентдаги ўринлар учун партиялар кураш олиб борса, қандайдир тартиб кўзга ташланади. Борди-ю, ҳар бир депутат уни, овозини ким сотиб олишини кутаётган бўлса, бу ниҳоятда даҳшатли. Ана шундай парламентнинг қўлидан ҳар нарса келиши мумкин. Шунинг учун ҳам мен жами-ки ғоялар, ижтимоий қатлам ва манфаатлар мужас-самланган парламент тарафдориман.

«Комсомольская правда» газетаси, 1991 йил 7 март

ЎЗБЕКИСТОН ФАҚАТ ИҚТИСОДИЁТДА ЭМАС, БОШҚА СОҲАЛАРДА ҲАМ ДАДИЛ ҚАДАМЛАР ҚЎЙМОҚДА

«Ди Цайт» немис ҳафтаномаси саволларига жавоблар

- Сиз бундан бир неча ҳафта илгари СССР халқ депутатларининг тўртинчи съездида фуқаролар уруши ва «қаттиққўллик» хавфи борлигини ай-тиб, огоҳлантирган эдингиз. Сизнинг бу огоҳлан-тиришингиз тўғри бўлиб чиқди. Бугун юзага келган аҳволни қандай баҳолайсиз?

— Ҳақиқатан ҳам, мен мамлакатимиз хавф-ха-тар остонасида турганини, унинг ортида эса бош-бошдоқлик, инқироз, миллатлараро тўқнашувлар, фуқаролар уруши белгилари яққол кўринаётганини ва сиёсатда «қаттиққўллик» эмас, балки мустаҳкам давлат тузилмалари, қатъий позиция, сабот ва мато-нат ҳамда ўйланган ишларни бажаришда изчиллик кераклигини айтган эдим. Бугунги кунда шу қадар мураккаб сиёсий, ижтимоий, иқтисодий аҳвол юза-га келдики, бу хусусда ҳеч кимда мутлақо ҳеч қан-дай хомхаёл қолмади. Агар ҳамма нарса ҳозиргидек борадиган бўлса, биз, албатта, «қаттиққўллик» деб аталмиш йўлга ўтишимиз керак. Фуқаролар уруши-га келганда эса, у аслида бўлмоқда, жумладан, Кав-казда рўй бермоқда. Шу сабабли «мурватларни бу-раш» зарурдек туюлмоқда. Лекин бошқа, янада оқилона йўл бор: у мамлакат раҳбари, биринчи нав-батда М.С. Горбачевнинг узоқни кўра билиши ва

донолигига боғлиқ. Марказ, ниҳоят, республикаларнинг вакиллари билан стол атрофида ўтириб, ҳеч қандай шартларсиз, чеклашларсиз ўзаро муносабатларимизни муҳокама қилишга жазм этиши зарур. Биз ўзаро мақбул қарорга кела олишимизга амин-ман. Биз учун бугунги кунда жуда кўп тилга олаётган мустақилликдан бошқа ҳеч қандай йўл йўқ, мус-тақиллик эндиликда реал воқелик бўлиб қолди, аммо ҳозир Марказда мустақиллик ҳақида эслашни хоҳ-ламаётган, унинг бўйинини қайиришга уринаётган кучларнинг таъсири ҳали кучли. Дастлабки пайтларда бунга эришиш мумкин дир. Лекин кейинчалик шун-дай кучли портлаш рўй берадики, бунинг оқибатини тасаввур этишнинг ўзи даҳшатли. Буни тушунма-сак — жиноят. Мустақилликка, республикалар ал-лақачон ишлаб чиққан таклифларга асосланиб, му-зокаралар бошлашимиз, мамлакатимиз амалда тенг ҳуқуқли мустақил давлатлар иттифоқи бўлиши ху-сусида

келишиб олишимиз керак.

- Сиз Болтиқбўйи республикалари раҳбарла-рининг сиёсатини қандай баҳолайсиз?

— Мен барча иттифокдош республикаларнинг чи-накам сиёсий ва иқтисодий-хуқуқий мустақиллик-ка интилаётганини қўллаб-қувватлайман. Айни вақт-да мустақиллик хуқуқи кимларнингдир манфаатла-рини камситмасдан, яъни демократик жараён, халқаро норма ва қоидалар, инсон хуқуқлари дои-расида амалга оширилиши керак, деб ҳисоблайман. Болтиқбўйи республикаларида ана шу норма ва қоидалардан чекиниш маълум даражада можароли вазиятни юзага келтирди. Биз одамлар қурбон бўли-шига олиб келган фожиа рўй берганидан чуқур аф-сусланамиз. Бирор киши, кимлигидан ва қайси мил-латга мансублигидан қатъи назар, агар шу ҳудудда яшаётган бўлса, минтақада унга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш керак... Фақат ана шун-дай демократик йўл мазкур минтақада тинчлик ва тотувликка эришиш имкониятини беради, деб ўйлай-ман. Мен уларнинг интилишларини тушунаман, ле-кин ниятларига эришиш учун қўллаётган усуллари мутлақо тушунарли эмас...

- Сиз армия ва «ОМОН» отрядларидан (алохи-да вазифаларни бажарувчи милиция отрядлари) фойдаланиш тўғрисида нималар дея оласиз? Мил-лий нажот комитетлари пайдо бўлгани муносаба-ти билан нима дейиш мумкин?

— Вазият қандай бўлмасин, куч ишлатиш билан миллатлараро муносабатларда, республикалар мус-тақиллигига дахлдор масалаларни ҳал этишда бирорта яхшиликка эришиш мумкин эмаслигига ишончим ко-мил. Боз устига, агар армия бошқарув органларига бўйсунмаса, ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. **Мустақиллик самарасини ҳис этган, мустақилликка эришиш хоҳишини кўнглига жо қилган кишилар-ни ҳеч қандай куч, ҳатто, ҳарбий куч билан тўхта-тиб қолиш мумкин эмас.** Мен шахсан, у хоҳ «ОМОН», хоҳ махсус вазифани бажарадиган тузил-ма ёки армия бўлинмаси шаклида бўлсин, ҳарбий куч ишлатилишини қабул қила олмайман. Ўтган йилнинг январь ойида Литвада бўлган эдим. Мен ўшан-да мустақилликка, озодликка интилиш нақадар куч-ли эканини ўз кўзим билан кўрдим, имоним комил-ки, бу одамларни тўхта-тиб бўлмайди.

Кейинги йилларда воқеаларнинг ривожини фақат сиёсий усуллар

билан, Болтиқбўйи аҳолиси хоҳиш-иродасини ҳурмат қилиш йўли билан бирон-бир оқилона ҳамжиҳатликка келиш мумкинлигини кўрсатмоқда.

Энди миллий нажот комитетлари тўғрисидаги фикримни айтай: нимаики Конституцияга хилоф бўлса, демократик нормаларга зид келса, уларнинг ҳаммасини инкор қиламан. Ана шу миллий нажот комитети кимларнинг номидан иш юритаётганини ҳали ҳеч ким тузукрок билмайди-ку, ахир.

Мен қонуний ҳокимиятни тан оламан. Лекин у фуқаролар тинчлигини, сиёсий ва иқтисодий бар-қарорликни, қаттиқ тартиб ва интизомни таъмин-лаши, ҳар бир киши, миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар, ўзи учун, фарзандлари ва яқинла-ри учун хавотирланмай, хавфсиз яшаши ва меҳнат қилиши учун қафолат бериши керак. Қандайдир майда-чуйда ишларда адолатсизликка йўл қўйиш, қонунни андак бўлса-да, бузиш мумкинлиги хусу-сида фикрлаш — бу ҳамма соҳада тартиб ва инти-зомни бузиш мумкин, деган фикрга йўл қўйиш де-мақдир. Бу эса жуда хавфлидир. Яқиндагина бўлган воқеани, 1917 йилни, инқилобни, «мақсад воситаларни оқлайди» деган сўзлар шиор бўлган вақтда бошқача ўйлайдиган ва фикрлайдиган кишиларни шафқатсиз жисмоний қириб юбориш бошланган даврларни эслайлик. Агар шу нуқтаи назардан ёндашсак, Конституцияга қарши ҳар қандай коми-тетларни тузиш аслида тарихимизни қайтариш бўлур эди. Хатоларимиздан, айниқса сиёсий хатоларимиздан хулоса чиқаришни ўрганадиган вақт келди.

- Айрим иттифокдош республикаларда СССР Президентининг бевосита бошқарувини жорий этиш танг вазиятдан чиқиш йўллариининг қулай воситаси, деб ҳисоблайсизми?

— Менинг назаримда, айрим иттифокдош рес-публикаларда СССР Президентининг бевосита бош-қарувининг жорий этилиши барибир диктатура деган гап. Чунки қонуний йўл билан сайланган ҳуку-матлар, демократия муассасалари йўқотилади, бош-қача айтганда, халқнинг хоҳиш-иродаси бутунлай инкор қилинади. Шу сабабли бундай бошқарувни ўрнатишдан олдин обдан ўйлаб кўриш керак. **Мен яқинда - 1983 йилда бўлган воқеаларни - «пахта иши» деб аталмиш ишлар бошланган даврни, Ўзбе-кистонга юзлаб терговчилар, «қонун хизматкорлари» ва корчалонлар келиб,**

кўнглига келган номаъқулчиликни қилган вақтларни эслайман. Ўшанда республикамиз аввалига қарахт бўлиб қолди, ҳамма кўрқувга тушди, сўнгра бироз тинч-ланиш, айтиш мумкинки, рўй бераётган воқеаларга баҳо бериш бошланди, кейинги босқичда одамларнинг ва умуман, кўпчиликнинг ғазаби кўзгади. Рўй бераётган воқеаларни қабул қил-маслик, уларга фаол қаршилик кўрсатиш жараёни бошланди.

Агар ўшанда, 1989 йилда республика раҳбарлари бу ишларга аралашмаганида, вазиятни барқарорлаш-тирувчи чора-тадбирларни кўрмаганида ўнглаб бўлмайдиган аҳвол рўй бериши мумкин эди. Динга алоқадор масалалар ижобий ҳал қилинди, юрти-мизда асрлар мобайнида мавжуд бўлган халқ расм-русумларининг миллий шакллари яна ҳаётга тат-биқ этила бошланди, аҳолига ер ажратиш берилди, одамларнинг маоши оширилди, ривожланиш даражаси тенглаштирилди, айниқса, камбағалларга ёрдам кўрсатилди - бир ярим миллионга яқин оила ер олди, агар ҳар бир хонадонда етти киши бўли-шини ҳисобга олсак, бизда кўп болали оилалар қанча эканини осонгина санаб чиқиш мумкин. Ўн миллионга яқин киши ўзларига ғамхўрлик қили-наётганини сезди. Мен ўқитувчиларга берилган имтиёзлар, мактабларда бепул нонушта қилаётган болалар, фахрийлар ва шу сингари эзгу ишлар ҳақида гапирмай кўяқолай.

Ўшанда биз, фурсатдан фойдаланиб, маъмурлар-га каттик қаршилик кўрсатишни хоҳлаган кучлар билан алоқа қилишга киришдик. Биз улар билан мулоқот бошладик ва мен юқорида айтган амалий ишларимиз билан ташаббусни қўлимизга олишга муваффақ бўлдик. Мен ҳаракат қарши ҳаракат кел-тириб чиқариши мумкинлигини яна бир марта так-рорлаш учун бу ҳақда батафсил гапиряпман. Можа-роли, боз устига, ўта хавфли вазиятлар фақат тинч йўл билан, ваъз айтиш билан эмас, балки мулоқот йўли билан ҳал қилинмоғи даркор...

- РСФСР, Украина, Белоруссия ва Қозоғистон халқаро ҳуқуқ асосида бошқа манфаатдор ҳар қандай иттифоқдош республика кўшила оладиган ўзаро шартнома тузмокчи бўлишяпти. Бу шартно-мага Ўзбекистон кўшилиши мумкинми?

- Бу битимни қанчалик хаспўшлашмасин, тўрт республика ўртасида тузиладиган бундай битим каттароқ ва имконияти

кўпроқ бўлган республикаларнинг бошқа республикаларга ўз шартлари-ни зўрлик билан ўтказишга уринишдан бошқа нарса эмас. Бундай шартномани тузиш бизнинг ман-фаатларимизни менсимаслик бўлур эди, чунки бу республикалар музокара бошлаш учун стол атрофи-ни эгаллар экан, улар албатта, ўз манфаатлари тўғри-сида гапиришади. Шундай пайтда Қозоғистон Ўзбе-кистоннинг манфаатлари ҳақида ўйлармикан? Ўйла-маса керак. Бу шартномага бошқа республикаларнинг қўшилиши тўғрисидаги таклиф ёки аниқроқ қилиб айтганда, қўшилиш имкониятлари, менимча, кучли масаланинг ҳаммаси жойларда ҳал этилиши керак. Шу масалаларни ҳал этгандан кейингина умуман Ит-тифоқ шартномаси таркибига кирадиган тузилмалар, бошқа қандайдир устқурмалар тўғрисида гапириш мумкин.

- СССР халқ депутатлари тўртинчи съездида Сиз Президент Горбачевдан ўз командасини алмашти-ришни талаб қилдингиз. Республикангиз нуқтаи назаридан қараганда, ҳозиргача амалга оширилган алмаштиришлардан қўнглингиз тўлдими?

— ... «Горбачев командаси» деб аталган одамларнинг баъзилари ўз вазифасини бажаришга қодир эмаслигини бир неча бор кўрсатишди. Мен уларни ақлли, масъулиятли одам эмас, демоқчимасман. Бу юк уларга ҳаддан ташқари оғирлик қилди, биноба-рин, улар «маъзур тугтайсиз» деган гап ҳам борли-гини эслаб, ўзларини бошқа бирор соҳада синаб кўришлари лозим эди. Совет иқтисодиётининг танг-ликка учраши натижасида халқ ҳукуматга ишон-май қўйди. Шунинг учун Горбачев атрофидаги одамларни ўзгартиряпти. Тўғри, ҳали команда тўла тўплангани йўқ. Менинг фикрим бундай: аввало, вазифани ўртага қўйиш, сўнгра бу вазифани ба-жарадиган одамларни танлаш керак. Айни шу нуқтаи назардан М. Горбачев биз қаёққа қараб кета-ётганимизни, қандай босқичлардан ўтишимизни аниқ белгилаб бериши керак.

- 1989 йилда Ўзбекистонда месхети турклари билан миллатлараро қонли тўқнашув бўлди. Бунинг сабаблари нимада? Кескинликни қандай ту-гатиш мумкин?

— Гапни саволингизнинг сўнги қисмидан бош-лайман. Кескинлик тугатилган, ҳозир бундай кес-кинлик йўқ. Фарғона воқеаларига, республиканинг

бошқа жойларида, хусусан, Тошкент вилоятида юз берган

можароларга келганда эса булар ўнлаб йиллар давомида тўпланиб қолган ижтимоий-иқтисо-дий муаммолар ҳал қилинмаганининг оқибатидир, бошқа сабаблар ҳам мавжуд. Бу ўринда 45 йилдан кўпроқ оддин, Сталин ҳукмронлиги йилларида бу-тун-бутун халқларга, шу жумладан, месхети туркларига нисбатан йўл қўйилган тарихий адолатсиз-лик тўғрисида гапирмаслик нотўғри бўлур эди. Ўзбекистонга бадарға қилинган бошқа халқлар — қрим татарлари, чеченлар, ингушлар билан биргаликда 150 мингга яқин месхети туркларини олиб келишди. Шу йиллар давомида улар ўзбеклар ва республикамиз-даги бошқа халқлар билан ёнма-ён яшаб келишди. Мамлакатда қайта қуриш бошланди, СССР Олий Кенгаши йўл қўйилган тарихий адолатсизликни қоралади. Бироқ бу ишни бошлаганимиз билан охи-рига етказмадик — юз берган адолатсизлик тўғри-сида бутун дунёга эълон қилдик, аммо адолатни тик-лаш йўлларини таклиф қилмадик.

Қрим татарлар уюшқоқлиги ва аниқ мақсадни кўзлаб иш олиб боришгани туфайли ўз аждодларининг ерига қайтишга муваффақ бўлишди. Месхети турклари ҳаракатининг шимолий Кавказдаги раҳбарлари эса шунчаки митинг ва намойишлар ташкил этиб-гина қолмай, ватандошларини маҳаллий аҳолига гиж-гижлай бошлади, шу тариқа бошқариб бўлмайдиган жараёнларни вужудга келтиришди. Мен юз берган воқеанинг асосий сабаби айнан шу нарса демоқчи эмасман. Биз 45 йил бирга яшадик, Ўзбекистонда ҳеч ким, келгиндилар бу ердан чиқиб кетсин, деган эмас.

Мантқиқа зид туюлса ҳам, ошқоралик, демокра-тия жараёнлари ҳар қандай гапни гапирриш, ҳар қан-дай ишни қилиш мумкин бўлган вазиятни вужудга келтирди. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мум-кин, деб тушуниш бошланди. Республика раҳбария-ти воқеаларнинг олдини олиш учун сезгирлик кўрсата олмади. Фарғона фожиасидан олдин юз берган бар-ча жараёнларга сиёсий баҳо берилмади. Ўзингиз хулоса чиқараверинг, маҳаллий оммавий ахборот воситаларида бу фожа тўғрисида фақат 10 кундан кейингина хабар қилинди — зора тинч ўтиб кетса, деб кутиб туришди. Яна бу қарама-қаршиликка жалб қилинган одамларнинг умумий маданият даражаси-ни, уларнинг онги савиясини ҳам ҳисобга олиш ке-рак, халқлар унча қизиққон бўлмаган шимолда бун-дай жараёнлар қон тўкилишига олиб келмайди.

- Ўзбекистон ҳамиша Москвадаги Марказнинг ва буйруқбозлик асосидаги хўжалик юритиш сис-темасининг масъулиятсизлиги қурбони бўлиб келган. Пахта яккаҳоқимлигининг зўр бериб тиқиш-тирилиши атроф муҳитни ҳамда анъанавий меҳ-нат ва турмуш маданиятини бузишнинг тимсоли бўлиб қолди. Ҳозирги вақтда республикангизда вужудга келган вазият қандай, салбий оқибатлар-ни тугатиш учун нималар қилинмоқда?

— Тўғри, пахта яккаҳоқимлиги республика иқти-содиётининг бирёклама ривожланиб, Иттифоқнинг хом ашё базасига айланиб қолишига олиб келди. На-тижада Ўзбекистон энг оддий саноат маҳсулотлари-га бўлган ўз эҳтиёжининг ярмини ҳам қондиришга қодир эмас. Етиштирилган пахтанинг атиги 9 фоизи республикада қайта ишланади. Бир қанча вилоят ва районларда экин майдонлари нисбатида пахтазорлар 75 — 80 фоизни ташкил қилди. Оқибатда асрлар давомида четга дон, мева ва бошқа озиқ-овқат маҳ-сулотлари чиқарган минтақа бундай маҳсулотларнинг йирик истеъмол қилувчисига айланди. Пахта яккаҳоқимлиги атроф муҳитга ҳам, қишлоқ аҳоли-сига ҳам қандай зарар келтирганини тасаввур этиш қийин эмас, бутифос ва бошқа кимёвий воситалар ҳавони ва сувни тозалайдиган воситалар эмас, де-сам, фикримга қўшилсангиз керак.

Сўнги йилларда аҳвол аста-секин ўнганмоқда, пахта майдонлари қисқармоқда (1987 йилда 2 милли-он 108 минг гектар ерга чигит экилган бўлса, 1990 йилда 1 миллион 826 минг гектар ерда пахта етишти-рилди). Суғориладиган ерларни пахтадан бўшатиб олиш колхозлар ва совхозлар ҳудудларида томорқа участкаларини кенгайтириш ва якка тартибда уй-жой куриш учун ер ажратиб бериш каби катта ижтимоий масалани қисман ҳал этиш имконини берди.

Шуниси диққатга сазоворки, пахта ҳосилдорли-гининг ортиши (гектар ҳисобига 23,1 центнердан 27,7 центнерга етиши) туфайли ялпи пахта етиштириш камайгани йўқ. Пахтачилик бундан буён ҳам қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи бўлиб қолаверади. Ле-кин пахта яккаҳоқимлигига қайтилмайди. Жуда бой минерал хом ашё ресурсларимиз негизда аҳолининг барча эҳтиёжларини таъминлай оладиган ком-плексни аллақачон барпо этиш мумкин эди, лекин энг ёмони шундаки, бизнинг миллий хусусиятлари-миз, анъаналаримиз ҳисобга олинмади. **Ҳозир бизнинг иқтисодиётимиз бутунлай**

бузилган, бизнинг хом ашёмиздан тайёр маҳсулотни, афсуски, бошқа жойларда олишади, буларнинг ҳаммаси миллий даромад даражасига, турмуш даражасига таъсир қилмай қолмади. Бугунги кунда ҳам бизда «шахснинг ҳар томонлама камол топиши учун» шароит яратадиган ҳамма нарса йўқ. Лекин нима учун биз бундай аҳволга тушиб қолганимизни аниқ англаш ҳаракатларга, аниқ мақсадларга асос бўлади. Хал-қимиз жуда ажойиб, меҳнатсевар, фаровонлик меҳнат орқали келишини яхши билади. Меҳнат ресурслари соҳасидаги имкониятларимиз ҳам жуда яхши — аҳолининг 47 фоизи ёки 8 миллион 600 минг киши 16 ёшгача бўлган болалардир. Ҳозир республикада халқ хунармандчилиги фаол тикланмоқда. Хуллас, биз капитализмни четлаб социализмга ўтдик, деган, сунъий равишда тикиштирилган назариянинг, ўнлаб йиллар давомида вужудга келган вазиятнинг оқибатлари тугатилмоқда. Ўзбекистон фақат иқтисодиётда эмас, балки бошқа соҳалардаги мавжуд бузилишларни ҳам тўғрилаш учун дастлабки, лекин дадил қадамлар қўймоқда.

- Иттифокдош республикалар, жумладан, Ўзбекистон ҳам чет мамлакатлар билан анча мустақил алоқаларни ривожлантиришга ҳаракат қилмоқда. Сизнингча, Германия билан алоқаларни қандай қилиб мустаҳкамлаш мумкин? Масалан, шаҳарлар ўртасида шериклик муносабатларини ёки ГФРнинг айрим федерал ўлкалари билан алоҳида алоқаларни ўрнатиш учун қандай имкониятлар бор?

— Аввало, Ўзбекистон билан Германия ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик учун мавжуд имкониятлардан яхши фойдаланилмаётганини таъкидлаб ўтаман. Ҳозирнинг ўзида республикага комплекс техноло-гия линиялари, машина-ускуналар ва шу каби зарур жиҳозларни етказиб бериш учун бир қанча битимлар тузилди. Биз эса бевосита алоқалар ўрнатиш ва мулоқот қилишга, мавжуд алоқаларни мустаҳкамлаш ва кенгайтиришга тайёرمىз. СССР ва Германияда юз берган ўзгаришлар ҳам ҳукуматлараро даражада, ҳам айрим федерал ўлкалар, шаҳарлар, худудий-маъмурий тузилмалар ўртасида, корхона ва фирмалар орасида бевосита ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш учун сифат жиҳатдан янги имкониятлар очади. Ўзбекистонда корхоналар ва ишбилармонлик фаолияти, солиқдар ва бошқалар тўғрисида

қабул қилинаётган қонунлар бунинг учун ҳуқуқий негиз яратади, қўшма корхоналарни ривожлантириш учун, хорижий сармояларни кенг жалб этиш ва улар-ни ҳимоя қилиш учун кенг имтиёзлар системасини кўзда тутати. Биз мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқли бўлиши тарафдоримиз, Ўзбекистонда хусусий мулк бўлади, биз буни эълон қилганмиз.

Такрор бўлса ҳам, яна айтиб ўтаман: бизнинг ми-нерал хом ашё ресурсларимиз жуда кўп, ўлкамиз бой қишлоқ хўжалик ўлкасидир — шу жиҳатдан у ҳамма учун жозибали бўлиб кўринади. **Мен қўшма корхо-налар барпо этиш тарафдориман, бу ерда нафақат ўзимизнинг яшашимиз, балки шу билан бирга, бизга ёрдам берувчиларнинг ҳаммаси ишлаб пул топи-ши учун имконият берадиган бозорни барпо этиш учун хорижий банклар тузиш тарафдориман.**

Яқинда, озчилик бўлса-да, бир гуруҳ мутахассисларимиз «Сименс» фирмасида очилган курсларда таълим олиб, иш ўрганишди. **Шуни айтиш керакки, 20-30-йиллардаёқ Ўзбекистондан кўп ёшлар ўқиш учун Германияга боришар эди. Тўғри, кейинги во-қеалар бу жараёнга тўсқинлик қилди.**

Республикамизга қизиқиш билан қараётган не-мис фирмалари билан алоқа ўрнатишни хоҳлай-миз, албатта. Мен, ҳатто, шундай схемани таклиф қиламан: турли тармоқларнинг экспертлар гуруҳи-ни бизга юборишсин, улар бу ердаги вазиятни ўрга-ниб, ўз юртига қайтиб боришгач, Германияда ба-тафсил ҳисобот тақдим этишлари учун барча зарур шароитни яратиб берамиз. Мен республикамизга қизиқиш жуда катта бўлишини, салмокди, мафку-радан холи алоқалар бўлишини истаيمان.

«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 12 март

МУСТАҚИЛЛИК - ЭНГ АВВАЛО ХАЛҚ БИРЛИГИ ВА ҲАМЖИҲАТЛИГИДИР

Азиз ўртоқлар!

Авваламбор, сизлар билан дийдор кўришганимдан ғоят мамнун эканимни изҳор этишга, сиз азизларни, сизлар орқали бутун Ўзбекистон деҳқонла-рини улуғ айём — Наврўз билан табриклашга, оилаларингизга кут-барака, ишларингизга ривож тилашга рухсат бергайсиз. Наврўз байрами деҳқончилик йили бошида халқимизга шод-хуррамлик бахш этиб, би-родарлик, дўстлик байрамига айланиб кетди.

Хурматли деҳқонлар!

Қурултойимиз бутун мамлакат учун мураккаб ва оғир бўлган пайтда ўтмоқда. Улуғ Ватан уруши дав-ридан бери жамиятимизда бунчалик оғир шароит бўлмаган эди, десам, янглишмасам керак. Сиёсий тарафкашлик кучайди. Турли-туман ижтимоий гуруҳларнинг ўзбошимчалиги, қарама-қаршилиқ, адоват уруғлари жамият барқарорлигини ларзага солмоқда.

Республикалар ўртасидаги ўзаро хўжалик алоқалари жар ёқасига келиб қолди, моддий-техник ре-сурслар билан таъминлаш режалари барбод бўлмоқ-да. Пухта ўйламасдан бошлаб қўйилган қатор ишларга харид бозоридаги қийинчиликлар кўшилиб, ҳаммаёқ чалкашиб бормоқда.

Саноат ва бошқа соҳалардаги ишлаб чиқариш мут-тасил пасаймоқда. Пулнинг кадри тушиб кетяпти.

Нарх-наво ошмоқда. Халқнинг озик-овқат ва мод-дий таъминоти ёмонлашяпти, унинг тинчлиги бузил-япти. Натижада қайта қуришга бўлган ишонч сусаймоқда.

Болтиқбўйи ва Кавказорти республикаларидаги миллатлараро муносабатларнинг кескинлашуви ҳам барчамизни ниҳоятда ташвишга солмоқда. Тоғли Қорабоғ, Жанубий Осетияда бўлаётган воқеалар, ҳозирги энг замонавий қурол-аслаҳалар қўллани-лиши билан содир бўлаётган жиддий тўқнашувлар мамлакатимизни граждандар уруши ёқасига олиб келиб қўймоқда.

Баъзан тамомила мантиқсиз, ақлга сиғмайдиган воқеалар содир бўлмоқда. Ўтган йили мамлакати-мизда ғалла ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинларидан энг юқори ҳосил олинган эди. Бунга хурсанд

бўлиш керак эди, лекин бу ҳосилнинг жуда катта қисми далада қолиб кетди. Давлат буюртмалари бажарилмади. Мамлакат эса яна чет элдан дон со-тиб олишга мажбур бўлди.

Шу биргина мисолнинг ўзиёқ, менинг назаримда, давлат, унинг куч ва имкониятлари уддалаб бўлмас даражада ишдан чиқаётганини кўрсатиб турибди. Дехқончилик соҳасида кўпдан-кўп масалалар бўйи-ча тушунмовчилик мавжуд. Бу соҳани тараққий эт-тириш йўллари ҳақида ҳам бирор-бир ойдинлик се-зилаётгани йўқ. Умуман, мамлакатга колхоз ва сов-хозлар керакми ўзи йўқми, деган бахслар давом этмоқда. Айрим кишилар ердан батамом хусусий мулк сифатида фойдаланиш вақти келди, деб ерни парча-парча қилиб, фойдаланиш учун топшириб юборишни ҳам таклиф қиляпти.

Мамлакатимиздаги ҳозирги аҳвол мана шундай. Бунинг сабабларини қаердан қидириш керак, нима учун бугун вазият оғирлашиб қолди? Асосий гап шундаки, бир вақтлар қайта қуришни бошлаймиз, деб ишлаб чиқаришни бошқариш соҳасидаги талай кам-чиликларга эга бўлган эски системани деярли йўқ қилдик. Лекин янгиси бунёд этилмади. Мамлакатга ҳозир ниҳоятда зарур бўлиб турган тартиб-интизом йўқ ҳисоби. Ақл-заковат билан тўпланган тажриба ва анъаналар ҳам барбод этилмоқда.

Мен аввал ҳам бу фикрни айтган эдим, ҳозир яна такрорлайман: ахир ўзингиз ўйлаб кўринг, ўртоқлар! **Янгисини яратмай туриб, аввалгисини бар-бод этиб ташлаш қайси ақлга сиғади! Янги уйни -иморатни курмасдан, эски уйни, ўзимиз истиқо-мат қилаётган уйни йикитиш, вайрон қилиш - бу ақлдан эмас.** Бутун мамлакатимизда йўл қўйилган бундай хато ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқ-да...

Мана шунинг учун биз бу масалада ўзимизнинг аниқ йўлимизни, бизнинг шароитга мос келувчи усулларни, хуллас, аграр сиёсатимизнинг қандай бўлиши кераклигини узил-кесил белгилаб олиши-миз зарур.

Бу масала хусусида мен сўнгги вақтларда бир қатор машҳур деҳқонлар ва олимлар билан, кол-хоз ва совхозларнинг катта тажрибага эга бўлган раҳбарлари билан суҳбатлашдим. Уларнинг фикрлари шундан иборатки, бу ўринда республикамизга хос бўлган шарт-шароитларга албатта эътибор бер-моқ зарур, айтиш вақтда эришилган ютуқларни, қўлга киритилган ижобий натижаларни ҳам

инкор этмас-лик керак. Республикамиз қишлоқ хўжалигини та-раққий этириш ҳамда сувдан фойдаланиш маса-лаларида бой тажрибага, катта имкониятларга эга эканини ким инкор эта олади? Ўтмиш ҳаётимизни

фақат қора ранга бўяш — бу қайта хатога йўл қўйиш демакдир. Тарихимизни баҳолаганда, хал-қимиз, жамиятимиз учун меҳнати сингган инсонларга адолат, ҳақиқат кўзи билан қарашимиз ке-рак, албатта.

Юртимизга ҳар йили Осиё, Африка, Лотин Аме-рикасидаги мамлакатлардан ўнлаб делегациялар ке-лади. Улар бизнинг чўл минтақаларимизни ўзлаш-тириш, ердан фойдаланиш хусусида тўплаган таж-рибаларимизни ўрганадилар.

Бизнинг колхозларимиз, совхозларимиз ва агро-саноат бирлашмаларимиз ялпи маҳсулотнинг деяр-ли 80 фоизини етиштиради. Кўпчилик хўжаликлар пахта ҳосили бўйича, мева-сабзавот етиштириш ҳамда чорвачилик бўйича юксак даражада тараққий этган капиталистик мамлакатларнинг илғор хўжа-ликлари билан бемалол тенглаша олади. Бундай хўжа-ликларимизда нафақат самарали ишлаб чиқариш йўлга қўйилган, уларда аҳолининг ижтимоий таъ-миноти ҳам дуруст.

Шунинг учун ҳам қайси йўлдан боришимиз ке-рак, деган масалани ҳал қилар эканмиз, назаримда, республикамининг ўзига хос хусусиятларини албатта эътиборга олишимиз керак. Улар нималардан ибо-рат?

Биринчидан, суғориш зоналарида аҳоли зич жой-лашган ва бу жойларда ер танқис. Ўзингизга маъ-лумки, республикамининг аксарият минтақалари-да ҳар бир меҳнатчига 1 — 1,5 гектар ва ундан ҳам озроқ ер тўғри келади. Бундай жойларга ерни хусу-сий мулк сифатида бўлиб бериш катта фожиага ай-ланиб кетиши мумкин. Одамлар бир-бирига шу қадар ёв бўлиб қолиши мумкинки, бунинг оқибати нималарга олиб боришини айтиш қийин.

Иккинчидан, бизнинг деҳқончилигимиз — суғо-риладиган деҳқончилик. Катта-катта каналлар, суғо-риш ва дренаж тармоқлари суғориладиган далалар билан боғлиқ бўлган яхлит ер-сув комплексини юзага келтиради.

Ўйлаб кўринлар, бу яхлит комплексдан ерни узиб олиб, хусусий мулк сифатида фойдаланишга топши-риб бўладими? Агар шундай

килинадиган бўлса, су-ғориш тармоқларию сувнинг ўзини ҳам бўлиб бе-риш керак бўлади. Ахир, сувсиз ер кимга керак? Унинг кадри борми ўзи?

Учинчидан, ўлкамизда асосий фондлар сув хўжа-лиги воситалари, машина-тракторлар, чорвачилик комплекслари, катта боғдорчилик-узумчилик хўжа-ликлар тарзида шаклланди. Бу кенг кўламдаги асо-сий ишлаб чиқариш воситаларини якка хўжаликларга қандай қилиб бўлиб бериш мумкин?

Тўртинчидан, пахта етиштиришга ихтисослашиб қолганимизни ҳам назардан қолдириб бўлмайди. Бу жуда меҳнатталаб экиндр, бироқ жамоа хўжаликлар-ри ва давлат хўжаликлари майдонларининг кенг-кенг бўлиши, яъни бир минг гектардан бошлаб то 6 — 8 минг гектаргача бўлиши, суғориладиган пайкалларнинг 4 — 12 гектар ерни эгаллаши, қудратли машина-трактор парки туфайли меҳнатнинг 80 фоизига қадар қисми механизмлар ёрдамида бажарилмоқда. Бу эса ишни осонлаштириб, меҳнат унумдорлигини таъминламоқ-да. Шунинг ҳаммасини ҳисобга олсак, ишончимиз ко-милки, жамоа ва давлат хўжаликларини тарқатиб юбо-ришга бугун асос йўқ. Лекин сир эмаски, колхоз ва совхозлардаги ишлаб чиқариш муносабатлари замон талабларига жавоб бермай қоляпти.

Қишлоқ хўжалиги соҳаси, унинг тармоқларини янги иш услубига ўтказётган ислохотнинг асосий мақсади — авваламбор, деҳқонларимизнинг ишдан манфаатдорлигини тубдан ўзгартиришдир, ўз меҳ-натининг ҳосили, пировард натижасини биринчи навбатда ўзларига қайтаришдир, уларнинг турмуш даражасини, савиясини кўтаришдир.

Демак, бизнинг ҳозирги асосий вазифамиз деҳ-қонларнинг ўз меҳнати самарасидан тўла-тўқис фой-далана олишга бўлган ишончини кучайтиришимиз керак. Бу эса деҳқонларга деҳқон ишончини қайта-ришдир. Қишлоқдаги ислохотнинг асосий мазмуни, менимча, мана шундан иборатдир.

Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни қандай ташкил қилмайлик, қай томонга бурмайлик, бир нар-сани ҳеч қачон унутмаслигимиз керак. У ҳам бўлса шуки, **деҳқон бой бўлмасдан - ишчи ҳам, зиёли ҳам тўқ бўлиши мумкин эмас, халқимизнинг, эл-юртимизнинг ҳаётини, келажагини фаровон қилиб бўлмайди.** Бу аниқ гап.

Шунга асосланиб, жамоа ва давлат хўжаликлари-ни тубдан ўзгартиришимиз керак, шахсий, кооператив ва деҳқон-фермер хўжаликларига кенг кўлам-да йўл очиб беришимиз лозим.

Колхоз ва совхозларга келганда, авваламбор, уларнинг хўжалик юритиш механизмини қайта куриш керак.

Биринчидан, раҳбарликнинг маъмурий-буйруқбоз-ликка асосланган усуллари иқтисодий, бозор муноса-батларига асосланган усуллар билан алмаштирилмоғи керак. Бошқарувнинг бутун механизми шахс ва кол-лективнинг моддий манфаатдорлиги қоидаларига асос-ланиши лозим. Шунда кам сарф-харажат билан кўпроқ маҳсулот ишлаб чиқаришга эришиш мумкин.

Иккинчидан, ҳозирги хўжаликларнинг ички ту-зилиши ижара-кооператив усулига алмаштирилиши керак. Барча ишлаб чиқариш воситалари ва хизмат кўрсатиш соҳалари мустақил хўжалик ҳисобидан ижара, кооператив ва акциядорлик коллективлари билан алмаштирилиши лозим.

Республикамизда юқорида айтилган услубда, оила ва ижара пудрати асосида иш кўраётган кўпгина хўжаликлар мавжуд. Уларнинг иш натижалари эски услубда ишлаётган хўжаликларнинг иш натижаларига нисбатан анча юқори. Чунки уларнинг замиридаги иқтисодий омил механизми оддий ишчи манфаатини жамоат манфаатлари билан чамбарчас боғлаган. Бундай усул меҳнат ҳақини ошириш ва моддий фаровонликни юксалтиришни таъминлайди. Бундай хўжаликларда бошқарув аппаратлари кескин қисқаради. Масалан, Ким Пен Хва номидаги колхознинг бошқарув аппарати 6 кишидан иборат.

Мана шундай янги услубда ишлайдиган давлат ва жамоа хўжаликларига биз кенгрок йўл очиб беришимиз лозим. Уларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлашимиз керак.

Биз меҳнат жамоаларини ижара муносабатлари-га жалб этиш бўйича янада фаол иш олиб бориши-миз зарур.

Кейинги йилларда бизни ташвишга солаётган катта бир муаммо тўғрисида айтиб ўтишим керак. Айрим кишиларнинг жамоа хўжаликларини бўлиб ташлаш керак, деган талаблари жуда кўпайиб кетяпти. Буни қарангки, ўтган йили, экиладиган ер кўпаймаса ҳам, республикамизнинг ўзида қўшимча 60 га яқин хўжа-лик пайдо бўлибди.

Албатта, ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган маса-лаларни бир ёқадан бош чиқариб, баҳамжихат кўриб чиқишимиз керак. Лекин бу ҳол кўп жойларда, очи-ғини айтганда, айрим кишиларнинг ўзлари учун раҳ-барлик лавозимларини яратиш, маҳаллий ҳокимият ва мансаб учун курашга айланиб кетаётганини яққол кўриш мумкин.

Мана шу амалга интилаётган кишилар эртага бозор иқтисодиётига ўтганда, фойда бермаётган, ўзини боқиш қўлидан келмаётган майда хўжаликларнинг, шу хўжаликларда пешона тери тўкиб меҳ-нат қилаётган деҳқонларнинг тақдирини ўйлайдими ёки йўқми? Шундай хўжаликлар борки, улар топган даромадидан тахминан ярмини амалда мансабдорларга маош тўлашга сарфлайди. Бу сизга маълум. Буни қандай баҳоласа бўлади?

Ижарадорлик ва матлуботчилик бундай нохуш ишларни инкор этади. Шу сабабли ижарадорлик яхши йўлга қўйилган жойлардан жамоа хўжаликларини бўлиш, уларни майдалаштириш ҳақидаги талаблар ҳам тушмаяпти.

Бу — табиий, қонуний бир ҳолдир. Бундай жойларда меҳнаткашлар ва раҳбарлар кўпроқ ишни яхши ташкил қилишни ўйлайди. Бошқа ишларга ва ҳаракатларга уларнинг вақти ҳам қолмайди.

Бозор иқтисодиётига ўтяпмиз. 650 та хўжаликнинг банкдаги ҳисобида бир тийин ҳам йўқ. Эртага улар ўз аъзоларини нима ҳисобидан боқади? На-ҳотки давлат боқади деб ўйлашса? Кўрпага қараб оёқ узатиш лозимлигини бугун рўйирост айтиши-миз керак. Шундай экан, раҳбар келажакни олдиндан кўра билиши лозим. Ҳаёт маромини сезмайдиган раҳбар — раҳбар эмас.

Халқимизни озиқ-овқат билан таъминлашнинг биринчи йўли — колхоз-совхозларни янгича асосда ривожлантириш бўлса, иккинчиси — шахсий ёрдамчи хўжаликларни кучайтиришдир.

Илгари ҳар бир оилага 12 сотих ер тўғри келган бўлса, 1991 йилнинг бошида бу рақам 17 сотихни ташкил этди. Йил охирида шахсий хўжаликларга аж-ратилган ер 500 минг гектардан ошиб кетади, яъни 1988 йилга нисбатан 2,5 марта кўпаяди.

Томорқаларни кўпайтириш ва кенгайтириш ҳисо-бидан 600 минг киши меҳнатга жалб этилди. Кўплаб одамлар иш билан таъминланди, бу эса қишлоқлар-даги ижтимоий кескинликни муайян даражада ка-майтирди.

Шахсий томорқаларни кўпайтиришнинг яна бир афзаллик томони шундан иборатки, бу тадбир қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, айниқса озик-ов-қат маҳсулотлари миқдорини оширишга имкон беради. Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатяптики, мавжуд шахсий хўжаликлардаги ҳосилдорлик колхоз, совхозлардагига нисбатан 2 — 3 баробар кўпдир. Ҳозирнинг ўзида қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 26 фоизи, шу жумладан, гўштнинг 49 фоизи, сутнинг 65 фоизи, жуннинг 66 фоизи ва сабзавотнинг 43 фоизи шахсий томорқаларда етиштириляпти. Ўтган йилнинг ўзида яқка хўжаликларда етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг умумий ҳажми 300 миллион сўмликдан ошди.

Халқимизнинг, деҳқонларимизнинг фаровон яша-шини таъминлаш, уларнинг даромадини кўпайтириш асосий мақсадимиз экан, бу мақсадни рўёбга чиқариш йўллари изчиллик билан чуқур ва пухта ўйлаб топишимиз зарур. Иқтисодчиларнинг айтишига қараганда, деҳқоннинг даромадини кўпайтиришнинг учта асосий манбаи бор. Ана шу масала хусусида алоҳида тўхталиб ўтиш керак, деб ўйлайман.

Биринчи манба — қишлоқ аҳлининг иш ҳақини ошириш. Асосий маърузада жамоа хўжаликларида ишни ташкил этиш, меҳнат унумдорлигини ошириш ҳақида кўпгина тўғри гаплар айтилди. Маҳсулот тан-нархини камайтириш, пахта сифатини яхшилаш, хари-д нархини, қўл терими ва машина терими учун тўланадиган ҳақни ошириш ҳисобидан ўтган йили халқимиз анча наф кўрди.

Иккинчи манба шуки, уни тўла очиш учун қишлоқдаги ижтимоий муаммоларни зудлик билан ҳал этиш зарур; болалар боғчалари, шифохоналар қуриш, коммунал ва маиший хизмат тармоғини кенгайтириш, нафақа ва бошқа пул ёрдамлари даражасини ошириш вазифалари шулар жумласига киради. Ҳозирча қишлоқ аҳли ижтимоий фондлардан етар-лича фойдаланётгани йўқ.

Аҳоли даромади ва турмуш даражасини ўстиришнинг **учинчи манбаи** — шахсий томорқаларни кенгайтириш. Томорқа беришдан мақсад фақат қўшимча маҳсулот олишга эришишдан иборат эмас. Бу — уй-жой қурилишини ривожлантириш, одамларни, айниқса аёлларимизни иш билан таъминлаш, кичик корхоналар ташкил этиш имкониятларини ҳам яратади. Шунини айтиш керакки, ер ажратиб берилганда кўпгина хўжалик раҳбарлари хавотирда эди — улар

жамоа хўжаликларида етиштириладиган маҳсулот камайиб кетмасмикан, деб ўйлашган эди. Бу хавотир ўринсиз бўлиб чиқди. 1990 йилда жамоа хўжаликлари маҳсулоти 1989 йилдагига нисбатан ЮЗ фоизни ташкил этди. Шахсий хўжаликларнинг берган маҳсулоти ҳажми 108 фоизга ўсди.

Аммо бу борада ҳали муаммолар оз эмас. Баъзи колхоз ва совхозлар бу муҳим ишдан ўзини четга олмоқда. Кези келганда шуни айтишим керакки, яқинда ташкил этилган Шахсий хўжаликлар уюшмасидан умидимиз катта. чорвачилик маҳсулоти етиштиришдир. Бундай хўжа-ликларнинг кўпчилиги сут етиштиришга ихтисослашган, баъзилари эса бўрдоқчилик билан шуғулланади. Авваламбор, шу хўжаликларни ем-хашак билан етарли таъминлаш лозим. Молларнинг зотини ях-шилаш, уларнинг маҳсулдорлигини ошириш бирин-чи навбатдаги вазифалардандир.

Ҳозирги кунда бу муаммоларни асосан бартараф қилиш учун жойларда катта иш олиб бориляпти. Шах-сий деҳқончилик билан шуғулланаётганларга ҳам хўжаликлар, ҳам давлат томонидан ем-хашак ажра-тилмоқда.

Масаланинг иккинчи томони ҳам бор. Бу — оилаларни сигир билан таъминлаш муаммоси. Эътибо-рингизга бир таклифни ҳавола этмоқчиман:

Келинлар, шу йилнинг ўзида қишлоқда яшовчи барча оилаларни сигир билан таъминлайлик. Бунга қандай эришиш мумкин? Бунинг бир неча йўллари бор. Мол сотиб олиш учун махсус кредит бериш мумкин. Ёки жамоа подаларидан ҳар бир оиллага бузоқ топшириш шарти билан, имкони бўлса, ҳатто шу шартсиз ҳам текинга сигир бериш мумкин.

Менимча, ҳар бир хўжаликнинг шароитини ҳисоб-га олган ҳолда бу масаланинг ҳар хил ечимлари то-пилиши мумкин. Агар бу ишга астойдил киришсак, имоним комилки, натижа албатта самарали бўлади. Ўшанда болаларимизни сифатли озиқ-овқат билан таъминлаш анча йўлга қўйилган бўлар эди.

Бу ерга йиғилган аксарият кишиларнинг бошини қотираётган масалалардан бири — қишлоқда яшай-диган одамларни иш билан таъминлашдир, десам, янглишмаган бўламан.

Саноат ишлаб чиқаришининг имкониятлари ҳақида ортиқча гапириб ўтиришнинг ҳожати йўқ, деб ҳисоблайман. Ҳар бир

хўжалиқда бу муҳим ишга жон куйдирадиган одамлар бўлиши керак. Бу ўрин-да кадрлар ҳамма ишни ҳал қилади, деган эски ибo-рани эслатиб ўтиш жоиздир. Фақат бор куч-қувват-ни, ақл-идрокни, ишбилармонликни тўлиқ ишга солган мутахассислар колхоз ва совхозларда кичик корхоналарни қуриш масаласини жойидан силжитиши мумкин.

Агар мазкур хўжалиқларни бошқараётганлар халқ билан бирга бўлса, у билан ҳамжиҳатликда ишласа, доимо омма билан бирга ишлай олса, унинг ишон-чини қозонса, ўша жойларда албатта муваффақият бўлади. Ана шундай ташаббускорларни, жамоа, хўжалиқ, туман ва вилоят раҳбарларини ҳар доим рағ-батлантириб, уларнинг белини бақувват қилиб меҳ-натига яраша иззат қилишимиз зарур.

Бу масалаларда биз Қишлоқ хўжалиги вазирли-гидан, республика Иқтисодиёт қўмитасидан жиддий ёрдам кутамиз, талаб қиламиз. Улар ёрдамчи соҳаларни ривожлантириш учун тегишли шароит яратиб бериши керак.

Аmmo сиз билан биз вилоят ижроия комитетла-ри, деҳқончилик саноат ташкилотларининг жиддий ёрдамисиз бу муҳим иш ҳали-бери йўлга тушмас-лигини қачон фаҳмлаб етамиз? Ёрдамчи хўжалиқлар, соҳалар тараққий қилмаса, деҳқоннинг аҳволи нима кечади? Далаларда етиштирилган ноз-неъматлар халқ дастурхонига тортилмай қолиб кетавера-ди-ку. Айни вақтда бу қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ҳажмининг қисқаришига олиб келади.

Яна бир жиддий масала бор, азиз дўстлар. Жойлардаги маҳсулот тайёрлаш идоралари кўнгилдаги-дек ишламаяпти. Аслида улар деҳқон етиштирган маҳсулотни иложи борича чиқитсиз қабул қилиб

олиши лозим, токи деҳқон бундан наф кўрсин. Маҳсулот тайёрлаш идораларида эса чайқовчилар кўпайиб кетган. Улар фақат ўз фойдасини ўйлайди, холос.

Бу идораларнинг ишини тубдан қайта кўриб чи-қишимиз лозим. Жойларда бу масалаларни ҳал эта оладиган таъминот-сотув кооперативларини тузиш тўғри бўларди. Улар етиштирилган ҳосилни қайта ишлаб, маҳсулот тайёрлаш ва уни сотиш имконияти-га эга бўлиши керак.

Зарур ҳолларда чет элдаги илғор мамлакатлар би-лан шартнома тузиб, уларнинг имкониятларидан са-марали фойдаланишимиз лозим.

Мана, бир мисол. Франция ва Швециянинг қўшма корхонаси пахтани қайта ишлашнинг янги усулини топибди. У беш босқичдан иборатдир:

1. Чигитдан мой ва кунжара олиш.
2. Толани қайта ишлаб, сифатига қараб ажратиш.
3. Ип ишлаб чиқариш.
4. Тўқимачилик саноати.
5. Тикувчилик саноати.

Хуллас, корхона хом ашёни ишлатиб, кийим-ке-чак учун маҳсулот тайёрлайди. Ўша чет элларда бу ишларни қилаётган одамлар биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканини айтишмоқда.

Ҳозир қишлоқ жойларда одамларни безовта қила-ётган, ҳаммани ташвишга солаётган масала — аҳоли-ни ссуда ва қурилиш материаллари билан таъмин-лашдир. Бу масалани ҳал қилишимиз керак. Одамлар биз — раҳбарлардан мадад кутмоқда. Мен буни тўғри тушунаман. Ҳозир мамлакатда моддий-техник таъминоти, тартиб-интизом издан чиққан бир пайтда бу муаммоларни ечиш жуда қийин. Бу — ниҳоятда мураккаб масаладир. Лекин бунда деҳқонларимизнинг нима айби бор? Биз уларга ер бердик, энди қурилиш ишларида ёрдам кўрсатиш — бизнинг ва-зифамиздир.

Яна бир муҳим масала. Қишлоқ аҳолисини таби-ий газ ва ичимлик суви билан таъминлаш чоралари белгиланган республика дастури қандай бажариляп-ти?

Ўтган 1990 йилда 2 минг 200 километрлик сув ва 3 минг километрга яқин газ тармоқлари ишга тушди. Бу эса яна 270 минг аҳоли ичимлик суви билан, 120 минг оила эса газ билан таъминланди, деган гап.

Бухоро, Наманган, Самарқанд, Сирдарё, Тошкент ва Хоразм вилоятлари қишлоқларида газлаштирилган хонадонлар анча кўпайди. Лекин ҳали қиладиган ишларимиз жуда кўп. 1991 йилда қишлоқлари-мизда 4 минг километрдан кўпроқ газ тармоқлари-ни қуриш керак. Яна 200 минг хонадон газ билан таъминланади. 5,5 минг километрлик ичимлик суви қувурлари ишга тушади. Хуллас, қишлоқ жойларда мана шу ва пгунга ўхшаш объектлар қурилиши учун 1 миллиард сўмдан зиёд капитал маблағ сарфланади.

Бу соҳадаги ишларнинг муҳим ва долзарблиги ҳисобга олиниб, Вазирлар Маҳкамасида махсус ко-миссия тузилди.

Қишлоқ аҳолисини табиий газ ва ичимлик суви билан таъминлаш республика дастурини амалга ошириш учун маблағ ва моддий ресурсларни би-ринчи навбатда сарфлаш ҳақида ҳукумат қарори қабул қилинди.

Энди ҳамма гап мана шу ишларнинг самарали бўлиши учун жон куйдиришимизда қолган.

Қишлоқ қурилиши, аҳолини уй-жой, ичимлик суви, табиий газ билан таъминлаш масаласи — муҳим иж-тимой масаладир. Уни фақат ҳаммамиз бир бўлиб ҳал қилишимиз мумкин. Қишлоқ аҳолиси турмуши-ни яхшилашга қаратилган Президент фармонлари, ҳукумат қарорлари бажарилмаса, халқ назарида ҳамма раҳбарларнинг обрўси тушади, давлат интизоми су-сайиб кетади ва раҳбарият халқ ишончини йўқотиб, ёлғончига чиқади.

Энди, ўртоқлар, жамиятимизнинг барча табақаларига, бутун аҳолига тааллуқли бўлган, очиғини айт-сам, оғир масалага тўхталмоқчиман. Мен нарх-наво ва бозор муносабатларига ўтишни назарда тутяпман. Аҳолининг, энг аввало ночорлар, ногиронлар, ўқувчи-студентлар, кўп болали оилалар ва бошқа даромади кам одамларимизни ижтимоий ҳимоялаш учун рес-публикамиз ҳукумати махсус қарор қабул қилди.

Бу қарорда аҳолининг нарх-наво ошиши муно-сабати билан кўрадиган зарарини қоплаш кўзда ту-тилган. Бундан ташқари, миллий хусусиятларимиз ва минтақамизнинг ўзига хос шарт-шароитлари ҳам ҳисобга олинган.

Аҳолини ижтимоий ҳимоялаш бўйича барча тад-бирларни амалга ошириш учун 16 миллиард сўмдан кўпроқ маблағ ажратилди.

Ишлаётганларга бир ойда 60 сўмдан, ишсиз на-фақа оладиганларга 65 сўмдан пул тўланади. Болали оилалар учун мавжуд нафақалар миқдори салкам икки баробар ошади. Бундан ташқари, бола туғилганда бир марта бериладиган нафақа 250 сўмга, иш-лаётган оналарга болаларига қараш учун бериладиган нафақа ҳозирги 70 сўмдан 110 сўмгача кўпаяди.

Болаларга мўлжалланган товарларнинг нархи оши-ши сабабли балоғатга етмаган болалари бўлган оилаларга ҳам пул ёрдами назарда тутилган.

Олий, ўрта махсус ҳунар-техника ўқув юртлари талабаларига бериладиган ўқув стипендиялари, уларнинг оилавий аҳволи ва

дарсларни ўзлаштиришига қараб, 120 сўмдан 210 сўмгача белгиланган.

Шундай қилиб, ўрта ҳисобда уч кишидан иборат оила 250 сўм, олти кишилик оила — 400 сўм, тўққиз кишилик оила эса 600 сўмдан кўпроқ кўшимча маб-лағ олади.

Ун, нон ва макарон маҳсулотлари нархи респуб-ликамизда, аввал айтилган бўлса ҳам, яна таъкидлаб айтаман, ошмайди.

Яна қуйидагиларни таъкидлаб ўтмоқчиман. Аҳолининг айрим табақалари учун шаҳар транспортдан бепул фойдаланиш тўғрисидаги республикаимиз қарорлари ўз кучида қолади.

Ҳукумат томонидан республика микёсида мах-сус комиссия тузилди. Қоплама маблағлар ва нафа-қаларни аҳолининг турли табақалари ўртасида адо-латли тақсимлаш йўл-йўриқлари ишлаб чиқилиб, жойларга юборилди.

Халқ депутатлари маҳаллий советлар ижроия кўмиталари, вазириликлар ва бошқа ташкилотларга аҳолига бу маблағларни ўз вақтида кечиктирмай тарқатиш ҳақида кўрсатма берилди. Жойлардаги давлат банк бўлинмалари зиммасига бу жиддий ма-салани тўхтовсиз ва узлуксиз ташкил қилиш юк-ланди.

Хурматли ўртоқлар!

Шуни очиқ айтишим керакки, кейинги йилларда қайта қуришни, ошкораликни мамлакатимизнинг • турли минтақаларида ҳар хил тушунишди. Қайта қуришни — бузиш, ошкораликни эса фақат танқид, бор нарсани фақат рад этишдан нарига ўтмайдиган танқид деб билишди.

Бу ҳол республикаимизга ҳам ўз таъсирини кўрсатди, албатта. Ҳаётимиздаги мавжуд қийинчиликлар-ни рўқач қилиб, халқни майдонга бошлаб чиқиб, тўс-тўполонлар кўтариб, миллий низолар келтириб чи-қариб, ўзларига сохта обрў топиш ҳаракатида юрган «дохий»лар ҳам бизда оз эмас.

Узоқни ўйламайдиган бундай калтабин одамлардан халқни асраш керак.

Республикаимиз мустақиллик сари одим ташлаган экан, мустақиллик, энг аввало, халқ бирлиги, ҳам-жиҳатлиги эканини унутмаслигимиз керак. Респуб-ликамизда барча миллат вакиллари билан аҳил-иноқ, дўст-биродар бўлиб, бир-биримизнинг қадриятимиз-ни ҳурмат қилган тарзда яшашимиз — эл-юртимиз-га

тинчлик, осойишталик бахш этади.

Қадимдан ўзининг меҳмондўстлиги, очиқ кўнгил-лиги, меҳроқибати билан танилиб келган халқимизнинг маданий-маънавий қадриятларини тиклаш, уларни янада раванқ топтириш — бугунги кундаги энг асосий вазифаларимиздир.

Динга муносабатимизнинг ўзгаргани, Наврўзнинг тиклангани, ўтмишдаги улуғ шоир, олим ва бошқа машҳур аждодларимизнинг мероси халқ мулкига ай-ланаётгани, одамлар чўчимасдан ўз эътиқодига би-ноан турли маърака ва маросимларни бемалол ўтка-заётгани ва шу сингарилар ҳақида кўп гапириш мум-кин.

Буларнинг ҳаммаси халқимизнинг ўз тарихига, маданиятига, қадриятларига ишончини тиклаш, ХУР~ матини ошириш учун қилиняпти.

Лекин биз «халқ», «халқмиз» деб оғиз тўддириб гапирганимизда, ҳар қандай халқнинг алоҳида-ало-ҳида одамлардан, оилалардан иборат эканини эсдан чиқармаслигимиз керак.

Х,ар бир алоҳида одамга ҳурматсизлик, уни мен-симаслик, унга адолатсизлик қилиш ўша одам ман-суб бўлган халққа етказиладиган катта зарар деб биламан.

ҒуРУР" бор одамнинг қадди рост, боши баланд бўлади.

Олдимизда турган улкан, жуда оғир вазифаларни бажариш, муаммоларни ечиш, катта синовлардан ўтиш - буларнинг ҳаммаси халқимизнинг руҳини, миллий ғурурини тиклаш билан боғлиқ-дир.

Адолатни, ҳақиқатни тиклаш ҳақида гапириш осон. Лекин буларни амалга ошириш ҳам қийин, ҳам жуда мураккабдир. Буни ҳаммангиз ўз тажрибала-рингизда кўргансиз, албатта.

Кейинги вақтда бу борада анча ишлар қилинди. Турли йилларда ноҳақ жабр кўрган, қамалган ки-шиларни оқлаш мақсадида 30 — 50-йилларда ўрин-сиз айбланган кўплаб одамларнинг ишлари қайта кўриб чиқилди. Сталин қатағонига учраган кишилар оқданыпти. Уларнинг сони ҳозирги кунгача 3 минг 500 кишига етди.

«Пахта иши» деб ном олган қисматимизга кел-сак, оқданганлар сони ҳозир 2 минг кишига етди. Бунга чуқурроқ назар ташланса, ана шу рақамлар замирида қанчадан-қанча шикастланган қисматлар, қанчадан-қанча азоб чеккан тақдирлар бор. Ноҳақ-лик, адолатсизлик жабрдийдаларини ҳаммамиз бир тасаввур қилиб кўрайлик. Буни яна

шунинг учун айтяпманки, энди ҳеч қачон бундай ноҳақликлар, адолатсизликлар такрорланмасин, бунинг учун эса Ҳаммамиз курашишимиз керак.

Ўзбекистон мустақиллик йўлига ўтар экан, ав-валамбор мана шундай масалаларни ечишда ўзини кўрсатиши керак. Четдан келиб халқимиз тақди-рини ҳеч ким ҳал қилмасин. Ўзимизнинг Олий Кенгашимиз бор, ўзимизнинг Олий судимиз бор.

Сизга маълумки, Президент фармойишлари билан унча оғир бўлмаган жинойтлар бўйича махсус комис-сия тузилган эди. Наврўз байрами арафасида бу ко-миссия кўриб чиққан ишлар бўйича 1000 киши афв этилди.

Бундай хайрли, халқимизнинг руҳини кўтарадиган ишларни давом эттирамиз, албатта. Бундай са-вобли ишларни республикамиз раҳбарлари учун ҳам қарз, ҳам фарз деб биламан.

Маълумки, Ўзбекистонда серфарзанд оилалар кўп. Шуни эътиборга олиб, аёлларимизнинг меҳнатини, авлоддаримиз тарбиясидаги аҳамиятини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак.

Агар қарз тўғрисида гап кетса, авваламбор ҳам-мамизнинг аёлларимиз, оналаримиз, опаларимиз, сингилларимиз олдида бўлган қарзимиз тўғрисида сўзлашимиз лозим. Лекин, минг афсуслар бўлсин-ки, биз бу масалага етарли эътибор бермаяпмиз. Қишлоқ жойлардан тортиб то шаҳарларгача уйла-рида ўтирган аёлларни иш билан таъминлаш, уларга меҳнат дафтарчалари очиш, нафақа белгилаш, ёрдам бериш, керакли имтиёз ва шарт-шароитлар яратиш зарур.

Хотин-қизларни оғир меҳнатдан холи қилиш, уларга қисқартирилган иш куни белгилаш, кунда-лик турмуш учун бекаму кўст маданий-маиший ша-роитлар яратиш, бу борадаги камчиликларга тезроқ барҳам беришимиз лозим.

Бу масала ҳаммамизнинг биринчи галдаги вази-фамиз бўлиши керак. Худди шу мақсадда яқинда хо-тин-қизлар ва оила масалалари билан шуғулланадиган республика қўмитаси ташкил қилинди. Бу таш-килотдан умидимиз катта. Лекин шуни ҳам айтиб қўяйки, бу қўмитага республикамиздаги барча таш-килотлар, хуллас, ҳаммамиз ёрдам беришимиз керак.

Хурматли қурултой қатнашчилари!

Диққатингизни яна бир марта инсон омилига қаратмоқчиман.

Нимаики иш қилаётган бўлсак, ин-сон турмушини яхшилаш учун қилиняпти. Одамла-римизнинг қорни тўқ, усти бут, кайфияти яхши бўлса, улар бошини баланд тутати, қаддини ростлаб юради. Катта-кичик барча раҳбарлар биринчи галда мана шу ҳақда бош қотириши керак.

Республикамызда камбағал, нафақа олувчи ва кўп болали оилаларнинг оғирини енгил қилиш учун та-лайгина ишлар амалга ошириляпти.

Андижон вилоятида 8 минг камбағал оила турли корхоналарга бириктириб қўйилган. Бу корхоналар доим уларнинг ҳолидан хабар олиб, ёрдам бериб ту-ради. Наманган вилоятида эса бева-бечораларга ёрдам бериш фонди 600 минг сўмни ташкил қилади. Бундан ташқари, ҳар бир районнинг ҳам ўз фонди бор. Жиззах вилоятининг Зомин районида худди шу мақсадда 50 минг сўм атрофида махсус жамғарма вужудга келтирилган.

Биз мана шундай янги инсоний ташаббусларни, интилишларни қўллаб-қувватлаймиз, биз бу хайр-ли ишларни кенг ёйишимиз керак.

Умуман олганда, ислохотларимизнинг негизига чу-қурроқ назар ташласак, улар инсоннинг турмуш да-ражасини яхшилашга, халқ фаровонлигини ошириш-га йўналтирилганини кўрамиз. Ана шу олий мақсад-ни рўёбга чиқариш учун тер тўкиб ишласак арзийди.

Инсон - бизнинг энг катта бойлигимиздир. Дех-қон - ер юзидаги

чидир, табиатга ва заминга гўзаллик бағишловчи-дир.

Зар қадрини заргар билади, деганларидек, ер қад-рини дехқондан сўранг. Республикамызда қадим за-монларда ҳам дехқончилик маданияти ғоят юксак даражада бўлган. Ернинг тилини биладиган, бир на-зар ташлаганда унинг ҳолатини айтиб берадиган миришкор дехқонларимиз бугунги кунда ҳам юз-лаб, минглаб топилади.

Шу фурсатдан фойдаланиб, мен бугун ана шун-дай дехқонларимиздан катта бир гуруҳини, ҳалол меҳнатлари учун берилган республикамызнинг юк-сак мукофотлари билан чин кўнгилдан табриклай-ман, уларга сиҳат-саломатлик тилайман.

Азиз дехқонлар!

Шундай қилиб, дилимдаги ҳамма гапларимни сиз, азиз дўст-биродарларга айтдим. Сўзимнинг охири-да яна бир мулоҳазани сизларга айтмоқчиман. У ҳам бўлса, дўст-биродар бўлган одамлардан

жудо бўлиб қолмасликдир. Эл назаридан, инсонлар назаридан қолмасликдир.

Кимки ҳаётда қандай чўққига чиқмасин, қайси вазифани эгалламасин, менимча, энг катта шараф ва энг катта ютуқ шу билан ўлчанмайди. Энг улкан ютуқ шундаки, бир пайтлар келиб киши ҳамма ва-зифаларидан озод бўлганида, кексайиб қолганида, сиз билан учрашган, сиз билан юзма-юз кўришган кишилар сиздан юз ўгириб кетмасин, балки сизга қўл узатиб, хол-аҳвол сўрасин. Мана шу боисдан халққа, эл-юртга ҳар қанча хизмат қилсак, арзийди.

Азиз дўстлар!

Сизларнинг чеҳрангизга қараб, мана шу катта минбардан туриб миннатдорлик билдиришим, раҳ-мат айтишим керак. Сизларнинг олижаноблигингиз, чин инсон бўлганингиз, баракали меҳнатингиз, сабр-бардошингиз учун, сизларнинг Ўзбекистон раҳба-риятига, шахсан менга билдирган ишончингиз учун ташаккур айтаман.

Улуғ айём — Наврўз байрамига етиб келганимиз, табиат уйғонаётган ажойиб кунларга соғ-саломат, тинч-хотиржамлик билан етишганимиз учун шук-роналар билдираман.

Ҳаммамиз аҳил, бир жону бир тан бўлайлик! Ҳам-корлик, ҳамжихатлик, бир-биримизга меҳр-мурув-ват ва меҳр-оқибат орамиздан сира кўтарилмасин.

Сизларни ишонтириб айтаманки, улуғ ўзбек халқининг қаддини албатта ростлаб оламиз, руҳи-ни кўтарамиз, ғурурини тиклаб, олдимизга қўйилган мақсадга эришамиз, албатта.

Ана шу эзгу мақсад йўлида ақл-идрокимизни, бутун куч-қувватимизни аямайлик!

Ҳар доим бирга бўлайлик, азиз дўстлар!

*Республика қишлоқ хўжалиги ходимлари қурултойида сўзланган
нутқ*

«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 27 март

ЎЗБЕКИСТОН БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШИГА АМИНМАН

Хурматли депутат ўртоқлар!

Кейинги сессиядан буён тўрт ой вақт ўтди. Биладан-сизки, биз жуда тезкор ва ўзгарувчан замонда яша-япмиз. Шунинг ҳисобига олган ҳолда, мен бугун мам-лакатимиз, республикамиз ва ҳар бир инсон ҳаёти-да жиддий роль ўйнаган энг сўнгги воқеаларга ўз фикрим ва муносабатимни билдиришим зарур, деб ўйлайман.

Менимча, гапни халқимизни ташвишга солаётган, кундалик турмушимизда қийинчилик туғдираётган муаммолардан бошласак, маъкул иш бўлади.

Бугунги аҳвол ҳаммангизга аён. Мен мавжуд қи-йинчиликларни қисқача санаб ўтаман, холос. Аҳоли-ни зарур моллар билан таъминлаш кундан-кунга оғирлашиб борапти. Нарх-наво ортгандан ортиб, магазин пештахталари бўм-бўшлигича қолмоқда. Миллатлараро муносабатларнинг кескинлашуви оқибатида жанжаллар келиб чиқмоқда. Хўжалик алоқалари бузилган. Жамоат тартиби издан чиққан. Бунинг натижасида оила ва шахс ҳавфсизлигига путур етляпти.

Биз, раҳбарлар ва депутатлардан одамлар биз қайга бораётганимиз ва қандай жамият қураётганимиз ҳақидаги, олдинда ёруғ кунлар борми ва агар бўлса, ўша кунлар қачон келиши тўғри

сидаги саволларга жавоб беришимизни кутмоқ-да.

Бизни ташвишга солаётган яна бир нарса — Итти-фоқ масаласи, яъни Иттифоқ сақланиб қоладими ёки тарқаб кетадими?

Биз Ўзбекистонни мустақил ва суверен, деб эълон қилдик. Бу соҳада қандай қадамлар қўйил-япти?

Барча саволларни бир жойга жамласак, уни қисқа ва лўнда қилиб қуйидагича ифода этиш мумкин: биз қачон бугунги хатарли ва хароб турмушдан қутула-миз? Қачон тинч ва осойишта ҳаёт кечира бошлай-миз?

Бу саволларга жавоб беришдан оддин бир нарса-ни унутмаслигимиз керак: халқимизнинг бугунги сиёсий савияси, онги ва миллий ғурури шундай қўта-рилганки, эски, қуруқ гаплар ва ташвиқотлар ҳозир ҳеч қаерда ўтмайди. Ҳаёт ўртага қўяётган ҳамма

масалани шуни ҳисобга олиб таҳлил этиш ва уларга ана шу нуқтаи назардан ёндашишимиз керак. Ким буни тушунмаса, хатога йўл қўяди.

Бугунги муаммоларнинг барчаси ва умумий кес-кинликнинг ортгани охир-оқибатда нарх-навонинг кўтарилиши масаласига бориб тақалади.

Нарх-навонинг ошиши республиканинг ташаббуси билан бўлгани йўқ. Нарх-наво фақат Ўзбекистонда эмас, балки бутун мамлакат бўйлаб ошди — шуни яхшилаб эсда тутайлик.

Биз олдинги сессияда бозор муносабатларига ўтиш учун овоз берган эдик. Нарх-навонинг ошиши — бозор муносабатига ўтишдаги дастлабки қадамлардан биридир.

Мамлакат бозор иқтисодиёти йўлини танлади. Биз ўтган сессияда бу йўлга ўтишни муҳокама этган пай-тимизда бозор муносабатлари қийинчиликлар кел-тиришини, шусиз ҳам камбағал халқимизни баттар эзиб қўйишини аниқ тасаввур этган эдик.

Айни замонда биз аввалги сессияда бозор иқти-содиётига ўтишга доир ўз шартларимизни ҳам қўйган эдик. Ўзбекистоннинг ўзига хос шарт-шароитлари-ни ҳисобга олишни талаб қилган эдик.

Республикаимизнинг аҳолиси ночор кун кечиради, унинг нақд ярми вояга етмаган ва ота-онасининг қўлига қараган норасида болалардир. Ўзбекистонда серфарзанд оилалар жуда кўп ва биздаги оила даро-мади Иттифоқ даражасидан икки марта кам, деб айтган эдик.

Ўтган сессияда бизда аҳоли жон бошига даромад энг паст даражада деб, одамларимиз гўшт, сут ва ҳатто, ҳўл мевани ҳам жуда кам истеъмол қилади деб, бизда касалхоналар, мактаблар етишмайди, бизнинг пенсионерларимиз оладиган нафақа жуда оз, бизда ишсиз юрган одамларнинг сони жуда кўп, деб ҳам айтган эдик.

Бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнида буларнинг ҳаммаси ҳисобга олиниши керак. Акс ҳолда, нарх-навонинг ошиши бизнинг ночор оилаларимизга кул-фат келтиради.

Масала Иттифоқ миқёсида кўрилган пайтда биз ўртага қўйган талабларнинг бир қисми инобатга олинди. Компенсация миқдори оз бўлса-да, ортди, болаларга нафақа тўланадиган бўлди, компенсация ва нафақа пули фақат ишлайдиган кишиларга эмас, балки барча аҳолига тўланмокда.

Охирги гапга алоҳида эътибор беришингизни сўрай-ман. Негаки, Иттифоқ бўйича ҳар бир ишлайдиган одамнинг қарамоғида икки киши бўлса, Ўзбекистонда ҳар бир ишловчига 7 нафар боқиманда тўғри келади.

Афсуски, бозор иқтисодиётига ўтиш йўллари ишлаб чиқиладиган вақтда бизнинг барча истакла-римиз ҳисобга олинмади.

Эсингизда бўлса, бизга нарх-наво икки баробардан ошмайди, деб ваъда беришган эди. Аслида-чи? Аслида, нарх-наво 3 — 4 баробар ошиб кетди.

Майли, енгил машиналар, зеб-зийнат ва олтин-кумушнинг баҳоси ошсин — оддий халққа бунинг таъсири кам. Лекин болалар кийими ва озиқ-овқат маҳсулотлари нархи кескин ошиб кетди. Бу эса би-ринчи навбатда яна кўп болали ва кам таъминланган оилаларга кучли зарба бўлиб тушди. Бундай оилалар эса Ўзбекистонда, айниқса, кўп.

Ўзингизга маълумки, Ўзбекистон халқ истеъмоли моллари ва озиқ-овқат маҳсулотларининг ярмидан кўпини бошқа республикалардан олиб келади. Мам-лакатда бугун кенг истеъмол молларини, энг зарур ашёларни ишлаб чиқарадиган корхоналарнинг ўзи — хон, кўланкаси — майдон. Улар бизга молини ота-сининг нархини қўйиб сотишга ҳаракат қилишади.

Олдинги сессияда ўтиш даврининг мураккаблиklarини ҳисобга олиб, нон нархини оширмасликка қарор қилган эдик. Халқимиз учун, айниқса, қишлоқ аҳли учун бу чора анча енгиллик берди. Лекин умумий нархнинг ошиб кетишини тўхтатиш имкони бўлмади.

Нон нархини оширмаганимиз тўғри бўдди, тан-лаган йўлимиз, қабул қилган қароримиз тўғри экан-ки, бизни Ўрта Осиё республикалари қўллаб-қувватлади.

Иккинчи муҳим бир масала — компенсация тўлаш масаласи. Иттифоқ бюджетидан унча-мунча ёрдам талаб қилиб олдик. Бу йилги ёрдам камида 16 мил-лиард сўмга етади. Лекин бу барибир камлик қиляпти.

Нарх-навонинг кескин ошишига қараганда, ав-валамбор, қариялар, болалар, серфарзанд оилаларнинг аҳволини ҳисобга олсак, менинг фикримча, бериладиган компенсация миқдорини кўпайтириш керак. Ишчиларга, қарияларга 60 — 65 сўм, болалар-га 40 — 80 сўм озлик қилади. Бу рақамларни 1,5 — 2 марта кўпайтирсак, одамларнинг талабини қонди-ришни оз бўлса-да, яхшилашга ёрдам

беради.

Бу муаммони ечиш учун биринчи навбатда иш-лаб чиқариш самарадорлигини ошириш керак. Аммо корхоналаримизнинг, аввало, қишлоқ хўжалиги кор-хоналари, колхоз-совхозларнинг аҳволи ҳозир мо-лиявий жиҳатдан оқсаб қолган. Улар одамларга ком-пенсация бериш у ёқда турсин, йил охирида ўз ҳисоб-китобини тўғрилаши ҳам амримаҳол. Шунинг учун биз уларнинг солиқ ва ажратмалар юкини енгил-лаштиришимиз керак.

Одамларимизга, ишчиларимизга муносиб турмуш шароитини яратиб бериш учун ҳар томонлама им-коният ва резервларни қидириш билан бирга ишлаб чиқаришда тартиб-интизом ўрнатишимиз, барча ишга яроқли кишиларни иш билан таъминлашимиз зарур.

Ҳозир одамларимиз, сиз раҳбарлар бизга шароит ва имкон беринг, пешана тери тўкиб, унумлироқ ишлаб, кўпроқ даромад топиб, тирикчилигимизни ўтказайлик, деб айтишяпти. Жуда ҳақди талаб.

Биз — раҳбарлар, қаерда бўлмайлик, ишчининг, курувчининг, деҳқоннинг ишини тегишли даража-да ташкил қилиб, моддий-техник таъминотини ях-шилаб, қулай вазият вужудга келтириб беришимиз керак. Лекин шуни очиқ тан олайлик, бу талаблар-ни тўлиқ бажаришга биз ҳали заифлик қиялпмиз. Мамлакатда тартиб-интизомнинг пасайиб кетиши, бошқа регионлардаги ташкилотларнинг айби билан биздаги корхоналар фоолиятининг издан чиқиши, хўжалик ва иқтисодий алоқалардаги тартибсизликлар — буларнинг ҳаммаси ишни самарали ташкил қилишда катта тўсик бўлиб турибди.

Яна бир масала шуки, ҳозир ишсиз юрганларга бериладиган нафақа ҳам етарли эмас. Буни ҳам биз яхши тушунамиз. Қарияларимиз, болаларимиз, но-гиронларимизнинг таъминоти, уларга зарур бўлган имтиёзлар ҳақида гап кетганда, тиббий ёрдамнинг яхши эмаслиги, дори-дармонларнинг танқислиги бизни, айниқса, ташвишга соляпти.

Кўпчилик қатори фақат ойликка қараб яшаётган ўқитувчилар, врачлар, давлат корхоналарида ишла-ётганларнинг аҳволи кескинлашаётгани тезлик би-лан тегишли чоралар кўришни талаб қиялпти.

Озиқ-овқат маҳсулотларини аҳолига ўз вақтида ва етарли

даражада етказиб бериш учун талон сис-темасини жорий қилишга мажбур бўлдик. Бундан асосий мақсад — халқ таъминотини узлуксиз ва адо-латли олиб бориш, таъминотни республика миқёси-да назорат қилиб туришдир.

Савдо соҳасидаги нопок кишилар тўғрисида ало-ҳида гап бўлиши керак. Уларнинг найранглари ҳақида халқ ғазаб билан гапирмоқда. Кимда-ким халқ таъ-минотида нопок йўлга қадам қўйса, уларга шафқат йўқ. Шуни ҳамма жойда очиқ-ойдин айтиб қўйай-лик: халқ ризқига кўз олайтириб, бойлик орттириш ниятида бўлган кишиларни аяб ўтирмаймиз.

Бу борада депутатларимиз ўз нуфузидан фойда-ланиб, адолат ўрнатишса, ибратли иш бўларди.

Ўзбекистонда бошқа регионлардагига нисбатан кун кечириш бир оз енгил экани бизни хотиржам-ликка солмаслиги керак.елкадош бўлайлик. Бизга бошқа нарса керак эмас. Халқ биздан шуни кутяпти.

Республикамизда қандай қийинчиликлар бўлмасин, муаммоларни ечиш учун анча-мунча ишлар қилиняп-ти. Шунга тан бериб, тўғри баҳолаш керак. Шу жум-ладан: нон нархини ўз холида қолдириш; ёш оилаларга ёрдам пули бериш; студентлар ва ўқувчи ёшларнинг овқатини арзонлаштириш; мактаб формаси ва болалар пойафзалини арзонлаштириш учун респуб-лика бюджетидан маблағ излаб топилди. Ўзбекистонда яшаб турган кишилар яна кўпгина хайрли ишлар қилинганини яхши билишади. Улар бу ишларнинг са-марасини кундалик турмушида яққол ҳис этмоқда. Иттифокда чиқаётган баъзи бир газеталар рес-публикада қилинаётган ижобий ишларни кўролмасдан, ҳар хил бўҳтон гапларни тарқатишга уриняпти. Хўш, уларнинг даъволари нималардан иборат? Эмишки, гўё Президент Каримов «пахта иши» бўйича қамалган кишиларни ғайриқонуний тарзда турмадан чиқариб юбораётган эмиш. Гўё у ночор пенсионерларга тўлаётган ёрдам пули ноқонуний эмиш. Гўё у ноқонуний тарзда томорқа берган эмиш, гўё у одамларнинг шахсий чорвасига ноқонуний тарзда ем-хашак бераётган эмиш. Умуман олганда, Президент Каримов бу қолоқ ва камбағал респуб-ликада қаердан пул топади?

Бизнинг уларга берадиган жавобимиз шу: Ўзбе-кстон — мустақил республика, унинг ўзи танлаган йўли бор. Биз кишиларимизнинг турмушини енгил-латиш учун барча чораларни

ишга соламыз.

Ташаббус — биздан чиқяпти, ишни халқимиз қияпти, ўртоқлар. Халқимиз ўз пешана тери билан, ўз меҳнаткаш кўли билан қияпти бу ишларни. Бу ишларни кўрмаслик — кўрликдир. 338

Сабр-тоқати, марддиги ва матонати учун халқи-мизнинг қаршида тиз чўксак арзийди. Халқимизнинг шаъни ва ор-номусини ҳимоя қилиш учун, унинг шуҳратини тиклаш учун, унинг анъаналарини ҳимоя этиш учун ҳеч нарсани аямаймиз. Йўлимиздан қайтмаймиз. Чунки биз ўзининг депутатлари этиб сайлаб, бизга ўз ваколатини топширган халқимизнинг иродасини бажармоқдамиз.

Энди энг долзарб иқтисодий вазифалар ҳақида гап-лашиб олайлик. Биз бугунги оғир аҳволдан кутулиш учун қандай ишларни амалга оширишимиз лозим?

Биз, аввало, одамларнинг нормал турмушини таш-кил этишимиз, уларнинг самарали ишлаши учун ша-роит яратиб беришимиз, уларнинг хавфсизлигини таъминлашимиз, уларнинг кадр-қимматини ҳимоя қилишимиз, ҳар бир шаҳар, қишлоқ ва ҳар бир хо-надонда осойишталикни қарор топтиришимиз зарур. Корхоналар ва курилишларнинг моддий-техник таъ-минотини нормаллаштиришимиз, уларнинг бир меъ-ёрда ишлаши учун зарур бўлган ҳамма чораларни кўришимиз лозим.

Шахсий томорқадан унумли фойдаланиш керак. Шундагина бозордаги нарх-наво пастга тушади. Баъ-зи жойларда бир сотих ердан 3 минг сўмгача даро-мад олаётган бўлишса, бошқа жойларда бундай да-ромад 300 сўмга ҳам етмайди. Экинсиз қақраб ётган томорқаларимиз ҳам бор. Бунга чек қўйиш керак.

Жамоа хўжаликлари эски, қотиб қолган иш ус-лубини тутиб, фақат пахтадан даромад олиш билан чекланиб қолмасин. Даромаднинг бошқа манбала-ридан ҳам унумли фойдаланиш даркор. Айрим раҳ-барлар тадбиркорлик қилиб, жамоа хўжаликларида кичик-кичик корхоналар очишмоқда. Гилам тўқиш, ғишт цехларини ташкил қилишмоқда. Шундай раҳ-барларга офарин деймиз. Ҳозир буйруқ кутиб ўти-радиган пайт эмас. Мустақил ҳаракат қилмоқ керак.

Бу йил кўклам фасли оғир келди. Республикамиз табиий офатдан катта зарар кўрди. Шунча азобдан кейин деҳқонларимиз пешана тери билан етишти-раётган ҳосилни сотишга бефарқ қарай олмаймиз. Маълумки, илгарилари маҳсулотимизни СССРнинг марказий

шаҳарларига жуда арзон, арзимаган ба-ҳога сотардик. Энди бу тартибни қайта кўриб чиқи-шимиз керак.

Москва ва Ленинград билан шартнома имзоладик. Шунга кўра, маҳсулотларимиз эвазига улар бизга гўшт, техника, асбоб-ускуналар етказиб беради. Пул кадр-сизланган ҳозирги шароитда бу жуда оқилона йўлдир. Бироқ Ўзбекистонни озиқ-овқат, гўшт ва сут маҳсулотлари ва айрим материаллар билан таъминлашда бундан бошқа реал йўлимиз йўқ. Барча жамоа хўжа-ликлари етиштирган ҳосилнинг 60 фоизини давлатга сотганидан кейин қолган қисмини ўзи сотиши ло-зим. Шахсий хўжаликлар эса бундан бутунлай эркин, 100 фоиз маҳсулотни ўз хоҳишига кўра сотаверади.

Яқинда шахсий хўжаликлар уюшмаси тузилди, унга ёрдам тариқасида 1 миллиард сўм пул ажра-тилди. Маҳсулотни қайта ишлаш туфайли деҳқонларга қўшимча даромадлар олиш имконияти туғи-лади. Бизнинг тавсиямиз шуки, пала-партиш, арзон-гаровга сотгандан кўра, шу уюшма орқали яхши баҳоларга сотиш жуда маъқул.

Қишлоқлардаги жамоа хўжаликларини айрим со-ликлардан озод қилишимиз лозим. Бу — мураккаб масала. Аммо бунга йўл топишимиз керак. Бу хўжа-ликларга қўшимча мадад беради.

Келинлар, ҳар бир меҳнат жамоасида унумли иш-лаб, ишни яхши йўлга қўйиб, даромадни кўпайтирай-лик. Бу эса ишлаётганларга тўланаётган компенсация-ни ошириш, яъни тўлов пулини ҳозиргидек 60 сўм эмас, балки 100 сўмга етказиш имконини беради.

Тиббиёт ходимлари, ўқитувчилар, пенсионерлар-ни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисидаги масала Президентнинг алоҳида назоратида бўлиши керак, деб ҳисоблайман. Бизнинг шароитда бу энг мураккаб ма-салалардан биридир, чунки бу тоифа фақат давлат бюджетидан бериладиган иш ҳақи ва тўловлар ҳисо-бига яшайди. Шунга қарамасдан, уларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоялаш зарур. Шунинг учун бюджетдан топилган ҳар бир сўм пул уларга аталиши керак.

Одамларнинг қўлида пул бўлиши билан бирга, ха-рид қиладиган товар ҳам бўлиши керак. Бу, аввало, қишлоқ жойларда энг зарур. Бундан 10—15 турдаги товарлар доимо сотувда бўлиши лозим.

Чет эллардан, айниқса, зарур озиқ-овқатлар, бо-лалар кийим-кечакларини сотиб олишга алоҳида эътибор беришимиз лозим. Бир неча кундан кейин Тошкент шаҳрида ишбилармонлар учрашуви иш

бошлайди. Унга 50 та мамлакатдан 500 нафардан ортиқ иштирокчи келиши кутилмоқда. Бу тадбир чет эл савдо-саноат доиралари билан ҳамкорлик бора-сида келгусидаги катта ишларимизнинг дебчаси бўлишини истардик.

Жинойтчиликка қарши курашни янада кучайтири-шимиз, тартиб-интизомни ҳамма жойда тағин ҳам мус-таҳкамлашимиз керак. Халқ бошига тушган бугунги қийинчиликлардан ўзига бойлик қидирадиган нопок одамларнинг танобини тортиб қўйишимиз даркор.

Республикамызда шу йил май-июнв ойларида бўлиб ўтган табиий офат оқибатларини тугатиш тўғрисида бир неча оғиз сўз. Етказилган умумий зиён 500 миллион сўмдан кўпроқ, деб ҳисобланмоқда.

ДЕМОКРАТИЯ - ҚОНУНГА ВА ШАХСГА ҲУРМАТ ДЕМАКДИР

«Рабочая трибуна» газетаси мухбири саволларига жавоблар

Ислом Каримовнинг шахсиятига нисбатан у ўтказётган сиёсатни бутунлай қабул қилмасликдан тортиб, унинг номи билан бевосита боғлиқ янгиликларни ҳайратланиб олқишлашгача - ғоят хилма-хил фикрлар билдирилмоқда. Маълумоти-га кўра иқтисодчи, тарбияси жиҳатидан «заовда суяги қотган», эътиқодига кўра, байналмилалчи бўлган Ўзбекистон ССР Президенти ўз сафдошла-ри билан биргаликда республика учун Иттифоқ доирасида у эришиш мумкин деб билаётган фаро-вонлик йўлини барпо этмоқда.

Бошқалар асрий алоқаларни намоишкорона ва бутунлай узган бир пайтда Каримов биринчи бўлиб янги Иттифоқ шартномасини тайёрлашда Марказ сулкашликка йўл қўяётганини баралла айтди. У ўзи раҳбар бўлгунга қадар ўт олган Фарғона можа-росига барҳам беришга, Ўш фожиасида мурасага келиш йўлини қидириб топишга, миллатлараро бошқа можаролар манбаларини чеклашга эришди.

М.С. Горбачев билан учрашувлардан тортиб энг олис қишлоқлардаги тез-тез бўлиб турадиган суҳ-батларгача - барча даражаларда ўз мавқеини қаттиқ туриб ҳимоя қиладиган инсоннинг табиати ҳаммага ҳам маъқул бўлавермайди. Ўзбекистон Президентининг одамлар ва республика манфаа-тини узвий боғлашга, умуман, жамиятнинг маъна-вий негизларини сақлаб қолишга ҳамда иқтисоди-ёт ва сиёсатда бошбошдоқликка йўл қўймасликка қаратилган йўлини тушунмаслик сабабли ёки қасддан бу йўлни тоталитар тузумни ва бир партияли ҳокимиятни сақлаб қолишга интилиш, деб кўрса-тишга уринмоқдалар.

Бу иш далил-исботларсиз, ниҳоятда жўн тарз-да амалга оширилмоқда. Оқни - қора, қорани -оқ дейишгача борилмоқда. Яқинда «Мегаполис-экспресе» ҳафтаномасида «Ислом Каримовнинг ўзбеклар иши» деб аталган кўп маъноли сарлав-ҳа остида босилган мақола аслида ана шундай «сиёсий портрет»нинг қора бўёқдаги тасвири на-мунасидир. Мақолада Ўзбекистон Президентининг республика аҳолисини, энг камбағал таба-қалар ва кўп болали

оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган фармонлари ҳам «хукмрон-лик тафаккури»нинг нишонлари деб кўрсатилади.

— Ушбу мақола эълон қилинишининг ўзи ана шундай фикрлаш намунаси эмасми, ахир, — дейди суҳбатдошим. — Хорижий давлатларнинг бошлиқлари шаънига бирон ножоиз гап айтиш мумкин бўлмаган ҳолда, нима учундир Иттифокдош респуб-ликаларнинг раҳбарлари шаънига осонгина тош отишга йўл қўйилмоқда. Кимдир хоҳласа, обрўйини тўкади, хоҳласа — елкасига қоқиб қўяди.

— Нима учун сиз тухматдан ҳимоя қиладиган қонунга мурожаат этмайсиз?

— Қайда дейсиз, миждов гапларга ўралашишнинг нима кераги бор, ишимиз бошдан ошиб ётибди. Жуда катта табиий бойликлар, битмас-туганмас меҳнат ре-сурсларига эга бўлган юртимиз энг камбағал респуб-ликалар қаторида турибди. Республикани мамлакатнинг «пахта цехи»га, амадда эса хом ашё манбаига айлантириш ғояси амалга оширилиши натижасида оғир аҳволга тушиб қолганмиз. Энди бу аҳволни тузатиш керак. Кичик-кичик ва ўртача корхоналар, хорижий технологиялар, барча шаклдаги мулкчиликнинг тенглиги, имтиёзли тарзда солиқ солинадиган қўшма корхоналар, илм-фан ютуқларини талаб эта-диган ишлаб чиқариш корхоналари, чет элларда кўплаб кадрлар тайёрлаш, хорижий инвестициялар учун кенг йўл очиб бериш, Иттифок ичкарасидаги алоқаларни ва умумий иқтисодий маконни сақлаб қолиш тўғрисида ўйлаяпмиз, хуллас, биз ғоят тиғиз муддатга мўлжалланган ҳаракат дастурига эгамиз.

Бироқ жамият дучор бўлган маънавий бухронни ҳам баргараф этиш, халқнинг кайфиятини, ватан-парварлик руҳини кўтариш, унинг ўз кучига бўлган ишончини оширишда ёрдам бериш керак. Бусиз бизнинг барча режаларимиз барбод бўлади.

- Аммо сиёсий муҳолифларингиз сизга аксин-ча таъна қилмоқда, сизни ўз халқига эркинлик беришни хоҳламаётган ҳукмдор сифатида кўрса-тишмоқда.

— Мен фақат бир нарсани — халқларнинг бо-шига азоб-уқубат келтирадиган ва қон тўкилишига сабаб бўладиган бошбошдокдик, ҳокимиятсизлик ва адоват бўлишини истамайман. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин деб, ўзбошимчалик билан талқин этиш ана шунга олиб келади. Мен демокра-тик жамиятни, энг аввало

қонунга кулоқ солиш деб биламан. Шахснинг ҳақ-ҳуқуқларининг бузилишига

I йўл қўйиб бўлмаслигини белгилаб берадиган ёзил-346 маган қонунлар, маънавий қоидалар тўплами за-рур. Яъни, одам жамиятдаги мезонлар доирасида ўзига эркинлик ва чеклашлар даражасини белгилаб олади.

Бу — ривожланиб борувчи узлуксиз жараёнدير. Одам гап билан демократ бўлиб қолмайди. Тотали-тар тарбия билан издан чиққан онгимиз у ёки бу томоннинг ҳақдигини исботлаш шакли сифатида куч ишлатишни ҳали узоқ вақт маъқуллаб туради. 1985 йилнинг апрелидан бошлаб биз ҳаммамиз демократлар бўлиб қолдик, деб ўйлаш соддадилликдир. Ҳоки-мият учун кураш ошкора тус олгани аён. Бу кураш-да ҳар бир киши демократияни ҳам, унинг пировард мақсадларини ҳам қандай тушунаётганини намоён этади. Мен демократияни барча соғлом кучларнинг ҳамкорлигига таяниб, халқни жипслаштириш, унинг бунёдкорлик куч-ғайратини рўёбга чиқариш, рес-публикамизни ижтимоий-иқтисодий танг аҳводдан олиб чиқиш, деб тушунаман.

- Лекин сизнинг мухолифларингиз ҳам худди шундай мақсадларни эълон қилишмоқда-ку?

— Ана шу мақсадларга эришиш усуллари ва во-ситалари-чи? Ўтмиш аёвсиз танқид қилинмоқда ва уларнинг келгусига мўлжалланган режалари чалқаш-дир. Аммо қачонгача салбий муносабат билдириш, ўтмишда йўл қўйилган хатоларни қидириш мумкин. Бундай усул билан бунёдкорликни эмас, балки вай-ронгарчиликни, ҳамкорлик йўллариини излашни эмас, балки яқин кишиларга нисбатан қаҳр-ғазаб тўлқи-нини осонгина юзага келтириш мумкин. Тўғри, пах-та яккаҳоқимлиги қарор топди, Орол қурий бошлади, атроф-муҳит захарланди, халқ эътиқоди ва анъ-аналари таъқиб этилди, феодализмдан социализмга «сакраб» ўтилгани тарғиб этилди.

Лекин Ғарбдаги ривожланган демократияларга бир назар ташланг — ҳар бир давлатда дарғалик қила оладиган қанча партия бор? Бармоқ билан санарли! Бу — тўғридир, чунки партиялар муайян синф ва табақаларнинг манфаатларини ифода этади, улар орасидан янги-янги аъзоларни сафарбар қилади.

Ўзбекистон Компартияси ўзининг бултур бўлиб ўтган XXII

съездида республикани ижтимоий-иқти-содий янгилаш, аҳолини бозор мушкулотларидан ҳимоя қилиш, Ўзбекистонда яшовчи халқларнинг дўстлигини мустаҳкамлаш дастурини олға сурди ва у яқдиллик билан қўллаб-қувватланди.

Биз Республика жамоат ташкилотлари тўғриси-даги қонунни қабул қилдик. Шунга мувофиқ, муай-ян партиянинг рўйхатга олиниши учун бор-йўғи 3 минг аъзоси бўлса кифоя. Лекин негадир ҳозирча аризалар тушмаяпти. Халқ ким билан эканига энди ўзингиз баҳо беринг. Тўғри, Фарғона воқеаларидан кейин Компартиянинг обрў-эътибори жуда тушиб кетди, чунки вазият шу қадар кескин эдики, рес-публиканинг ҳар қандай бурчагида Фарғонадагидек аланга авж олиб кетиши мумкин эди. Ўзбекистон Компартиясининг ўша пайтдаги раҳбарлари эса бил-масдан ағдариб юборилган бир тоғорачадаги кулуп-най тўғрисидаги сафсата билан халқни тинчлантир-моқчи бўлишди.

Биз ўшанда кабинетлардан одамлар хузурига чиқ-дик, улар билан ички қўшинларнинг, милтиқлар ва қалқонларнинг орқасида туриб эмас, балки бевоси-та сўзлашишни ўргандик.

Ўша пайтда кўпчилик шиорлардагидек силлиқ эмас, балки қийинчиликлар билан шуни англаб етиш-дики, агар сен партия аъзоси бўлсанг, муштарак манфаатлар билан яша, ишда бошқаларга қараганда кўпроқ ғайрат кўрсат. Қўлингдан келмайдими, тинч бир жойни топ, ҳисобчи бўл, тонг саҳарлари бема-лол балиқ тутиб юравер: фақат халқнинг ишончи билан ўйнашма, унинг ҳис-туйғулари билан чай-қовчилик қилма.

- **Дарвоқе, хис-туйғулар тўғрисида. Гап-сўзлар-га, миш-мишларга қараганда, Сиз Ш. Рашидовга нисбатан алоҳида ихлос билан қарар эмишсиз, унинг раҳбарлик услубига амал қилишга урина-ётган эмишсиз. Ҳатто, «янгирашидовчилик» ибо-раси пайдо бўлди.**

— Бўлмағур гаплар, менинг назаримда, булар сиё-сий баҳсда ҳақиқий далилларнинг йўқдиги туфайли пайдо бўлди. Норасмий ҳаракатлардаги ва бошқа баъзи оқимлардаги мухолифларимиз халқни ўтмишга қайтиш билан чўчитишни истарди. Аммо тарихан бу мумкин эмас. Рашидов — ўз даврининг фарзанди.

Республика Компартиясининг XXII съездида унинг Ўзбекистон тарихидаги роли ва ўрни тўғрисида шун-дай қатъий бир фикр

билдирилган: «Биз Рашидов номи билан боғлиқ барча салбий ишларни қоралай-миз. Бундай ишлар биз учун номақбулдир. Биз ўтмиш иллатларидан покланишимиз керак, шундай қилма-сак, олға ҳаракат қила олмаймиз. Шу билан бирга, биз ўша даврда содир бўлган ҳамма нарсаларни ҳаётдан кўз юмган битта шахс билан боғлай олмаймиз».

Талабчанлик, қаттиққўллик, ишни бажариш топ-ширилган кишидан талаб қилиш эса ҳар бир раҳ-барнинг энг асосий фазилати, деб ҳисоблайман.

- Атрофдагилар билан мулоқотда ҳаддан оши-риб юбориш, ўзингизни тутолмай қоладиган ҳоллар бўладими? Умуман, ўз-ўзини танқид сизнинг ҳаракатларингизда қандай ўрин тутаети? Хатоларин-гизни тан олиб, кейинчалик уларни тузатасизми?

— Ўзимни ўзим назорат қилиб, ташқаридан ўзимга назар ташлаш туйғусига эгаман ва бу нарса ўйла-май-нетмай, шошма-шошарлик билан қилинадиган ҳаракатлардан сакдайдим. Қизиққонлик қилиб, ўзимни тута олмай қолишим ҳам мумкин. Кейинчалик, эҳти-мол, бу ҳақда мен кескин гапириб қўйган кишига қараганда анча кўпроқ афсусланиб юраман. Ҳар бир куннинг охирида воқеалар ва хатти-ҳаракатларни ҳаёлдан ўтказаман. Ноҳақ бўлсам, узр сўрайман.

Ҳар бир кишида бўлгани каби хатолар бўлиб ту-ради. Мисолми? Биз янги нархларга ўтиш чоғида рес-публикамизда ун, макарон ва нон-булка маҳсулотларининг нархларини аввалгидек коддирдик. Кўп болали оилаларни қўллаб-қувватлашни истадик. Рес-публикамизда бундай оилалар кўп ва шундай маҳ-сулотлар уларнинг асосий озиқ-овқат маҳсулоти ҳисобланади. Мувозанатни саклаш учун гўшт ва ёғ нархини Иттифоқдагидан юқорироқ кўтардик, яъни, уларнинг таннархи даражасига етказиб, ҳар кило-грамм гўштни 10 сўм ва сариеғнинг килограммини 16 сўм қилиб белгиладик.

Иқтисодий жиҳатдан бундай чора тўғри. Қола-верса, биз бошқа маҳсулотлар, айниқса, саноат маҳ-сулотларининг қиймати шу қадар ошиб кетаети, деб ўйлаганимиз ҳам йўқ эди. Халқ бизни қўллаб-қув-ватламади ва эндиликда гўшт билан сариеғ Иттифоқ нархларида сотилмоқда. Биз хатони тузатдик, аммо ун ва ундан тайёрланган маҳсулотлар ҳали ҳам «ис-лоҳотгача бўлган» нархларда сотилмоқда. Бюджет учун бунга бардош бериш осон эмас, албатта, лекин шундай қилиш керак.

- Бошқа чора-тадбирлар - мактабларда бепул нонушталар, хомиладор аёллар ва эмизикли оналарга, ёлғиз пенсионерларга, уруш ва меҳнат фах-рийларига, талабалар ва ногиронларга, ўқитув-чилар ва кўп болали оналарга ёрдам, компенсация тўловлари бирга қўшилганида, бу нарса бюджетни «зўриқишга» мажбур қилади. Республика иқтисодий «ғиёхванд», Марказнинг ёрдамсиз яшай олмайди, деган гап-сўзларнинг сабаби шунда эмасмикан? Сизнинг аҳолини ижтимоий муҳофа-за қилиш тўғрисидаги фармонларингиз гўё иқти-содий жихатдан асоссиз бўлиб, халққа тил-ёғламалик қилиш далили эмиш.

— Мана, сиз истаган фармонни танлаб олинг: кўпдан-кўп бирламчи хужжатлар устида иш олиб бо-рилган 12 тагача вариант ва пул билан таъминлашнинг аниқ манбалари кўрсатилган. Фармонлар халққа ёқиш истак-муддаоси билан дунёга келмаган. Бун-дай истак-муддаолар кимда бўлишидан қатъи назар, мен уларни қабул қила олмайман. Бу фармонлар турмуш мантиғи, энг камбағал табақаларнинг тур-мушини енгиллаштириш хоҳиш-истаги туфайли ду-нёга келиб, аниқ-равшан ҳисоб-китоблар билан мустақамланмоқда.

Иқтисодий «ғиёхвандлик» хусусида ким-кимдан қарздор экан? Аввалига бизни хўб ишонтиришди: пахта бўлса бас, қолган нарсаларни республикага мамлакат етказиб беради. Пахта толаси қайд этиб қўйилган паст нархларда Ўзбекистондан ташқарига жўнатилди ва ҳамон жўнатилмоқда. Бунинг эвазига нима берилмоқда? Пахта етиштиришда меҳнатнинг 84 фоизи бизнинг зиммамизга тушмоқда ва уни даст-лабки қайта ишлашдан тушадиган даромаднинг ати-ги 16 фоизи бизга тегмоқда. Пахтани олаётган бош-қа республикаларда нисбат аксинча бўлмоқда: ма-салан, айтайлик, Россияда тўкилган ва тикилган тайёр кўйлак ғоят катта фойда келтирмоқда. Меҳнати бизга, пули — бошқаларга. Мамлакатнинг «пахта цехи» бўлиш, мана, нимани англатади.

Биз ўзимизнинг қайта ишловчи қувватларимизни ривожлантира бориб, бу ишни тўғри йўлга қўямиз. Лекин шунгача асосий меҳнат харажатларини ўз зиммасига олган, ишчилар синфингизни хом ашё ва иш билан, аҳолини эса тайёр буюмлар билан таъ-минлаган кишилар билан даромадларни марҳамат қилиб баҳам кўринг.

- **Модомики биз республикаларнинг ўзаро му-носабатлари**

тўғрисида гап очган эканмиз, Сизнинг назарингизда, бундай муносабатлар яқин келажак-да қандай бўлиши керак? Янги Иттифоқ шартно-масида Марказнинг яккахокимлигига йўл қўймасдан, лекин Иттифоқни ҳам барбод этмасдан, бир-лик ва хилма-хиллик муаммосини қандай ҳал қилиш лозим?

— Мен тенг ва хилма-хил республикалар итти-фоқи тарафдориман. Энг асосий, принципиал деб ҳисоблаётганим: Иттифоқни ташкил қилувчи рес-публикаларга мустақиллик ва суверенитет бериш керак. Қандай масалаларни ўзлари ҳал қила олиши-ни, қандай ваколатларни Марказга топшириб, куч-ғайратни бирлаштирган ҳолда, баҳамжихат ҳаракат қилиш ёки Иттифоқ тузилмалари конкрет ҳолларда республика тузилмаларидан яхшироқ ишлайдиган бўлса, улар орқали ҳаракат қилиш кераклигини фа-қат республикаларнинг ўзлари ҳал қилади. Мана шуларни қонунлар урушини тўхтатиш калити деб биламан. Айни пайтда, Олий Кенгашдан бошлаб барча Иттифоқ тузилмалари мутлақ ўзгартирилиши керак.

Виждонан айтаман: Марказни Иттифоқ шартно-маси билан боғлиқ ишни тезлаштиришга чақираве-риб чарчадим. Энди эса бу масалада ўзимни умид-

вор деб ҳисобламаяпман. Шартнома ҳали узоқ вақт имзоланмай қолиши ҳам мумкин. Ўзаро тотув бўли-шимиз учун, бўлажак Иттифоқда ҳар бир республи-ка ўзини эркин, миллатлар ҳамдўстлиги олдида ўз хатти-ҳаракатларига масъул бўлган мустақил дав-лат деб ҳис қилиши учун буларни ҳаммамиз англаб етишимиз керак.

- Модомики биз ҳар хил эканмиз, эркинликни ҳам ҳар хил англаймиз-да, тўғрими?

— Тўғри. Шошма-шошарлик билан мустақиллик-ни эълон қилиш ва армияда хизмат қилишдан бош тортиш, аслида эса ёшларни Конституцияни бузиш-га ундаш мумкин. Бу — амалий ишлар билан тўлди-рилмаган қоғоздаги эркинликдир. Биз бошқа йўлдан бордик: мамлакатда Қуролли Кучлар Бош штаби би-лан битим тузган яккаю ягона республика — биз-миз. Бу битим юртимиздан чақирилувчиларга ва уларнинг оилаларига қонуний манфаатларга риоя этилишини ва хизматни ўташ чоғида қулай шароит-ни таъминлайди.

Мустақилликни эркинлик тўғрисидаги шиорлар билан эмас, балки

сиёсий, иқтисодий, маънавий маз-мун билан тўлдириш керак. Виждон, дин, шахс, тил-ни танлаш, маданият ютуқларидан фойдаланиш эр-кинлиги ва ҳоказолар бўлмаса, чинакам мустақил давлат бўлмайди. Илгари бизда эътиқод учун, аж-додларнинг урф-одатларига риоя этилгани учун, кўпинча халқ анъаналарига хурмат кўрсатилгани учун партиядан ўчиришар, лавозимдан бўшатишар эди.

Биз кўркув деворини емириб ташладик. Янги мас-жидлар, диний муассаса ва иншоотлар пайдо бўлди. Наврўз, Рўза ҳайити, Қурбон ҳайити каби ва бошқа умумхалқ байрамлари тикланди, салкам 50 та мил-лий-маданий марказ ташкил қилинди. СССР халқларининг кўпгина тилларидаги янги нашрлар ва дарс-ликлар босиб чиқарилди, ҳозир Ўзбекистон мактабларида таълим 12 тилда олиб борилмоқда. Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон, Шарқнинг ноҳақ қатағон қилинган бошқа алломаларининг мероси халққа қай-тарилди, уларнинг номлари тарихимизга қайтди. Аёлнинг обрўси ва шахси улуғланмоқда, оиланинг нуфузи мустаҳкамланмоқда, ижодкор зиёлилар ўз фикрини эркин изҳор қилиш имкониятини олдилар.

Мана шулар ва санаб ўтиш қийин бўлган бошқа кўпгина нарсалар — жамиятда демократик рухнинг қарор топиши эмасми, ахир? Халқимизда мевали да-рахтга тош отишади, деган нақл бор. Ёппасига куруқ танқид ҳам айни ўша тошнинг ўзидир.

Баъзида ҳамма жойга «ўз кадрлари»ни жойлаш-тирмоқда, деб айтилаётган айбларни ҳам бир йўла чиппакка чиқариб ўтмоқчиман. Агар шундай бўлга-нида, гапимга ишонинг, Вазирлар Маҳкамаси Раисининг бўш турган икки ўринбосари, Давлат режа комитети раиси, бир қанча вазир лавозимлари ва шу кабилар аллақачон эгаллаб олинган бўлур эди. Бу лавозимлар ярим йилдан кўпроқ вақтдан буён бўш турибди: билимдонларни излаяпмиз. Яккаҳоқим бўлганида аллақачон «ёғли» жойларга қариндош-уруғларини, юртдошларини ўтказиб қўйган бўларди, бу эса унга уруғ-аймоқчилик мададини таъминлар эди.

- Сизнинг шундай мададингиз борми?

— Бор, — дейди табассум билан Ислом Абдуғаниевич. — **Менинг уруғ-аймоғим - менга Президент бўлишни ишониб топширган халқдир.** Мен халқ билан маслаҳатлашаман ва ўз хатти-ҳаракатларимни унга қараб тўғрилаб оламан. Халқ мендан ҳамма нарсани талаб қилишга ҳақли. Мен эса унга фақат битта илтимос

билан — тинчлик ва тотувликда яшайлик, деган илтимос билан мурожаат қила-ман. Ўзбекистон ватани бўлган ҳар бир киши бу ерда ўзини бой, эркин ва кучли республиканинг, улуғ ишларга қодир бўлган буюк халқ ршайдиган кади-мий маърифатли давлатнинг тўла ҳуқуқли фуқароси, деб ҳис қилсин.

«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 4 июль

ҲИНДИСТОНГА МЕҲР БИЛАН

«Таймс оф Индия» газетаси мухбири саволларига жавоблар

- Сиз республикадаги сиёсий ва иқтисодий вазиятимиз тўғри-сида тавсифлаган бўлур эдингиз?

— Ҳозирги сиёсий ва иқтисодий вазиятимиз тўғри-сида гапиришдан олдин, афтидан, бугунги кунга қан-дай етиб келганимизни, нима сабабдан республика-миз иқтисодий жихатдан жуда оғир аҳволга тушиб қолганини яхшироқ тасаввур этиш учун ўтмишга қисқача назар ташлаш керак. Тўғри, Иттифоқимиз-даги бошқа республикалар ҳам қандайдир иқтисодий ютуқлар билан мақтана олмайди. Ўзбекистон эса, айниқса, оғир аҳволга тушиб қолди. Гап шундаки, Совет ҳокимияти йилларида республикамиз иқтисо-диёти тўла-тўқис, мукамал ривожланмади, у мамлакатимизнинг хом ашё етказиб берадиган ўлкаси бўлиб қолди, шу сабабли ҳозирги аҳолиимизга рес-публика иқтисодиётини шакллантиришнинг ана пгу стратегияси кўзгусидан қараш керак. Биз пахта, мева-сабзавот етиштиришимиз, қоракўл, ипак беришимиз керак эди, биласизки, республикамиз табиий хом ашё ресурсларига жуда бой. Ўзбекистон тайёр маҳсулот олишга ёрдам берадиган дастлабки ишлар билангина шуғулланган, тайёр маҳсулот эса республика ташқа-рисида ишлаб чиқарилган. Бизнинг бугунги иқтисо-дий кўрсаткичларимиз, очиғини айтадиган бўлсак, ана шундан келиб чиқади. Аҳоли жон бошига тўғри ке-ладиган миллий даромад Иттифоқимиздаги ўртача да-ражадан икки ярим баробар камдир. Ижтимоий ёрдамчи тармоқлар етарли даражада ривожланмага-нининг сабаби ҳам мана шунда — биз соғлиқни сақ-лаш, маданият, халқ таълими иншоотларини, яъни одамларнинг кўнгилдагидек яшаши учун зарур бўлган инфратузилмаларни қуриш учун маблағ топа олмаяпмиз. Республикамизнинг демографик хусусиятла-рини эътиборга олсак, бизда аҳоли мамлакатимизда-ги ўртача даражадан уч ярим баробар тезроқ кўпай-моқда. Ижтимоий-маиший соҳада эришилган даражани сақлаб қолишимиз учун бизга уч ярим ба-робардан кўпроқ сармоя керак. Бюджетимиз ҳам жуда қарам аҳволда. Даромад қисмининг учдан бири Итти-фоқ дотацияси ҳисобидан қопланмоқда.

Қисқасини айтганда, иқтисодиётимизнинг, ишлаб чиқарувчи

кучларнинг бирёклама ривожланиши, энг аввало, одамлар турмуши билан боғлиқ соҳаларда қолоқликка олиб келди. Инсон эҳтиёжларини қон-дириш учун зарур бўлган молларнинг ярмидан кўпро-ғини республика ташқарисидан ташиб келтираётга-нимизни ҳисобга олсак, юртимиз Иттифоқнинг қолган қисми иқтисодиётига қай даражада қарам бўлиб қолганини тасаввур этиш қийин бўлмаса керак, деб ўйлайман. Буларнинг ҳаммаси, назаримда, Марказ стратегиясида ва умумиттифоқ меҳнат тақсимоотида бизга ажратилган ўрин олдиндан белгилаб қўйилган эди.

Бугунги кунда иқтисодий вазиятни сиёсий вазиятдан ажратиш мумкин эмаслигига, уларнинг диалек-тик узвий боғлиқлигини эътироф қилмаслик мумкин эмаслигига ҳеч кимда шубҳа туғилмаса керак. Сиёсий тузилмалар, уларнинг обрўси халқ турмуш даражаси билан белгиланади. Агар, бутун мамлакат-да қабул қилинган «қонунлар уруши»га барҳам бе-ради. Иттифоқ шартномаси жуда кўп муаммолар — мулкни чеклаш, хусусийлаштириш, мамлакат ташқи қарзига алоқадор масалаларни ҳал қилади.

- Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий ва ташқи сиёсий алоқаларининг истиқболлари ҳақида нима дея оласиз?

— Биз жуда узоқ вақт мобайнида мафкуравий бидъат, янглишишлар, ақидалар ва ҳаётдан узилиб қолган чақириқ ҳамда шиорлар, эртанги ёрқин ҳаёт тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар остида қолиб кет-дик. Иттифоқ шартномасини тайёрлаш чоғида республиканинг ташқи бозорга мустақил чиқиш ҳуқуқини олиши биз қўйган шартлардан бири эканлини таъкидламоқчи эдим. Бусиз биз тангликдан чиқиш йўлида режалаштирилган дастурни амалга ошира олмаймиз. Мен Ўзбекистон яқин келажакда биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр турган кўпгина мамлакатларда ўз консулхоналарини очишига ишо-наман.

Мамлакатимиздаги, пгу жумладан, республикамиз-даги ижтимоий-иқтисодий ҳаёт шу қадар мураккаб-лигига қарамасдан, аҳолининг турли табақаларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини ишлаб чиқдик ва уни аниқ мазмун билан бойитдик. Дарвоқе, бизда саноат ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг аввалги йилларда эришилган даражаси сақлаб қолинди, иқтисодий ва сиёсий ўзгартишлар учун ҳуқуқий замин вужудга келтирилди. Жумладан, бизнинг пар-ламентимиз ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга

келтирадиган ва хорижий сармояларга қафолат бе-радиган бир қанча муҳим қонунларни қабул қилди. Ҳукумат ишбилармонликнинг иқтисодий эркинли-ги, шунингдек, бизда кўшма корхоналар очиш ния-тида бўлган ҳамда сармоя олиш ва воситачилик фао-лияти билан шуғулланишни истайдиганлар учун кенг имтиёзлар кўзда тутилган бутун бир меъёрий хуж-жатлар мажмуасини тасдиқлади. Бизда мулкчиликнинг барча шакллари эътироф қилиниб, ривож то-паётганини таъкидламоқчиман. Ўзбекистонда хусу-сий ҳамда акциядорлик мулкига нисбатан ҳеч қандай қаршилик йўқ.

- Агар иложи бўлса, Ўзбекистоннинг Ҳиндистон билан муносабатлари тўғрисида икки оғиз гапириб берсангиз.

— Ўзбекистон Ҳиндистон билан анъанавий тари-хий алоқалар орқали боғланган. Айни пайтда маз-кур мамлакат билан муносабатларда нимагаки эга бўлсак, у биздаги мавжуд имкониятлар даражасида эмаслигини айтиш жоиз.

Ўзбекистон делегациясининг Ҳиндистонга қила-диган расмий ташрифи иқтисодий ва сиёсий ҳам-корлигимизнинг жадал ривожланиши учун туртки беришига умид қиламан.

Мен кенг истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган кичик ва ўртача фирмалар, компаниялар билан ҳам ҳамкорлик қилишга катта умид боғлаяпман. Биз ўзи-мизда халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган ихчам, йўналишини тез ўзгартира оладиган кўшма корхоналар қурилишини авж олдиришга тайёرمىз. Ҳиндистон билан ҳамкорликни кенг йўлга қўйиш давр тақозосидир.

Ўзбекистон Осиё республикаси эканини ҳисобга олиб, Осиё — Тинч океани минтақасидаги бошқа мамлакатлар билан ҳам савдо ва иқтисодий алоқаларни йўлга қўйишни режалаштиряпмиз. Биз ўзаро манфаатли асосда иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳамкорликни йўлга қўйишга тайёرمىз.

Сўхбатимиз охирида ўзбек халқи Ҳиндистон хал-қиға катта ҳурмат билан қараётганини, бизнинг дўстлигимиз ва ҳамкорлигимиз аниқ-равшан маз-мун билан бойиб боришини хоҳдаётганини айтмоқ-чиман. Ҳиндистон халқи билан раҳбарларига тинч-лик ва фаровонлик тилайман.

«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 16 август

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Президенти Ислом Каримовнинг республика аҳолисига МУРОЖААТИ

Азиз дўстлар!

Ўртоқлар!

СССР вице-президенти Г.И. Янаевнинг фармони, совет раҳбариятининг баёноти ва СССРда Фавқулодда ҳолат давлат комитетининг совет халқига мурожаати ва қарорлари муносабати билан республикамизда ис-тиқомат қилувчи ҳамма фуқароларни, катта-кичик барча ҳамюртларимизни шу мураккаб вазиятда акд-идрок билан иш тутишга, тинчлик-осойишталикни сақдашга, сабр-тоқатли бўлишга даъват этаман.

Содир бўлган вазиятдан қандай хулосалар чиқа-риш мумкин?

Биринчидан, ҳар биримиз оғир ва вазмин бўли-шимиз керак. Бошимизга тушган бу синовлар, но-аниқ давр ва шароитдан авваламбор ақл ва идроки-мизни бир жойга йиғиб, инсоф ва виждонни йўқот-масдан, саросимага тушмасдан чиқишимиз керак.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси, унинг раҳбарияти қайта қуриш даврида ҳам ҳеч қачон би-ровнинг гапига кириб иш тутган эмас. Марказдан, бошқа баъзи бир республикалардан қандай қарорлар чиқмасин, ваъдалар берилмасин, ҳар қандай чақи-риқлар, даъватлар, йўл-йўриқ кўрсатишга ҳаракатлар бўлмасин, биз ўзимиз танлаган йўлимиздан ва белгилаб олган мақсадларимиздан қайтганимиз йўқ.

Бу йўл — бизнинг халқимиз тарихига, урф-одатларига, табиатимиз шарт-шароитларига, хуллас, хал-қимиз манфаатларига мос йўлдир.

Бу йўлни бир нарса билан солиштириш мумкин. У ҳам бўлса ўткир, қиррали тоғ устидан йўл топиб юриш билан баробардир. Бу йўлда қанчалик оғир ва мураккаб шароит бўлмасин, на чапга, на ўннга ўйла-масдан, акдимизни ишлатмасдан, бирор қадам таш-лаб бўлмайди. Бу — ниҳоятда хавфлидир. Агар шун-дай қадам ташламоқчи бўлсак, биз ўз йўлимизни, халқимиз қўллаб-қувватлаган йўлимизни йўқотиб қўйишимиз мумкин.

Учинчидан, бизнинг тарихимиз, халқимиз бошидан кечириб ўтган даврлар қандай бўлмасин, бу — бизнинг тарихимиздир.

Биз бировларга ўхшаб бу муқаддас тарихга тош отганимиз ва уни ҳўрлаганимиз йўқ. Яъни, бошқача қилиб айтганда, ҳатто кейинги йилларнинг ўзини олганимизда ҳам, бу даврда мамлакатдаги турли кучли оқимлар биринчи кўринишда қанчалик ёқимли бўлма-син, бизларни йўлдан урмоқчи бўлган кучларнинг сиё-сати қанчалик кучли бўлмасин, Марказга ёқиш-ёқмаслик масаласи қанчалик кўндаланг бўлиб тури-шига қарамасдан, биз ўз йўлимиздан қайтганимиз йўқ.

Оддий тил билан айтганда, биз ўзлигимизни йўқот-масдан, ўз сиёсатимизни олиб боряпмиз ва кела-жақда ҳам шу сиёсатга кодирмиз.

Тўртинчидан, бизларга қандай кучлар қарши чиқ-масин, бизнинг фаолиятимизни диктатура деб атама-син, биз ҳар доим — буни ҳеч ким рад эта олмай-ди — мустаҳкам тартиб-интизом тарафдори бўлган-миз ва ўз сиёсатимизга тартиб-интизомни пойдевор қилиб олганмиз. Яна бир марта қайтараман: буни ҳеч ким рад эта олмайди.

Қаерга боришим, қаерда сўзга чиқишимдан қатъи назар, мен доим одамларимиздан, халқимиздан, раҳбарларимиздан интизомнинг жиловини қўлдан бермаслик тўғрисида ўтиниб сўраганман, талаб қилганман.

Нега деганда, тарихимиз, ҳаётимиз шуни кўрса-тиб турибдики, тартиб-интизомни қўлдан чиқарган раҳбарият уни ҳеч қачон қайтариб ололмайди ва ўз халқини, унга ишонган фуқароларини ҳимоя қилишга заиф бўлиб қолади.

Тартиб-интизомни бўшаштириш сиёсати оқибат-тини ва таъсирини мамлакатимизда яшаб турган ҳар қайси оила ва ҳар бир инсон ўз ҳаётида яққол сезиб турибди. Бундай ҳолатни, бундай вазиятни аввалам-бор мамлакатимиздаги миллатлараро ва республикалараро муносабатларнинг кескинлашаётганида, халқнинг турмуш даражаси пасайиб кетаётганида, одамларнинг нотинч ва норози бўлаётганида ҳам яққол кўришимиз мумкин.

Бешинчидан, шуни ҳам халқимизга очикдан-очик, рўйирост айтишимиз керакки, қайта қуриш бошланганига олти йил бўлди. Қуруқ гаплар, дабдабали ваъ-далар одамларимизнинг жонига тегди. Бугун-эрта ҳаётимиз яхши бўлади, деган, озгина чиданглар, деган гапларга ва ваъдаларга ҳеч кимда ишонч қолмади. Бу ҳам аҳволнинг кескинлашувига, одамларнинг ғазабланишига асос бўлди.

Азиз дўстлар!

Бу гапларни айтиб, мен сизларга ҳеч қандай ян-гиликни очиб бераётганим йўқ. Бунинг ҳаммаси кўпчиликка маълум ва бу гаплар аксарият халқимиз орасида кўпдан бери бўлиб келяпти.

Халқимиз амалий самара ва натижаларни кутяп-ти.

Кўпчилик билан гаплашсангиз, улар қайси ёшда, қайси ишда бўлишидан қатъи назар, бошимизга тушган савдолар қачон тугайди, яхши кунлар қайтарми-кан, деб савол бериши ҳаммамизга маълум. Бундай саволларга жавобни халқимиз кўпдан бери кутяпти. Лекин бундай оғир саволларга жавоб беришда СССР раҳбариятининг заифлиги маълум бўлиб қолди.

Бугун мамлакатимизда бўлаётган ўзгаришлар тўғрисида гап борар экан, ҳаммамиз ҳам амалий ишлар билан халқимизга, Ўзбекистонимизга қандай ен-гиллик, фаровонлик ва тараққиёт йўлида қандай ях-шилиқ бўлади, деган саволлар беряпмиз. Лекин ҳозирча мамлакатнинг ҳокимият доиралари қандай йўл билан, нималар орқали бу мақсадларга эришиш мумкинлиги ҳақида тўлиқ, батафсил маълумот берганича йўқ.

Бу маълумотлар билан чуқур танишганимиздан ке-йингина бўлаётган ўзгаришларга ўзимизнинг муно-сабатимизни албатта билдирамиз.

Лекин, ишонтириб айтамикки, биз ўз халқимизнинг, Ўзбекистонда яшаётган барча аҳолининг туб манфаатлари, осойишталиги ҳисобга олинган ҳол-дагина янги сиёсатни қўллашимиз мумкин.

Бизга тинчлик ва осойишталик керак. Биз ҳар бир оиланинг тинч-тотув яшаши тарафдоримиз ва шунга интилаётган, шунини таъминлайдиган сиёсат-ни қўллаб-қувватлаймиз.

Азиз юртдошлар!

Яна бир бор сизларга мурожаат қиламан. Шун-дай оғир синовдан ўтаётган бир пайтда халқимиз сабр-тоқат ва бардош билан, вазмин бўлиб, тинч-ликни сақлаш мақсадида жипслашиши керак. Бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиш керак. Тинч-ликни бузаётган, ўз манфаатини қўзлаётган ҳар хил шахсларга, мутгаҳамларга қулоқ солмасдан, халқимиз ўзи танлаган йўлдан қолмаслиги керак.

Юртимиз, халқимиз тарихда жуда кўп синовлардан юзи ёруғ бўлиб чиққанмиз.

Ишонаманки, бу оғир синовлардан ҳам эсон-омон ўтамиз.

1991 йил 20 август

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президентининг ФАРМОНИ

Мамлакатда вужудга келган аҳволни эътиборга олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида:

1. Республика Ички ишлар вазирлиги ва Дав-лат хавфсизлиги комитети Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олинсин.

2. Мазкур идораларнинг раҳбарлари икки ҳафта муддат ичида Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавф-сизлиги комитети органларининг мақоми ҳамда Ни-зомини қайтадан кўриб чиқиб, биринчи навбатда республика ва унинг фуқаролари хавфсизлигини, манфаатларини муҳофаза қилишни назарда тутсинлар.

3. Республика ҳудудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлигининг ички кўшинлари бевосита Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундирилсин.

4. Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсатига жуда қисқа муддатда республиканинг Давлат мустақил-лиги тўғрисидаги Қонун лойиҳасини тайёрлаш ва уни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан таш-қари сессияси муҳокамасига тақдим этиш таклиф қилинсин.

5. Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги, Дав-лат хавфсизлиги комитети, прокуратураси ва адлия органлари, шунингдек, республика ҳудудида жой-лашган ички кўшинлар, Туркистон ҳарбий округи қисмлари ва кўшилмалари партиядан холи қилин-син.

Белгилаб қўйилсинки, бундан буён юқорида кўрсатилган органлар ва муассасаларда сиёсий партиялар ва ҳаракатларнинг янги ташкилий тузил-маларини вужудга келтиришга йўл қўйилмайди.

6. Мазкур маҳкамаларнинг раҳбарлари давлат ҳокимияти ва бошқаруви идоралари билан бирга-ликда ушбу Фармон муносабати билан ишдан бўшай-диган шахсларни ишга жойлаштириш учун барча чораларни кўрсинлар.

Ушбу Фармон имзоланган пайтдан бошлаб кучга киради.

Ўзбекистон Совет Социалистик

Республикаси Президенти И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри, 1991 йил 25 август

ХАЛҚИМИЗНИНГ ФИКРИ -БИЗ УЧУН ОЛИЙ МЕЗОН

Хурматли ўртоқлар!

Шу кунларда мамлакатимизда содир бўлган ва со-дир бўлаётган воқеаларни мушкул воқеалар деб аташ учун барча асослар бор. Мазкур воқеалар мамла-катнинг барча тузилмалари учун жуда жиддий оқибатларни келтириб чиқарди. Фавқулодда ҳолат давлат комитети, СССРдаги олий даражадаги амал-дорларнинг бир гуруҳи томонидан 19 — 21 август кунлари амалга оширилган жинояткорона давлат тўнта-ришининг барбод бўлиши мамлакатдаги барча иж-тимоий-сиёсий кучлар нисбатининг зуддик билан ўзгаришига олиб келди.

Қандай воқеалар содир бўлгани ва содир бўла-ётгани ҳақида ахборот жуда кўп. Уларни такрорлаб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак, деб ўйлайман. Сиз бунини оммавий ахборот воситаларининг хабарларидан яхши биласиз. Мамлакатда содир бўлаётган воқеалар Ўзбекистонга, ўлкамиз халқининг тақди-рига бевосита дахлдор десам, сиз менинг бу фик-римга қўшиласиз, деб ўйлайман.

Шуларнинг ҳаммаси ва доимо ўзгариб турган ва-зиятлар бизни ушбу пленумни чақиришга ва сиз билан фавқулодда муҳим масала юзасидан масла-ҳатлашиб олишга даъват этди. Бу — Ўзбекистон Ком-партиясининг тақдирига бевосита дахлдор масаладир. Қарор қабул қилишдан аввал, халқ мақолида айтилганидек, етти ўлчаб бир кесишимиз керак бўлади.

Мамлакат учун таҳликали шу кунларда Марка-зий Комитет Бюроси, ҳукумат, Олий Кенгаш ва республика Президенти сифатида мен воқеалардан ҳамиша бохабар бўлиб турдик, ўз ишимизни бир соатга ҳам тўхтатганимиз йўқ. Биринчи кундан, во-қеалар бошланган дақиқаларданоқ биз партия ко-митетлари ва ташкилотларини, маҳаллий советлар-ни сабр-бардошли ва вазмин бўлишга, барқарор ижтимоий-сиёсий вазиятни сақлаб қолиш учун ўз обрў-эътиборидан фойдаланишга ва ўз таъсирини ўтказишга, республика ҳудудида фавқулодда ҳолатнинг жорий этилишига йўл қўймасликка, КПСС Марказий Комитети Котибияти номидан ташкил этилган давлат тўнтаришини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги Конституцияга зид ифвогарона чақи-риқларга учмасликка даъват этдик.

Фаоллар билан учрашувларда республика Давлат мустақиллиги

тўғрисидаги декларация қоидаларига, Конституцион тузум қоидаларига қатъий риоя этиш тўғрисида жамоа бўлиб ишлаб чиқилган йўлни из-чил ва қатъият билан ўтказдик.

Республика Президенти, Марказий Комитет би-ринчи котибининг халққа қилган мурожаатномаси-да айтилганидек, Марказдан қандай кўрсатмалар ке-лишига, қандай ваъдалар берилишига, қандай чаки-риқлар янграшига қарамай, ҳар қандай шароитда ҳам биз ўз кадр-қимматимиз ва виждонимизни йўқот-мадик, ўз сиёсий йўлимизни ўзгартирмадик. Бизнинг фикримизча, аксарият аҳолининг эҳтиёжи ва умиддарига ҳамоҳанг бўлган қарорларни ўзимиз мус-тақил қабул қилдик. Барқарорлик, тартиб-интизом, фуқароларнинг тинчлиги ва миллий тотувликни сақ-лаб қолишга ёрдам бердик, буларсиз республиканинг ҳозирги куни ва келажагини тасаввур қилиб бўлмайди.

Турли ижтимоий ва сиёсий гуруҳлар ўртасидаги их-тилофларни тинч даврда ҳал этиш учун куч ишлатиш, аввало, ҳарбий куч ишлатишга қатъиян қаршилиги-мизни билдирдик. Ўзига «Фавқулодда ҳолат давлат ко-митети» деб ном қўйиб олган машъум комитетнинг Конституцияга зид ва ғайриқонуний фармонлари ҳамда қарорлари Ўзбекистон ҳудудида Президент Фармони билан ҳақиқий эмас, деб эълон қилинди.

Бизнинг позициямиз ҳалол ва очиқ-ойдин бўдди. Биз ҳеч нарсани халқдан яширганимиз йўқ. Шар-мандали сиёсий ифвогарликка учмагани ва респуб-ликада осойишталик ва аниқ меҳнат маромини сақ-лаб қолиш борасида ҳамма ишларни қилгани учун биз халқимиздан бениҳоя миннатдоримиз... Бугун биз сира уялиб қолганимиз йўқ. Фаолларимиз, барча софдил кишиларнинг қўллаб-қувватлашига таяниб, халқнинг турмуш даражасини яхшилашнинг долзарб муаммоларини кўчаларга танклар чиқариб ҳам, май-донлардаги баландпарвоз даъватлар билан ҳам ҳал қилиб бўлмаслигини обдан уқиб олишди. Республи-ка фаоллари халқ билан бирга бўлди ва бугун халқ-қа ёруғ юз билан қараши мумкин.

Шу кунларда республика партия комитетлари, совет ва давлат идоралари, оммавий ахборот воси-таларига меҳнаткашлар, аҳоли турли табақаларининг вакилларидан кўплаб мактублар келмокда, уларнинг аксарияти Ўзбекистон Компартияси Марказий Ко-митети Бюроси ва Марказий назорат комиссияси раёсатининг 23 август куни

эълон қилинган Баёно-тида берилган баҳолар ва чиқарилган хулосаларга қўшилмоқда. Бу мактубларда меҳнаткашларнинг Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида республика такдири учун хавотирланаётгани баён этилган. КПСС Марказий Комитети раҳбариятининг ортодоксал қисми кўрқоқлиги, жинояткорона ва бевурд ҳаракатлари оқибатида минг-минглаб соф-дил кишилар тушиб қолган вазиятга ҳеч ким бефарқ қараб тургани йўқ.

Биз принципал позициямизни астойдил қўллаб-қувватлаган барча кишилардан миннатдормиз. Бу ма-дад ишончимизга ишонч, кучимизга куч қўшади, мус-тақил сиёсий йўлимизни изчил ўтказишимиз учун мустаҳкам замин яратади.

Бугун ишонтириб айтмоқчиманки, биз бундан буён ҳам одамлар билан маслаҳатлашмай, Марказий Ко-митет пленуми аъзоларининг фикрини инобатга ол-май, ҳеч қандай кескин қарорлар қабул қилмаймиз...

Ўтган куни Марказий Комитет Бюроси ва Ўзбе-кистон Компартияси Марказий назорат комиссияси раёсатининг кенгайтирилган мажлиси бўлди, бу маж-лисда вилоятлар, бир қанча шаҳарлар партия ва на-зорат ташкилотларининг раҳбарлари, республикадаги йирик корхоналар партия комитетларининг котиблари иштирок этди. Биз жамоа бўлиб ишлаб чиқилган позициямиз ҳақида сизларга сўзлаб беришга қарор қилдик.

Сизларга, Марказий Комитет ва Марказий назо-рат комиссияси аъзоларига, барча фаолларимизга му-рожаат этиб, пгуни таъкиддашни истар эдимки, сўнгги йилларда оғишмай амалга оширилаётган йўлимиз, бизнинг сиёсатимиз ҳеч қачон пала-партиш ва ман-фаатпарастлик тусида бўлмаган. Партиямиз қандай бўлиши лозимлигини, унинг асосий мақсадлари ни-малардан иборат бўлиши кераклигини ва истиқбол-ни биз қандай тасаввур этаётганимизни, халқимиз-ни, республикаимизни қайси йўлга даъват қилаётга-нимизни аниқ-равшан белгилаб олганмиз.

Келинг, XXII съездга қилинган ҳисобот доклади-га, шу съезд қарорига, Марказий Комитетнинг сўнгги пленумлари қарорларига, республика раҳбариятининг жамоатчилик олдидаги нутқларига яна бир кар-ра назар ташлайлик. Ниҳоят, КПСС XXVIII съезди-да мен сўзлаган нутқ матнига назар ташлайлик. Шундай қилиб, позициямиз аниқ-равшанлигига тўла қаноат ҳосил қилиш мумкин.

Биз, Ўзбекистон Компартияси ўзининг бутун та-рихи мобайнида аслида партиянинг стратегик йўли-ни белгилашга яқин йўлатилмагани, кўп ҳолларда у КПСС марказий органларининг қарорларига қарам бўлиб қолганини рўйирост айтган эдик. Худ-ди шу боисдан биз партиямизга ҳақиқатан ҳам му-стақиллик берилиши лозимлигини, теран сиёсий ва иқтисодий ислоҳотларни изчиллик билан ўтқа-зишда республика халқининг манфаатларига мос бўлиб тушадиган ўз йўлимизни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ҳуқуқи берилишини қатъият би-лан талаб қилган эдик.

Х,озир бутун мамлакатда бўлаётганидек, халқи-мизни чалғитишга, ўзининг мутлақо асоссиз уйдир-малари билан одамларни гиж-гижлашга уринаётган кимсаларга, ҳозирги пайтда айрим масъулият-сиз арбобларга эргашиб, бизнинг ўтмишимиз, бугунги кунимиз ва мақсадларимизни оёқ ости қилаётган барча кимсаларга мен шуни қатъият би-лан айтмоқчиманки, биз ҳамиша республикамыз Компартиясига тўла мустақиллик берилишини та-лаб қилиб келдик (амалда буни рўёбга ҳам чиқар-дик), бундан кузатилган мақсад ўз худудида партия барча масалаларни мустақил ҳал этиши, ўз страте-гия ва тактикасини аксарият аҳолининг фикрига таяниб, мустақил белгилаши лозим эди. Бизнинг сиёсатимизга таъсир эта оладиган ва уни белгилаб радиган олий мезон бор — у ҳам бўлса халқимизнинг фикридир.

Сизга маълумки, биз ўз позициямизни КПСС XXVIII съездида принципиаллик билан баён этган эдик ва ҳимоя қилдик. Аммо бизнинг фикримизни тўла-тўқис тушунишмади ва қўллаб-қувватлашмади. Шундай қилиб, биз ана шу барча масалалар юза-сидан йўлимизни мустақил белгилаб олишни, бунинг учун республика коммунистларининг XXII съезди иккинчи босқичини чақиришни, ушбу анжуманда ҳаракат дастуримизни ва уставимизни қабул қилиш-ни ўз бурчимиз, деб билдик. КПСС Марказий Ко-митети раҳбариятининг консерватив қисми жиддий тазйиқ ўтказганига қарамай, биз қонунда кўзда ту-тилганига риоя этиб, Ўзбекистон Компартияси Ус-тавини рўйхатдан ўтказдик, мустақил сиёсий таш-килот ҳуқуқий мақомини олдик.

Яна бир карра шуни таъкидламоқчиманки, XXII съезд иккинчи босқичининг жами ҳужжатларида хал-қимизнинг тарихи, унинг урф-

одатлари ва анъаналари, маҳаллий шароитлар, халқнинг туб манфаатларига мос бўлиб тушадиган мустақил сиёсий йўлимиз тўлатқис ўз ифодасини топди. Бу, аввало, Ўзбекистон Компартияси Ҳаракат дастурида, унинг Уставида ақс этди, кези келганда айтиш керакки, ушбу хужжатлар КПСС XXVIII съездида қабул қилинган устав ва дастурий баёноддан тубдан фарқ қилади.

Журъат билан айтмоқчиманки, халқимиз, аҳолининг ҳамма табақалари томонидан қабул қилинган ва маъқулланган дастуримизда куйидагилар баён этилди: ўзбек халқининг фаровонлиги, миллатидан, диний этиқодидан ва мавқеидан қатъи назар, рес-публика ҳудудида яшаётган барча кишиларнинг фаровонлиги шундай олий мақсаддирки, бу йўлда биз ҳар қанча жон куйдиришга тайёرمىз. Бу мақсадга

эришишнинг асосий йўли, бизнинг назаримизда, фуқароларнинг оқолиштирилиги, миллий тотувлик, тад-биркорликнинг тўла иқтисодий эркинлиги шароитида республика ҳаётининг барча соҳаларида қатъий интизом ва тартибдир.

Ана шу мақсадлар ва усуллар, уларга эришиш йўллари вилоят, шаҳар, район ташкилотларида қабул қилинган жами хужжатларда тасдиқланди. Бугун ана шу олижаноб мақсад партиянинг республика аҳоли-си қўллаб-қувватлашини таъминлайдиган бош маф-кураси бўлиб қолиши керак, деб айтиш учун бизда тўла асослар бор.

Ишончимиз ҳамиша шунга комил эди ва ҳозир ҳам шу фикрда собит турибмизки, ана шу мақсадга эришмоқ учун жами иқтисодий алоқаларни, умуман, республика иқтисодиётини мафкурадан холи қилиш, ҳар қандай «изм»лардан ва бошқа ҳамиша оёқ-қўлимизни чандиб ташлаган, умрини яшаб бўлган сафсатабозликдан иборат мафкуралардан воз кечишимиз керак.

Мен бу хусусда шунинг учун батафсил тўхталиб ўтмоқчиманки, замирида жозибадор бўлиб кўринган қуруқ баёнодлар, сиёсий тусдаги шиорлардан бошқа на бир мустаҳкам замини, на иқтисодий дас-тури бўлган партия ва ҳаракатлар бор. Ана шу далиллар, бизнинг муҳолифларимиз билан одамларни ҳаяжотга солиб турган масалалар хусусида бўлиб ўтган барча учрашуларимиз, барча мунозараларимиз мазкур ҳақиқатни тасдиқлаб турибди.

Бизнинг фикримизча, ҳар қандай партия, ҳар қан-дай ижтимоий ҳаракат етакчилик ролига даъво қил-моғи учун у халқни даъват

этаётган сиёсий мақсадлар, шиорлар, хуллас, буларнинг ҳаммаси амалий ҳаракатлар, аниқ-равшан иқтисодий дастур билан тасдиқланиши керак.

Ана шундай фавқуллода мураккаб шароитда, бе-сўна^қкай иқтисодиёт шароитида, у фақат хом ашё етказиб бераётган бир шароитда, республикамиз боппқа минтақалар ва Марказга тўла қарам бўлиб қолган бир вақтда ҳаётий муаммоларимизни қандай қилиб ва ниманинг эвазига ҳал қилиш лозим? Шу мунсосабат билан мен куйидагиларни айтмоқчиман: 1917 йил инқилобга қадар ҳам, ундан кейин ҳам ана пгучдай ҳукмронлик стратегияси юқоридан Ўзбекистонга юборилаётган барча қонунлар, режалар, кўрс;атмаларнинг негизини ташкил этган эди. Гап пгучдаки, бизнинг жуғрофий аҳволимиз, коммуни-кацшыларимиз, ҳаво йўлларимиз, темир йўл транс-портгимиз — буларнинг ҳаммаси бутунлай Марказд^агиларнинг хошиш-иродаси ва қарорларига боғ-лиқдир. Хўш, ана шундай мураккаб шароитда Ўзбе^кистонда барқарорлик, осойишталик, тинчлик, миллатлараро тотувлик ва фуқароларнинг аҳилли-гиний қандай сақлаб қолиш мумкин? Энг асосийси — одамгларнинг қорнини тўйдириш, уларни кийинти-риш, энг кам микдорда бўлса ҳам ҳар бир оила, ҳар бир кишининг яшаши учун зарур бўлган барча нар-салар билан аҳолини узлуксиз таъминлаб туришдир. Худди ана шу долзарб масала хусусида биз му-холйфлар билан ва ҳозир халқни бошқа йўлдан бош-лаб боришга даъвогар бўлган барча кишилар билан ҳар қандай мунозарани бошлашимиз мумкин.

Яна қайтариб айтмоқчиман. Биз халқнинг қис-матй- унинг истиқболи тўғрисидаги фикр-мулоҳа-залар орасидан халқ манфаатига хизмат қиладиган барча амалий ва ижобий таклифларни қабул қилишга тайёрмиз, эртага ҳар бир оилада, жамиятимизда тин^глик ва осойишталикни бузишга, ҳалокатга олиб борг^айдиган барча фикр-мулоҳазаларни қабул қилпшга тайёрмиз.

Иттифоқ шартномасини тайёрлаш ва уни имзо-лашга бизнинг муносабатимиз аввал-бошданоқ худ-ди шу фикрга асосланган эди. Биз аниқ ҳисоб-китоб қилиб чиққан эдик. Биз Ново-Огареводаги ва бошқа жойлардаги барча расмий учрашувларимизда нгу ҳақда гапирдик. Биз бу ҳақда одамларимизни, халқимизни ошкора хабардор этдик, биз дабдабали ва куруқ ва-танпарварлик тарафдори эмасмиз,

биз келажакни ўйлаб иш юритмоқдамиз, биз одамларни зарур нарсалар билан таъминламоқчимиз, биз Ўзбекистонда яшаётган барча кишиларнинг фаровон яшаши ва осой-ишта бўлиши учун ҳаракат қилмоқдамиз.

Агар Иттифоқ шартномасининг матбуотда эълон қилинган сўнги вариантини танқидий нуқтаи назардан яна бир қарра идрок этадиган бўлсак, у бизнинг бош мақсадимиз бўлган масалаларни, биз узоқ вақтдан буён ўйлаб юрган масалаларни, бизнинг сиёсатимизга ҳамоҳанг бўлган, одамларимизнинг эҳтиёжи ва интилишларига мос келадиган масалаларни ҳал этишнинг муросали, келишиб олинган йўллари ифода этишини назарда тутган эдик.

Ҳап нима ҳақда бормоқда?

Биринчидан. Биз бу шартномани шунчаки Итти-фоқ шартномаси деб эмас, айтиш вақтида Суверен давлатлар шартномаси, деб атадик, бунда ҳар бир республика, шу жумладан, суверен давлат ҳисобланган Ўзбекистон ҳам миллий давлат тузилиши масалаларини ўз ҳудудида сиёсий, иқтисодий масалаларнинг ҳаммасини мустақил ҳал этиб, ўз хоҳишига, республика хоҳишига кўра янгитдан тузилиши мўлжалланаётган, янгиланган Иттифоқда оқилона ва мақсадга мувофиқ тарзда ҳал этилиши лозим бўлган ваколатларини кўнгилли равишда Иттифоққа топширади.

Очиғини айтганда, ҳар биримиз — ана шу барча музокаралар қатнашчиларининг ҳар бири, мен ўзим ҳақимда айтишим мумкин, мазкур шартнома федерация эмас, балки конфедерация тусида ва мақсадида тузилгани хусусида анчадан бери ўзига ҳисоб берар ва буни аниқ кўриб турар эди.

Иккинчидан. Биз учун Иттифоқни федерация ёки конфедерация деб аташ асосий масала эмасди, балки мазкур шартнома олдимизда қандай истиқболлар очади, қандай мустақиллик беради, қандай озодлик келтиради — ана шу нарса муҳим эди. Бу — бизнинг иқтисодий стратегиямизга жавоб бериши муҳимдир. Шундай катта республика, табиий, моддий, ҳом ашёвий ресурсларга бой, халқи меҳнатсевар республика, 20 миллионли эмас, балки ундан икки баробар кўп аҳолини боқа оладиган республика — мен бу ҳақда кўп марта айтганман — ўз мақсадига эришиши учун ташқи алоқалардан тўла фойдаланиши, жаҳон бозорига мустақилчикиши, хорижий сармояларни жалб этиши, кўшма корхоналар тузиши, Ўзбекистон

зарур деб ҳисоблаётган барча мамлакатлар билан консуллик ва диплома-тик муносабатларни ўрнатиши ва истиқболда БМТнинг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлиши зарур.

Биз учун республиканинг ички ҳаёти, энг аввало, маданияти ва маорифининг ривожини, анъаналаримиз, маънавий ҳаётимиз барча жиҳатларининг ривожини ташқаридан ҳеч қандай зўравонликсиз ва аралашув-сиз, фақат биз томонимиздан ҳал қилиниши ҳам муҳим эди.

Учинчидан. Яна шу нарса ҳам муҳимки, Итти-фокда давлат ҳокимиятининг янги тузилмаларида, энг аввало, Олий Кенгашда Республикалар Кенгаши қатъий ва ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Бу тенг овозга эга бўлган ва моҳияти билан янгиланган Иттифокнинг жуда муҳим масалаларини ҳал этадиган, Иттифокни ташкил қиладиган барча республикаларнинг вакилликдир.

Бугун мен айтган, Иттифок шартномасида кўзда тутилган кўпгина масалаларни унинг имзоланиши-ни кутиб ўтирмасдан, амалга ошира бошлаганимиз-ни ҳам таъкидлаш зарур.

Келинглари, сизлар билан биргаликда мустақил сиёсий йўлимизни амалга ошириш борасида кўрса-таётган сазой-ҳаракатимиз ҳамда аниқ бир мақсад-га қаратилган ишларимиздан айрим мисолларгаги-на тўхтаб ўтайлик. Бундай мисоллар етарли бўлиб, масалаларнинг кўпчилиги сизнинг бевосита ишти-рокингида ҳал қилинмоқда. Буларнинг ҳаммаси бизники, уларни биздан ҳеч ким тортиб ололмайд.

Одамларнинг ижтимоий ҳимояланиш даражаси-ни оширишга алоқадор кўп вазифалар ҳал қилинди. Уларнинг анчаси қонун ҳужжатлари билан мустаҳкамланди. Президент фармонлари ҳамда ҳукумат қарорларида мужассамланди. Бу ўринда гап ер участ-калари ажратиш, одамларни ўз ёрдамчи хўжаликлар-ри ҳамда яқка тартибдаги уй-жой қурилиши учун барча зарур нарсалар — уруғлик ва кўчатлар, бузоқ ва парранда, бинокорлик материаллари билан таъминлаш тўғрисида бормоқда. Одамлар ўз оилалари-ни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш, хўжаликлар билан ортиқча маҳсулотлар-ни харид қилиш тўғрисида меҳнат битимлари тузиш имкониятига эга бўлди.

Ўқитувчиларнинг пенсияси, маоши, талабаларнинг стипендиялари оширилди. Бошланғич синф ўқувчилари учун бепул нонушталар ташкил этилди, ҳоми-ладор, камқонли аёлларнинг

имтиёзли овқатланиши учун имконият яратилди. Уруш қатнашчилари, ўқитувчилар яшаётган давлат ва идораларнинг уйлари уларга шахсий мулк қилиб берилиши тўғриси-да қарорлар қабул қилинди.

Бозор инфратузилмасини шакллантириш юзасидан ташланган дастлабки қадамлар сезиларли бўлмоқ-да. Республика марказий иқтисодий идоралари ислоҳ қилиниш босқичида турибди. Улар ўз фаолиятида тақ-симлаш принциpidан тобора кўпроқ воз кечмоқда, Марказнинг буйруғидан халос бўлмоқда ва мулк шак-ли ҳамда кимга тобелигидан қатъи назар, республика-да жойлашган барча корхона ва ташкилотлар иши-ни мувофиқлаштиришга тобора кўпроқ аҳамият беришмоқда. Молия-кредит соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй берди. Ишга жойлаштириш хизмати мутлақо янги асосда қайта ташкил этилмоқда.

Кичик мулкни хусусийлаштириш соҳасида сезиларли силжишлар бўлди. Савдо, матлубот кооперацияси, маиший хизмат, маҳаллий саноат тизимида мулкчиликнинг бошқа шакллари билан бир қаторда хусусий корхоналар фаолият кўрсатмоқда, кооперативлар ва кичик корхоналар тармоғи кенгайди.

Ташқи иқтисодий фаолиятимиз анча ривожланди. Тошкент ишбилармонлар учрашуви ташқи бо-зордаги ишларимизни жадаллаштиришга, хорижий компаниялар, фирма ва банклар билан бевосита, ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатишга туртки бўлди. У хориждаги кўплаб бизнесменлар учун Ўзбекистон мисолида истикболли ва ишончли шерикни топиб берди. Учрашув чоғида ва ундан кейин имзоланган битим ва шартномалар республикамизнинг ташқи иқтисодий имконияти катта ва хорижий шериклар билан мустақкам алоқалар ўрнатишдан манфаатдор эканидан далолат беради.

Биз буларнинг ҳаммасини мустақил равишда, етилган масалаларни ҳал этишда Иттифоқ идорала-ридан анча ўзган ҳолда қиялпмиз ва Марказда ҳеч ким бизни бу масала юзасидан табриклагани йўқ. Аксинча, буларнинг ҳаммасини Президент Каримов-

383нинг ўзбошимча иш тутишидир, деб ҳисоблашди. Буларнинг ҳаммаси Иттифоқ кўрсатмаларига жавоб бермайди ёки уларга зиддир, буларнинг ҳаммаси вақти келиб тугатилади, деб айтишди.

Бунинг ажабланадиган жойи йўк. Марказ ўтка-заётган сиёсат чор Россияси ўтказган сиёсатдан кам фарқ қиларди, республикамиз хом ашё базаси бўлиб қолган эди ва бундай ҳолга барча ташкилотлар, энг аввало, КПСС Марказий Комитети билан Иттифоқ раҳбар органлари асосий масала, деб қарар эди. Улар фақат бир нарсани билишарди — мазкур минтақа пахта, хом ашё билан таъминлаши керак, қолгани эса сувга чўкаётганларнинг ўз ихтиёридадир, деб ўйлашарди. Бизга кўп нарсалар ваъда қилинди. Рес-публикамиз мамлакат пахта мустақиллиги йўлида анча қурбонлар берди. Биз, энг аввало, аҳолини гўшт, сут, бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари билан, халқ истеъмоли моллари билан таъминлаш масалаларида қарам бўлиб қолдик. Экология тўла бузилгани тўғри-сида гапирмай қўяқолайлик. Бу ўринда кишиларнинг заҳарлангани ва улар умрининг қисқарганини ай-тиб ўтиш кифоя. Буларнинг барчаси КПСС Марка-зий Комитетининг партия шиори остида олиб борган сиёсати оқибати эди. Буларни тўғридан-тўғри ва ошкора айтиш керак, бу сиёсат Ўзбекистонни жар ёқасига олиб келди, уни қашшоқлаштириб юборди. Бизни, ўзингизни ўзингиз боқа олмайсиз ва сизга берилаётган ҳар бир садақа учун Марказга миннат-дорлик биддиришингиз керак, деб ишонтиришарди.

Келинлар, очигини айтайлик. Съезд қарорлари-га ҳеч бўлмаса бирорта керакли сатр киритиш учун қанчадан-қанча қийинчиликларга дуч келинар, азоб тортилар эди. XXVIII съездни олиб кўрайлик. Беш республика вакиллари Орол фожиасига доир резолюция қабул қилиниши учун қанча уринганини эсга олинг. Съезд жуда кўп қарорлар қабул қилди. Ле-кин бизнинг, айтиш мумкинки, Орол бўйидаги одамлар аслида ўлиб кетаётгани, генофондимиз ҳалокат-га йўлиқаётгани тўғрисидаги қалб ҳайқириғимизни ҳеч ким эшитмади, пешонамиз метиндек қалин де-ворга бориб урилаверди.

КПСС Марказий Комитетининг менсимаслиги ва буйруқбозлиги шу даражага бориб етдики, Марка-зий Комитет котиби ёки вилоят комитетининг би-ринчи котиби ҳақида гапирмай қўяқолайлик, ҳатто, обком котибини тавсия этиш учун келишиб олишга яқин-яқингача мажбур бўлиб келдик. Ким билан келишардик денг? Қандайдир сектор мудирини ёки йўриқчи билан, унинг хонаси олдида қабул қили-шини кутиб навбатда турардик. Барча даражадаги партия ходимларининг такдири пгу кишиларга, КПСС Марказий Комитети

аппаратининг оддий амаддорларига боғлиқ бўлиб қолганди.

Могильниченко, Бессарабов ҳамда уларнинг энг фаоли Пономаревни бир эсланг. Уларнинг бу ерга келиши қандай таърифланган эди? Бу бутун бир воқеа бўлган эди. Лекин улар ўзларидан яхши хоти-ра қоддиришмади. Улар биринчи котиб хонаси эши-гини чап оёғи билан очиб киришарди. Ўшанда пле-нумларда қилинган барча маърузаларни, мен шуни очик айтишим керакки, аввалига Пономарев, Аниш-чев, Огарок ва уларнинг тўдаси тахрир қиларди, сўнг Усмонхўжаев минбарга чиқиб, ана шу тайёр нарсаларни ўқишга тушарди. У кўпинча маърузада гап нима ҳақда бораётганини билмаган ҳолда ўқирди.

Ана шу кишиларнинг хоҳиш-иродаси билан қан-чадан-қанча одамларнинг, шу жумладан, коммунистларнинг, қанчадан-қанча раҳбарлар ва уларнинг оилалари тақдири бузилди. Ўзбекистонни ҳеч қачон билмаган, унинг тили, маданияти, бугунги куни ва

ўтмишини билмаган, умрида Ўзбекистонни кўрмаган бу одамлар унинг фақат қулларча таъзим қили-шини хоҳлашарди. Шундай кишилар сиёсат юрги-зишарди. Юқорида ўтирганларнинг ҳаммаси уларнинг амалдорлари тайёрлаган қарорларгагина имзо чекишарди.

Фақат 1989 йилда, Ўзбекистонда Гдлян ва Иванов «фаолиятига» қарши қаттиқ кураш авжига чикқан вақтдан бошлаб хушимизга келдик. Халқ ҳақорат-ланган эди, қадимий цивилизация, жуда бой мада-ниятга, буюк меъморлар ва мутафаккирларга эга бўлган бу халқни тиз чўктиришни хоҳлашарди. Ана ўшанда, халқимиз уйғона бошлаган пайтда тўғонлар очилиб, жилла бўлмаса ҳаддидан ошган прокурор ва терговчиларни тийиб қўйишга ҳаракат қилинди.

Мен Гдлян билан Ивановнинг зиммасига керагидан кўпроқ айбларни юклаётганимизга ишонаман. Улар олий даражадаги раҳбарларнинг қўлларида ито-аткор қурол бўлган эди, холос.

Бу ишнинг бошида турган Лигачев қаерда? У шу кунгача ўзини жуда яхши ҳис қилмоқда, эсдалиқлар ёзмокда, қолганларнинг ҳаммаси ҳам дам олиб юри-шибди. Ўзларига ёқмайдиган барча кишилардан ана шу баҳонада ўч олиш имкониятини берадиган рўйхатларни Тошкентдан юбориб турган ва хушо-мадгўйларча ахборот билан таъминлаган ювиндихўрлар қаерда қолди? Бу кишиларга ҳеч қандай раҳм-шафқат бўлиши ва уларни кечириш мумкин эмас.

Хўш, КПСС Марказий Комитетида Гдлян билан Ивановни тўхтатиб қолишга ким уринди? Қанчадан-қанча хатлар, адолат сўраб ёзилган илтимосномалар... Уларни тўхтатишга ким ҳаракат қилди? Барча қишлоқлар, районлардан юборилаётган бу илтижоларда акс этган халқ қайғуси, унинг нидоларини ҳеч ким эшитмади.

Бу — бизнинг кечаги кунимиз. Лекин, очиғини айтадиган бўлсак, унинг оқибатлари ҳозир ҳам се-зилиб турибди. Биз бу масалаларни унута олмаймиз. Халқ буни ҳеч қачон унутмаслигига ишончим комил. Ўн йиллар ўтади, лекин халқ буни ҳеч қачон эсдан чиқармайди ва кечирмайди.

Агар олий даражадаги адолат бўлса, бу одамларнинг ҳаммаси шу ерда, Ўзбекистонда виждон суди олдида жавоб бериши керак. Ушбу тўданинг ташки-лотчиси ва илҳомчиси сифатида Лигачев ҳам жавоб бериши зарур. Ғайриқонуний қатағонларга қарши-лик кўрсатиши учун иродаси ҳам, мардлиги ҳам етишмаган беқарор раҳбарлар ҳам виждон суди ол-дида жавобгардир.

Мен шу кунга қадар ҳам империячилик руҳияти баргараф этилмаганини қатъий айтаман. Иттифоқ шартномаси устида олиб борилган музокаралар чо-ғида суғурта жамғармасини тузиш тўғрисида мутта-сил баҳс бўлмоқда. Бу суғурта жамғармаси ҳаммани ва энг аввало, Ўрта Осиёдаги барча республикалар-ни теппа-тенг бошланғич шарт-шароитга қўйиш учун керак. Хрзир ҳам бу масала ҳал этилгани йўқ.

Ахир, мусбатли бюджети бўлган республикалар ҳам бирон нарсада ён босмоқчи эмас. Улар ҳали ҳам чўкаётганлар ўзларини ўзлари кутқариши керак, деган эски ашулани такрорлашда давом этмоқда. Яъни, биз қандоқ қашшоқ кун кечирган бўлсак, шундай аҳволда қолаверишимиз керак.

Беш республика раҳбарлари билан учрашувимиз, энг аввало, ўз олдида қандай мақсадни қўйган эди? Чунки, олти йил мобайнида ҳеч нарса қилинмади ва биз халқларимиз йўлиққан бундай аҳволга ор-тиқча тоқат қила олмаймиз. Биз ўз куч-ғайрати-мизни бирлаштиришимиз керак, шундай қилишга мажбурмиз. Курашсиз, аниқ ва равшан, мустақил сиёсатсиз ҳеч нарсага эриша олмаслигимизни так-рорламоқчиман.

Вазият жуда тез ўзгармоқда. Сиёсий ҳаёт марка-зининг «Марказдан» амадда Россияга ўтганидан сўнг, Украина ўз

мустақиллигини эълон қилганидан сўнг, Болтиқбўйи республикаларининг давлат мустақил-лигини тан олиш сари сезиларли силжиш бўлганидан сўнг биз республика суверенитети тўғрисидаги декларация принципларини ривожлантиришда янги қадамлар қўймасдан тура олмаймиз. Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги билан республика Давлат хавфсизлиги комитетини Ўзбекистон тасарруфига ўтказиш, СССР Ички ишлар вазирлигининг ресгуб-ликада жойлашган ички қўшинларини Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундириш, ҳуқуқни муҳофа-за қилиш органларини, Ички ишлар вазирлиги қўшинларини ва Туркистон ҳарбий округининг Ўзбе-кистонда жойлашган қисмлари ва муассасаларини партиядан холи қилиш тўғрисидаги Ўзбекистон ССР Президенти Фармони ана шу тадбирларнинг даст-лабкиси бўлди. Мазкур Фармонга мувофик, Олий Кенгаш Раёсатига Ўзбекистон мустақиллиги тўғри-сидаги қонун лойиҳасини қисқа муддат ичида иш-лаб чиқиш ва яқин орада бўладиган сессияга кири-тиш таклиф этилди.

Булар жуда зарур тадбирлардир. Бу тадбирлар тўғри тушунилишига умид қиламиз. Бу тадбирлар одамларнинг миллий мансублигига қараб бирон-бир камситилишига ҳеч қандай йўл қўймаслиги хусуси-да Президент сифатида сизларни яна бир марта ишонтиришни ўз бурчим деб ҳисоблайман. Респуб-ликада яшаётган барча миллат ва элатлар вакилла-рининг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳақиқий тенг ҳуқуқийлигини таъминлаш, улар ўз она тилида ўқишлари ва муомала қилишлари учун тенг имконият яратиш, миллий маданий анъ-аналарни сақлаш ва ривожлантириш учун ҳамма ишлар қилинади. Бизнинг сиёсатимиз фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувлик сиёсати бўлган ва шун-дай бўлиб қолади.

Буларнинг ҳаммасини сизнинг эътиборингизга ҳавола қилинаётган масалаларни муҳокама қилиш чоғида ҳисобга олишингизни сўрайман.

Биринчи. Биз Марказий Комитет Бюроси ва Марказий назорат комиссияси Раёсатининг баёно-тида давлат тўнтариши содир этишдек жиноятко-рона уринишга ўз баҳомизни қатъий баён этган-миз. Фавқулудда ҳолат давлат комитети деб атал-миш комитет пайдо бўлган дастлабки соатларданоқ биз ўз сиёсатимизга асосландик ва

кимларнингдир қандайдир кўрсатмаларига амал қилишга эҳтиёж сезмадик. Буларнинг ҳаммаси қабул қилинган қарорлар, Ҳиндистондан қайтиб келгач, икки соат ўтгандан кейин Тошкент шаҳар фаоллари билан уч-рашган дастлабки кунимдаёқ берган баёнотим би-лан тасдиқланади. Кейин ҳам биз бу ҳақда аниқ ва равшан айтдик.

Пленум биз тутган йўлни, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳузурида-ги Вазирлар Маҳкамасининг Қорақалпоғистон, ви-лоятлар ва Тошкент шаҳар раҳбарлари иштирокида 19 — 21 август кунлари юзага келган вазият юзасидан ўтказилган қўшма мажлисининг баёнотини қўллаб-қувватлашига ишонамиз.

Биз пленум номидан бу вазиятда гангиб қолмаган кишиларга, сабр-тоқат, оқиллик, вазминлик кўрсатган ва турли иғволарга учмаган кишиларга — бун-дай одамлар халқимизнинг кўпчилигини ташкил этади — миннатдорлик билдиришимиз ва раҳматлар ай-тишимиз керак.

Иккинчи. Бир хил фикрлайдиган ва догматикларнинг йўлини қувватлайдиган КПСС Марказий Комитети раҳбарларининг ҳам ўтмишдаги, ҳам ҳозирги вақтдаги барча ёвузликлари, барча буз-ғунчиликлари, барча жинойткорона хатти-ҳаракатларининг баҳридан тўла ўтишимиз керак. Ўзбекис-тон ҳамма вақт ўзига хос маданиятга, ҳамма вақт соғлом фикрловчи кишиларга эга бўлганини, энг оғир вазиятларда ҳамма вақт халқимизнинг доно-лигига, ақл-заковатига, қалб саховатига таянган ҳолда керакли ва тўғри қарорлар топа олганини бутун дунёга айтиш керак.

Учинчи. Биз пленумимизда Ўзбекистон Компар-тияси КПСС Марказий Комитети билан ҳар қан-дай алоқаларни тўла тўхтатаётганини, КПССнинг барча тузилмаларидан чиқиб, унинг марказий органларидан ўз вакилларини чақириб олаётгани-ни айтишимиз ва буни навбатдан ташқари съезд-да тасдиқлатиб олишимиз керак. Биз ўз партия аъзоларини ўз қўлига тўла олаётган мустақил сиё-сий ташкилот сифатида ташкил топганимизни бутун масъулият билан айтамиз.

Тўртинчи. Мен партиямизнинг навбатдан таш-қари XXIII съездига тайёргарлик кўриш учун Мар-казий Комитет комиссияси тузилиши тўғрисидаги таклифни сизнинг муҳокамангизга қўяман.

Биз бугунги кунда КПССда вужудга келган ва-зият тоталитар давлатнинг мафкуравий асосини таш-кил этган бутун бир ақидалар тизими ҳамда турли хилдаги «измлар»нинг барбод бўлганини билдири-шини ва улар тоталитар тузумлар билан биргаликда тарих бўлиб қолиши кераклигини англаб етмоғимиз лозим. **КПССнинг жамиятда рўй бераётган жара-ёнлардан шу қадар орқада қолиши, аллақачон етилган ислоҳ қилиш жараёнининг консерватив кучлар томонидан тўхтатиб қўйилиши унинг амал-да парчаланиб кетишига олиб келди.**

Бундан тўғри сабоқ чиқариб олиш керак. Мафку-рамизни, дастурий мақсадларимизни, партия тузил-маларини, унинг жамиятдаги фаолияти шакллари ва услубларини тубдан қайта кўриб чиқиш, **Дастуримиз ҳамда уставимизга тегишли ўзгартишлар киритиш, биз съездда қабул қиладиган дастурий ҳужжатларга мувофиқ партия номини ўзгартиш тўғрисидаги ма-салани қўйишимиз зарур. Агар буни қилмасак, КПССга ўхшаб бир чеккага чиқиб қоламиз.**

Пленумимиздан сўнг бугун биз қабул қиладиган қарорларга мувофиқ ана шу ва бошқа масалалар бўйича барча фаоллар, республика халқи билан яхши маслаҳатлашиб олсак тўғри бўлади, деб ўйлайман.

Биз бир ёқадан бош чиқарган ҳолдагина тўғри сиёсий йўлни ишлаб чиқишимизга аминмиз. Бугун-ги кунда фаолларимиз саросимага тутнмай, иғволар-га учрамай, партияимизни демократик йўл билан чу-қур ислоҳ этиш учун барча ишларни қилишлари керак, деб ҳисоблаймиз. Бизда меҳнаткашлар ва бу-тун аҳолининг кенг ҳамда мустақкам қўллаб-қув-ватлашига, олижаноб мақсадларига эришиш йўлини — ҳуқуқлари, ижтимоий ҳолатни таъминлаш, республикаимизда истиқомат қилаётган барча миллат ва элатларнинг яшаши учун муносиб шарт-шароитларни яратиш, уларнинг маънавий инсонпарварлик асоси-да ахлоқий жиҳатдан янгиланишини таъминлаш ва бундан кейин ҳам изчил оғишмай амалга ошириш борасида барча зарур шарт-шароитлар мавжуд.

*Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети билан Марказий
назорат комиссиясининг қўшма
пленумидаги маъруза
1991 йил 28 август*

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ
КПССНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ССР ХУДУДИДАГИ МУЛКИ
ТЎҒРИСИДА

Республика меҳнаткашларининг кўпдан-кўп ис-так ва талабларини, жамиятда содир бўлаётган яна-да демократиялаш жараёнларини эътиборга олиб, Ўзбекистон ССРнинг давлат мустақиллиги тўғриси-даги декларацияга ва СССР Президентининг «Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг мулки тўғри-сида» 1991 йил 24 августдаги фармонига амал қилиб:

1. Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Ўзбекистон ССР худудидаги бутун мулкни рес-публика мулки, яъни умумхалқ мулки деб эълон қиламан.

2. Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Ва-зирлар Маҳкамаси ва жойлардаги халқ депутатлари кенгашлари ушбу фармонни рўёбга чиқариш бора-сида зарур ишларни амалга ошириб, республика мулки деб эълон қилинган партия мулкининг сақла-нишини ва бундан буён шу мулкдан Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ фойдаланишни таъминласин.

Мазкур фармон имзоланган пайтдан бошлаб кучга киради.

Ўзбекистон Совет Социалистик

Республикаси Президенти *И. КАРИМОВ*

Тошкент шаҳри, 1991 йил 29 август

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ИНСОНИЙЛИК ВА ЭЗГУЛИК ҚОНУНЛАРИГА АСОСЛАНАДИ

Хурматли ўртоқлар! Юртдошларим!

19 — 21 август кунлари рўй берган давлат тўнта-риши сабабли мамлакат дахшатли ҳалокат гирдобига ғарқ бўладиган ҳолатга келиб қолди. Ўзларини СССРда Фавкулудда ҳолат давлат комитети деб эълон қилган бир гуруҳ кимсалар миллионлаб одамларнинг бошига янгидан мисли кўрилмаган азоб-уқубатлар солмоқчи бўлишди. Бутун-бутун халқларнинг озод-лигини, республикалар мустақиллигини яна кишан-ламоқчи бўлишди. Улар Иттифоқдаги оғир, мурак-каб вазиятдан фойдаланиб, ўз нопок мақсадларига эришмоқчи бўлишди.

Нега деганда, **Марказнинг бошқаруви мутлақо заифлашиб, парокандалик ва саросимада қолди. Мамлакатни идора қилишга унинг қурби қолмади.** Республикаларнинг мустақил давлат бўлишга ин-тилаётгани Марказда ўтирганларни кўрқитиб юборди. Ҳокимият кўддан кетса, ўзларининг ҳеч кимга керак бўлмай қолишини англаб қолишди.

Хуллас, улар унитар, ўзбекча қилиб айтсак, мар-казлаштирилган бутун ҳокимиятни, ҳукмронликнинг ҳаммасини ўзининг, яъни Марказ раҳбарларининг қўлида сақлаб қолишга ҳаракат қилишди.

Бўлиб ўтган бу воқеалар халқ хўжалигига, одамларимиз ҳаётига катта зарба берди. Шусиз ҳам жар ёқасига келиб қолган мамлакат қанчалик алғов-дал-ғов бўлиб кетганига Москвада ўтаётган сессиялар, улардаги тортишув ва можаролар яққол мисолдир.

Давлат тўнтариши устидан қозонилган ғалаба ай-рим гуруҳларнинг бошини айлантириб қўйди. Айни вақтда ақл-идрок поймол қилинган умидларни тик-лади. Лекин шу билан бирга, мулоҳаза, ўзаро хур-мат ўрнини яна қонунсизлик, буйрукбозлик, бош-қаларни менсимаслик, баъзан эса очиқдан-очиқ фитна ва қатағон аломатлари эгалляпти. Мамла-катда ҳамма ҳукмронлик, энг муҳим давлат лаво-зимларининг фақатгина битта, энг катта республи-ка қўлига берилаётганининг гувоҳи бўляпмиз.

Бундай ҳаракатлар ҳеч қачон яхшиликка олиб кел-маган ва олиб келмайди ҳам.

Мамлакатда яна қарама-қаршилик кучаяди, ту-шунмовчиликлар,

низо кўпаяди. Оқибатда яна халқ азоб чекади, тинчлигини йўқотади.

Ҳар қандай оғир шароитдан фақат ҳамжиҳатлик, муроса, бир-бирига ишонч ва бардош билан чиқиб олиш мумкин. Бу — менинг катъий фикрим.

Мамлакатда бугун мавжуд бўлган кескин қара-ма-қаршилик вазияти бир кунда пайдо бўлгани йўқ.

Ново-Огарёвода Иттифоқ шартномаси устида иш олиб борилаётган бир пайтда СССР Олий Кенгаши раҳбарларининг позицияси маълум бўлди. **Улар ҳар хил сиёсий ниқоблар остида давлатни, марказий бошқарувни эски ҳолича сақлаб қолишга, Итти-фоқ шартномасини тайёрлаш ва имзолашда эса, Иттифоқ Олий Кенгашига энг олий, яъни ҳал қилувчи ҳуқуқлар берилишига ҳаракат қилишди.**

Биз эса Иттифоқни фақат унинг таркибига ки-рувчи давлатларнинг тўлиқ мустақиллиги ва тенг ҳуқуқлилиги билан янгилаш мумкин, деган фикрда

катъий турдик. Асосий келишмовчилик мана шундан иборат эди.

Республикалар ўзлари хоҳлаган ваколатларни Иттифоққа эмас, балки Иттифоқ хоҳлаган ваколатларини республикаларга берармиш.

Иттифоқ органларини янгилашнинг бирмунча қониқарли йўллари таклиф қилган «9 плюс 1» му-рожаатига бўлган ҳужумларни эсланг. Ахир, ўша пайтда бу таклифлар ўзаро келишувни таъминлай-диган тўғри иўл эди.

Менга Ҳиндистонда, тўнтаришдан бир кун олдин, мамлакатингизда ҳарбий тўнтариш бўлиши мумкин-ми, деб савол беришди. Ўшанда мен, бизда ўнгдан ҳам, сўлдан ҳам хавф ва дўқ-пўписа бор, деб жавоб қайтардим. Бизни қутқарадиган ягона чора — тезроқ мустақил давлатлар шартномасини имзолаш, дедим.

Консерваторлар, эскича фикрловчи кишилар ўз мақсадларига етолмагач, давлат тўнтаришидек муд-ҳиш йўлга ўтишди. Бу қадам аввало Иттифоқ шарт-номаси имзоланишини барбод қилишга қаратилган эди. Бу — мамлакат халқларини яна сиёсий ва ижти-мой парокандаликка, тўқнашувларга рўбарў қилиш деган гап эди. Шунинг учун менга бу ҳақда Ҳиндис-тонда хабар беришганида, хаёлимга келган биринчи фикр бу тўнтаришнинг умри қисқа, у — қаллоблик, авантюра, деган фикр бўлди.

Тўнтаришнинг дастлабки соатлари ва кунларидан Ўзбекистон ва

унинг раҳбарияти ўз муносабатини қатъий маълум қилди: **бизнинг ўз мақсадимиз ва ўз йўлимиз бор. Бу йўл - халқимизнинг манфаатига мос йўлдир ва биз унга, нима бўлмасин, қатъий амал қиламиз.**

Шунга асосланиб, биз умумхалқ муҳокамасидан ўтган республикамиз Давлат мустақиллиги декларациясида қўриш учун одамларни барча зарур нарсалар — уруғлик ва кўчат, чорва моли ва паррандалар, қурилиш материаллари билан таъминлаш тўғрисида боряпти.

Пенсиялар, ўқитувчиларнинг иш ҳақи, талабаларнинг стипендиялари оширилди. Бошланғич синфларнинг ўқувчилари учун бепул нонушталар, ане-мия, яъни камқонлик касалига мубтало бўлган ҳомиладор аёллар учун имтиёзли овқатланиш жорий қилинди. Уруш қатнашчиларига, ўқитувчиларга ўзлари яшаб турган, давлат ва идораларга қарашли квартираларни шахсий мулк қилиб топшириш тўғрисида қарорлар қабул қилинди.

Бозор иқтисодиётининг таркибий қисмларини шакллантириш йўлида қўйилган дастлабки қадамлар амалда сезиларли бўлиб қолди.

Республиканинг марказий иқтисодий идоралари ислоҳ қилиниш босқичида турибди. Бу идоралар ўз фаолиятида тақсимлаш принципларидан тобора воз кечмоқда, Марказнинг ҳукмидан халос бўлмоқда ва мулкчилик шакллари билан, кимга бўйсунганидан қатъи назар, республикада жойлашган барча корхона ва ташкилотларнинг ишини мувофиқлаштиришга кўпроқ эътибор бермоқда.

Молия-кредит соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй берди. Иш билан таъминлаш муассасалари принципиал янгича асосда қайта ташкил этилмоқда. Кичик корхоналарни хусусийлаштириш соҳасида ҳам сезиларли силжишлар бўлди. Савдо, матлубот кооперацияси, маиший хизмат, маҳаллий саноат соҳасида ҳозирданок бошқа мулкчилик шакллари билан баб-баробар хусусий корхоналар ҳам ишлаб турибди. Кооперативлар ҳамда кўшма корхоналар кўпайди ва кенгайди.

Бизнинг ташқи иқтисодий фаолиятимиз сезиларли равишда ривожланыпти. Бунинг учун қулай ҳуқуқий негизни яратадиган қонунлар қабул қилинди. Ишбилармонларнинг Тошкентдаги учрашуви ташқи бозордаги ишларни кучайтиришга, чет эл компаниялари, фирма ва банклари билан тўғридан-тўғри, ўзаро фойдали алоқаларни ўрнатишга туртки бўлиб хизмат қилди.

Учрашувда чет эллардаги кўпгина ватандошлари-миз ҳам ҳозир бўлдилар, уларнинг кўпчилиги би-ринчи марта она юртига келишга муваффақ бўлди. Улар бизни қўллаб-қувватлаш ва ҳар қандай ёрдам беришга тайёр эканини билдиришди. Тошкент уч-рашуви кўпгина чет эллик сармоядорлар учун Ўзбе-кистон истиқболли ва ишончли шерик эканини на-моён қилди. Учрашув давомида ва ундан кейин им-золанган шартнома ва битимлар республиканинг ташқи иқтисодий имкониятлари катталигини, чет эл-лик шериклар билан барқарор алоқаларни йўлга қўйишдан ҳамманинг ўзаро манфаатдорлигини кўрсатди.

Ўзбекистон ҳукумат делегациясининг Ҳиндистонга биринчи мустақил, расмий ташрифи ҳам танлаган йўлимиз тўғри эканининг яққол далилидир.

Ташриф давомида бу буюк қўшни давлат раҳба-рияти билан имзоланган ҳужжатлар асосида мен шуни ишонч билан айта оламанки, бу тарихий би-тимлар биз учун жуда катта аҳамиятга эга бўлади.

Биз буларнинг ҳаммасини мустақил равишда ҳал этиб, етилган масалаларни ечишда Иттифоқ идораларидан сезиларли равишда олдинда боряпмиз. Бу хусусда Марказдагиларнинг бирортаси ҳам бизни олқишлаб қабул қилаётгани йўқ. Аксинча, гўё бу — Ўзбекистон Президентининг ўзбошимчалиги деб ҳисоблашмоқда. Буларнинг ҳаммаси Иттифоқ кўрсатмаларига мувофиқ келмас ёки уларга зид эмиш. Гўё буларнинг ҳаммаси вақти келиб тугатилар эмиш.

Бунга ажабланмаса ҳам бўлади. Марказ ўтказиб келган сиёсат республиканинг ривожланишига, ав-вало, унинг мустақиллигига, миллий тикланишига зиён етказди, холос. Бу сиёсат республикага хом ашё базаси ролини ажратиб қўйган бўлиб, чор Россия-сининг сиёсатидан деярли фарқ қилмасди.

Иттифоқнинг барча бошқарув идоралари мана шуни асосий ўринга қўйишган эди. Улар фақат битта нарсани билишарди — бу минтақа пахта, хом ашё билан таъминлаши лозим, қолгани эса ночор халқнинг ўзига ҳавола эди. Бизга кўп нарса ваъда қилишганди. Мамлакатнинг пахта мустақиллиги йўлида республика кўп қурбонлар берди. Халқи-миз тақдири гўшт, сут ва ҳаёт учун энг зарур бўлган бошқа маҳсулотларнинг фақат четдан олиб кели-нишига боғлиқ

қилиб қўйилди.

Мана шуларни очик айтиш пайти келди, акс ҳолда биз халқни ишонтира олмаймиз. Шуни рўйирост ай-тиш керакки, бундай сиёсат Ўзбекистонни ҳалокат ёқасига, қашшоқ, ночор аҳволга олиб келди. Бюджетда эса молиявий қарамликка олиб келиб қўйди.

Сарф-харажатларимизнинг етишмаётган қисми-ни қоплаш учун Марказ бир оз қўшимча пул — са-дақа беради, деган умид билан яшашга бизни маж-бур қилишди, ҳар бир арзимаган нарса учун биз Марказга бўйин эгиб борар эдик.

Бу вақт ичида бизга ким дўсту ким душман, ким бизга яхшилик, тинчлик, хотиржамлик тилайди-ю, кимнинг қўйнида тоши борлигини ҳам аниқ билиб олдик.

Биз юртимизни чин юракдан севиб, унга кўнгил қўйганларни ҳам ва аксинча, бизнинг тарихимизни, тилимизни, урф-одатларимизни, улуғ маданиятимиз-ни ҳеч қачон билмаган ва билишни истамайдиганларни ҳам тушуниб етдик.

Сиёсий, иқтисодий ва маънавий эркинликка эришиш, республикамизнинг озодлиги ва муста-қиллиги йўлида гуноҳсиз жабр тортган авлодла-римиз, одамларимиз шаънини, номини, ор-ному-сини тиклаш борасида сўнгги йилларда қилинган ишларни халқимиз кўллаб-қувватлади. Аҳолининг барча табақалари вакиллари бундан руҳланди, халқнинг сиёсий ва маънавий онги юксалди, хул-лас, одамларнинг қадди ростланди.

Буларнинг ҳаммасига халқимиз не азоблар би-лан, ўзининг бутун тарихи ва мисли кўрилмаган меҳ-нати билан эришди. Шунинг учун биз бу йўлдан қайт-маймиз. Бу — бизнинг халқимиз, унинг келажаги олдидаги бурчимиз, жавобгарлигимиздир.

Бугун халқимизга шу нарса аниқки, ўз олди-мизга қўйган мақсад ва вазифаларга эришишнинг ягона йўли бор. У ҳам бўлса - республиканинг мустақиллигига эришишдир.

Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эр-танги кунига ишончини кундан-кунга йўқотяпти. Одамлар ўзининг, оиласининг, бола-чақасининг тинчлигига кафолат истайди. Тўқис хотиржам ҳаёт талаб қиляпти. Бу истақлар, бу талаблар сафсата-бозлик ва ваъдабозликлар остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилик, осо-йишталик, бошқа

халкдарга нисбатан хайрихохдик ру-хида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя та-лаб қияпти, тинч-тотув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша турмуш шароитлари талаб қияпти. Бу — ҳаққоний талабдир.

Хабарингиз бор, биз сўнгги пайтда Иттифоқ шарт-номасини имзолашни тезлаштириш тарафдори бўлиб келдик. Агар бу Иттифоқнинг конфедерация асоси-да ҳақиқатан ҳам тенг, Мустақил давлатлар итти-фоқи бўлишига ишонч бўлганда, биз бугунги кунда ҳам бу фикримиздан қайтмас эдик.

Аммо яна қайтариб айтаман, вазият жуда тез ўзга-риб бормокда.

Мен бугун мазкур сессия иштирокчиларигагина эмас, бутун халқимизга ҳам мурожаат қилиб айт-моқчиман: **Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қан-дай иттифоқ бўлмасин, ким билан иттифоқ бўлма-син, қандай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди. Тенглар ичида тенг бўлиш - халқимизнинг асрий орзусидир.**

Шунинг учун биз ўз мустақиллигимизни янада мустаҳкамлаш йўлида янги қадамлар қўйишимиз шарт. Ўзбекистон давлат мустақиллиги декларация-си қабул қилиниши каторида Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлиги комитетининг республика қарамоғига ўтиши, СССР Ички ишлар вазирлигининг юртимиздаги қўшинлари республи-ка Президентига бўйсундирилиши, ҳукуқ-гартибот органларида, Ички ишлар вазирлигининг ҳамда Тур-кистон ҳарбий округининг Ўзбекистонда жойлашган қўшинларида партия ташкилотларининг тугати-лиши ана шундай биринчи қадамлардир.

Биз билан самимий дўстлик алоқаларини, тенг ва ўзаро фойдали ҳамкорликни ўрнатмоқчи бўлган бар-ча кишилар бу тадбирларимизни тўғри тушунишини хоҳлайман.

Бу мамлакатимиздаги бошқа халқлар билан ало-қаларни мутлақо узиш деган гап эмас. Хусусан, бир-бирига пайванд бўлиб кетган халқдар яшайдиган Ўрта Осиё шароитида буни тасаввур қилиб ҳам бўлмайди. Ўзбекистоннинг Қозоғистон, Туркманис-тон, Тожикистон, Қирғизистон халқлари билан минг йиллик муштарак тарихи ва маданияти, қавм-қарин-дошлиги, умумий орзу-умидлари бор. Уларни ҳеч қандай куч бир-биридан ажратолмайди.

Биз бу алоқаларни, бу ҳамкорликни бундан ке-йин ҳам мустақил давлатлар ҳамкорлиги сифатида ривожлантирмоқчимиз. Беш

республика раҳбарларининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашувида қабул қилинган қарорларини оғишмай амалга оширамиз. Минтақада яшовчи барча халқларнинг ҳаётига ва тинч-тотувлигига таъсир қилувчи мураккаб экологик, иқтисодий, ижтимоий муаммоларни фақат бир-галикда ҳал эта олишимизга ишончимиз комил...

Мана шу шароитга, сабабларга асосланиб, халқимиз хоҳиш-иродасини бажо келтириб, Олий Кенгаш дикқатига фақат бир масалани қўймоқчиман: Ўзбекистоннинг мустақиллиги ҳақидаги қонунни муҳофаза этиш ва уни қабул қилишни тақлиф этаман.

Бу қонунда қадимий ва янгиланаётган диёримизда истиқомат қилаётган барча кишиларнинг хоҳиш-иродаси ўз ифодасини топган. Халқимизнинг бу эзгу хоҳиш-иродаси биз учун муқаддасдир.

Сўзимнинг охирида Ўзбекистоннинг мустақиллиги эълон қилиниши муносабати билан унинг ҳудудида яшовчи бирон-бир фуқаронинг миллатига қараб кам-ситилишига йўл қўйилмаслигини яна бир қарар ишонтириб айтишни ўзимнинг Президентлик бурчим деб биламан. Республикада истиқомат қилувчи барча миллат вакиллариининг конституциявий ҳуқуқларини муҳофаза этиш, уларнинг маданияти, миллий урф-одатлари ривожланишига, она тилида сўзлашиши ва ўқишига барча шароитларни яратиш учун бор им-кониётлар ишга солинади.

Мустақил Ўзбекистоннинг сиёсати — инсонийлик, эзгулик қонунларига асосланади ҳамда фуқаролар осойишталиги ва миллий муроса сиёсати бўлиб қолади.

Мен шу бугундан эътиборан 1 сентябрни республикада мустақиллик куни, умумхалқ байрами деб эълон қилишни тақлиф этаман.

Бу байрам, сизга, халқимизга муборак бўлсин, азиз юртдошларим!
Бу байрам абадулабад бўлсин!

*Ўн иккинчи чакриқ Ўзбекистон Республикаси
Олий Кенгашининг навбатдан ташқари
олтинчи сессиясида сўзланган нутқ
«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 31 август*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИ АСОСЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССРнинг Мустақиллик декларация-сига ва Ўзбекистон Республикасининг давлат мус-тақиллиги тўғрисидаги баёнотига асосланиб, Ўзбе-кистон Республикасининг Олий Кенгаши ушбу қонунни қабул қилди.

1-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркиби-даги Қорақалпоғистон Республикаси билан бирга, мустақил, демократик давлатдир.

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг халқи су-верендир ва у республикада давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳибидир. У ўз ҳокимиятини ҳам бе-восита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий-давлат ва маъму-рий-худудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тизимини мустақил белгилайди.

4-модда. Ўзбекистон Республикасининг давлат че-гараси ва худуди дахлсиз ва бўлинмас бўлиб, унинг халқи ўз хоҳиш-иродасини эркин билдирмасдан ту-риб ўзгартирилиши мумкин эмас.

5-модда. Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва унинг қонунлари устундир. Ўзбекистон Республикаси Давлат идо-раларининг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи, дан, қайси динга мансублигидан ва эътиқодидан қатъи назар, бир хил фуқаролик ҳуқуқларига эга-дирлар, республика конституцияси ҳамда унинг қонунлари ҳимоясида бўладилар.

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари рес-публикадан ташқарида ҳам Ўзбекистон Республи-касининг ҳимоясида бўладилар.

16-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз тараққи-ёт йўлини, ўз номини аниқлайди, ўз давлат рамзла-рини: герби, байроғи, мадҳиясини таъсис этади, ўз давлат тилини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг рамзлари муқаддасдир ва уларни ҳар қандай таҳқирлаш қонун билан

жазоланади.

17-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркиби-даги Қорақалпоғистон Республикасининг ҳудудий бу-тунлигини ва мустақиллигини эътироф этади. Ўзбе-кистон Республикаси билан Қорақалпоғистон Рес-публикаси ўртасидаги ўзаро муносабатлар тенг ҳуқуқлилик асосида улар ўртасидаги икки томонла-ма шартномалар ва битимлар воситасида курилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Ўзбекистон Рес-публикаси таркибидан тегишли қонунлар асосида эркин чиқиш ҳуқуқини сақлаб қолади.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри, 1991 йил 31 август

**Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар
Маҳкамасининг ҚАРОРИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИНИНГ АДАБИЁТ ИЛМГОҲИГА АЛИШЕР
НАВОЙ НОМИНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА**

Ўзбек адабиётининг асосчиси, буюк олим, мута-факкир ва давлат арбоби Алишер Навоий таваллу-дининг 550 йиллиги муносабати билан, республика жамоатчилиги хоҳиш-истакларини инобатга олиб Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг адабиёт илмгоҳига Алишер Навоий номи берилсин.

Вазирлар

Маҳкамасининг Раиси И. КАРИМОВ

1991 йил 19 сентябрь

НАВОИЙ РУҲИ МАДАДКОР БЎЛГАЙ!

Азиз юртдошлар!

Узоқ-яқиндан келган меҳмонлар!

Хурматли дўстлар!

Авваламбор, улуғ бобомиз, миллий ғуруримиз, буюк мутафаккир Мир Алишер Навоий кунларида қатна-шиб, шодлигимизни баҳам кўраётганингиз учун са-мимий миннатдорлик билдиришга рухсат бергайсиз.

Мана, салкам бир йилдирки, Ўзбекистонимизда, Ўрта Осиёда, барча Шарқ халқлари томонидан ни-шонланаётган Алишер Навоийнинг умр ва ижод тўйлари — қутлуғ маърака давом этмоқда. Бу тўй миллат байрамидир. Қадриятимизни яна бир бор улуғ-лайдиган байрамдир.

Бу тўй халқимиз, Ўзбекистонимиз ҳаётига ало-ҳида файз, тароват бахш этди.

Алишер Навоий йили деб эълон қилинган 1991 йил юртимиз, элимиз тарихида қутлуғ келди, уну-тилмас сана бўлиб қолди.

Бу йил халқимизнинг асрий орзу-умидлари амалга ошди. Ўзбекистонимиз давлат мустақиллигини эълон қилди ва ўз тақдирини энди ўзи ҳал қиладиган бўлиб қолди.

Сизларни, Ўзбекистоннинг барча фуқароларини, барча ватандошларимизни ана шундай кўшалок бай-рам билан республикаимиз раҳбарияти номидан, шах-сан ўз номимдан чин юракдан табриклайман ва юр-тимизда ҳақиқий мустақиллик ўрнатиш йўлида ҳам-мангизга куч-қувват, марддик, омонлик, ишларин-гизда ва ҳаётингизда омад тилайман!

Бизнинг тарихимиз, бугунги ҳаётимиз шуни кўрсатдики, озодлик йўли, мустақиллик йўли машақ-қатли ва ғоят оғир бўлади. Ҳали кўп синовлардан ўтишга тўғри келади.

Истиклол йўлида биринчи қадам қўйганимиздан бошлаб, Ўзбекистон диёрига, унинг раҳбарияти ва сиёсатида маломат тошларини отиш ва тутаётган йўлимизни тўсиш ҳаракатлари кундан-кунга куча-йиб кетяпти.

Албатта, бизлар яхши тушунамизки, ҳозирга қадар мустамлака даражасида турган, шундай бой ва меҳ-натсевар халққа эга бўлган юртни ҳеч ким ўз хоҳи-ши билан кўлдан чиқариб юборишни

истамайди, жон-жахди билан, тиш-тирноғи билан ёпишиб олиб, уни қарамлик чанғалида сақлаб қолишга интилади.

Мустамлакачилик сиёсати осонлик билан жон бер-майди. Шуни ҳаммамиз яхши эсда тутишимиз керак.

Шу сабабдан бутун халқимизни доим бирдамлик-ка, бир-бирига ҳамнафас ва ҳамдард бўлишга ча-қирган улуғ бобокалонимиз сиймоси олдида, келинлар, бир-биримизга сўз берайлик: озодлик ва Ис-тиқлол йўлида, бу эзгу ниятларни ҳаётимизга амалий татбиқ этишда бир жон, бир тан бўлайлик! Ҳеч қачон танлаган йўлимиздан қайтмайлик!

Агар халқимиз жипслаша, хоҳиш-иродамиз бир бўлса, бизларни ҳеч қандай куч енголмайди! Буни ҳам ҳаммамиз яхши билишимиз зарур.

Қадрли дўстлар!

Биз бугун унутилмас, тарихий воқеанинг гувоҳи бўлиб турибмиз. Мустақил Ўзбекистоннинг пойтахти — азиз ва жо-нажон Тошкентимиз бағрида Низомиддин Мир Али-шер Навоий ҳайкали ва улкан халқ миллий боғининг очилишида қатнашмоқдамиз.

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, Алишер Навоий ҳайкалини яратган ҳайкалтарош, меъмор ва қурув-чиларимизни, боғни безатувчи кўли олтин меҳнат-чиларимизни сизларнинг, азиз дўстлар, номингиздан қутлашга ва миннатдорлик билдиришга рухсат бергайсиз.

Чиндан ҳам, қурувчилар самарали меҳнат қилдилар, тўрт-беш ой мобайнида тўрт-беш йиллик оли-жаноб ишни адо этдилар.

Бунда мен халқимизнинг ўз улуғ фарзандига бўлган улкан меҳр-оқибатини кўраман.

Алишер Навоий юртни, диёрни кўркам, ҳосилдор боғлар оғушида кўришни орзу қилар эди:

Ким бу боғ ичра хиромон эрур,

Барчаси бир-бирига меҳмон эрур, — деб

одамларни бир-бирига меҳрибону шафиқ бўлишга, умр, ҳаёт кадрини билишга, дўст-биродарликка ча-қирган эди.

Мен ишонаманки, Навоий ҳайкали, Навоий боғи шахримизнинг, диёримизнинг энг гўзал ва асосий зиёратгоҳи бўлиб қолади.

Бу ер йиллар, асрлар давомида катта халқ танта-налари, қарияларимизга, ёш авлодимизга, халқимизга малҳам, руҳий мадад

берадиган севимли ва марокли бир оромгоҳга айланади, деган катта умидим бор.

Бу боғ ижод аҳли учун илҳом ва камолот маска-нига айланиб кетса, ажаб эмас.

Азиз дўстлар, ватандошлар!

Юртимизнинг азиз меҳмонлари!

Алишер Навоийнинг муҳтарам ихлосмандлари!

Бугун биз бобомиз руҳи оддида чуқур таъзим бажо келтирар эканмиз, ундан аввал ва ундан кейин ўтган улуғ зотларнинг руҳлари ҳам шод бўлади, деб умид қиламиз.

Ўз тарихи ва аждодларини сийлаган халқнинг ке-лажаги албатта порлоқ бўлади. Ишонамизки, Ўзбе-кистонимиз тез орада дунё ҳамдўстлиги ўртасида ўзига муносиб ўринни эгаллайди, иншоолло. Ана ўшанда ҳам Алишер Навоийнинг қутлуғ номи бизга мададкор бўлади.

Бу кўшк, бу ҳайкал, бу сўлим боғ ҳаммамизга му-борак бўлсин, азиз дўстлар!

Ўзбек халқимизнинг улуғ сиймоси Алишер Наво-ий номидек абадулабад сақлансин, обод бўлсин!

*Ўзбекистон Миллий боғида буюк шоир ва мутафаккир
Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати
билан барпо этилган ҳайкалнинг тантанали очилиш
маросимида сўзланган нутқ,
«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 1 октябрь*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТЛИГИГА НОМЗОД ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛАРИГА МУРОЖААТИ

Азиз ака-укалар, опа-сингиллар!

Мухтарам биродарлар, ўртоқлар!

Ардоқли дўстларим, ватандошларим!

Бугун республикамиз жуда оғир ва мураккаб, шу билан бирга, энг масъулиятли ва шарафли даврни бошдан кечирмоқда.

Шарафли давр деганимнинг маъноси шуки, биз она Ватанимизни мустақил деб эълон қилдик.

Мустақиллик дегани биз учун энг аввало:

она заминга эгалик, ер ости ва ер усти бойликла-римизни ўзимиз, авваламбор, республикамизда яшаётган аҳоли учун ишлатиш, бошқача айтганда, ўз тақдиримизни ўзимиз ҳал қилишимиз;

миллий демократик давлат тузумини халқимизнинг мустақил иродаси билан ташкил этиш. Ўзбекис-тон тупроғида яшайдиган ҳар бир инсон учун, унинг миллати, дини ва эътиқодига қарамасдан, муносиб ҳаёт яратиш, инсон ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш;

халқимизнинг, эл-юртимизнинг келажагини мус-тақил белгилаш, бўлғуси авлодларга тўқис тақдирлар яратиш ва хориж билан, у ёқдаги ватандошлар билан ҳеч қандай воситачиларсиз муносабат ўрна-тиш демакдир.

Даврнинг мураккаблиги эса ана шу улуғ мақсадлар — ҳақиқий мустақиллик йўлида турган катта қи-

йинчиликлар билан боғлиқ. Бу йўлда мушкул ва ма-шакқатли синовлардан ўтиш учун катта мардлик ва фидоийлик, сабр ва қаноат керак. **Ҳеч ким, ҳеч қачон ўз хоҳиши билан бировга эркинлик берган эмас. Шу нарсани ҳаммамиз тушуниб олсак, бир жон, бир тан бўлиб курашсак, халқимизнинг азалий орзусини амалга оширсак - марра бизники.**

Ўзбекистоннинг ери, бойликлари нафақат ўзимиз-ни, замондошларимизни, балки келажак авлодлар-ни, неварачевараларимизни, бугунги Ўзбекистон халқининг ягона байналмилал оиласини ташкил этув-чи барча инсонларни боқиш ва уларнинг бахтиёр ҳаётини таъминлаш учун бемалол етиб ортади.

Бу чексиз имкониятларни ишга солиш учун одамларимизга —

ишчиларга, деҳқонларга, хизматчиларга, зиёлиларга, меҳнат жамоаларига, хуллас, ҳар бир шахсга шундай шарт-шароит ва эркинликлар яра-тиб бериш керакки, улар аввало, ўз манфаатлари йўлида ва айти замонда жамият равнақи, давлат бар-қарорлиги йўлида меҳнат қилсинлар.

Демак, ҳаётнинг ўзи жамиятимизни озодлик, де-мократия ва ошкоралик асосида бошқаришни тақо-зо этади.

Ишни республика маънавий бойлигини тиклаш ва камол топтиришдан бошламоғимиз керак.

Халқимизнинг ўтмишини чин маънода эшлаш, кадр-қимматига етиш, урф-одатларини, удумларини, ўтган не-не улуғ зотларнинг муборак номларини тиклаш ва уларнинг иззат-хурматини бажо келтириш — сизу бизга насиб этганидан фахрланишимиз керак.

Бугун биз Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқаросини буюк халқнинг муносиб фарзанди эканини тўла-тўқис англашга ва шу юксак туйғуга яраша амалий ҳаракат қилишга даъват этамиз.

Бошқа миллатларнинг эзгу орзуларини ҳурмат қилган ва тан олган ҳолда, ўз миллий ғуруримизни юксак даражага кўтариб, олдимизда турган олижа-ноб ниятларимизга эришмоғимиз мумкин.

Мақсадимиз — одамларнинг кўнглини кўтариб, илму фанимизни, адабиётимиз ва санъатимизни умумбашарий майдонга қайтадан олиб чиқишдир.

Халқимизнинг ҳақиқий маънавий бойликлари бўлмиш **имон, инсоф, меҳр-оқибат, андиша, ор-но-мус, каттага ҳурмат, кичикка иззат, меҳмондўст-лик, юртга ва халққа садоқат** каби фазилатларни асраб-авайлаб, фарзандларимизнинг қон-қонига сингдирайлик, жамиятимизнинг кундалик ҳаётида доимо устувор қилайлик.

Бу ажойиб фазилатлар тўғрисида сўз кетар экан, авваламбор, диндорлар, дин пешволари билан яқиндан ҳамкорликда, ҳамжихатликда иш олиб бориши-миз зарур. Инсон руҳи покланишида, ахлоқий тар-бия, эл-юртимизда тинчлик, осойишталик ва мил-латлар тотувлигини сақлашда дин аҳли хизматига тан беришимиз лозим.

Бугунги Ўзбекистон — суверен, ўз фуқароларининг ҳақ-хуқуқини, туб манфаатларини таъминлай-диган, ташқи ва ички сиёсатини мустақил олиб бо-раётган давлатдир.

Бу — биз ўз қобиғимизга ўралиб қоламиз, деган гап эмас. Тенглик ва манфаатдорлик асосида бошқа суверен ва мустақил давлатлар билан — Россия, Украина, Беларусь, Қозоғистон, Ўрта Осиё республикалари ва бошқа минтақалар билан алоқани мус-таҳкам қилган ҳолда иш юритишимиз керак.

Мана шунда ягона иқтисодий макон юзага келади, мустақил давлатлар ўртасида ҳалол муносабатлар ўрнатилади.

Шу билан бир қаторда биз хорижий мамлакатлар билан ҳам Ўзбекистоннинг манфаатини кўзлаб, ҳар томонлама: сиёсий, иқтисодий, маданий ҳамкорликни ривожлантириш тарафдоримиз.

Эндиги долзарб вазифа — миллатлар ҳамдўстли-гига тенг ҳуқуқли аъзо бўлиб киришдир.

Чет эллардаги сиёсатчилар ҳам, иқтисодчилар ҳам Ўзбекистоннинг қай даражада иқтисодий ва маъна-вий салмоғи борлигини англай бошладилар. Бизнинг мустақил давлатимизни расман тан олиш ва у билан тенг ҳуқуқли муносабатлар ўрнатиш жараёни бош-ланди.

Ҳозирги иқтисодий вазият, қимматчилик, тақ-чиллик, нарх-наво ўсиб бораётгани, моддий таъ-минотнинг эса кун сайин пасайиб кетаётгани, шу сабабли чайқовчилик, қонунбузарлик ва жинойт-чилик кўпаяётгани халқимизни ташвишга солмоқ-да. Бундай аҳвол бутун мамлакатда мавжуд бўлиб, Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтгани йўқ. **Эски маъму-рий-бўйруқбозлик ҳокимиятининг емирилиб кетиши, Марказнинг вазиятни идора этолмай қолгани, бошқача қилиб айтганда, янги иморатнинг пойдевори қурилмасдан, эскисининг бутунлай қулатиб юборилгани - бунга асосий сабаблардан бўлди.**

Аҳволни кескинлаштираётган сабаблардан яна бири — ўтмишда Иттифоқни бошқарган ва ундан олдин Россия империясини бошқарган кимсалар олиб борган сиёсат оқибатида бугун Ўзбекистон арзон хом ашё манбаига айлангани, ўз фуқароларини тайёр маҳсулот — биринчи навбатда, кенг истеъмол моллари билан таъминлашда заиф бўлиб қолгани.

Фақат хом ашё чиқарган ва хом ашё сотган элнинг косаси оқармайди. Бу - оддий ҳақиқат. Мана шунинг учун ҳам бизнинг бугунги асосий вазифамиз — қаддимизни ростлаб, бутун имкониятларимиз ва ре-зервларимизни тўғри ҳисоблаб чиқиб,

келажак йўлларимизни тўғри тушуниб, ўзимизнинг мустақил иқтисодий сиёсатимизни юртишдир.

Биринчи навбатда, тараққиётнинг энг керакли манбаи бўлмиш мўл-кўл хом ашёимизни ва минтақа-мизда мавжуд иш кучларини ўз тупроғимизда, ўз эл-юртимизда тайёр маҳсулот чиқаришга жалб этиш лозим.

Шу йўлда илғор замонавий технологияларни чет элдан олиб келиб, қишлоқ жойларда ва ишчи кучи ортиқча бўлган районларда ихчам корхоналар таш-кил этиш мақсадга мувофиқдир.

Чет эл инвестицияларини манфаатли тарзда рес-публикага жалб этиш, қўшма корхоналар сонини кўпайтириш, етишиб чиққан тадбиркор-ишбилар-монларга кенг имконият яратиб бериш, ташқи бо-зорга чиқиш ва ички бозорни товарлар билан бойи-тиш зарур.

Мулкчиликнинг барча турларига йўл очиш, ай-ниқса, хусусий мулкчиликни ва колхоз-кооператив мулкчилиги шаклини замон талабларига мос тарзда кучайтириш керак.

Бу сиёсатни амалда татбиқ қилишда, авваламбор, қишлоқ хўжалиги ва у билан боғлиқ соҳаларнинг ривожини, энг муҳими, қишлоқ жойларда яшайдиган халқимизнинг манфаатлари устун бўлиши лозим.

Нега деганда, юртни боқадиган ва халқ хўжали-гининг барча тармоқларини хом ашё билан таъмин-лайдиган - деҳқон аҳлидир. Бошқа халқ хўжалиги тармоқлари қаторида қишлоқ хўжалиги соҳасида ишлаётган, меҳнат қилаётган кишиларга кўпроқ эр-кинлик ва имтиёзлар берилиши шарт.

Деҳқон аҳли бизни асло доғда қолдирмайди. Би-римизни, албатта, юз қилиб қайтаради.

Бозор муносабатларига ўтиш ўз-ўзидан бўлмайди. Ўтиш даврининг қийинчиликларини бугун ҳам-мамиз кўриб турибмиз. Шундай бир оғир шароитда аҳолининг иқтисодий заиф табақаларини ҳимоя қилиш — давлат раҳбарлари, хусусан, республика Президентининг диққат марказида бўлмоғи керак.

Кам даромадли кишиларни қийинчиликлардан соғ-омон олиб ўтиш, уларга ёрдам бериш, имтиёзлар яратиш, турли нафақа ва бошқа иқтисодий ен-гилликлар микдорини ошириш — энг савобли мақсаддир.

Пул-кредит тизимини мустаҳкамлаш, одамларнинг ойлигини

ошириш, нарх-навони жиловлаб туриш — бизнинг биринчи гаддаги вазирамиз бўлмоғи шарт.

Албатта, ишнинг кўзини билган одамлар меҳна-тига яраша ҳақ олиши зарур. Бунга ҳаммамиз тан беришимиз керак. Лекин айна замонда жамияти-мизни иккита қарама-қарши қисмга — ўта бойлар ва ўта ғариб-камбағаллар тоифасига ажратиб қўймаслик керак. Ҳукумат ва Президент кўрадиган асосий ҳимоя чоралари, энг аввало, **ногиронлар, етим-есирлар, қариялар, кўп фарзандли оналар, талабалар ва мактаб ўқувчилари** манфаатларига хизмат қилади. Агар бировларнинг чексиз бойиши-га йўл очиб бериб, бошқаларнинг гадоларча ҳаёт ке-чиришига чидаб қараб турса, бундай давлатнинг ҳам, бундай салтанатнинг ҳам умуман ҳеч кимга кераги йўқ.

Ўзбекистон диёрида яшаётган миллионлаб оилалар бадавлат бўлмасдан туриб давлатимиз бой бўлол-майди — бизнинг шиоримиз шу. Бундай сиёсат жа-миятимизнинг етакчи сиёсати бўлиб қолади.

Иқтисодий мустақиллик дастурининг яна бир му-ҳим жиҳати борки, бу — ёшларга эътибор. Афсус-ки, яқин-яқин даврларгача ёшларга нисбатан ишонч-сизлик мавжуд эди. Биз бу иллатни тугатишга ки-ришдик. Савдо-тижоратда, иқтисодиёт ва гуманитар соҳаларда орттирилган билим ва тажрибаларни ўрга-ниш учун ёш олим ва мутахассисларни чет элларга юбориш кенг кўламда жорий қилинди.

Бизга юксак маърифатли, энг мураккаб ускуналарни бошқара оладиган малакали, замонавий иш-чилар ҳам сув билан ҳаводек зарур.

Инсон тинч ва беҳавотир яшаётганида тинчлик-тотувликнинг қадрига етмаслиги ҳам мумкин. Ке-йинги икки-уч йиллик ҳаётимиз шуни кўрсатдики, ҳар бир тинч ўтган кунимизнинг ўзи катта бир давлат экан. Фарғона ва Ўш воқеаларини эслаб кўрай-лик. Ўша фожиали ва қайғули кунларни ёдга олсак, бугунги тинчлигимизнинг ҳар бир дақиқаси нақа-дар қадрли экани очик-ойдин намоён бўлади.

Ўзбекистонда яшаётган кимки бўлмасин, ҳар қайси оиланинг, ҳар бир фуқаронинг, меҳрибон оналаримиз ва мунис аёлларимизнинг, гулдек бо-лаларимизнинг тинчлиги, осойишталиги ва тотув-лиги учун бутун борлигимизни бахш этсак ҳам ар-зийди.

Халқимизнинг ажойиб гапи бор: бир кун жанжал чиққан уйдан қирқ кун барака кетади. «Барака» деган сўзнинг маъносини, моҳиятини чуқурроқ тушу-нишга ҳаракат қилсак, савоб бўлади.

Халқ хотиржамлиги, эл-юрт осойишталиги — сизу бизнинг қўлимизда.

Агар аҳил бўлсак, хотиржам ва ҳамжиҳат бўлсак, олижаноб интилишларимиз йўлида, халқ тили билан айтганда, бир ёқадан бош чиқарсак, турлича қарашларда бўлишимиз мумкинлигидан қатъи назар, улуғ мақсадимиз — ҳақиқий мустақилликка эришмоғи-миз муқаррар.

Юртимизда тинчлик ва аҳиллик барқарор бўлсин.

Барча эзгу ниятларимиз рўёбга чиқсин.

«Халқ сўзи» газетаси, 1991 йил 3 декабрь

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ IX СЕССИЯСИ ҲАҚИДА АХБОРОТ

1992 йил 4 январь куни Тошкентда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўққизинчи сессияси очилди.

Марказий сайлов комиссиясининг раиси Қ.А. Аҳмедов Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови ва Республика давлат мустақиллиги тўғри-сидаги референдум яқунлари ҳақида ахборот берди.

Сўнгра И.А. Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимини бажаришга киришиш тантанали маросими бўлди.

У Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимини бажаришга киришар экан, Ўзбекистон халқларига садоқат билан хизмат қилишга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қатъий риоя этишга, зиммасига юкланган вазифаларни виждонан бажаришга қасамёд қилди.

И.А. Каримов Олий Кенгаш сессиясида нутқ сўзлади.

Олий Кенгаш Президент И.А. Каримовнинг дас-турий нутқи хусусида қарор қабул қилди.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.А. Каримов Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисидаги битим ва протокол ҳақида, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси билан Туркия Республикаси ўртасидаги алоқаларнинг асослари ва мақсадлари тўғрисидаги шартнома ҳамда иқтисоди-ёт соҳасида уларнинг ўртасида тузилган битим тўғри-сида маъруза қилди.

Олий Кенгаш бу ҳужжатни тасдиқлади.

Республика парламенти Озарбайжон Республикаси, Арманистон Республикаси, Беларусь Республикаси, Қозоғистон Республикаси, Қирғизистон Республикаси, Молдова Республикаси, Россия Федерацияси, Тожикистон Республикаси, Туркменистон ва Украина давлат мустақиллигини тан олди.

Депутатлар Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигини таниган мамлакатларнинг давлат бош-лиқлари ва парламентларига Олий Кенгаш мурожаат-номасини қабул қилдилар.

Сессияда Республика Конституциясига ўзгарти-ришлар ва қўшимчалар киритилди. Қабул қилинган қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси вице-президенти лавозими тугатилади ва

Бош вазир ла-возими жорий этилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасига қонун лойиҳаларини тақдим этиш ҳуқуқи берилади. Сес-сияда республика маҳаллий ҳокимият органларини қайта тузиш тўғрисидаги қонун қабул қилинди.

Олий Кенгаш Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил биринчи чораги фавқулодда бюджети тўғриси-даги қонунини қабул қилди.

Сессияда Олий Кенгашнинг «Ўзбекистон Респуб-ликасидадан СССР Олий Кенгаши палаталари тарки-бига вакил қилиб юбориладиган СССР халқ депу-татлари ва Ўзбекистон Республикаси халқ депутатлари номзодлари тўғрисида»ги қарори бекор қилинди ва Ўзбекистон Республикасидан сайланган СССР халқ депутатлари ваколатларини тўхтатиш тўғриси-да қарор қабул қилинди.

«Халқ сўзи» газетаси, 1992 йил 5 январь

**МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ
БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ АБДУҒАНИЕВИЧ
КАРИМОВ
ҚАСАМЁДИ**

Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимини бажаришга киришар эканман, республикамиз халқига садоқат билан хизмат қилишга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига кафолат беришга, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига қатъий риоя этишга, зиммамга юкланган юксак вазифаларни виждонан бажаришга қасамёд қиламан.

ЎЗБЕКИСТОН ДУНЁ ХАРИТАСИДА ЎЗИГА МУНОСИБ ЖОЙ ОЛДИ

Азиз дўстлар, биродарлар!

Авваламбор, сиз азизларга, сизлар орқали бутун халқимизга менга билдирган ишончингиз учун са-мимий раҳматлар айтаман.

Мана, 1992 йилга катта ишонч, умид билан қадам қўйдик. Ана шу умид ва ишончингиз замини нима? Бу саволга жавоб бериш учун босиб ўтилган йўлга, кечаги кунимизга назар солиш керак. Айниқса, 1991 йилдаги силжишлар, тарихий, унутилмас во-қеалар замирида Олий Кенгаш билан биргаликда иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва сиёсий соҳаларда қилган айрим ишларимизни эслатиб ўтмоқ-чиман.

Биринчи. Маънавий ҳаётимизда уйғониш юз берди. Тарихни тикладик. Она тилимизни англадик. Улуғ боболаримиз руҳини шод этдик. Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир сингари халқ жигар-бандларининг номи, иззат-икромиди, хурмати ўз жойи-га қўйилди.

Удумларимиз, кадриятларимизга қайтдик. Юрти-мизга Наврўз кириб келди. Рамазон, Қурбон ҳайитларига етдик.

Динга муносабатимиз ўзгарди. Ўртадаги тушун-мовчилик, қарама-қаршилик йўқолди. Бунинг ўрнига ҳамкорлик, ҳамжихатликка ўтдик.

Ошкоралик, демократия йўлида биринчи, лекин дадил қадамлар қўйдик.

Бир сўз билан айтганда, ўзликимизни англадик. Аниқроқ қилиб айтсам, ўзликимизга қайтдик. Халқи-мизда миллий ғурур учун белни боғлаб, дўппини дол қўйиб юриш учун замин яратдик.

Иккинчи. Сиёсий йўлда бурилиш бўлди. Неча йил-лик орзу-умидларимиз рўёбга чиқди. Мана шу ерда сизлар билан Мустақиллик декларациясини қабул қил-дик. Кейин Мустақиллик қонунини эълон этдик. Ўшан-да халқимизнинг хоҳиш-иродаси ифода қилинганини 29 декабрда ўтказилган референдум исботлаб берди.

Мустақиллик бизга нима беришини билардик. Ўз тақдиримиз, фарзандларимиз келажагини ўзимиз ҳал этиш имконига эга бўлдик. Ўз еримиз, бойликларимизга соҳиблик қила бошладик. Қисқа вақт ичида мустақилликнинг неъматларини

татиб кўрдик.

Мустақиллик туфайли дунёга, жаҳонга чиқдик. Қарийб юз йилдан бери ёпиб қўйилган чегаралар очилди, ватандошларимиз билан юз кўришдик.

Қисқа қилиб айтганда, жаҳон жамоаси Ўзбекис-тонни, бизнинг Ватанимизни кучоқ очиб қабул қилди.

Дунё харитасида энди катта харфлар билан «ЎЗБЕКИСТОН» деб ёзиб қўйиладиган бўлди.

Ҳозиргача дунёнинг ўттиз мамлакати Ўзбекистон Республикасини таниди, тан олди. Туркия, Америка Қўшма Штатлари, Канада, Япония, Буюк Британия, Саудия Арабистони, Эрон, Покистон, Ҳиндистон, Хитой сингари йирик давлатлар ана шулар жумласидандир. Бу ишонч руҳимизни кўтарди, келажакка йўлимизни очиб берди.

Собиқ Иттифоқ доирасидаги мустақил республикалар билан ҳам қайта куриш даврида узилган ришталарни боғладик. Яхши муносабатлар ўрнатдик.

Россия, Украина, Беларусь ва бошқа давлатлар билан дўстона алоқаларни мустаҳкамладик.

Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон — қондош-қариндош қўшниларимиз билан янада яқинроқ бўлдик.

Бугун шуни комил ишонч билан айтишим мумкинки, мустақил давлатлар даврасида Ўзбекистон ўзининг ўрнини эгаллади. **Ўзбекистон тенглараро тенг бўлди.** Ана шунинг ўзи ҳам умид юлдузидир.

Учинчи. Иқтисодий соҳада бурилиш бошланди. Фақат 1991 йилнинг ўзида бозор иқтисодиётига ўтиш учун бир қанча иш қилдик.

Сизларнинг иштирокингизда мулкчилик, тадбир-корлик, чет эл мамлакатлари билан савдо-сотик ҳамда инвестициялар ҳақида ва бошқа қанчадан-қанча қонунлар қабул қилдик. Иқтисодий эркинлик, корхоналар, хўжаликларга эркинлик, фермерларни қўллаб-қувватлаш, шахсий томорқа эгаларига ёрдам бериш бўйича фармонлар чиқардик.

Қаранг, шахсий мулк пайдо бўлди. Тижорат ри-вожлана бошлади. Хорижий мамлакатлар кўмагида қўшма корхоналар кўпаймоқда. Банк системаси бўйича ҳам жаҳонга чиқилди.

Дунё ишбилармонлари учун юртимизда шароит яратдик. Ўзбекистон ўзининг олтин хазинасига эга бўлди. Халқини ўзи

бошқариш ва боқиш масаласи-ни Ўзбекистон ўзи ҳал қила бошлади. Оддий фуқа-роларга, ҳар бир оилага ўз ризқ-рўзини таъминлашга кўмак беришда биринчи қадамларни қўйдик. Бугун республикамизда, шаҳарда ҳам, қишлоқда ҳам да-дил ҳаракат йўли очилди. Эртанги кунга умид бор. Бу эса ўз самарасини албатта беради.

Тўртинчи. Ижтимоий адолат ўз жойига туша бош-лади. Одамларни меҳнати натижасидан рози қилиш йўли тutilмокда. Муҳтож, кўпболали, қаровсиз қолган оилаларга, қариялар ва ёшларимизга ёрдам кўли чўзилди. Фақат куни кеча қабул қилинган фармон би-лан қанча талабалар, саломатлик посбонлари, заҳмат-каш муаллимларнинг ташвишларини бир оз бўлса-да, енгил қилдик. Одамлар ер олди. Қурилиш учун имко-ният берилди. Бир йилда 700 минг янги оила, хонадон пайдо бўлди. Буни фахрланмасдан айтиш мумкин эмас.

Ўзини адолатли деб келган, лекин ўта адолат-сиз бўлган Марказ Ўзбекистонга, ўзбек халқига қанча тамға босмади, қанча маломат тошлари отил-мади. Лекин маҳкам туриб адолатга эришдик. Ўзбек номини бадном қилиш ҳаракатларига зарба бердик. Бугун мана шу минбардан сизларга ёруғ юз билан айтаманки, «пахта иши» билан қамалганларнинг ҳаммаси афв этилди!

Менга ана шу хайрли, хосиятли ишлар умид ба-ғишлайди.

Бешинчи. Халқимизга минг раҳмат айтмоқчиман: фуқаролар ва миллатлар ўртасидаги тотувлик, тенг-лик, осойишталикни сақлаб, мустаҳкамлаб турибди. Дини, эътиқоди, миллатига қараб ажратиш фалокат эканини, офат эканини, у ҳаммани жарга қулати-шини одамлар тушуниб олишди. Шунинг учун ҳам уларга яна бир карра раҳмат дейман.

Азиз дўстлар, қилинган ишлар ҳақида сиз — халқ вакиллари, бутун эл-юртимиз олдида ҳисоб берар эканман, бошлаган хайрли қадамларимизга асосла-ниб, авваламбор, халқимизни ҳозир бошидан кечи-раётган катта қийинчиликлар, синовлардан чиқара-диган йўл тўғрисида, одамларимизнинг умидини, ишончини оқлайдиган фаровон ва эркин ҳаётга эри-шиш учун энг муҳим чора-тадбирлар ҳақида бугун гапиришимиз керак.

Мен масъулиятни ҳис қилиб, халқим олдидаги, унинг келажаги олдидаги жавобгарликни англаб, ўз сиёсатимни яна бир марта сиз

билан келишиб ол-моқчиман. Хўш, биз қайси йўлдан борамиз? Унинг йўналишлари нималардан иборат?

Биринчидан. Юзага келган вазиятни, бугунги ҳаётни ҳисобга олиб, халқимиз иқтисодий барқа-рорликни таъминлаш чорасини кутяпти. **Эски ту-зум асорати, касофати туфайли бугун халқимиз оғир аҳволга тушиб қолди. Уни ёруғ ҳаётга етка-зиш ҳозирги кундаги энг асосий ва долзарб вази-фаларимиздан биридир.**

Адолат нуқтаи назаридан қараганда ҳам кўпбо-лали оилалар, ногиронлар, бозор иқтисоди зарбаси остида қолганлар, ўзини ўнглаб ололмаётганлар, хул-лас — ёрдамга, мададга мухтожларни Президент ўз паноҳига олиши шарт, деб ҳисоблайман.

Халқни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъмин-лаш чоралари кўрилади. Бу соҳада талон тизими сақ-лаб турилади. Унга риоя қилиш устидан қаттиқ на-зорат ўрнатилади.

Ички бозорни ҳимоя қилиш мақсадида купондан фойдаланамиз. Сир эмас, айрим республикаларда эр-кин нархларга ўтилиши, чегаралар йўқдиги туфайли бизда ҳам нарх-наво осмонга чиқиб кетяпти. Шунга қарамасдан, биз кун кечириб учун энг зарур маҳсу-лотлардан 12 хилининг нархини аввалги ҳолида уш-лаб туришга қарор қилдик. Нон, ун, шакар, мой ва ҳоказолар шулар жумласидандир.

Болаларимиз учун энг керакли кийим-кечаклардан етти хилини эса талон тизимига киритдик ва бюд-жет ҳисобидан кўмак берадиган бўлдик. Албатта, булар — биринчи қадамлар. Гап шундаки, ана шу ту-гумни йўқотмаймиз ва давомини кўрамыз, давлат ка-фолатини берамиз. Лўнда қилиб айтганда, Ўзбекис-тон бозор иқтисодига ўтишда ўз йўлини танлаб олган ва бу йўлдан қайтмайди.

Унинг асосий мазмуни ва шиори: халқимизни, би-ринчи навбатда камбағал ва мухтож кишиларни, оилаларни ҳимоя қилмасдан, бунга давлат кафола-тини бермасдан бозор иқтисодига ўта олмаймиз!

Бир тоифа одамларнинг чексиз бой бўлиб, яна бир тоифадагиларнинг ғариб, гадо, кашшоқ бўлишларига йўл қўймаслигимиз керак.

Нарх-наво сиёсатини ойлик маош билан чамбар-час боғлаб кўямиз. Мақсадимиз яқин кунларда ўртача ойлик маошни минг сўмга етказишдир. Шунинг учун ҳамма имкониятларимизни ишга солишимиз зарур.

Иккинчидан. Тинчлик, тотувлик, осойишталикни сақлаш Президентнинг бош вазифасидир. Президент тинчлик, тотувлик кўрғонининг меъмори бўлиши ке-рак, деб ҳисоблайман.

Қаердаки тинчликка путур етса, халқ осойишта-лиги хавф остида қолса, ўша жойда Президент пос-бон бўлиши даркор.

Ҳозирги даврда халқимизни катта ташвишга со-лаётган нарса — бу жинойтчиликнинг ўсишидир. Шу сабабли бугун Ўзбекистоннинг бу иллатга қарши ку-раш дастури устида ишляпмиз. Одам ўлдириш, та-лон-торожлик, ўғрилик, порахўрлик, чайқовчиликнинг ҳар қандай кўринишига барҳам бериш чораларини кўрамиз. Бунинг учун қатъий интизом талаб этилади.

Ҳуқуқ-тартибот маҳкамаларини мустаҳкамлаш билан бирга, уларга кўмак бериш ҳам керак. Уларнинг меҳнатини қадрлаш йўли билан бирга, обрўси-ни ошириш лозим. Халқ депутатлари, жамоатчилик, маҳалла комитетлари уларга жинойтчилик йўлини тўсишларида ёрдам беришларига муҳтожмиз.

Халқ очликка, ночорликка ҳамма нарсага чидаши мумкин, лекин билиб қўйинглар, адолатсизликка чи-дамайди!

Учинчидан. Фуқаролар ва миллатлараро тинчлик-ни сақдаш.

Миллати, дини, эътиқодидан қатъи назар, ҳар бир кишининг шахс ва виждон эркинлиги таъминланади. Унинг миллатига, тилига ва маданиятига ҳурмат кўрсатилади. Худо кўрсатмасин, бир йигит йиқилса, она йиқилади, ота йиқилади, оила мотамга ботади, қишлоқ йиғлайди. Ўн йигит йиқилса-чи? Юз йигит йиқилса-чи? Ахир, баъзи минтақаларда миллий ни-золар туфайли келинчаклар бева қолмокда, оналар «болам!» деб фарёд чекапти. Йўқ, бунга йўл қўйиш мумкин эмас ва йўл қўймаймиз ҳам!

Азиз дўстлар!

Нима керак бўлса, айтинг, ҳаммасини қилиб бе-рамиз. Лекин, азиз оналар, опа-сингиллар, отахонлар, дўстлар, укажонлар, мен Президент бўлсам ҳам сиздан тиз чўкиб сўрайман, илтимос қиламан: шу масалада ёрдам қилинг!

Ахир, Куръони карим ҳам дўстликка, биродар-ликка чақиради, низо чиқаришни қоралайди.

Жанжал чиққан юртдан худо ҳам юз ўғирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризқ-рўз ҳам насия бўлиб қоларкан.

Бу йўлда тинчлик, тотувлик йўлида бизни Аллоҳ таолонинг ўзи

қўлласин, мадаккор бўлсин!

Тўртинчидан. Оёқ-қўли боғланган киши қаноти синган қушдир. Эркинлик эса тараққиётнинг яккаю ягона йўлидир. Шу сабабдан менинг яна бир муҳим мақсадим — эркинлик бериш ва ана шу эркинликни муҳофаза қилишдир. Биринчи галда тадбиркорликка, корхоналар ва хўжаликларга эркинлик беришдир.

Уларни ҳар қандай тазйикдан қутқарамиз. Мулк-чиликнинг барча шаклларига тенг шароит ва имкон яратилади. Хорижий шериклар билан ўзаро манфа-атли алоқалар ўрнатилади. Қўшма корхоналар кўпаяди. Юртимизга чет эл сармояси жалб этилади. Замо-навий технологияни олиб кириш йўлидан борамиз.

Халқимизни озик-овқат билан таъминлаш учун, умуман, халқ хўжалигимизни танглиқдан чиқариш сиёсатини татбиқ қилишда, авваламбор, қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантиришга устувор аҳа-мият беришимиз зарур.

Пировардида булар пештахталарни тўлдиради, дас-турхонимиз тўкин бўлади.

Бешинчидан. Маънавий ҳаётимизда бошланган ишларни давом эттирамиз. Ошкоралик таъминланади. Матбуот, радио, телевидение воситасида одамларнинг маънавий эҳтиёжларини қондиришга эришиш тадбирларини кўрамиз. Бу йўлдаги ҳамма тўсиқлар, тазйиклар олиб ташланади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш даврида маданият, санъат, адабиёт оғир аҳволга тушди. Уларни иқти-содий зарбадан асраб қолишни Президент ўз бўйнига олиши керак, деб ҳисоблайман.

Тарихга, меросимизга муносабатни амалий изга кўчириш лозим. Яъни, дарсликлардан тортиб оддий ўқув китобларигача ҳақиқат ёзилиши шарт. Бу бизнинг ота-боболаримиз руҳи олдидаги қарзимиздир.

Олтинчидан. Келажак бугундан бошланади. Ҳрзир тарбия масаласига эътибор қилинмаса, келажак бой берилади. Тарбиядан ҳеч нарсани аямаймиз.

Маънавий ва ахлоқий покланиш, имон, инсоф, диёнат, ор-номус, меҳр-оқибат ва шу каби чина-кам инсоний фазилатлар ўз-ўзидан келмайди. Ҳам-масининг заминида тарбия ётади.

Шу боисдан тарбиячиларга, ўқитувчиларимизга, ўқув юртлари домлалари, профессорларига моддий ва маънавий ёрдамимизни сира

аямаслигимиз керак.

Биз тарбия ҳақида ўйлар эканмиз, ёшларнинг кек-саларга ҳурмати юксак бўлиши таомилини йўқот-майлик. Шу нуқтаи назардан ҳукумат Иккинчи жа-ҳон уруши қатнашчиларини қарамоғига тўла оли-ши, ҳимоя қилиши, уларнинг қадрини жойига қўйиши шарт, деб ҳисоблайман.

Шу ўринда соғлиқни сақлаш масаласини ҳам ай-тиб ўтмоқчиман. Давлат бу соҳани ўз қарамоғида сақлайди, моддий таъминот базасини мустаҳкамлайди. Биз бу соҳада болаларимиз, ота-оналаримиз тақ-дири учун қайғураётган фидоий кишиларни ҳурмат қилишимиз, уларга кўмак беришимиз зарур.

Еттинчидан. Жаҳонга, бутун дунёга олиб чиқа-диган йўлимизни кенгайтирамыз. Сизларга маълум, тараққий этган мамлакатлар учта муҳим масалага эътибор беришмоқда: инсон ҳуқуқлари, демократия ва сармоя учун кафолат масаласи. Биз ана шу маса-лаларни эътиборда тутиб, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлиш чораларини кўряпмиз.

Сизларга маълумки, хорижда кўп ватандошлари-миз яшайди. Уларнинг келиб-кетишларини енгил-латиш зарур. Керак бўлса, уларга эркин келиб-ке-тиш ҳуқуқини берайлик. Уларга кўп масалаларда суянишимиз, хайрихоҳлиги, бизга умид кўзи билан қараётганини ҳисобга олиб, уларнинг кўмагига тая-нишимиз керак.

Дунёга, жаҳонга чиқадиган йўлимиз қанчалик яқин ва кенг бўлса, бугунги қийинчиликларимиз, ташвишларимиз шу қадар тез енгилади.

Саккизинчидан. Биз кўппартиявийлик тизимига ўрганишимиз керак. Бу — юз, икки юзта партия дегани эмас, албатта. Қолаверса, мақсад — партия-партия бўлиб халқни парчалаб юбориш эмас. Аксинча, партиялар тўртта бўлар, бешта бўлар, лекин улар кўча ва майдонларда жанжал қилмасдан, мана шу ерда, парламентда баҳслашиб, тортишиб, халққа фойдали фикрни қўллашга ўрганиши керак.

Биз онгимизни ана шунга мослаштиришимиз дар-кор, бу йўлда қандай тўсиқлар бўлса, олиб ташлайлик.

Бундан кейин кўп сайловлар бўлади. Аммо бизда сайлов пайтида гуруҳларга бўлиниш, сайловдан кейин эса бир-биридан ўч олишдек ярамас иллат бор. Бунинг охири яхшиликка олиб бормайди.

Аксинча бўлиши керак. Нима бўлса ҳам қиладиган барча

ишларимиз халқимизни бирлаштиришга, бир ёқадан бош чиқаришга, ҳамкорлик, ҳамжиҳат-ликка олиб келиши керак.

Биз энди ўзини ўзи бошқарув усулини кенг жорий қиламиз. Маҳалла, қишлоққача ўзини ўзи бошқариши, мустақил бўлиши зарур. Фақат бу — бебошлик, бўйсун-маслик дегани эмас. Ҳар қандай раҳбар, ҳар қандай мустақил киши халқ олдида, юрт олдида ҳисобдор, жавобгардир деган қоидадан келиб чиқиш шарт.

Тўққизинчидан. Эски тузумлардан бизга нураб, вайрон бўлган бошқарув тизими мерос қолди. Ана шу вайрона ўрнида ўзимизнинг бинони тезроқ тик-лашимиз зарур.

Бунда биз нимани кўзда тутамиз? Мақсадимиз қандай бўлади? Хўжалик, ташкилот, фуқароларга эр-кинлик берилди. Демак, уларни тепадан туриб бош-қариш ортиқча. Хўш, бошқарув ҳокимияти энди нима қилади? Хўжалик ишларига аралашмасдан, ўз иши-ни бажариши керак. Яъни, ишлаб чиқаришда сама-рали шароит яратиб бериш, халқни ҳимоя қилиш, адолат, ҳақиқат ўрнатиш йўлини, етим-есирлар, но-гиронларнинг бошини силаш, келажак ҳаётимиз

ҳақида бош қотиришни ўзининг асосий вазифаси деб билиши лозим.

Шу ўринда яна бир муҳим масалани ўртага таш-ламоқчиман. Ҳуқуқий давлатнинг қуроли ҳам, ҳимояси ҳам, кўзи ҳам, сўзи ҳам қонундир.

Минг афсуски, бизда қонунларни менсимаслик-ка, уларни бузишга ўрганиб қолинган. Қонунни бу-зишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки қонун — халқнинг хоҳиш-иродаси! Уни бузган, менсимаган одам халқнинг юзига оёқ кўйган кишидир.

Биз қонунни ҳурмат қилиш, унга бўйсунуш, риоя қилиш йўлидан борсак, истиқболимиз порлоқ бўлади. Ана шунга эришиш учун Президент қонунларнинг энг асосий посбони, ҳимоячиси бўлиши керак, деб ҳисоблайман.

Ўнинчидан. Юқорида айтилган ва сайлов арафа-сида баён қилинган масалаларни амалга ошириш учун Сизларга, халқ ноиблари, миллат вакилларига суя-наман. Халқдан узоқлашмай, унинг орасида тез-тез бўлиб, дардини, ташвишини ўз юрагимдан ўтказиб туришим шарт, деб биламан.

Сизлар билан бирга бўлиш халқ билан бирга бўлишдир.

Халқ билан бирга бўлиш эса унинг ҳаёти, унинг турмуши, унинг

дарди билан бирга бўлишдир.

Халққа, юртга хизмат қилиш эр киши учун, мард киши учун, ўғлон учун шарафли ишдир.

Ана шу шарафга мени лойиқ деб билган халқим-га қуллуқ қиламан ва у билан биргаман.

Катта, масъулиятли йўлда Тангримиз бизга ма-дадкор бўлсин!

*Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари
IX сессиясидаги маъруза
1992 йил 4 январь*

МУНДАРИЖА

Сўзбоши ўрнида

БИЗ БУНДАН БУЁН ЭСКИЧА ЯШОЛМАЙМИЗ ВА БУНДАЙ ЯШАШГА ЗАМОННИНГ ЎЗИ ЙЎЛ ҚЎЙМАЙДИ. Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Фарғона водийси областларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни жадаллаштириш масалаларига бағишланган Кенгашида сўзланган нутқдан. 1989 йил 24 июнь

ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ УЧУН КУРАШАЁТГАН БАРЧА СОҒЛОМ КУЧЛАРНИ БИРЛАШТИРИШ ЗАРУР. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумида сўзланган нутқдан. 1989 йил 19 август

ТИЛ ЭЛНИ БИРЛАШТИРИШИ ЛОЗИМ. Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессиясида сўзланган нутқдан. 1989 йил 25 октябрь

ИЛМ-ФАН   ИМКОНИАТЛАРИДАН   ТЎЛАРОҚ
ФЙДАЛАНАЙЛИК

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясида бўлиб ўтган учрашувда сўзланган нутқдан. 1989 йил 28 ноябрь

ТОШКЕНТНИ ЮКСАК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАДАНИЯТ ШАҲРИГА АЙЛАНТИРИШИМИЗ КЕРАК. Тошкент шаҳар фаоллари йиғилишида сўзланган нутқдан. 1990 йил 20 январь

ОДАМЛАР БИЗДАН АМАЛИЙ ИШЛАР, АНИҚ НАТИЖАЛАРНИ КУТМОҚДА. Тошкентда СССР, Ўзбекистон ССР, маҳаллий советларнинг халқ депутатлари ва жамоатчилик вакиллари иштирокида бўлиб ўтган кенгашда сўзланган маърузадан. 1990 йил 24 февраль

ЎЗБЕКИСТОНДА ПРЕЗИДЕНТ ИНСТИТУТИНИНГ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ ТЎҒРИСИДА КПСС Марказий Комитетининг 1990 йил февраль ва март пленумларининг якунлари ҳамда КПСС XXVIII съездига ва Ўзбекистон Компартияси XXII съездига тайёргарлик кўриш юзасидан республика партия ташкилотларининг вазифалари тўғрисидаги маърузадан. 1990 йил 24 март

ХАЛҚ ИРОДАСИ БИЛАН ТАНЛАНГАН ЙЎЛ. Ўн иккинчи қақирқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг биринчи сессиясида сўзланган нутқдан. 1990 йил 24 март

ЎТМИШДАН САБОҚ ЧИҚАРИБ, КЕЛАЖАККА ИШОНЧ

БИЛАН.

Ўзбекистон Компартиясининг XXII съездида сўзланган маърузадан. 1990 йил 5 июнь

МУСТАҚИЛЛИК ДЕКЛАРАЦИЯСИ. Ўзбекистон ССР Олий Советининг иккинчи сессиясида қабул қилинган. 1990 йил 20 июнь

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИҚТИСОДИЙ МУСТАҚИЛЛИГИ ХУСУСИДА 1990 йил 21 июнь.

АБУ ИСО МУҲАММАД ИБН ИСО АТ-ТЕРМИЗИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1200 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ХАЛҚАРО ИЛМИЙ АНЖУМАН ИШТИРОКЧИЛАРИГА. 1990 йил 14 сентябрь

«БОБУРНОМА»НИНГ 460 ЙИЛЛИГИ БАЙРАМИГА ТАШРИФ БУЮРГАН МЕҲМОНЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНИ ТЎҒРИСИДА АХБОРОТ. 1990 йил 26 октябрь

ҲАММАСИГА ЎЗИМИЗ ЭРИШМОҒИМИЗ ЗАРУР. «Известия» газетаси мухбирининг саволларига жавоблар. 1991 йил 29 январь

ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАР АМАЛ ҚИЛСА, «ТЕМИР ҚЎЛГА» ҲОЖАТ ҚОЛМАЙДИ. «Правительственный вестник» ҳафтанома мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 2 февраль

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. Республикада Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш ҳақида. 1991 йил 12 февраль.

МУРАККАБ ВАЗИЯТДА ОҚИЛОНА СИЁСАТ ЮРИТАЙЛИК. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўртинчи сессиясида сўзланган нутқ. 1991 йил 15 февраль

БИЗНИ КАПИТАЛИЗМДАН САКРАБ ЎТИШГА ЎРГАТИШГАН. «Комсомольская правда» газетаси мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 7 март

ЎЗБЕКИСТОН ФАҚАТ ИҚТИСОДИЁТДА ЭМАС, БОШҚА СОҲАЛАРДДА ҲАМ ДДДИЛ ҚАДАМЛАР ҚЎЙМОҚДА. «Ди Цайт» немис ҳафтанома саволларига жавоблар. 1991 йил 12 март

МУСТАҚИЛЛИК - ЭНГ АВВАЛО ХАЛҚ БИРЛИГИ ВА ҲАМЖИХДТЛИГИДИР. Республика қишлоқ хўжалиги ходимлари курултойида сўзланган нутқ. 1991 йил 27 март.

ЎЗБЕКИСТОН БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШИГА АМИНМАН. Ўзбекистон ССР Олий

Кенгашининг бешинчи

сессиясида сўзланган нутқ. 1991 йил 12 июнь

ДЕМОКРАТИЯ - ҚОНУНГА ВА ШАХСГА ХУРМАТ
ДЕМАКДИР. «Рабочая трибуна» газетаси мухбири саволларига
жавоблар. 1991 йил 4 июль.

ҲИНДИСТОНГА МЕҲР БИЛАН. «Таймс оф Индия» газетаси
мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 16 август

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКА-
СИННИНГ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ РЕСПУБЛИКА
АҲОЛИСИГА МУРОЖААТИ. 1991 йил 20 август

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. 1991 йил 25 август

ХАЛҚИМИЗНИНГ ФИКРИ - БИЗ УЧУН ОЛИЙ МЕЗОН.
Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети билан Марказий
назорат комиссиясининг кўшма пленумидаги маъруза. 1991 йил 28
август

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. КПССнинг Ўзбекистон ССР
худудидаги мулки тўғрисида. 1991 йил 29 август

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ДАВЛАТ СИЁСАТИ
ИНСОНИЙЛИК ВА ЭЗГУЛИК ҚОНУНЛАРИГА АСОСЛАНАДИ.
Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг
навбатдан ташқари олтинчи сессиясида сўзланган нутқ. 1991 йил 31
август

Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИННИНГ ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИ АСОСЛАРИ
ТЎҒРИСИДА- 1991 йил 31 август

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар
Маҳкамасининг қарори. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИННИНГ АДАБИЁТ ИЛМГОҲИГА АЛИШЕР
НАВОИЙ НОМИНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА- 1991 йил 19 сентябрь

НАВОИЙ РУҲИ МАДАДКОР БЎЛГАЙ! Ўзбекистон Миллий
боғида буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоий таваллудининг 550
йиллиги муносабати билан барпо этилган ҳайкалнинг тантанали
очилиш маросимида сўзланган нутқ. 1991 йил 1 октябрь.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТЛИГИГА
НОМЗОД ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН

ФУҚАРОЛАРИГА МУРОЖААТИ. 1991 йил 3 декабрь

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ
НАВБАТДАН ТАШҚАРИ IX СЕССИЯСИ ҲАҚИДА АХБОРОТ. 1992
йил 5 январь.

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ БИРИНЧИ
ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ АБДУҒАНИЕВИЧ КАРИМОВ ҚАСАМЁДИ
ЎЗБЕКИСТОН ДУНЁ ХАРИТАСИДА ЎЗИГА МУНОСИБ ЖОЙ
ОЛДИ.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари
IX сессиясидаги маъруза. 1992 йил 4 январь

Каримов, Ислон Абдуғаниевич.

Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида / И.А. Каримов.
—Т.: «Ўзбекистон», 2011. — 440 б.